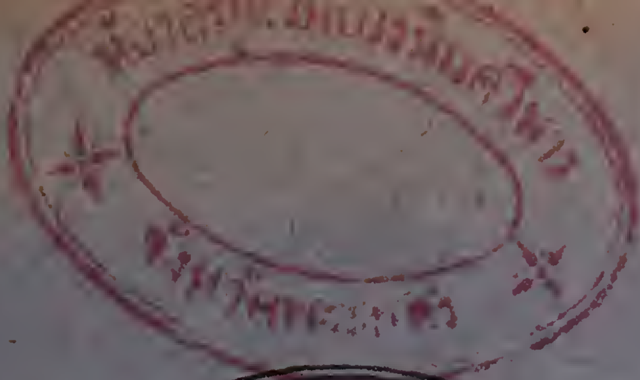

ปัญหาขัดข้อง

โปรด ฯ ให้ผูกขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๕

สำหรับสมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณ

พิมพ์ในงารพระราชทานเพลิงศพ

เจ้าจอมมารดาเรือน ในรัชกาลที่ ๕

เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๔๖๙

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ปัญหาขัดข้อง

โปรด ฯ ให้ผูกขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๕

สำหรับสมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณ

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

เจ้าจอมมารดาเรือน ในรัชกาลที่ ๕

เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๔๖๙

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

ปัญหาขัดข้องซึ่งรวมไว้ในสมุดเล่มนี้ เกิดขึ้นเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑ อันเปนปีซึ่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ทรงรับเลือกเปนสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณ ในเวลานั้นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชยังทรงพระเยาว์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจึงทรงรับบัญชาการแทนสภานายก ในปีนั้นหอพระสมุด ฯ จำเริญมากทั้งในแพนกหนังสือพิมพ์แลในแพนกอื่น ๆ หนังสือ "วชิรญาณ" ปีนั้นได้มีพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง เช่น "พระราชพิธี ๑๒ เดือน" อันเปนหนังสือหลักอยู่เรื่องหนึ่งในเวลานี้เปนต้น หนังสือที่ออกใน "วชิรญาณ" คราวนั้น นอกจากพระราชนิพนธ์ยังได้ทรงหารือกรรมสัมปาทิกเรื่องมอบให้ผู้อื่น ๆ รับไปแต่ง มากไปด้วยเรื่องที่เปนประโยชน์ เช่นขนบธรรมเนียมในบ้านเมืองแลธรรมวินิจฉัยเปนต้น นอกจากนี้ยังทรงพระราชดำริห์ว่าควรมีแพนกที่เปนเครื่องสนุกสนานกันในหมู่สมาชิก จึงโปรดเกล้า ฯ ให้คิดผูกปัญหาต่าง ๆ ขึ้นเปนเรื่องขบขัน ซึ่งมีความขัดข้องอยู่ข้างท้ายว่าจะทำอย่างไรดี ปัญหาเหล่านี้พิมพ์คราวละปัญหา ถ้าสมาชิกคนใดมีความเห็นว่าจะแก้ขัดข้องในปัญหาไหนอย่างไร ก็ให้แต่งคำแก้ส่งมาลงพิมพ์ตามแต่กรรมสัมปาทิกจะเห็นควร การคิดแก้ปัญหานั้นเมื่อปัญหาขบขันอยู่แล้ววิธีแก้ก็ชวนไปข้างขบขัน ปัญหาขัดข้องจึงเปนเครื่องรื่นเริงบันเทิงใจของผู้แต่งแลผู้อ่านตลอดเวลาที่มีในหนังสือวชิรญาณประมาณ ๒ ปี

ผู้ผูกปัญหาขัดข้องเหล่านี้ เปนกรรมการในหอพระสมุด ฯ แทบทั้งนั้น ที่ทรงพระราชนิพนธ์ก็มาก ส่วนผู้แก้นั้นมีตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงแลเจ้านายลงไปจนถึงสมาชิกอื่น ๆ แต่นัดกันลงเปนนามแฝงทั้งนั้น หอพระสมุด ฯ ได้เคยรวมพิมพ์มาครั้งหนึ่งแล้ว แต่ที่พิมพ์คราวนั้นยังทรายเจ้าของนามแฝงน้อยนัก เพราะเปนเรื่องนานมาแล้ว

บัดนี้พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าพิศมัยพิมลสัตย์ มีรับสั่งมายังกรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร ขอให้เลือกเรื่องหนังสือแลจัดการพิมพ์ถวาย เพื่อเปนของทรงแจกในงารศพเจ้าจอมมารดาเรือน กรรมการได้เลือกหนังสือปัญหาขัดข้องนี้ชำระแลพิมพ์ถวายอีกครั้งหนึ่ง เห็นมีโอกาศพอจะสอบนามจริงได้บ้าง จึ่งได้กราบทูลถามเจ้านายที่เปนกรรมสัมปาทิกในสมัยนั้น ได้นามจริงแต่ฉเพาะเจ้านายโดยมาก ผู้ที่จำไว้ได้มากที่สุด คือพระเจ้าบรมวงศเธอ พระองค์เจ้านภาพรประภา ได้ทรงพระเมตตาจดประทานมา กรรมการหอพระสมุด ฯ ขอบพระทัยเปนอันมาก ในสมุดนี้ได้จดนามจริงเปนคำแปลนามแฝงไว้ในท้ายคำนำ เพียงที่สืบได้ ที่สืบไม่ได้ก็ยังมี

ปัญหาขัดข้องนี้ ปัญหาเดิมมี ๑๐๕ ปัญหา เมื่อพิมพ์ครั้งก่อน กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงตรวจเห็นว่ารูปความซ้ำกัน จึงทรงตัดออกเสีย ๑๔ ปัญหา คงพิมพ์ไว้แต่ ๙๑ ปัญหา อีกประการหนึ่งใน

ปัญหาเดิมมักจะใช้ตัวอักษรแทนชื่น เช่นว่านาย ก. นาย ข. เปนต้น แทบทั้งนั้น กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงพระดำริห์ว่าถ้าให้ดูเปนชื่อคนจริง ๆ จะน่าอ่านกว่าใช้ตัวอักษรแทนชื่อ จึ่งได้ทรงแก้ให้เปนทำนองชื่อคนจริง ๆ โดยมาก คงไว้เปนตัวอักษรแต่ที่ทรงเห็นว่าคงไว้จะดีกว่าแก้เปนอย่างอื่น นอกจากข้อความที่กล่าวมา ปัญหาขัดข้องทั้งตัวปัญหาแลคำแก้ที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ ตรงกับที่พิมพ์ไว้ในหนังสือวชิรญาณหมุดทุกอย่าง

พิทยลงกรณ์ อุปนายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๕ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๙

ปัญหาที่สืบได้ว่าพระราชนิพนธ์ ๑๕ ปัญหา คือปัญหาที่ ๒๓ ที่ ๒๔ ที่ ๒๘ ที่ ๒๙ ที่ ๓๐ ที่ ๓๒ ที่ ๓๙ ที่ ๔๐ ที่ ๔๒ ที่ ๔๓ ที่ ๔๔ ที่ ๔๕ ที่ ๔๘ ที่ ๕๑ ที่ ๖๕

รายพระนามผู้แก้ปัญหา ที่ใช้พระนามแฝง

๑	ตุ๋งตุ๋ง	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๒	ฉุนเละ	สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ
๓	สามัญสมาชิกฝ่ายใน	สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้าสว่างวัฒนา
๔	ภาคินีสมาชิก	พระวิมาดาเธอ ฯ กรมพระสุทธาสินีนาฏ
๕	อาทิตย์อุทัย	สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้า ฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศวรเดช
๖	น.ร.	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ
๗	สะฮ้วน	สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนพิจิตรเจษฎจันทร์
๘	ย.น.	สมเด็จเจ้าฟ้าเยาวมาลนฤมล กรมขุนสวรรคโลกลักษณาวดี
๙	ท.ท.	สมเด็จกรมพระยาเทวะวงศวโรปการ
๑๐	กางร่ม	พระองค์เจ้าอรไทยเทพกัญญา

๑๑ โสตถิ กรมพระสมมตอมรพันธุ์

๑๒ อาหรับราตรี กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ

๑๓ วโร กรมพระดำรงราชานุภาพ

๑๔ โคมลอย กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา

๑๕ แป๋วแหวว พระองค์เจ้านภาพรประภา

๑๖ ศ.ว.ล. พระองค์เจ้าศรีวิลัยลักษณ์ กรมขุนสุพรรณภาควดี

๑๗ ธ.ร. กรมหมื่นสถิตย์ธำรงสวัสดิ์

สารบารพ์

ปัญหาขัดข้องที่	๑	เรื่องพระยาขยันสงครามหลงตัวนายกลิ่น	หน้า	๑
,,	,, ๒	เรื่องลูกสาวนายจอนคบชู้	,,	๓
,,	,, ๓	เรื่องนายกึ่งยกภรรยาให้นายขำ	,,	๕
,,	,, ๔	เรื่องลูกสาวนายจอนบอกความจริงแก่บิดา	,,	๘
,,	,, ๕	เรื่องหลวงกำจรจัตุรงค์อ่านใบบอกผิดเรื่อง	,,	๑๐
,,	,, ๖	เรื่องพระยาโกศลเลี้ยงโต๊ะ	,,	๑๑
,,	,, ๗	เรื่องนายเขียนอ่านจดหมายไม่ออก	,,	๑๒
,,	,, ๘	เรื่องขุนกิจจามีภรรยาไม่ปรองดองกัน	,,	๑๓
,,	,, ๙	เรื่องนายเกลี้ยวอยากจะดีกับภรรยา	,,	๑๕
,,	,, ๑๐	เรื่องนายกึ่งหาหมอรักษานัยตา	,,	๑๘
,,	,, ๑๑	เรื่องนายกรุดนินทานายโขน	,,	๑๙
,,	,, ๑๒	เรื่องพระสวดชยันโตรับเสด็จ	,,	๒๑
,,	,, ๑๓	เรื่องสมาชิกแต่งโคลงผิดเอกโท	,,	๒๒
,,	,, ๑๔	เรื่องนายกล่ำกับนายเขียนนินทาพระคำ	,,	๒๓
,,	,, ๑๕	เรื่องพระยาคำรพราชการ กวนหลวงเขตตานุรักษ์	,,	๒๔
,,	,, ๑๖	เรื่องพระมหาเขมรังษีรับนิมนต์	,,	๒๖
,,	,, ๑๗	เรื่องนายกล่ำเชิญพระยาขจัดโจรพาล	,,	๒๘
,,	,, ๑๘	เรื่องนายกึ่งขี่รถราง	,,	๒๙

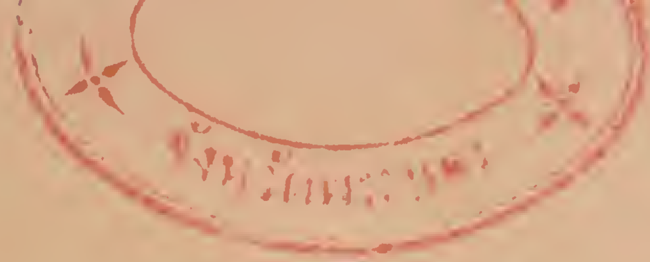
ปัญหาขัดข้องที่ ๑๙ เรื่องนายรองรักษ์ภูวนาถทำก๊าศปี๋ใหม่ หน้า ๓๐
" " ๒๐ เรื่องหนูกลิ้งไปเที่ยวสงกรานต์ที่วัดพระเชตุพน " ๓๑
" " ๒๑ เรื่องคุณกุหลาบติดเข็มกลัดของคุณคล้ำ " ๓๒
" " ๒๒ เรื่องนายขันทำนาฬิกาของเขาแตก " ๓๔
" " ๒๓ เรื่องคุณเกยกลัวความตาย " ๓๕
" " ๒๔ เรื่องพระองค์เจ้า (ข) อยากรู้เรื่องพระราชนิพนธ์ " ๓๗
" " ๒๕ เรื่องพระยาคุณานุรักษ์เอาตลับทองใส่กระเป๋าพระยาขยันยุทธกิจ " ๓๘
" " ๒๖ เรื่องหลวงคเชนทร์ติดตราของหลวงเขตขันธ์ " ๔๐
" " ๒๗ เรื่องบ่าวพระกิจการิ เอาหมวกของคนอื่นมาให้นาย " ๔๑
" " ๒๘ เรื่องนายอิ่มเฝ้าพระทวารอยากเป่นสมาชิกหอพระสมุด ฯ " ๔๓
" " ๒๙ เรื่องคุณยายหวนไปเฝ้ากรมหมื่น (ก) " ๔๕
" " ๓๐ เรื่องคุณกลายทำถ้วยชางารพระเมรแตก " ๔๖
" " ๓๑ เรื่องหลวงเกษมสุขราษฎร์ถูกหลอกว่าลูกเป่นหนี้ " ๔๗
" " ๓๒ เรื่องยายกลอยโขลนอยากเป่นเศษกรรมสัมปาทิก " ๔๙

ปัญหาขัดข้องที่	๓๓	เรื่องนายสินกลับมาจากเมืองนอก	หน้า ๕๑
,,	,, ๓๔	เรื่องนายจำรัสส่งภาษาอังกฤษ	,, ๕๒
,,	,, ๓๕	เรื่องนายตุ้มถูกปลอมชื่อ	,, ๕๓
,,	,, ๓๖	เรื่องพระยาเกษตรสมบัติรับเชิญ	,, ๕๕
,,	,, ๓๗	เรื่องอำแดงเต่าหึงบทติโทน	,, ๕๗
,,	,, ๓๘	เรื่องนายปานสำคัญว่าพระยาบำรุงเปนโข่มย	,, ๕๘
,,	,, ๓๙	เรื่องคุณหญิง คอ ทำกระโถนหก	,, ๖๐
,,	,, ๔๐	เรื่องแม่หนูจำเริญลูกสใภ้คุณหญิง คอ กลั้นหัวเราะ	,, ๖๓
,,	,, ๔๑	เรื่องหลวง (คอ) เอาจดหมายเข้าผนึกซองผิด	,, ๖๗
,,	,, ๔๒	เรื่องหลวงชำนาญกับภรรยาถูกคุณหญิง คอ ช่วยเปนธุระ	,, ๖๙
,,	,, ๔๓	เรื่องคุณหญิง คอ รับธุระพระองค์ ตอ	,, ๗๒
,,	,, ๔๔	เรื่องคุณหญิง คอ ไปดูแต่งไฟในการเฉลิม	,, ๗๕
,,	,, ๔๕	เรื่องคุณหญิง คอ แต่งตัว	,, ๗๘
,,	,, ๔๖	เรื่องนายสนลักเงินหลวงวาทิ	,, ๘๒
,,	,, ๔๗	เรื่องมะจ้อยเรือล่ม	,, ๘๖
,,	,, ๔๘	เรื่องคุณหญิง คอ สอนให้แม่หนูเพื้องเย็บจีวรตะเข็บ	,, ๘๘

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๙ เรื่องนายล้ำไปเที่ยวหางั่ง หน้า ๙๑
„ „ ๕๐ เรื่องท่านผู้หญิงพึ่งดูนาฬิกา „ ๙๔
„ „ ๕๑ เรื่องคุณหญิง คอ ไปเล่นทุ่ง „ ๙๘
„ „ ๕๒ เรื่องนายกล่อมสูบบุหรี่ „ ๑๐๒
„ „ ๕๓ เรื่องหลวงขจัดเข้าใจผิด „ ๑๐๓
„ „ ๕๔ เรื่องพระยากาสรฉูกลูกสไภ้ยุ „ ๑๐๗
„ „ ๕๕ เรื่องพระยาชำนาญไม่ชอบเปนเกี่ยวดอง „ ๑๑๐
„ „ ๕๖ เรื่องนายโขนอวดของในที่ประชุม „ ๑๑๒
„ „ ๕๗ เรื่องยายกลอยปรับทุกข์กับกรรมสัมปาทิก „ ๑๑๕
„ „ ๕๘ เรื่องแม่คิดเปลี่ยนความประพฤติ „ ๑๑๘
„ „ ๕๙ เรื่องแม่ฝอยขอสัญญาพระยาบัญญัติ „ ๑๑๙
„ „ ๖๐ เรื่องมองบาจองไปเที่ยวขายพลอย „ ๑๒๑
„ „ ๖๑ เรื่องยายขำเคืองคนอ่านจดหมาย „ ๑๒๔
„ „ ๖๒ เรื่องพระยาทวยหาญอ่านหมายไม่ออก „ ๑๒๖
„ „ ๖๓ เรื่องคุณหญิงถมยึดบังกาศ „ ๑๓๐
„ „ ๖๔ เรื่องพระภูมิหลงคาถาเวทมนต์ „ ๑๓๔
„ „ ๖๕ เรื่องคุณหญิง คอ ไปดูเครื่องโต๊ะ
งารพระเมรุ „ ๑๓๗
„ „ ๖๖ เครื่องแครนด์วิเชียไกฟาจับผู้ร้าย „ ๑๔๒

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๗	เรื่องยายจาดพาหลานสาวไปก่อพระทราย	หน้า	๑๔๖
,, ,, ๖๘	เรื่องนายเชิดซื้อหมูตาเจ๊กฉู	,,	๑๔๙
,, ,, ๖๙	เรื่องแม่หน่ายทำเครื่องหมายนัดชู้	,,	๑๕๑
,, ,, ๗๐	เรื่องนายไผ่ช่วยคนตกน้ำ	,,	๑๕๗
,, ,, ๗๑	เรื่องนายอู๋ใบ้	,,	๑๖๐
,, ,, ๗๒	เรื่องตายาไปเที่ยวขอทาน	,,	๑๖๕
,, ,, ๗๓	เรื่องนายงั่งรักษาโรคตะพ้านกระเดือง	,,	๑๗๐
,, ,, ๗๔	เรื่องหนูผึ้งใส่หมวกรับจำนำ	,,	๑๗๔
,, ,, ๗๕	เรื่องคุณเผือกช่างฟ้อง	,,	๑๗๖
,, ,, ๗๖	เรื่องนายเฉานายเจิ้มไปเที่ยว ประตูสามยอด	,,	๑๘๐
,, ,, ๗๗	เรื่องนาย ค ถามปัญหาเรื่องหันซุย	,,	๑๘๒
,, ,, ๗๘	เรื่องพ่อกินขนมต้มใส่พริก	,,	๑๘๔
,, ,, ๗๙	เรื่องนายแก้วเตรียมตัวจะบวช	,,	๑๘๗
,, ,, ๘๐	เรื่องหมอ ข ทำนายฝันพระยา ก	,,	๑๙๐
,, ,, ๘๑	เรื่องขุนลิขิตรับคำสั่ง	,,	๑๙๒
,, ,, ๘๒	เรื่องนายกลับไว้ใจนายจูใบ้	,,	๑๙๕
,, ,, ๘๓	เรื่องหลวงฉลุขึ้นบ้านผิด	,,	๑๙๗
,, ,, ๘๔	เรื่องเจ๊กโกจับผู้ร้าย	,,	๑๙๘

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๕ เรื่องขุนคเนดูภรรยาผิดตัว หน้า ๒๐๐
" " ๘๖ เรื่องคุณหญิงเปรมไปช่วยกฐิน " ๒๐๒
" " ๘๗ เรื่องขุนกระดานพลพูดความลับ " ๒๐๕
" " ๘๘ เรื่องพระยาสรรพกิจเข้าใจว่านายยวงล้อ " ๒๐๖
" " ๘๙ เรื่องนายคุ่ยอวดเก่งรังแกผู้หญิง " ๒๐๘
" " ๙๐ เรื่องขุนโกชากินหมากของขุนมหิธร " ๒๑๐
" " ๙๑ เรื่องนายริ้ว นายลบจ่ายฉลาก " ๒๑๓

ปัญหาขัดข้องที่ ๑

นายกลิ่น เปนเสมียนทำการอยู่ที่ออฟฟิศแห่ง ๑ ในพระบรมมหาราชวัง วันหนึ่งปิดออฟฟิศแล้ว เวลาบ่าย ๕ โมงเศษจะกลับไปบ้าน ครั้นเดิรไปถึงหัวป้อมพอสวนกับพระยาขยันสงคราม ซึ่งนายกลิ่นรู้จักแต่มิได้คุ้นเคยพูดจากันมาแต่ก่อน เวลานั้นโพล้เพล้จวนค่ำ พระยาขยันสงครามเห็นไม่ถนัด สำคัญนายกลิ่นว่าเปนพระองค์ (ค) ก็แอบเข้าข้างทางลงนั่งยกมือถวายบังคมนายกลิ่น นายกลิ่นจะควรทำอย่างไรดี

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑

๑ ปัญหาข้อนี้ ถ้านายกลิ่นจะทำเฉยเสีย พระยาขยันสงครามคงจะมีความน้อยใจในพระองค์ (ค) กับทั้งจะได้อายกับทนายฤๅทาสซึ่งตามมานั้นด้วย ฤๅจะคิดว่าพระองค์ (ค) จะมีความบาดหมางสักอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้ต่อไปข้างหน้าพระยาขยันสงครามพบปะพระองค์ (ค) เข้าจริง ๆ ก็จะไม่ทำกิริยาอันเคารพเหมือนดังที่เคยทำมาแล้ว ฝ่ายพระองค์ (ค) เมื่อเห็นพระยาขยันสงครามมีกิริยาอันกระด้างดังนี้ ก็จะมีความหม่นหมองอยู่ในพระทัย ก็นับว่าเปนการเสียประโยชน์อย่างหนึ่ง ถ้านายกลิ่นจะแสดงตัวออกให้พระยาขยันสงครามเห็นว่ามิใช่พระ

องค์ (ค) พระยาขยันสงครามก็จะมีความละอายแก่นายกลิ่น ส่วนตัวนายกลิ่นก็จะมีความกระดากในพระยาขยันสงคราม เพราะเหตุที่ได้เกียรติยศอันไม่สมควร ถ้าพระยาขยันสงครามกับนายกลิ่นจะไปพบปะกันข้างหน้า มิพระยาขยันสงครามก็นายกลิ่นคงจะหลีกเลี่ยงกันไป แม้มีราชการจำเปนที่จะต้องไปโดยเร็ว ก็กระทำให้เสียเวลาได้ ก็นับว่าเปนการเสียประโยชน์อย่างหนึ่ง เห็นว่านายกลิ่น เมื่อเห็นพระยาขยันสงครามยกมือขึ้นถวายบังคมนั้น ควรจะเปิดหมวกคำนับรับพระยาขยันสงคราม แลทำกิริยาอย่าให้แปลกปลาดกว่าปรกติ เมื่อจะเปิดหมวกนั้นอย่าให้สูงอย่าให้ต่ำนัก เปิดแต่พอบังหน้านายกลิ่นไว้ อย่าให้พระยาขยันสงครามจำหน้าได้ถนัด ข้าพเจ้าเห็นว่าทำดังนี้เปนการเกื้อกูลแก่พระยาขยันสงครามแลพระองค์ (ค) ทั้งตัวนายกลิ่นก็ไม่เสียประโยชน์อันใดด้วย.

ศุกข์

๒ เมื่อพระยาขยันสงครามถวายบังคมนายกลิ่นดังนี้แล้ว นายกลิ่นควรนั่งลงกับพื้นแล้วยกมือไหว้พระยาขยันสงคราม ฤๅกราบก็ยิ่งเปนการเคารพดีมาก แล้วเรียนแก่พระยาขยันสงครามว่า ขอรับประทานโทษเจ้าคุณเห็นจะสังเกตกระผมผิดไป เมื่อทำดังนี้แล้ว ถึงพระยาขยันสงครามจะเกิดความอายขวยเขินขึ้นก็จะไม่สู้กระไรนัก เพราะพระยาขยันสงครามไม่สังเกตเอง เห็นว่าเปนดีกว่าที่นายกลิ่นจะประพฤติอย่างอื่น.

คารโว

๓ นายกลิ่นควรจะทำไม่รู้ไม่เห็น เดิรหลีกเฉยไปเสียดีกว่า ถ้าทำรู้ทำเห็นเข้า พระยาขยันสงครามก็จะพาลโกรธแก้เก้อเอาเปนแน่ ถ้าเดิรทำไม่รู้ไม่เห็นไปเสียเช่นนั้น พระยาขยันสงครามก็คงจะเก้ออยู่นั่นเอง แต่จะโกรธนายกลิ่นไม่ได้ เพราะพระยาขยันสงครามก็จะต้องเข้าใจว่า นายกลิ่นไม่ได้สำคัญว่าไหว้ตนดังนี้.

วโร

ปัญหาขัดข้องที่ ๒

นายจอนเปนคนมีทรัพย์มีเรือกสวนไร่นาผู้คนข้าทาสมาก ตั้งบ้านเรือนอยู่เมืองนครไชยศรี แต่เปนขุนหมื่นพึ่งบุญอยู่ในพระยาชำนิ นายจอนมีลูกสาวคนหนึ่งรูปร่างสะสวยยังไม่มีผู้ใดมาขอ ครั้นถึงเดือน ๑๒ นายจอนเข้ามารับเบี้ยหวัดในกรุงเทพ ฯ พระยาชำนิจึงขอลูกสาวนายจอนว่าจะให้แก่นายโฉมผู้เปนบุตรพระยาชำนิ นายจอนก็ยอมยกให้ ตกลงกันว่าจะออกไปปลูกหอแต่งงารที่บ้านนายจอน พระยาชำนิก็มอบทองมั่นให้นายจอนไป ๕ ตำลึง

ครั้นปลูกหอห้างกันเสร็จแล้ว ถึงกำหนดนัด พระยาชำนิก็พาญาติพี่น้องออกไปจะแต่งงาร ในคืนเมื่อก่อนพระยาชำนิจะออกไปถึงนั้นบ่าวมาบอกนายจอนว่าลูกสาวคบชายชู้มาไว้บนเรือน ถามลูกสาวก็ไม่รับรุ่งเช้าพระยาชำนิกับญาติพี่น้องก็จะไปถึงบ้าน เช่นนี้นายจอนจะควรทำอย่างไรดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒

๑ ถ้านายจอนไม่เชื่อว่าลูกคยผู้ชาย ก็ควรจะนิ่งเสียได้ เพราะลูกสาวไม่รับนั้น เปนอันยอมเปนภรรยานายโฉมแล้ว ไม่เปนข่มขืน ถ้านายจอนแคลงว่าลูกคยผู้ชายจริง ไปอยู่กับนายโฉมจะไม่หยุด จะเปนที่ขายหน้า ฤๅกลัวเปนย้อมแมวขาย ก็ควรบอกแก่พระยาชำนิตามจริง ถ้าพระยาชำนิแลนายโฉมไม่รังเกียจ ก็จำต้องให้เพราะรับทองมั่นมาแล้ว เมื่อจะไปขายหน้าปลายมือก็จำเปนอยู่เอง.

ตุ๋งตุ๋ง

๒ นายจอนควรจะกระซิบซักไซ้ไต่สวนบ่าวที่มาบอกให้ถ้วนถี่ จะเปนการน่าที่จะจริงอย่างนั้นก็ตาม ฤๅจะเปนการเลื่อนเลอะอยู่ก็ตาม เมื่อพระยาชำนิมาถึง ควรกระซิบเรียนให้รู้ตามคำบ่าวมาบอกแลที่ตัวได้ไต่สวนได้ความอย่างนั้น ๆ ถ้าท่านรังเกียจก็จำเปนต้องงดงาร ถ้าท่านไม่รังเกียจจะแต่งก็ตาม เพราะการที่ไปเรียนเช่นนั้น ท่านคงจะแลเห็นความสุจริตของนายจอน คงจะไม่โกรธแลจะไม่ถือว่าเปนกลอุบายอย่างใดเลย.

วโร

๓ นายจอนควรสืบผู้คนในบ้านเปนพยานให้หลาย ๆ คน เมื่อได้ความประการใดให้ระงับไว้ พอพระยาชำนิไปถึง ให้รีบเรียนพระยาชำนิเสียโดยเร็วก่อนตามการที่บ่าวมาบอก แลถามลูกสาวไม่รับ แลสืบถามคนอื่นได้ความอย่างนั้น ๆ แต่อย่าให้เปนการเอิกเกริกไป เมื่อพระยาชำนิไม่มีความรังเกียจ จะขอแต่งงารตามที่ว่า

ไว้ก็เปนอันแต่ง เมื่อพระยาชำนิรังเกียจ จะเลิกการแต่งงารเสีย ก็เปนอันเลิกแล้วแต่พระยาชำนิทั้งสิ้น.

โสตถิ

๔ นายจอนควรคืนทองมั่น แลบอกแก่พระยาชำนิตามจริง ที่เกิดเหตุขึ้นนั้น แลขอชำระให้เห็นจริงก่อน ถ้าพระยาชำนิจะไม่รังเกียจ ไม่ให้ชำระจะรับตัวไป ฤๅไม่รับทองมั่นคืนก็ตามใจ.

ท. ท.

ปัญหาขัดข้องที่ ๓

นายกังเปนชาวบ้านกุ่มแขวงเมืองเพ็ชรบุรี มีเพื่อนอยู่คนหนึ่งชื่อ นายขำ ได้รักใคร่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาช้านาน ภายหลังนายกัง ขออำแดงคุ้มบุตรีเศรษฐีจ้อยมาเปนภรรยา อำแดงคุ้มคนนี้เดิมเมื่ออยู่ บ้านเศรษฐีจ้อย เปนชู้กับนายเฉยคนอยู่ในบ้านเดียวกันมาแต่ก่อน แต่ เศรษฐีจ้อยไม่ยอมยกให้จึงไม่ได้อยู่ด้วยกัน ครั้นเมื่อนายกังไปขอจึงได้ ยอมยกให้ นายกังจึงได้มีความหึงหวงอำแดงคุ้มอยู่ ครั้นเมื่อนายกัง ป่วยหนักลงเกือบจะตาย จึงเรียกนายขำซึ่งเปนสหายอันสนิทไปสั่งว่าถ้า เราตายแล้ว ถ้าเจ้าเห็นแก่ความรักใคร่กันแล้ว เจ้าจงรับเอาอำแดง คุ้มภรรยาเราไปเปนภรรยาเจ้าเสียเถิด ลูกเราก็ไม่มี หาไม่ถ้าเราตาย แล้ว ทรัพย์สมบัติของเราก็จะตกไปอยู่กับนายเฉยชู้เก่าของอำแดงคุ้ม เสียทั้งสิ้น นายขำจึงมาคิดว่า ครั้นเราจะมาทำตามคำที่นายกังสั่ง ก็ เปนมิตรสหายรักใคร่กันอันสนิทเปนการไม่ควร ครั้นจะไม่ทำตามก็จะผิด

กับคำที่สหายสั่ง นายขำจึงเอาความอันนี้มาเล่าให้นายสุด นายแย้ม นายเย็ก นายพ่วง ฟัง แล้วถามว่าเราจะทำอย่างไรจึงจะเปนการสมควร.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓

๑ คำที่นายกังสั่งไม่เปนความคิดอันรอบคอบ ด้วยนายกังแล นายขำไม่มีอำนาจจะข่มขี่ให้อำแดงคิ้มเปนเมียใคร ถ้านายกังเชื่อว่า ทรัพย์ของตนจะตกไปแก่ผู้ที่ไม่ชอบ ควรทำพินัยกรรม์ให้นายขำ

ส่วนนายขำไม่ยินดีที่จะรับอำแดงคิ้มเปนเมีย เพราะเปนเมียของเพื่อน ก็ควรจะไม่รับแต่ในขณะนายกังพูด นายกังจะได้คิดอย่างอื่น ที่รับไว้นี้เปนลวงนายกัง ถ้านายขำคิดจะรับเปนเมียจริงก็เปนอันคิดผิด เพราะอำแดงคิ้มมีชู้ ซึ่งจะว่าที่แท้ก็ผัวนั้นเองเปนแต่ต่างชื่อ มารับนายกังเปนผัวที่ ๒ ก็เปนคนไม่ดี แล้วยังซ้ำให้ผัวที่ ๒ เห็นใจว่าจะไม่ทิ้งผัวที่ ๑ นายขำจะไปรับเปนผัวที่ ๓ นายขำมีเหตุอันใดที่จะเชื่อว่า อำแดงคิ้มจะรักมากกว่าผัวที่ ๑ ที่ ๒ ฤๅ เพราะฉนั้นการที่นายขำรับคำนายกังเปนผิดทั้งนั้น มีอยู่แต่ที่นายขำจะเลือกว่าจะเสียข้างไหนดี คือรับเมียซึ่งจะไม่เปนที่วางใจได้ แลเปนเมียเพื่อนรักมาเปนเมียตน ฤๅจะเปนลวงคนตายให้เชื่อการที่ตัวไม่ตั้งใจจะทำตามคำสั่ง เห็นว่ายอมเสียอย่างที่ ๒ ดีกว่าเสียอย่างที่ ๑ เพราะจะต้องรับโทษไปนานกว่ากัน

นายสุด (ฤๅตุ้งตุ้ง)

๒ ความประสงค์ของนายกังเปนสองชั้นอยู่ คือประสงค์จะไม่ให้อำแดงคิ้มไปได้กับนายเฉยนี้เปนเหตุเปนที่ตั้ง เพื่อจะให้ความประสงค์

นี้สำเร็จจึงทำด้วยความประสงค์อีกอย่าง ๑ คือยกภรรยากับสมบัติของตนให้นายขำ เปนผลอนุโลมต่อความประสงค์ก่อน ก็เมื่อนายขำนิยมอยู่ในคุณความดีที่จะไม่ประทุษฐร้ายต่อภรรยาของมิตรแล้ว ก็อย่าเห็นแก่ทรัพย์ของนายกึงเปนประมาณ ควรคิดแต่ให้สมความประสงค์เดิมของนายกึงนั้นเปนที่ตั้ง จึงควรคิดหาผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งเปนคนดี คือที่สามารถจะเลี้ยงอำแดงคิ้มได้นั้น ชักจูงให้เปนผัวใหม่อำแดงคิ้ม ตัวนายขำจงเปนเถ้าแก่ ฤๅเปนผู้แทนพ่อตาเสียดีกว่าอย่างอื่น สักแต่อย่าให้อำแดงคิ้มได้แก่นายเฉยนั้นเปนประมาณ ก็เห็นว่าจะทำให้สมความประสงค์ของนายกึงได้ ตัวก็ไม่มีมลทินด้วยดังนี้.

บ. ว.

๓ ปัญหาขัดข้องที่ ๓ นี้ชอบกลอยู่ ความประสงค์ของนายกึงนั้นปราถนาแต่จะไม่ให้อำแดงคิ้มไปเปนภรรยานายเฉยชู้เก่าแลหวงทรัพย์สมบัติเท่านั้น ที่ยกให้นายขำเพื่อนรักก็เพราะแก้อย่างอื่นไม่ได้แล้วจึงต้องคิดดังนั้น

ควรนายขำจะรับแต่เพียงว่า จะช่วยธุระเลี้ยงดูในการสุขทุกข์ของอำแดงคิ้มโดยฉันญาติฤๅภรรยาของเพื่อนเท่านั้น อย่าสมาคมคบหาให้ชิดชมซึ่งเปนทางติฉินขึ้นได้ เมื่ออำแดงคิ้มมีกิจธุระประการใดก็อนุเคราะห์ตามกำลัง ถ้าอำแดงคิ้มมีความสุขอยู่แล้ว ยังจะคิดมีสามีใหม่มิได้คิดถึงนายกึงผู้ตายแล้ว ก็เปนอันจนใจอยู่เอง แต่ตัวของนายกึงเองยังไม่สามารถจะบังคับตัวให้อยู่ไปได้ แต่ที่นายขำจะรับมา

เปนภรรยานั้นไม่สมควรเลยทีเดียว ถ้าทำได้เพียงเท่านี้ก็ดูเหมือนได้อนุเคราะห์เพื่อนโดยเต็มกำลังแล้ว.

ศุภะ

ปัญหาขัดข้องที่ ๔

(ปัญหานี้ต่อความในเรื่องเดียวกับปัญหาที่ ๒)

เดิมพระยาชำนิขอลูกสาวนายจอนให้นายโฉมผู้เปนบุตรตกลงกัน ครั้นถึงกำหนดออกไปจะแต่งงาร บ่าวนายจอนคนหนึ่งมาบอกกับนายจอนว่าลูกสาวมีชู้คบผู้ชายมาไว้บนเรือน นายจอนไปถามลูกสาวก็ไม่รับ ครั้นพระยาชำนิออกไปถึง นายจอนจึงบอกเหตุผลนั้นให้พระยาชำนิทราบโดยความสุจริต พระยาชำนิก็ไม่โกรธบอกว่าไม่มีความรังเกียจสงสัยอันใด ขอให้แต่งงารกันตามกำหนดที่กะไว้นั้นเถิดก็เปนอันตกลงกัน ครั้นถึงวันก่อนที่จะแต่งงาร นายจอนไปที่เรือนลูกสาว เห็นลูกสาวนอนร้องไห้อยู่ก็สงสัย จึงเข้าไปไต่ถามลูกสาวก็ร้องไห้อยู่เช่นนั้นไม่บอกความ ขู่เข็ญเท่าใดก็ไม่บอก นายจอนอ่อนใจเข้าจึงอ้อนวอนปลอบถามแต่โดยดี ลูกสาวก็จะบอกให้ แต่ขอคำสัญญาว่าอย่าให้นายจอนพูดไปเปนอันขาด นายจอนก็รับคำ ลูกสาวจึงบอกความว่าตัวได้รักใคร่กับนายใหญ่เปนชู้กันจริง แลได้ปฏิญาณต่อกันไว้ เพราะเหตุนั้นถ้านายจอนจะขืนยกให้บุตรพระยาชำนิแล้ว ก็เหมือนนายจอนจะฆ่าเสียให้ตาย เช่นนี้นายจอนจะควรทำอย่างไรดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔

๑ ต้องติว่านายจอนกลัวลูกเกินไปจึงต้องสัญญาให้ แต่เมื่อเปนไปแล้วก็ควรชี้แจงให้ลูกฟังได้ ว่าการที่ยืดนั้นถ้าต่อไปไม่คบกับนายใหญ่อีก จะบอกแต่ว่าลูกไม่ยอมมีผัวได้ แต่ถ้าเปนอย่างอื่นไม่บอกตามจริงขืนคบกัน เขารู้เมื่อใดพ่อจะเปนโกหกเมื่อนั้น การที่จะบอกตามจริงไม่มีความเสียยิ่งกว่าที่เสียอยู่แล้ว คือเปนลูกนอกพ่อนอกแม่แต่ยังดีนิดหนึ่งที่ไม่เปนมักมากรับผัวที่ ๒ อีก เพราะฉนั้นไม่เห็นควรจะยืดอันใด แต่อย่างใดก็ดีนายจอนจะขืนใจบุตรให้มีผัวใหม่ไม่เปนธรรมต้องสารภาพรับผิด ขอให้พระยาชำนิลงโทษแลคืนทองมั่น ถ้าพระยาชำนิไม่ลงโทษควรหาของกำนันให้แก้อาย คนที่เชื้อเชิญมาต้องหาของให้แลขอขมาทุกคน มีลูกไม่ดีจะต้องรับความอายแลความฉิบหายอยู่เอง.

ตุ๋งตุ๋ง

๒ นายจอนควรชี้แจงแก่ลูกสาวของตนว่า การเรื่องนี้เพราะลูกไม่บอกเสียแต่เดิมว่ารักใคร่อยู่กับนายใหญ่ จึงได้ตกลงยอมยกให้บุตรพระยาชำนิ จนถึงกำหนดจะแต่งงารเช่นนี้ ถ้าจะไม่ให้นายโฉมก็มีอยู่อย่างเดียวแต่ที่จะต้องบอกความจริงแก่พระยาชำนิ ท่านเปนขุนนางมีบรรดาศักดิ์ ถึงจะโกรธขึ้งประการใด เมื่อเห็นเหตุมีอยู่เช่นนั้นแล้ว ก็คงจะยอมไม่ให้แต่งงารกับนายโฉม ลูกสาวคงต้องยอมให้บอกอยู่เองก็จงแจ้งความจริงแก่พระยาชำนิ สยดสายาลให้ท่านให้มาก ว่าตัวไม่

ได้รู้เห็นด้วยเลยทีเดียว ท่านจะโกรธขึ้งลงอาญาอย่างใดก็ต้องทนเอา ที่จะกดขี่น้ำใจลูกสาวให้พรากกับคู่ที่รักกัน และจะซ้ำกดขี่ให้ไปได้กับผู้ชายที่ลูกสาวไม่รักไม่สมควรอย่างยิ่ง.

ธ. ร.

ปัญหาขัดข้องที่ ๕

หลวงกำจรจัตุรงค์ในกรมมหาดไทย เปนเวรที่จะอ่านบอกกราบบังคมทูลพระกรุณาในที่เสด็จออกขุนนางวันหนึ่ง แลใบบอกนั้นเมืองฉะเชิงเทราบอกมาเรื่องความผู้ร้ายปล้น หลวงกำจรจัตุรงค์เทียบทานถูกต้องแล้ว แต่เมื่อที่จะเข้าไปที่ท้องพระโรงลืมไว้เสียที่ศาลาเวร จึงสั่งทนายให้ไปบอกนายเวรให้ส่งสมุดนั้นมา เมื่อได้สมุดมาแล้วเปิดออกตรวจ ก็เปนบอกเมืองฉะเชิงเทราเห็นถูกต้องแล้ว เวลาเสด็จออกก็อ่านขึ้น ขอเดชะ อ่านชื่อผู้ว่าราชการเสร็จแล้ว ครั้นถึงเนื้อความจึงได้รู้ว่า เปนใบบอกส่งส่วย ซึ่งได้อ่านกราบบังคมทูลเมื่อวันวานนี้แล้ว เพราะนายเวรจะส่งมาผิด ฤๅเพราะทนายหยิบมาผิดเช่นนี้ หลวงกำจรจัตุรงค์จะควรทำอย่างไรดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕

๑ หลวงกำจรจัตุรงค์เมื่อเห็นผิดเช่นนั้นแล้ว ควรถวายคำนับนิ่งลงอย่าอ่านต่อไป เมื่อรับสั่งถามก็ควรกราบทูลตามความจริง พระราชอาญาไม่พ้นเกล้า ฯ แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรด.

ธ. ร.

๒ เมื่อหลวงกำจรจัตุรงค์จะเอาบอกผู้ร้ายปล้นเข้าไปอ่านทูลเกล้าฯ ถวายนั้น หลวงกำจรจัตุรงค์ได้คัดตรวจทานอ่านทวนหลายเที่ยว พอจะจำความได้ เมื่อขอเดชะขึ้นแล้ว เห็นหนังสือบอกผิดไป เปนการจำเปนถึงที่อับจนแล้ว ครั้นจะนิ่งเสียถอยหลังกลับออกมาก็ไม่สมควร แต่บอกฉบับนั้นหลวงกำจรจัตุรงค์ได้อ่านตรวจทานหลายเที่ยวคงจะจำเลาความได้ เพราะเปนบอกฉบับเดียว หลวงกำจรจัตุรงค์ถ้าควรต้องอุสาหะอ่านตัดลัดเอาแต่ใจความที่จำได้ ให้ตลอดไปคราวหนึ่งจึงจะสมควรแก่ราชการ

โคมลอย

ปัญหาขัดข้องที่ ๖

(เรื่องนี้มีมูลความจริง)

พระยาบำรุงเคยเลี้ยงโต๊ะเปนการปีทุก ๆ ปี เชิญข้าราชการอยู่ใน ๓๐ คน แต่ไม่ใคร่มีใครมา มีมาแต่ ๙ คน ๑๐ คนเท่านั้นหลายปีมา ครั้นถึงกำหนดเข้าอีก พระยาบำรุงคิดว่าจะเชิญ ๓๐ คน ก็จะมาแต่ ๙ คน ๑๐ คนไม่เต็มโต๊ะอีก อยากจะให้คนนั่งให้เต็ม จึงได้เชิญถึง ๕๐ คน เผื่อขาด จัดโต๊ะไว้แต่ ๓๐ ที่เท่านั้น ครั้นถึงวันกำหนดผู้ที่ต้องเชิญมาพร้อมกันหมดทั้ง ๕๐ คน เหลือโต๊ะอยู่ ๒๐ คน การที่เปนดังนี้เพราะความผิดของพระยาบำรุงที่มีความประมาท แต่การมาเปนไปดังนี้ พระยาบำรุงจะทำฉันใดจะให้เปนการเรียบร้อยดีได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖

๑ ท่านพระยาบำรุงจัดการนุ่งอยู่แล้ว จึงควรขอแก้ตามทางนุ่งบ้าง เมื่อเห็นคนมามาก ควรจะกระซิบทนายให้ไปซื้อเข้าสุกร้านเข้าแกงมาให้พอ เห็นว่าเข้าจะมาแล้ว ให้พูดชวนพวกที่มาว่ากินโต๊ะอย่างฝรั่งไม่สบาย กินอย่างไทยกันเถิด ลงนั่งเบียกันอย่างไทยกับเข้าคงพอ.

ตุ๋งตุ๋ง

ปัญหาขัดข้องที่ ๗

นายแย้มไปเที่ยวซื้อของตามตลาด เงินที่เอาไปไม่พอขาดอยู่สัก ๒๕ บาท จึงจดหมายถึงนายหรั่งซึ่งเปนคนรู้จักชอบพอกันอยู่แถบนั้นขอยืมเงิน ๒๕ บาท ให้คนใช้ถือไปให้นายหรั่ง ฝ่ายนายหรั่งอ่านหนังสือไม่ออก จะวานใครอ่านก็ไม่มีใคร จะบอกย่าวว่าอ่านไม่ออกก็อาย จึงทำดูหนังสือแล้วนิ่งอยู่ คนใช้ก็กลับมาหานายแย้ม เงินก็ไม่ได้ ครั้นนายแย้มกลับมาจึงแวะต่อว่านายหรั่ง ว่าขอยืมเงินก็ไม่ให้เสียแรงชอบกัน นายหรั่งจะทำฉันใดดีที่จะไม่ให้ต้องบอกนายแย้มว่าอ่านหนังสือไม่ออก แลให้ปราศจากมุสาวาทด้วย.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗

๑ นายหรั่งควรสั่งให้ไปหยิบเงินออกมาให้สัก ๒๐ บาท เดี๋ยวนั้นแล้วพูดดังนี้ "อ้อถูกละ เมื่อตะกี้หาได้ให้ไปไม่" ข้างนายแย้มก็คง

จะไม่รับเงินไป ถ้าจะต่อว่า เมื่อต้องการสิไม่ให้ไป จะมาให้เมื่อไม่ต้องการทำไม ก็จงยืนคำว่าเลือน ๆ แต่ "ฉันเสียไปจริง หาได้ให้ไปทันไม่" เท่านี้ ถ้าเห็นมีช่อง ก็รีบชวนพูดเรื่องอื่นไปเสียทีเดียว.

บ. ว.

๒ นายหรั่งควรจะบอกว่า "เวลานั้นขัดจริง ๆ" (เพราะนายหรั่งตั้งใจว่าตัวขัดคนที่จะอ่านหนังสือ) นายแย้มก็คงเข้าใจว่าขัดเงิน (แต่อย่างไรก็ไม่พ้นมุสาวาท เพราะผู้ฟังเข้าใจไปอย่างหนึ่ง แต่เห็นว่าเบากว่าทุกอย่าง).

นายแล้ม

ปัญหาขัดข้องที่ ๘

ขุนกิจจาได้อำแดงเขียวเปนภรรยาแต่ยังหนุ่มยังสาว อยู่ด้วยกันมีบุตรด้วยกันก็หลายคน อำแดงเขียวนั้นเปนคนขยันการงารบ้านเรือนอยู่ข้างดีมาก ก็เปนธรรมดาที่ขุนกิจจาจะมอบการบ้านเรือนบ่าวไพร่ให้เปนภาระว่ากล่าวเบาใจตัว เมื่อเช่นนี้เปนเหตุแล้ว ความธรรมดานั้นก็ย่อมสืบต่อไปถึงความยำเกรงเกิดขึ้นพอคนเข้าใจกันได้ ไม่ต้องอธิบายแลไม่ต้องอธิบายตลอดจนถึงที่อำแดงเขียวจะถือความยำเกรงของขุนกิจจาให้เปนประโยชน์แก่ตนอย่างไร

ครั้นเมื่ออยู่มาจนอายุเปนปานกลางด้วยกัน ขุนกิจจามาทำความผิดขึ้นข้อใหญ่ คือไปได้หญิงสาวคนหนึ่งชื่ออำแดงคล้ำเปนภรรยาเข้าอีก ถึงขุนกิจจาว่าไม่ได้ตั้งอกตั้งใจอันใด ก็เปนแต่คำขุนกิจจาว่าดังนั้น ที่ไหน

จะพึ่ง เกิดความรำคาญร้าวฉานขึ้นในบ้าน จนถึงขุนกิจจาต้องซื้อความรำคาญหาบ้านให้อำแดงคล้ำไปอยู่เสียใหม่อีกแห่ง ๑ เปนอันค่อยปรกติเรียบร้อยลง จนเมื่อปีกลายนี้ ขุนกิจจาจะไปนมัสการพระแท่นศิลาอาสน์ โดยคิดประสงค์จะทำบุญให้พร้อมญาติพี่น้อง จึงสู้คิดเกลี้ยกล่อมจัดเรือหลายลำ พาทั้งอำแดงเขียวแลอำแดงคล้ำไปด้วย การก็ไม่สมดังคิด เกิดอึกอักกันระทางไป จนถึงขุนกิจจาแทบจะอดเข้าก็หลายครั้ง

มาครั้งนี้ขุนกิจจาก็จะต้องตามเสด็จไปไทรโยค อำแดงเขียวก็บอกว่า ถ้าขุนกิจจาไม่พาอำแดงคล้ำไปด้วยแล้ว ก็อยากจะไปด้วย ฝ่ายอำแดงคล้ำก็บอกกับขุนกิจจาเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะอำแดงเขียวก็ไม่ถูกอารมณ์การครั้งก่อน อำแดงคล้ำก็คร้ามการอย่างครั้งก่อน ข้างขุนกิจจานั้นก็แลเห็นได้ว่า เกรงอยู่ข้าง ๑ กรุณาอยู่ข้าง ๑ ถ้าการจะปรกติได้ ก็คงอยากจะพาไปด้วยกัน แต่เปนการขัดข้องอยู่เช่นนี้ ขุนกิจจาจะทำอย่างไรดี จึงจะได้ภรรยาไปด้วย.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘

๓ ขุนกิจจาควรจะปลอยโยนเกลี้ยไกล่ แลรับเปนภาระทั้งสิ้นช่วยจัดเรือทั้ง ๒ ข้าง แลหาสิ่งของเครื่องที่จะไปรางวัลให้เปนที่ยินดีพอไปด้วยกันได้คราวหนึ่ง เมื่อการจะเกิดอย่างไรในภายหลัง ก็ต้องคิดแก้ไขอยู่เอง.

น. ร.

ปัญหาขัดข้องที่ ๙

นายเกลี้ยวเปนคนปานกลาง สักว่าพอมีอันจะกิน เปนชาวกรุงเทพ ฯ แต่อำแดงขำเปนผู้มีอิศรภาพอยู่แก่ตัว ด้วยบิดามารดาหาไม่ อยู่ข้างจะมั่งมีมาก ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองสุพรรณ คนทั้งสองนี้ได้เปนสามีภรรยากันเมื่ออายุจวนจะเข้ากลางคน คือนายเกลี้ยวอายุได้ ๔๓ อำแดงขำอายุได้ ๓๙

นายเกลี้ยวออกไปอยู่กับอำแดงขำได้ไม่ช้านัก เปนห่วงถึงธุระการงาร แลวงศ์ญาติของตนที่ในกรุงเทพ ฯ จึ่งพร้อมใจกับอำแดงขำมอบบ้านเรือนที่สุพรรณไว้แก่ญาติของอำแดงขำแล้ว ก็พากันเข้ามาอยู่ที่บ้านนายเกลี้ยวในกรุงเทพ ฯ

โดยความจริงอำแดงขำก็อยู่ข้างทิฏฐิกล้าในทางหึงนั่นแหละเปนที่ตั้ง ข้างฝ่ายนายเกลี้ยวนั้นเล่า ก็อยู่ข้างเปนธรรมดาที่จะเกิดหยุกหยิก เพราะมิใช่คู่สร้างกันมาแต่ยังเปนหนุ่มเปนสาว ก็มักมีเหตุร้าวฉานกันเนือง ๆ ถึงไม่เปนเหตุถึงแตกหักแก่กัน ลงปลายก็เปนอันมัวหมองกันมาก ถึงอำแดงขำกลับออกไปอยู่เสียบ้านเดิม นายเกลี้ยวก็ไม่ง้องอนว่ากล่าวประการใด ต่างคนต่างอยู่เช่นนี้ถึง ๒ ปี ข้างนายเกลี้ยวอยู่ข้างจะได้ความลำบากเข้า ด้วยทุนรอนก็ร่อยหรอลง กำลังพาหนะก็ไม่เหมือนแต่ก่อน ก็จำเปนที่จะต้องรฦกถึงความสุขซึ่งได้เคยมีมา ว่าโดยย่อ "ถ้าอำแดงขำจะมายอมดีด้วยจริง ๆ แล้ว ก็เห็นจะไม่ขัด" ที่ตามคำซึ่งนายเกลี้ยวพูด แต่ที่จริงใจดูเหมือนนาย

เกลี้ยวจะอยากคืนดีกับอำแดงขำทีเดียว ความที่นายเกลี้ยวพูดเช่นนี้ เพื่อนฝูงได้ยินหลายคน เขาก็เห็นจะรู้เท่า

ครั้นเมื่อเดือน ๑๒ นี้ นายเกลี้ยวกับนายคำนายเสงี่ยม ซึ่งเปน เพื่อนของนายเกลี้ยวออกไปทอดกฐินที่แขวงสุพรรณ นายคำกับนาย เสงี่ยมจึงได้ปฤกษานายใจชาวสุพรรณ ซึ่งเปนคนชอบพอทั้งนายเกลี้ยว แลอำแดงขำ คิดอ่านจะให้นายเกลี้ยวดีกับอำแดงขำ นายใจจึงรับจะ ไปพูดจาพึ่งเค้าอำแดงขำดู ครั้นไปพูดจาดูที่อำแดงขำเห็นไม่หายโกรธ นายเกลี้ยว จึงมาบอกนายคำนายเสงี่ยม ปฤกษากันเห็นว่า ถ้าจะ ให้ดีกันให้ได้ ก็เห็นจะต้องให้ผู้ชายไปง้อผู้หญิงจึงจะได้ จึงแต่งนาย ใจไปลวงรับนายเกลี้ยวว่าจะเปนแม่สื่อ ข้างนายเกลี้ยวอยากจะดีอยู่ด้วย แล้วก็ยินดี สั่งเสียนายใจไปว่ากระไร นายใจก็ไปบอกนายคำนายเสงี่ยม ช่วยกันแต่งตอบเปนคำอำแดงขำ ให้นายใจกลับมาบอกนายเกลี้ยว อีกเช่นนี้ ไม่ช้าก็เปนอันตกลงว่าในเวลาค่ำวันหนึ่ง นายเกลี้ยวจะ ไปหาอำแดงขำ แต่อำแดงขำสั่งมาว่า อย่าให้อื้ออึงเลยเปนอันขาด ด้วยโกรธขึ้งกันมาเขารู้อยู่ทั้งนั้น อายบ่าวไพร่เพื่อนบ้านเขาจะรู้เข้า

ครั้นถึงวันนัดเข้า นายใจจึงเอาเรือพายม้ามารับนายเกลี้ยว ด้วย เวลานั้นน้ำยังมากท่วมตลิ่ง เวลาสักยามเศษ นายเกลี้ยวแต่งตัวหอม ฉุยลงเรือไปกับนายใจจอดถึงบันไดเรือนอำแดงขำ นายเกลี้ยวย่องขึ้น ไปถึงหน้าเรือน เห็นอำแดงขำนั่งอยู่กับบ่าวผู้หญิงสองสามคน ดูที่ อำแดงขำเมื่อเห็นนายเกลี้ยวเข้านั้นตกใจอยู่ นายเกลี้ยวเปนแต่ออก ปลาดใจ แต่ไม่สงสัยอันใด จึงนั่งปราไสไต่ถามถึงที่นัดหมาย

ให้มา อำแดงขำก็บอกว่าไม่รู้ไม่เห็น แลทำกิริยาอาการเฉยทีเดียว ข้างนายใจสิเปนคนร้อนท้องตัว พอส่งนายเกลี้ยวแล้ว ก็ถอยเรือรีบหลบไปเสียเช่นนี้ นายเกลี้ยวจะควรทำอย่างไรดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔

๑ ความจริงนายเกลี้ยวก็อยากจะดีกับอำแดงขำอยู่ด้วยแล้ว ทั้งถูกนายใจลวงมาปล่อยไว้ฉนี้ ก็จำเปนที่นายเกลี้ยวจะต้องรับผิดอย่างยิ่งที่ได้ทำมาแล้วนั้น แลวิงวอนเล้าโลมไปกว่าอำแดงขำจะอ่อนใจคลายโกรธลงได้ ถ้าอำแดงขำไม่ดีด้วยจริง สิ้นปัญญาแล้ว ความขัดข้องคับแค้นก็ยิ่งมีกับนายเกลี้ยวเปนอันมาก เห็นนายเกลี้ยวจะต้องหามีดมาทำเปนยอมจะฆ่าตัวตาย แล้วบอกอำแดงขำว่าจะขอฝากผีไว้ที่นี่บางทีอำแดงขำจะคิดปรานี แลตกใจกลัวจะเกิดความใหญ่ด้วยมีผู้มาตาย มียาดแผลในบ้านตัว ก็พอจะดีกันไปได้.

น. ร.

๒ ธรรมดาสามีภรรยาทิ้งร้างกัน ยังไม่ขาดจากสามีภรรยากันเด็ดขาดได้ คำโบราณท่านว่าไว้ว่าถ่านไฟเก่าที่เท่ายังมี ถ้าลมเป่าเชื้อเพลิงเข้าไป ก็จะติดถ่านไฟเก่าได้โดยง่าย

ควรนายเกลี้ยวจะต้องพูดจาวิงวอนอำแดงขำ สารภาพรับผิดทุกสิ่งไป อำแดงขำเปนใจหญิงก็คงจะอ่อนลงได้ เปรียบเหมือนเชื้อไฟ

ที่ต้องลมแล้ว ก็อาจสามารถจะติดถ่านเก่าได้โดยง่าย ไม่เปนการลำบากอะไรเลย.

โคมลอย

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๐

ยังมีนายดีคนหนึ่งเปนโรคตาแดง หาหมอมารักษามากกว่ามาก แล้วก็ไม่หาย จึงไปหานายโต้งเปนหมอยาตาให้ช่วยรักษา นายโต้งก็รับรักษา แต่นายโต้งพูดว่า วิธีจะรักษามีเคล็ดอยู่อย่างหนึ่ง ว่าอาจารย์สั่งไว้ว่า ถ้าจะรักษาใครต้องเอาสัญญาก่อนว่า ถ้าหายแล้วนายโต้งจะต้องการอะไร ต้องให้นายดียอมให้จึงจะรักษาได้ ครั้นนายดีจะรับก็เกรงนายโต้งจะเอาสิ่งของที่ไม่มีจะให้ จะให้นายโต้งบอกก่อนก็ว่าครูห้ามไม่ให้บอก แลนายโต้งว่าถึงหายก็ไม่ต้องการอะไรเปนแต่ทำพอเปนเคล็ดเท่านั้น แต่การที่จะให้นายดีสัญญานั้น ต้องให้ทำกับกำนันอำเภอ นายดีจะควรทำอย่างไรดี ใจนายดีเชื่อแน่ว่านายโต้งรักษาคงหาย แต่จะสัญญาก็ไม่วางใจ

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๐

๑ แม้นายดีอยากจะให้นายโต้งรักษาให้ได้ ก็ต้องยอมทำสัญญา แต่เมื่อจะทำหนังสือสัญญานั้น ต้องพร้อมด้วยกำนันอำเภอแลนายดีนายโต้ง แล้วนายดีควรเล่าชี้แจงให้กำนันอำเภอเข้าใจวิธีลัทธิของนายโต้งก่อนแล้วจึงทำสัญญา ในหนังสือสัญญานั้นว่า ถ้านายโต้งรักษา

หายแล้ว นายโต้งต้องการอะไรก็จะให้ แต่หนังสือสัญญาฉบับนี้ นายดียอมทำพอเปนเคล็ดให้ถูกต้องตามตำราของนายโต้งเท่านั้น เมื่อ นายโต้งรักษาหายจริงก็จะให้ขวัญเข้าค่ายาตามสมควร.

น. ร.

๒ ควรนายดีจะต้องรับทำสัญญาให้แก่นายโต้ง เพราะร่างกายเปนที่รักยิ่งกว่าสิ่งอื่นๆ แลเชื่อใจว่านายโต้งคงจะรักษาหายเปนแน่ ถ้านายโต้งรักษาหาย เมื่อนายโต้งรักษาหายแล้วจะต้องการสิ่งใดก็ต้องยอมให้ตามสัญญา ถ้านายโต้งจะเอาสิ่งของที่ไม่มีให้ ฤๅหาให้ไม่ได้ ฤๅไม่ควรให้ นายโต้งจะเอาให้ได้ ก็ต้องอาศรัยความยุติธรรมของบ้านเมืองตัดสินเท่านั้นเอง.

โคมลอย

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๑

นายกรุดเปนเสมียนที่ออฟฟิศในพระบรมมหาราชวัง วันหนึ่งนายกรุดไปดูละคอนที่ถนนเจริญกรุง ผู้คนดูมากเบียดเสียดรวนกัน จนนายกรุดเกิดวิวาทกันขึ้นกับนายโขนถึงด่าว่ามากมาย ครั้นรุ่งขึ้นนายกรุดไปออฟฟิศพบนายคิดซึ่งเปนเพื่อนเสมียนด้วยกัน จึงเล่าความให้ฟังว่า "วานนี้ฉันไปดูละคอนที่ถนนเจริญกรุง กำลังละคอนสนุก คนเบียดรวนกันเซไปถูกอ้ายโขนเข้า อ้ายโขนมันผลักเอาแลด่าว่าหยาบเยิน ได้ความอายผู้คนเปนอันมาก จะต้องแก้เผ็ดให้มันเข็ดให้ได้" นายคิดจึงบอกว่า

"นายโขนนั้นเปนพี่ฉันเอง" นายกรุดก็ตกใจ ด้วยเดิมไม่ทราบว่านายคิดเปนน้องนายโขน เมื่อทรายเข้าดังนี้นายกรุดจะควรทำอย่างไรดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๑

๑ นายกรุดควรพูดว่า "อ้อเปนพี่น้องกับพ่อคิดดอกฤๅ พ่อคิดตรองดูเถอะ ฉันผิดฤๅนายโขนผิด แต่แรกฉันเคืองเต็มที่ สำคัญว่าเปนคนอื่น นี่มาเปนพวกเดียวกันดอกฤๅ ถ้าอย่างนั้นฉันไม่ผูกพยาบาทแล้ว พ่อคิดช่วยเกลี่ยไกล่ด้วยเถิด ต่างคนต่างไม่รู้จักกัน จึงได้วิวาทกัน ต่อไปเราดีกันเสียดีกว่า" เห็นจะเปนการดี ถึงนายคิดจะไปบอกนายโขนก็คงไม่เปนไร.

เอกสเปลน

๒ ธรรมเนียมข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย จะต้องรักษาความสามัคคีอย่าให้เปนที่เสียราชการแผ่นดินได้ เพราะฉนั้นนายกรุดรู้ว่านายโขนเปนพี่ของนายคิดซึ่งร่วมราชการอยู่ด้วยกันแล้ว ควรนายกรุดจะพูดจากับนายคิดว่า เราหารู้ว่านายโขนเปนพี่นายคิดไม่ นายกรุดกับนายคิดก็ร่วมราชการอยู่ด้วยกัน หาควรจะถือโทษโกรธกันกับนายโขนให้เปนที่แตกร้าวถึงนายคิดอีกไม่ ขอให้นายคิดไปพูดจาชี้แจงความแก่นายโขนผู้พี่ อย่าให้มีความอาฆาฏโกรธกันต่อไป ฝ่ายนายกรุดก็ไม่ถือโทษกับนายโขนแล้ว คิดว่าเปนญาติฤๅพรรคพวกเดียวกันเทอญ การสามัคคี

ก็จะมีความเจริญแผ่กว้างไป ราชการแผ่นดินก็คงจะเปนที่เรียบร้อยได้ โดยแท้.

โคมลอย

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๒

(ปัญหานี้มีมูลเปนความจริง)

ที่วัดตำบล ๑ ในแขวงเมืองกาญจนบุรี อยู่ใกล้ทางเสด็จ พระภิกษุเจ้าอาวาสจึงช่วยกันทำร้านไว้พอที่พระสงฆ์ ๑๐ รูปในวัดนั้นจะนั่งสวดถวายชัยมงคลได้ ครั้นรุ่งขึ้นจวนเวลาเสด็จมาถึง พระสงฆ์เจ้าอาวาสก็ออกไปนั่งคอยอยู่ริมร้านที่ปลูกไว้ ในขณะนั้นพระสงฆ์อาคันตุกะแต่กรุงเทพ ฯ บ้าง แต่เมืองอื่นบ้างเปนหลายรูป มีพระปลัดขำเปนประธานจะล่วงหน้าไปรับเสด็จเมืองกาญจนบุรี มาถึงที่นั้นจวนเวลาเสด็จก็แวะเข้ารวมอยู่กับหมู่สงฆ์เจ้าอาวาส ในเดี๋ยวนั้นเองม้าทหารนำกระบวนเสด็จมาถึงถี่ ๆ กัน พระสงฆ์ทั้งเจ้าอาวาสแลอาคันตุกะ ต่างก็รีบขึ้นบนร้านนั่งเรียบเรียงเบียดเสียดกันคอยถวายชยันโต ส่วนสมเด็จเจ้าองค์ ๑ มาอาคันตุกะเหมือนกันแต่ล้าหลังอยู่ เมื่อมาจวนจะถึงร้านนั้น ก็พอแลเห็นม้าพระที่นั่งมาใกล้ตรงร้านอยู่สัก ๑๐ วาเท่านั้น เหตุก็เกิดขึ้นในเวลานั้นคือร้านที่พระนั่งกระดานพื้นหักลงไปตรงกลาง แลเห็นพระที่นั่งอยู่เพียงอกบ้าง เพียงเอวบ้าง เช่นนี้ สมเด็จเจ้าแลพระภิกษุเจ้าอาวาสจะควรทำอย่างไรดี จึงจะถวายชัยมงคลได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๒

๑ แม้จะให้ทันราชการถวายชัยมงคล แลให้เปนที่วางใจปราศจากเหตุนั้นต่อไป ก็เห็นว่าจำเปนที่ควรจะต้องลงนั่งกับพื้นดิน ไม่เปนการผิดกิจภิกษุสิ่งใดเลย.

น. ร.

๒ มีเหตุที่ร้านหักดังนี้นั้น จะยกเอาเหตุที่พระสงฆ์อาคันตุกะ ไปร่วมกับพระสงฆ์ในอาวาส จนร้านหักไม่ได้ถวายชัยมงคลก็ไม่ควร

ควรที่พระสงฆ์อาคันตุกะผู้ใหญ่ รู้ที่ชอบที่ควรแก่ราชการอยู่แล้วนั้น จะพาพระสงฆ์ในอาวาสแลพระสงฆ์อาคันตุกะผู้น้อย ถวายชัยมงคลในที่นั้นโดยเร็วให้ทันเสด็จพระราชดำเนิร ฤๅเห็นว่าเสด็จพระราชดำเนิรทรงม้าพระที่นั่งทอดพระเนตรเห็นเหตุที่ร้านหักอยู่แล้ว ก็ควรจะไปจากที่นั้น นั่งที่พื้นดินใกล้ ๆ ร้านพอสมควร ถวายชัยมงคลก็ได้ ไม่มีข้อห้ามฤๅขัดขวางอย่างใดเลย.

โคมลอย

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๓

กรรมสัมปาทิกหอพระสมุดวชิรญาณ ได้รับจดหมายส่งทางไปรยณีย์มาแต่สมาชิกผู้หนึ่ง ซึ่งไปราชการอยู่ในหัวเมืองไกล ในจดหมายนั้นบอกส่งโคลงซึ่งสมาชิกผู้นั้นได้แต่ง กล่าวถึงการที่ตัวได้กระทำเปนโคลงหลายบท ว่าได้ตั้งใจเพื่อจะส่งมาลงหนังสือวชิรญาณขอให้เห็นแก่ไมตรีช่วยลงให้จงได้ กรรมสัมปาทิกก็ยินดีตั้งใจจะลงให้

ตามปราถนา แต่ครั้นมาตรวจโคลงนั้นดู เห็นผิดเอกโทออกบ่นี้ ครั้นจะลงให้ก็เหมือนกับจะแกล้งประจานให้ท่านผู้นั้นขายหน้า ครั้นจะไม่ลงให้ก็จะเสียไมตรี ครั้นจะแก้ไขฤๅส่งคืนไปให้ทำใหม่ เจ้าของก็คงจะเข้าใจว่าเปนการดูถูก เพราะเขาคงนึกว่าโคลงนั้นเขาแต่งถูกอยู่เปนแน่ดังนี้ กรรมสัมปาทิกจะควรทำอย่างไรดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๓

๑ เห็นว่าความดีความตรงบริสุทธที่ถูกต้องแล้ว ไม่ควรจะต้องกลัวคนที่ถือโกรธโดยมิชอบ ธรรมดาความดีความตรงชอบถือให้เที่ยงไว้ คนเป่นอันมากที่ถือผิดโดยเข้าใจเขวไปก็มี จะไปนิยมความหลงเช่นนั้นไม่ถูกเปนแน่ โคลงที่ส่งมาผิดเอกโทออกบ่นี้เช่นนั้นจะลงไม่ได้เพราะใช่แต่จะขายหน้าท่านผู้แต่งอย่างเดียว ซ้ำดูเหมือนจะเห็นใจว่ากรรมสัมปาทิกแกล้งประจานฤๅไม่ตรวจตราด้วย ชอบจะมีจดหมายส่งคืนไปว่าผิดตรงนั้น ๆ ขอให้แก้มาใหม่ เราทำถูก เขาโกรธเพราะเขาผิด เราจะยอมให้เราผิดไปด้วยเพราะกลัวเขาโกรธได้ฤๅ เขาโกรธเพราะผิด เราทำชอบกลัวทำไมนะ.

อาหรับราตรี

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๔

นายใจไปนมัสการพระพุทธบาทที่วัดจักรวรรดิ ไปพบนายฉุนคนชอบกันที่ศาลาเลี้ยงน้ำร้อน จึงนั่งพูดอะไรกันต่าง ๆ แล้วพูดนินทา

พระชื่นซึ่งเปนคนรู้จักกับตัวแลนายฉุนนั้น ให้นายฉุนฟังว่า พระชื่นประพฤติอนาจารต่าง ๆ กล่าวติเตียนมากยืดยาว เวลานั้นพระชื่นเข้ามาที่ศาลา นายใจกับนายฉุนพูดกันเพลินไปไม่ทันเห็น เพราะเปนเวลากลางคืน พระชื่นได้ยินเขานินทาตน ก็นั่งแอบหลังนายใจนายฉุนอยู่จะฟังว่านินทาว่ากระไรบ้าง พอนายใจนินทาค้าง ๆ อยู่ เหลียวไปปะพระชื่นมานั่งอยู่ข้างหลัง นายใจจะควรทำอย่างไร.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๔

๑ คำว่าเลยตามเลยมีอยู่ไม่ใช่ฤๅ จะเอามาใช้ในที่นี้ได้บ้างดอกกระมัง ถ้าการที่นายใจนินทาพระชื่นเปนความจริง ก็ไม่ควรจะทำอย่างอื่น นอกจากพูดไปให้ตลอด มีประโยชน์ที่บางทีพระชื่นจะสดุ้งต่อนินทา คร้ามต่อโทษ ไม่ทำอนาจารชั่วต่อไป ข้อที่กลัวพระชื่นโกรธนั้นถ้ากลัวอย่าพูดเสียเลยสิ นี่อยากติเตียนเขาแล้ว จะแอบแต่ลับหลังอย่างไรอยู่ คำที่นายใจนินทาใส่ความไม่จริงหาความเปล่า ๆ ก็ควรแล้วที่จะเหยียดปดขึ้นกลางสนามสะใจ.

อาหรับราตรี

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๕

หลวงโกยาสิทธิการ ต้องไปราชการในประเทศยุโรป จึงสั่งหลวงเขตตาภิรักษ์ ผู้เปนสหายที่รักไว้ว่า ให้บอกข่าวคราวออกไปให้เสมอ อยู่มาวันหนึ่งถึงกำหนดเรือจะออกย่ำเที่ยง มีข่าวสำคัญที่หลวง

เขตตาภิรักษ์จำเปนจะต้องบอกโดยเร็วรอช้าไปไม่ได้ หลวงเขตตาภิรักษ์จึ่งได้เอากระดายมาเขียนหนังสือเมื่อเวลาเช้า ๔ โมงเศษได้สองสามบรรทัด พอพระยาคำภูมาหาตรงเข้าไปถึงที่เขียนหนังสือ ถามหลวงเขตตาภิรักษ์ว่าเขียนหนังสืออะไร หลวงเขตตาภิรักษ์บอกว่าเขียนหนังสือไปถึงหลวงโกยาสิทธิการในประเทศยุโรปด้วยธุระร้อน จวนกำหนดเรือเมล์จะออกอยู่แล้วจึ่งรีบเขียน การที่หลวงเขตตาภิรักษ์บอกเลอียดดังนี้ ก็หวังจะให้พระยาคำภูกลับไป จะได้เขียนหนังสือให้ทันเวลาเรือออกด้วยหนังสือนั้นมาก แต่พระยาคำภูมิได้เอื้อเฟื้อในถ้อยคำที่บอกเลย ยังนั่งพูดอะไรต่อไปยืดยาวมาก หลวงเขตตาภิรักษ์จะตั้งหน้าเขียนหนังสือไปไม่พูดด้วยก็เปนการดูถูกพระยาคำภู แลเปนกิริยาอันชั่วมาก หลวงเขตตาภิรักษ์จะควรทำอย่างไร จึ่งจะเขียนหนังสือให้แล้วทันกำหนดเรือออกได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๕

๑ ในปัญหาเรื่องนี้ต้องเข้าใจว่า พระยาคำภูมิได้เปนผู้มีอำนาจมากจนถึงกับหลวงเขตตาภิรักษ์ต้องกลัวเกรงอย่างยิ่ง การที่หลวงเขตตาภิรักษ์ต้องหยุดพูดกับพระยาคำภูนั้น ก็เพราะเกรงใจแลเห็นว่าเปนการดูถูกอย่างเดียว เมื่อพระยาคำภูไม่เอื้อเฟื้อต่อธุระร้อนของหลวงเขตตาภิรักษ์บ้างแล้ว หลวงเขตตาภิรักษ์ควรบอกแก่พระยาคำภูตรง ๆ ว่า จะขอรีบเขียนหนังสือไปถึงหลวงโกยาสิทธิการเสียให้แล้ว

ทันเวลา ขออภัยในการที่จะพูดกับพระยาคำฦๅนานต่อไปอีกไม่ได้ ถ้าพระยาคำฦๅมีธุระร้อนอันใด ก็ขอให้พูดจาเสียให้สิ้นเรื่องเร็ว ๆ เมื่อหลวงเขตตาภิรักษ์ ได้ฟังคำที่พระยาคำฦๅพูดต่อไป เห็นว่าไม่เปนการร้อนรนยิ่งกว่าธุระที่หลวงเขตตาภิรักษ์จะต้องเขียนหนังสือไปถึงหลวงโกษาสิทธิการแล้ว ก็ควรหยุดพูดหยุดฟังเสีย แล้วเขียนหนังสือต่อหน้าพระยาคำฦๅนั้นเอง แต่ก่อนที่จะเขียนหนังสือนั้น ควรจะไปหยิบหนังสือฤๅอะไร ๆ ที่ควรดูไปให้พระยาคำฦๅดู แลหาน้ำร้อนน้ำชามาให้ตามสมควร ถ้ามีบุตรฤๅภรรยาพอที่จะให้ช่วยรับแขกแทนตัวได้ ก็เรียกมาพูดอยู่ด้วยกับพระยาคำฦๅ เห็นว่าไม่มีความดูถูกเจือปนอยู่ในกิริยาที่หลวงเขตตาภิรักษ์ได้กระทำแก่พระยาคำฦๅนั้นเลย แต่ถ้าพระยาคำฦๅมีอำนาจมากที่สุด แลหลวงเขตตาภิรักษ์เปนหลวงเลว ๆ ที่สุด ที่จะต้องกลัวอำนาจกันเสมอบ่าวกับนาย จนไม่อาจที่จะทำอย่างนั้นได้ ก็ต้องจำเปนหยุดการเขียนหนังสืออยู่เอง ฉันใดเหมือนกับวัวที่กำลังกินหญ้า เมื่อเสือเข้ามาก็ต้องหยุดกินอาหารของตัวอยู่เองเปนธรรมดา.

อาทิตย์อุไทย

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๖

พระยาไกรกริฑาทำบุญฉลองพระ นิมนต์พระมหาเขมรังสีไปสวดมนต์ฉันเช้า ครั้นถึงวันสวดมนต์ พระมหาเขมรังสีก็หาไปสวดมนต์

ตามฎีกาไม่ เพราะสังเกตวันเลี้ยงพระเปนวันสวดมนต์ไป ครั้นเวลาเช้าวันเลี้ยงพระ พระมหาเขมรังสีตรวจดูฎีกาจึ่งรู้ว่าสังเกตผิดไปวันหนึ่งดังนี้ พระมหาเขมรังสีจะควรทำอย่างไร.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๖

๑ พระราชนิพนธ์ได้เคยฟังมีอยู่ ปล่อยไปตามจริงดีกว่าเท็จแก้ ถ้าจะทำตามตรงถูกแท้ง่าย ถ้าไปคิดอ้อมค้อมอยากจะให้ดีเกินไป ลำบากมาก ทั้งน่ากลัวจะไม่ค่อยสำเร็จได้ เหมือนปัญหาข้อนี้พระมหาเขมรังสีผิดจริง รับนิมนต์แล้วเหลวเสียไม่ไปสวดมนต์เพราะลืม เมื่อถึงเวลาฉันเช้ากลับรู้สึกก็ควรไปบอกพระยาไกรกรีฑาตามความจริงที่เปนมาอย่างไรตามสุจริต ถึงจะเสียบ้างไม่ช้าคงกลับดี ถ้าจะกลัวเขาว่าละโมภจะไปฉันอาหาร ฤๅรับไทยทานแล้วออกอุบายอ้อมค้อมอย่างอื่น ดูจะกลัวร้ายหนักไป นี่จะเสียก็เสียเพราะเหลว พระมหาเขมรังสีเหลวจริง จะกลับความคิดมนุษย์ให้เห็นว่าไม่เหลวอย่างไรอยู่ ดูจะเปนการทั้งเหลวแลทั้งอะไร ๆ ล ฯ ด้วย ให้เขารู้ว่าเหลวตามตรงแล้วจะได้เข็ดต่อไปดีกว่า พระมหาเขมรังสีผิดแล้ว ถึงพระยาไกรกรีฑาจะโกรธอย่างไร ก็ควรรับอายบ้าง ไปเถอะ ไปเถอะ ปล่อยไปตามจริงดีกว่าเท็จแก้.

อาหรับราตรี

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๗

นายกล่ำเปนทนายอยู่ในพระยาขจัดโจรพาล แต่ตั้งบ้านเรือนอยู่ไกลกัน นายกล่ำจะทำการตัดจุกบุตร ได้ไปเชิญพระยาขจัดโจรพาลมาตัดจุก ครั้นถึงเวลาฤกษ์ ข่าวพระยาขจัดโจรพาลได้ไปคอยรับพระยาขจัดโจรพาลที่บ้านนายกล่ำเปนอันมาก แลบอกว่าพระยาขจัดโจรพาลตื่นนอนแล้วจะมา จนถึงฤกษ์ตัดจุก พระยาขจัดโจรพาลก็ยังไม่มา นายกล่ำจะควรทำอย่างไรดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๗

๑ เมื่อถึงฤกษ์แล้ว นายกล่ำควรให้ผู้ใหญ่คนอื่นที่เชิญมานั้นตัดจุกแลรดน้ำทำไปตามสมควรแก่เวลา เมื่อพระยาขจัดโจรพาลมาไม่ทันตัดจุกก็ให้รดน้ำ ถ้าไม่ทันรดน้ำก็ให้ขยักเอาน้ำมนต์เหลือไว้บ้างเล็กน้อย พระยาขจัดโจรพาลมาเมื่อไรก็ให้รด ถ้าพระยาขจัดโจรพาลไม่มา เมื่อสิ้นเวลาทำขวัญแล้ว ควรให้นายกล่ำพาบุตรกับน้ำมนต์ไปที่บ้านพระยาขจัดโจรพาล ขอให้พระยาขจัดโจรพาลรดน้ำมนต์ให้ การก็จะเรียบร้อยไปได้ ซึ่งพระยาขจัดโจรพาลจะขัดเคืองว่าด่วนทำการไม่รอให้พระยาขจัดโจรพาลไปนั้นไม่ได้ เพราะย่อมทราบอยู่ด้วยกันแล้วว่า ถึงฤกษ์แล้วรอไม่ได้ เพราะฉนั้นการมงคลทั้งปวงจึงต้องมีฤกษ์เหมือนดังการครั้งนี้ ถ้าไม่มีฤกษ์แล้วจะต้องรอพระยาขจัดโจรพาลอยู่ ถึงพระยาขจัดโจรพาลจะไม่มาจนค่ำก็จะต้องรออยู่จนค่ำ นี่มีฤกษ์ต้องทำไปตามฤกษ์ไม่ต้องรอ.

โสตถิ

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๘

นายคำจะลงไปบางรัก ครั้นไปถึงวัดสามจีนเหนื่อยเข้าก็หยุดพัก พอพบรถรางแล่นลงไปก็ขึ้นรถราง ครั้นรถแล่นไป คนเก็บอัฐเรียกอัฐ นายคำก็ล้วงกระเป๋าอัฐไม่มี จะควรทำอย่างไรดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๘

๑ รถรางเดิรไปมาเที่ยวหนึ่ง ๆ ก็ย่อมมีคนไปเปนอันมากตั้งแต่ ๑๐ คนขึ้นไป ในหมู่คนเหล่านั้นคงจะมีอัฐบ้างเปนแน่ นายคำควรยืมอัฐคนเหล่านั้นใช้ค่ารถ แล้วรีบเอาอัฐไปใช้เขาเสีย บางทีจะปะคนที่ใจอารีกว้างขวาง จะให้เปล่าไม่คิดเอาใช้เลยก็จะเปนได้ ถ้าคนตั้งแต่ ๑๐ คนขึ้นไปนั้น จะมีอัฐแต่ละเพาะสำหรับค่ารถที่ตัวจะไปไม่มีเหลือบ้างเลยฤๅเปนคนใจโหดเหี้ยมขาดจากความเมตตากรุณาไปหมดแล้ว นายคำควรจะให้สิ่งของที่มีไปด้วย แม้ที่สุดควรจะถอดเสื้อให้เปนจำนำไว้แก่คนเก็บอัฐ แล้วกลับมาเอาอัฐไปใช้เขาภายหลัง พิเคราะห์ดูอาการของนายคำคงจะมีของใช้สอยเช่นดุมเสื้อเปนต้น ไม่สวมเสื้อทีเลวจนไม่คุ้มค่ารถเที่ยวหนึ่งได้ เมื่อนายคำเอาอัฐไปให้เขาไม่ได้คืนเสื้อให้ก็ต้องยอมแล้ว เพราะนายคำไม่มีสติสัมปชัญญเมื่อแรกจะขึ้นรถจะโทษใครได้.

โสตถิ

ปัญหาขัดข้องที่ ๑๙

เมื่อวันตรุษนายรองรักษ์ภูวนาถหุ้มแพร ทราบเรื่องประกาศให้ใช้วันอย่างใหม่แลได้ยินเพื่อนมหาดเล็กเขานัดกันว่า จะต้องแก้ศักราชในก๊าดที่จะส่งวันปีใหม่ให้เปนวันอย่างใหม่ด้วย นายรองรักษ์ภูวนาถก็คิดจะแก้ไขก๊าดของตัวบ้างเช่นนั้น ครั้นกลับออกมาบ้านจึงเรียกเสมียนให้มาแก้ก๊าดเปนดังนี้

นายรองรักษ์ภูวนาถ
ส, ค, ศ. เมษาคม ปี ๑๘๐

เข้าซองปิดไปรษณีย์ ทิ้งไปเปนอันมากเหมือนทุกปี ครั้นเมื่อวันที่ ๒ เมษายน นายรองรักษ์ภูวนาถได้รับซองก๊าดส่งมาทางไปรษณีย์ใบ ๑ เปิดผนึกออกดูเห็นเปนก๊าดของตัวที่ส่งไปวันก่อน แต่มีรอยแก้ที่เมษาคมเปนเมษายน ที่ ๑๘๐ เปน ๑๐๘ ปี แลซ้ำมีคำว่า ลักขู เขียนไว้ที่มุมข้างบนก๊าด ใครส่งก๊าดแก้มาให้เช่นนี้ก็ไม่รู้ ครั้นเมื่อวันถือน้ำนายรองรักษ์ภูวนาถเข้าไปในวัง พอพวกเพื่อนหุ้มแพรแลมหาดเล็กเขาแลเห็นเขาก็พากันหัวเราะขึ้น ที่เปนผู้ใหญ่ก็เปนแต่ยิ้ม ๆ อยู่ในหน้า นายรองรักษ์ภูวนาถก็เข้าใจดีว่า เพราะเรื่องก๊าดนั้นเองมิใช่เรื่องอื่นเช่นนี้ ถ้านิ่งเสียก็จะเปนเรื่องถากถางกันยืดยาวไปเปนแน่ นายรองรักษ์ภูวนาถจะควรทำอย่างไรดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๑๙

๑ จะปฏิเสธอย่างใดนอกจากรับว่าตัว ลักขู ก็ไม่ได้ เพราะก๊าด ของนายรองรักษ์ภูวนาถ ที่คนเปนอันมากได้รับมืออยู่เปนพยาน ถ้าแล จะไม่รับว่าเปนก๊าดของตัวได้ส่งไปจริง ฤๅโทษเอาว่าผู้อื่นทำผิด คือซัดเสมียนเขียนผิดเปนต้น ก็เสียความสัตย์ แลใครเลยเขาจะเชื่อ เมื่อนายรองรักษ์ภูวนาถรู้ว่าตัวทำผิดโดยอวิชชาดังนี้แล้ว ควรจำไว้แลศึกษาวิชาต่อไป ส่วนที่ถูกถากถางนั้นก็เปนธรรมดาโลก ควรนิ่ง ๆ เสียดีกว่า จะเปนเขาความลำบากรำคาญใจที่จะมาแต่อย่างอื่นอีก แต่ในท้ายปัญหาดูเหมือนว่าจะไม่ยอมให้นิ่งเสีย ถ้าต้องแก้กมืออย่างเดียวที่จะรับเสียตรง ๆ ทำนองนี้ "หัวเราะอะไรกันหนะขอรับ เรื่องก๊าดผมผิดนั้นฤๅขอรับ ผม ลักขู แท้ ๆ ยอมแล้ว" แล้วจะพูดต่อไปอีกดังนี้ก็ควร "การที่ผมทำไปใช่ว่าจะอวดดีขอวดดีเมื่อไร ผมเปนคนราชการก็ต้องตั้งใจเอื้อเฟื้อที่จะกระทำตามพระราชบัญญัติ" ที่ทำไปก็หมายจะให้ถูก หากผิดไปเพราะอวิชชาของผม แต่ยังเห็นว่าผมมีจิตต์ใจอันดีมากกว่าผู้ที่ยังขืนใช้วันอย่างเก่าอยู่ อย่าล้อผมนักเลย.

อาทิตย์อุไทย

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๐

เด็กผู้หญิงชื่อหนูจำรัส อายุได้ ๑๕ ปี บิดามารดากักขังไม่ให้ไปเที่ยวข้างไหน อยู่มาวันหนึ่งหนูจำรัสบอกกับบิดามารดาว่า วันนี้เปนเวลาสงกรานต์จะขอลาไปเที่ยวที่วัดพระเชตุพน บิดามารดาก็ยอมให้ไป

ครั้นถึงเวลาบ่าย หนูจำรัสก็ชวนชาวบ้านที่ชอบพอกันไปเที่ยวกับตัวสี่ห้าคนเข้าไปที่หน้าโบสถ์วัดพระเชตุพน เห็นห่อผ้าแดงทิ้งอยู่ที่ตามทางที่หนูจำรัสจะเดิรไปนั้น หนูจำรัสก้มลงเก็บห่อผ้าสำคัญว่าห่อผ้านั้นเปนห่ออัฐฤๅห่อหมาก ครั้นหนูจำรัสหยิบมากำไว้ แล้วได้ยินคนหนึ่งที่นั่งอยู่บนแท่นหินกะทุ้งไม้เท้าแลตบมือฮาขึ้น หนูจำรัสก็นึกขึ้นได้ว่าคงจะไม่ใช่ห่อหมากฤๅห่ออัฐเปนแน่ คงจะเปนห่อของไม่ควรดูสักอย่างใดอย่างหนึ่งเปนแน่เช่นนี้ จะให้หนูจำรัสทำประการใด ถึงจะไม่ให้เปนคนมักได้แลเปนคนเซอะ.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๐

๑ หนูจำรัสควรจะทำเหลียวไปเหลียวมาเหมือนหาที่จะวาง แล้ววางเสียที่แห่งใดซึ่งพ้นทางเดิร มีหลังกำแพงแก้วเปนต้น แล้วบอกข่าวฤๅคนที่ไปด้วยว่า แม้เกือบเหยียบเข้าแนะ (ต้องทำเปนเข้าใจว่าเปนของดียืนอยู่อย่างเดิม) ถ้าหนูจำรัสมีขีดอยู่มาก ๆ ก็ควรจะป่าไปเสียว่าคนอะไรมิรู้เอาอะไรมาทิ้งไว้ แล้วกระทืบตีนตับ ๆ ไปเสียให้พ้น ก็จะไม่เปนเซอะฤๅมักได้ เปนแต่มีดีกรีก็ไม่ต้องปัญหาห้าม.

ตุ๋งตุ๋ง

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๑

คุณกุหลาบเปนหญิงสาวจะไปช่วยงารเขาแห่งหนึ่ง ไม่มีเข็มกลัดคออย่างใหม่ ๆ จึงสั่งให้ไปขอยืมหม่อมเขียนซึ่งเปนคนชอบพอกัน ใน

เวลานั้นยังเอิญเขามาขอยืมเข็มกลัดของหม่อมเขียนไปแต่งเด็กโกนจุกยังไม่มาส่ง หม่อมเขียนคะเนดูเห็นว่าจะได้มาทันก็รับไว้ว่าได้ ครั้นหม่อมเขียนให้ไปตักเตือนผู้ยืมก็ยังผัดเพี้ยนอยู่ จนจวนวันคุณกุหลายจะต้องการ ครั้นจะรอเร่งรัดผู้ยืมไปก็กลัวจะได้มาไม่ทัน ครั้นจะไปบอกว่าไม่ได้ก็เกรงจะขัดใจกับคุณกุหลาย หม่อมเขียนจึงไปหาคุณคล้ำหารู้ว่าคุณคล้ำเปนผู้อริอยู่กับคุณกุหลายไม่ ขอยืมเข็มกลัดของคุณคล้ำว่าจะไปแต่งตัวเด็กโกนจุก ไม่ได้บอกว่าจะไปให้คุณกุหลายยืม คุณคล้ำก็ให้ยืมเข็มกลัดมา หม่อมเขียนจึงส่งเข็มกลัดนั้นไปให้คุณกุหลาย แลมิได้บอกว่าไปยืมมาแต่คุณคล้ำ ข้างคุณกุหลายสำคัญว่าเปนของหม่อมเขียน เมื่อถึงวันงารก็กลัดไป ยังเอิญคุณคล้ำไปช่วยงารนั้นอยู่ด้วย ครั้นเห็นคุณกุหลายกลัดเข็มของตัวไปก็ได้ที สกิดพวกพ้องย้านเดียวที่ไปด้วยกัน ช่วยกันพูดจาถากถางกระทบกระเทียบจนคุณกุหลายเข้าใจได้ชัดว่า หม่อมเขียนคงนุ่งหยิบยืมเข็มกลัดคุณคล้ำมาให้เป่นแน่แล้วเช่นนี้ คุณกุหลายจะควรทำอย่างไรดี แลหม่อมเขียนนั้น เมื่อรู้ว่าเรื่องเปนเช่นนั้น ๆ ตัวตกอยู่ในระหว่างเสียคนทั้งสองฝ่ายเช่นนี้ หม่อมเขียนจะควรทำอย่างไรดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๑

๑ คุณกุหลายควรจะบอกกล่าวกับคนที่ใกล้เคียง ว่าดูเถอะเพราะเปนอริกัน คอยแต่จะหัวเราะเยาะเย้ยพาลวิวาทเช่นนี้ การที่หม่อม

เขียนไปยิ้มเข็มกลัดของคุณคล้ำมาให้ต้องทำไม่รู้เท่าเสีย แต่หม่อมเขียนต้องสารภาพตามความจริงทั้งสองฝ่าย

สามัญสมาชิกฝ่ายใน

๒ คุณกุหลาบควรจะนิ่งทำไม่รู้ไม่เห็นเสีย ดีกว่าอย่างอื่น แต่หม่อมเขียนรู้แล้วควรจะไปถามข่าวขอโทษคุณกุหลาบ ไปขอโทษแกมต่อว่าคุณคล้ำ ชี้แจงตามความจริงใจอย่างไรด้วยทั้งสองแห่ง.

ภาคินีสมาชิก

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๒

พระยาจำเนียรเปนคนตระหนี่ แต่มีทรัพย์มาก มีบุตรชื่อนายฉายคนหนึ่ง มีหลานชื่อนายช่วงคนหนึ่ง เปนคนหนุ่มทั้งสองคน อยู่มาวันหนึ่งนายฉายกับนายช่วงชวนกันไปเที่ยว แวะเข้าไปซื้อของ ไปเห็นนาฬิกาพกเรือนทองเรือนหนึ่ง นายฉายหมายว่ากาไหล่ราคาถูก ๆ จึงไปหยิบขึ้นดูถามว่าเท่าไร นายห้างบอกว่า ๔๐๐ บาท นายฉายจะไม่ซื้อก็อาย จะซื้อก็ทนไม่ไหว จึงแกล้งต่อ ๒๐๐ บาท นายห้างไม่ยอมให้ ต่อกันไปต่อกันมา นายฉายทำนาฬิกานั้นพลัดตกลงกับพื้นกระจกแตกแลเครื่องในเสีย นายห้างก็จะเอาใช้ ครั้นนายฉายจะรับใช้ก็กลัวพระยาจำเนียรจะทำโทษ เพราะเงินมากมายแลของก็เสียด้วย ครั้นไม่รับใช้นายห้างเขาก็ไม่ยอมเช่นนี้ นายฉายจะควรทำอย่างไรดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๒

๑ นายฉาย ควรจะยอมให้นายห้าง เขาจับส่งโปลิศไปขังตรางเสีย พระยาจำเนียรรู้เข้าถึงจะโกรธเคืองประการใด คงจะต้องเอาเงินมาเสีย เอาตัวไป ถ้าจะเอ็ดตะโรต่อไป นายฉายก็ควรแก้ตัวได้ ด้วยมิได้จงใจจะให้พระยาจำเนียรเสียเงินเสียทองอันใด หากเคราะห์กรรมจึงเปนไปดังนั้น.

เลเหลาประผู้บรรณผู้ประ

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๓

คุณเกยเกิดเมื่อรัตนโกสินทรศก ๓๒ คุณขำเกิดเมื่อรัตนโกสินทรศก ๓๓ ถึงบัดนี้อายุจึงเข่นย่างเข้า ๗๖ คนหนึ่ง ๗๕ คนหนึ่ง เดิมเปนพนักงารรับราชการฝ่ายในคนละตำแหน่ง มาจนรัตนโกสินทรศก ๘๖ ตกมาเปนพนักงารผู้รับสั่ง (คือสำหรับดูอาการไข้เจ็บ) ร่วมหน้าที่กัน คุณเกยกับคุณขำต่างคนต่างอิจฉากันหยุม ๆ หยิม ๆ ด้วยเรื่องหมอ ๆ ยา ๆ มาไม่ขาด จนถึงนึกแช่งให้กันตายอยู่บ่อย ๆ

อนึ่งคุณทั้งสองนี้เปนคนชรา ต่างคนต่างธาตุหย่อนไม่ใคร่ปรกติคล้าย ๆ กัน ครั้นในเดือนเมษายนนี้ คุณขำเปนโรคประจุบันถึงแก่กรรม คุณเกยคิดถึงที่อิจฉากันก็ดีใจ จนกลั้นไว้ในหน้าไม่ใคร่อยู่ แต่เมื่อนึกถึงอายุแลอาการที่ไล่เลี่ยคล้ายคลึงกันก็กลัวตายไม่สบายใจจนซ่อนไม่มิด เพราะหน้ามัวมลผิดปรกติ เมื่อโสมนัสแลวิตกผลัดกันประจำใจคุณเกยอยู่ถี่ ๆ เช่นนี้ก็อยู่ข้างกระสับกระส่ายไม่สบาย.

แต่ครั้นเมื่อได้ยินใครพูดถึงคุณขำ ก็ระแวงไปว่าเขาเสียดายคุณขำเขาอยากให้ตัวตาย แลไหวว่าเขาจะเห็นเปนตัวดีใจ ต้องแทรกเข้าไปพูดพาลโกรธต่าง ๆ ทั้งไม่มีมูลเช่นนั้น ฤๅถ้าได้ยินใครบ่นว่ากลัวเปนเช่นคุณขำก็ระแวงว่าเขาจะว่าตัวกลัวตาย อยากจะสำแดงว่าไม่กลัวตาย ได้ยินใครพูดกลัวตายก็โกรธเห็นเปนว่าเปรียบตัว (เพราะเปนความจริงที่นึกอยู่ไม่ได้ขาด) พาลวิวาทไปได้มาก ๆ

เพราะเช่นนี้คำคุณเกยพูดในการคุณขำตายนั้น จึงตกลงทำเหมือนหนึ่งว่าเฉยๆอยู่ ถ้าใครไปว่าเฉยได้เพราะไม่ชอบคุณขำก็เปนโกรธยิ่งใหญ่กลับคำเปนสงสารสังเวช แต่ถ้าขืนเชื่อคำนั้นเอาไปพูดตามเข้าไปบ้าง ก็กลับยิ่งเห็นไปเปนทักว่ากลัวตายต้องกลับคำว่าเฉย ๆ อยู่นั้นอีก แต่ใคร ๆ ก็เห็นได้ว่าคุณเกยไม่สบายเช่นนี้

คุณเกยไม่มีธรรมะในใจพอจะระงับ เทศน์ก็ฟังไม่เข้าใจเลย เคยแต่ฟังอย่างเรียกว่า "เอาบุญ" ใครพูดถึงธรรมเนียมก็เบื่อไม่เคยฟังเคยแต่โกรธ ครั้นร้อนใจขึ้นก็ไม่นึกจะได้ถามใคร มีแต่โทโสมีดหน้าอยู่เปนนิจ พวกพ้องที่สงสารก็จดไม่ติด เพราะคุณเกยระแวงเสียทุกทางเช่นว่ามานั้น คุณเกยจะทำอย่างไรจึงจะสบาย พวกพ้องควรช่วยอย่างไรให้คุณเกยสบายได้บ้าง.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๓

๑ ปัญหานี้แก้ยาก มีอยู่ทางเดียวที่จะให้มีใครเปนเพื่อนประกอบ ฤๅทำประกอบด้วยความทุกข์อันเดียวกับคุณเกย หาท่าเลียบเคียงพูด

ปรับทุกข์กับคุณเกษให้เกิดเห็นอกกันขึ้น นั่นแลจะบันเทาความทุกข์ได้ ปัญหานี้ถึงข้าพเจ้าเรียบเรียงแก้ ก็มิได้แก้ด้วยปัญญาของข้าพเจ้าเอง.

เมษายน

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๔

(ปัญหานี้เปนความจริง)

กรมหมื่น (ส) เปนผู้ร่างพระราชพิธีสิบสองเดือนลงพิมพ์วชิรญาณ พระองค์เจ้า (ข) เปนผู้รับราชการอยู่ข้างใน มีหน้าที่เกี่ยวข้องอยู่ในการพระราชพิธีบ้างเล็กน้อย ได้ยินกรมหมื่น (ส) อ่านหนังสือที่ร่างพึ่งแต่ปลายถ้อยปลายคำก็ทิ้งขึ้นมา เพราะว่าเปนการเกี่ยวในพระราชพิธี จึงมาขอกับกรมหมื่น (ส) ว่าขอให้คัดหนังสือที่ร่างให้สักฉบับหนึ่งเถิด ครั้นกรมหมื่น (ส) จะคัดให้ ก็เห็นว่าพระองค์เจ้า (ข) คงจะอ่านไม่เข้าใจ ด้วยความพิสดารมากแลไม่สู้เปนประโยชน์แก่พระองค์เจ้า (ข) นัก แลป่วยการเขียนด้วย แลบางทีถ้าคัดให้พระองค์เจ้า (ข) อ่านไม่เข้าใจก็จะว่าคัดให้ไม่เหมือนกับที่ร่าง ข้อนี้เปนข้อที่กรมหมื่น (ส) วิตกมากกว่าข้ออื่น ๆ ครั้นจะไม่เขียนให้พระองค์เจ้า (ข) ก็มาเตือนเสมอ ๆ จะควรให้กรมหมื่น (ส) ทำอย่างไร.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๔

๑ ถ้ากรมหมื่น (ส) ทรงรำคาญทนอยู่ไม่ไหว ก็ควรจะทรงพระอุสาหะแต่งประทานใหม่ ถึงจะเปนการเสียเวลาก็คงสนุกบ้าง แล

พระองค์เจ้า (ข) คงเข้าพระทัยซึมทราบ ข้อที่สั้นไปนั้นแก้ว่าจะได้ค้นง่ายก็เห็นจะตกลง วิธีที่ควรจะทรงเรียงนั้นดังนี้ "เดือนเมษายน คือเดือน ๕ พิธีถือน้ำสะเด็จออกวัดพระแก้วมีเทียนพานกับเทียนมัด ๓๐๘ (อ่านว่าสามสิบแปด) เล่ม เยนสวดมนสะขะหนาน รุ่งขึ้นข้างในดูจัดตรึง ๔ หมู่ คือช้าง ๓ ตัว ม้า ๓ ตัว เกียน ๓ เล่ม คนหมดด้วยกัน ๙๑๐๓ (อ่านว่าเก้าสิบสาม) คน แล้วพราหมรดน้ำสังฯ ล ฯ

พระราชพิธี

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๕

พระยาโกษาวิสัยทำบุญวันเกิดที่บ้าน เชิญพระยาขยันยุทธกิจ พระยาคณานุรักษ์ กับพระหลวงหลายคนมาเลี้ยงโต๊ะที่บ้านพระยาโกษาวิสัย ๆ ให้บ่าวยกพานหมากมาตั้งให้พระยาขยันยุทธกิจ พระยาคณานุรักษ์กิน พระยาคณานุรักษ์นั้นเปนคนซุกซน หยิบเอาตลับทองของพระยาโกษาวิสัยใส่ในเป๋าเสื้อพระยาขยันยุทธกิจไม่ให้รู้ตัว ครั้นเสร็จการเลี้ยงแล้วต่างคนต่างกลับ ฝ่ายพระยาขยันยุทธกิจครั้นถึงบ้านแล้วก็ถอดเสื้อส่งให้ภรรยา ๆ รับเอาเสื้อเข้าไปในเรือนแล้วหยิบเอาซองบุหรี่แลผ้าเช็ดหน้าออก พบตลับทองคำอยู่ในเป๋าเสื้อ ภรรยาพระยาขยันยุทธกิจก็เอาตลับนั้นไปเก็บไว้ ฝ่ายที่บ้านพระยาโกษาวิสัย บ่าวผู้ที่ยกพานหมากออกมานั้น มาดูพานหมากเห็นตลับหายไปก็บอกกับพระยาโกษาวิสัย ๆ ก็ปลาดใจ ด้วยผู้ที่ได้กินหมากในพานนั้นมีแต่พระยาขยันยุทธกิจกับพระยาคณานุรักษ์ แต่ไม่รู้ที่จะว่าประการใด เวลาวันหนึ่ง

พระยาโกษาวิสัยไปพบพระยาขยันยุทธกิจที่ในวัง จึงทำเปนเล่าความให้พระยาขยันยุทธกิจฟังว่า ขโมยที่บ้านฉันนั้นชั่งชุมจริงๆ เมื่อวันงารนั้นตลับที่ใส่พานหมากมาให้เจ้าคุณรับประทานนั้นหายไป เดี๋ยวนี้ฉันสืบสวนจะได้ความอยู่แล้ว ไม่ใช่คนในบ้านเปนแน่ พระยาขยันยุทธกิจเข้าใจว่าพระยาโกษาวิสัยสงสัยตัว จึงตอบพระยาโกษาวิสัยว่า เมื่อกระผมลาไปก็เห็นของนั้นยังอยู่ พระยาโกษาวิสัยไม่ว่าประการใดต่อไป ครั้นพระยาขยันยุทธกิจ กลับมาบ้านมาเล่าให้ภรรยาฟังตามที่พระยาโกษาวิสัยสงสัย แลพูดต่อไปว่าถึงพระยาโกษาวิสัยจะมีงารอีกก็จะไม่ไปช่วย ภรรยาจึงบอกแก่พระยาขยันยุทธกิจว่า วันท่านไปช่วยงารพระยาโกษาวิสัยวันนั้น พระยาโกษาวิสัยให้ตลับทองท่านมาใบหนึ่งไม่ใช่ฤๅ พระยาขยันยุทธกิจตกใจเรียกเอาตลับนั้นมาดู ก็เห็นเปนตลับของพระยาโกษาวิสัยที่หาย จึงถามภรรยาว่าฉันไม่ได้เอามาทำไมตลับนั้นถึงได้มาอยู่ที่นี่ ภรรยาตอบว่าฉันหยิบเอาซองบุหรี่ออกจากเป๋าเสื้อ ฉันพบตลับอยู่ในเป๋าเสื้อ สำคัญว่าพระยาโกษาวิสัยแถมพกให้แก่ท่าน ฉันยังได้เล่าให้เพื่อนบ้านเขาฟังเปนหลายคน ว่าพระยาโกษาวิสัยทำบุญใหญ่โตใครไปช่วยงารถึงแจกตลับทองคนละใบ พระยาขยันยุทธกิจได้ฟังภรรยาเล่าดังนั้น จึงว่ากรรม ๆ ทีเดียว พระยาโกษาวิสัยมิน่าสงสัยเล่า ครั้นพระยาขยันยุทธกิจจะเอาตลับไปคืน พระยาโกษาวิสัยก็คงเข้าใจว่า เพราะพระยาขยันยุทธกิจรู้ตัวว่าสงสัยตัวจึงได้เอามาคืนหาสิ้นมลทินไม่ กลับจะทำให้แน่เข้าว่าตัวเปนผู้ร้ายจริงเช่นนี้ พระยาขยันยุทธกิจจะควรทำอย่างไร.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๕

๑ พระยาขยันยุทธกิจควรจดหมายแจ้งความตามที่เปนจริง แลส่งตลับกับจดหมายนั้นไปให้พระยาโกษาวิสัย นอกจากนั้นจึงเสียดี แลบอกภรรยาอย่าให้เที่ยวอวดเขาต่อไปอีกก็เปนแล้วกัน.

เมษายน

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๖

พระยากาหลมีบุตรชื่อหลวงเขตรขันธ์ หลวงเขตรขันธ์นั้นได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นที่ ๓ สวมคอ อยู่มาได้ประมาณปีเศษหลวงเขตรขันธ์ถึงแก่กรรม นายแคล้วน้องชายได้รับตำแหน่งที่หลวงคเชนทร ครั้นถึงเวลางารถือน้ำ พระยากาหลจึงบังคับให้หลวงคเชนทรสวมตราของพี่ชาย หลวงคเชนทรตอบว่าตรานั้นสงสัยว่าพระราชทานตัวใครก็ตัวใคร ที่จะเลื่อนกันนุ่งห่มต่อ ๆ ไปเหมือนอย่างเสื้อผ้านั้นเห็นจะไม่ได้ พระยากาหลจึงว่าเสมาที่ยายเจ้าได้ทำขวัญให้พี่ชายของเจ้าเมื่อยังเล็ก ๆ อยู่นั้น ครั้นพี่ชายของเจ้าโตขึ้นแล้วพ่อได้เอามาผูกคอของเจ้า เจ้าจำไม่ได้ฤา หลวงคเชนทรจึงว่าขอให้คุณพ่อไปถามเพื่อนข้าราชการเขาดูเสียให้แน่ก่อน พระยากาหลก็ไปเที่ยวถามเพื่อนข้าราชการ ๆ บางคนก็ว่าไม่ทราบ บางคนก็แกล้งว่าควรจะใช้ได้ พระยากาหลได้ฟังว่าควรใช้ได้ก็บังคับให้หลวงคเชนทรใช้ หลวงคเชนทรหมายว่าใช้แทนกันได้ ก็แต่งตัวสวมตราเข้าไปถึงวัดพระแก้ว พบพวก

ขุนนางนั่งอยู่เปนอันมาก ขุนนางหลายคนที่รู้ว่าหลวงคเชนทรไม่ได้ตรา ก็พากันหัวเราะ หลวงคเชนทรเห็นเขาหัวเราะดังนั้นแล้วใจไม่สบาย มีความสงสัยว่าเขาจะหัวเราะเรื่องตราแต่ไม่แน่ใจ ครั้นจะถามก็มีความอาย ครั้นจะเอาตราออกเสียจากตัว ก็กลัวว่าถ้าเขาไม่ได้หัวเราะเรื่องตราตัวไหวเกินไปดังนี้ ก็จะเปนการเลื่องฦๅแลขันมาก จึงไม่อาจเอาตราออกได้ ครั้นนิ่งเสียเขาก็ยิ่งพากันหัวเราะหนักขึ้น จะให้หลวงคเชนทรทำประการใด.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๖

๑ หลวงคเชนทรไม่ควรจะเอาตราออก ให้สวมไว้อย่างนั้น แต่ให้หลีกออกจากที่ประชุมข้าราชการ ไปเที่ยวนั่งซุ่มอยู่บนพระพุทธปรางค์ ฤๅพระมณฑป ฤๅหอมณเฑียรซึ่งเปนที่ลับคน พอถึงเวลาถือน้ำก็ย่องผลุบขึ้นไปบนพระอุโบสถ ถือน้ำแล้วให้กลับไปบ้านทันที ในวันหลัง ๆ ต่อไปถึงจะได้ยินใครหัวเราะฤๅพูดกระทบกระเทียบอย่างไรในเรื่องนี้ก็ให้ทำไก๋เสียอย่าให้โต้ตอบนิ่งเสียดี.

โสตถิ

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๗

เมื่อวันฉลองหอพระสมุด ฯ พระกิจการีซ้อหมวกแพรปีกที่ออกร้านขายของใบ ๑ สวมกลับมาบ้าน รุ่งขึ้นเข้าไปในการฉลองหอพระสมุด ฯ

อีก แต่หาได้สวมหมวกนั้นไปด้วยไม่ ครั้นกลับมาบ้านนอนหลับตื่นขึ้นจะแต่งตัวไปในวัง ไปหยิบหมวกเห็นหมวกแพรปักอยู่ที่ราวแขวนหมวก ๒ ใบ คือใบที่ซื้อมาใบ ๑ ใบใหม่อีกใบ ๑ สังเกตได้ว่าเปนหมวกที่ขายในแฟเหมือนกัน จึงเรียกบ่าวที่ตามหลังมาถามว่า หมวกนี้ใครเอามาแต่ไหน บ่าวบอกว่าเมื่อฉลองหอพระสมุด ฯ คืนหลัง คนใส่เสื้อขาว ๆ คนหนึ่งเอาหมวกนั้นมาส่งให้ ว่าเปนหมวกของพระกิจการีก็รับมา หมวกใบนี้พระกิจการีไม่ได้ซื้อ ของใครก็ไม่รู้เช่นนี้ พระกิจการีจะควรทำอย่างไรดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๗

๑ ถ้าพระกิจการีไม่คิดจะถือเอาของที่ได้มาโดยพลัดแพลงจริง ๆ ก็ไม่ยากอันใด ด้วยวิธีเก็บของไม่รู้เจ้าของได้ดังนี้ มีข้อบังคับแบบอย่างทั้งวัดทั้งบ้าน แต่การเรื่องนี้เกิดแต่ในพระราชวังเกี่ยวงารหอพระสมุด ฯ ควรพระกิจการีจะนำหมวกนั้นมาในวังด้วย ถามตามพวกเพื่อนข้าราชการดูว่าเมื่อวันที่ ๑๕ หมวกใครหายบ้าง ถ้ามีผู้รับว่าหาย ควรถามรูปพรรณดูถ้าถูกต้องก็ให้ไป ถ้าไม่ถูกต้องก็อย่าให้ ถ้าไม่มีใครว่าหายก็ให้นำหมวกไปถวายเสด็จอธิบดีกรมวัง ขอถวายไว้ เมื่อใครมาได้ถามถูกต้องจะได้ประทานไป ถ้าท่านไม่ทรงรับ ก็ไปถวายกรรมสัมปาทิกที่หอพระสมุด ฯ ในสองแห่งนี้คงจะมีรับไว้บ้าง ถึงไม่รับก็ไม่เปนมลทินในพระกิจการีเลย ด้วยได้โฆษนาการ บอกกล่าวไว้เปนการดังแล้วดังนี้.

ชาวบ้านแกมวัด

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๘

(เปนความจริงบ้าง ต่างว่าบ้าง)

ยายอิ่มขากเปนเฝ้าพระทวาร ชอบอ่านหนังสือนัก เคยยืมหนังสือพิมพ์วชิรญาณมาอ่านบ่อย ๆ

โขลนผู้หนึ่งชื่อนุ่ม ต้องเกณฑ์ไปเปนผู้รับใช้อุปนายกในการเดิรหนังสือหอพระสมุด ๆ เคยทำการมานานรู้ธรรมเนียมยืมหนังสือเปนต้นบ้างราง ๆ อยู่ข้างจะเหวว่าเปนคนเข้าใจในการหอ มีความรักแลเจ็บร้อนในการหออยู่เสมอ จนอุปนายกรับสั่งเรียกว่าเศษกรรมสัมปาทิก

ครั้นเมื่อได้ยินยายอิ่มอ่านหนังสือพิมพ์ในเรื่องพระราชพิธี ออกพระนามพระเจ้าอยู่หัวบ่อย ๆ ก็คิดเห็นแน่ใจว่าเปนความผิด ไม่ควรจะออกพระนามเช่นนั้น จึ่งไปดุเอายายอิ่มว่าไม่ได้เปนสมาชิก ทำไมจึงเอาหนังสือพิมพ์มาอ่าน

ยายอิ่มมีความร้อนใจ แต่ยังอยากอ่านหนังสือ จึ่งคิดจะเข้าเปนสมาชิกเสียบ้าง แต่ครั้นจะไปคิดอ่านกับเจ้าของหนังสือที่ยืม ก็เห็นว่าปรอทกำลังขึ้นสูง จึ่งไปเฝ้าพระองค์ (ค) ทูลให้ช่วยนำเปนสมาชิก พระองค์ (ค) จึ่งไปรับสั่งชวนพระองค์ (ง) ให้เปนผู้รับรอง พระองค์ (ง) ตอบว่าถ้าถึงเวลาเสียเงินแกจะว่าทูลหม่อมแก้วเสียเงินแทนยายอิ่มทีเถอะหนาพะคะ จะทำอย่างไร

อีกประการหนึ่ง ไม่ทราบว่าอย่างไรยายอิ่มนี้ ถามที่อยู่แล้วเปน พูดไก๋เสียไม่บอกใครเลย ถ้ายืมหนังสือไปพ้นกำหนดจะไปตามที่ไหน เจ้านายสมาชิกองค์อื่น ๆ ก็ทรงเห็นด้วยหมด เพราะยายอิ่มอยู่ข้างจะเหี่ยวเหลือที่จะเหี่ยว แต่ยายอิ่มไม่รู้ตัวว่าท่านรังเกียจอย่างไร รู้แต่ว่าไม่มีใครรับรอง

ครั้นยายอิ่มจะไปหาภาคีนีสมาชิกใครช่วยก็ไม่คุ้นเคย คุ้นแต่กับสามัญสมาชิกทุกพระองค์ เปนการขัดข้องประการหนึ่ง

อนึ่งยายอิ่มได้เบี้ยหวัดอยู่ปีละ ๖๐ บาท ถ้าจะเข้าเปนสมาชิกต้องเสียเงินถึง ๑ ใน ๓ ก็อยู่ข้างจะหนักใจ แต่ถึงอย่างไรยายอิ่มยังอยากเข้า คิดอยู่ไม่ขาด แต่มาขัดข้องเช่นนี้ ยายอิ่มจะควรคิดอย่างไร จึงจะได้เปนสมาชิกสมประสงค์.

ปัญหานี้มีรับสั่งสภานายกว่า ทรงเห็นว่าถ้าสมาชิกฝ่ายในทรงแก้ด้วยก็จะดี จะได้เปนที่สำราญพระทัยบ้าง

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๘

๑ ยายอิ่มควรจะไปถวายอยู่งานพัดอุปนายก ให้รับสั่งตอบให้ได้ว่ายายอิ่มจะทำอย่างไรจึงจะเปนสมาชิกได้ ถ้าท่านรับสั่งว่าจะต้องเสียเงินเท่านั้น ๆ จึงจะเปนได้ ก็จงไปหาเงินมาถวาย (จะไปทูลขอพระองค์อะไร ฤๅเอามาแต่ไหนก็ตาม) ถ้าท่านรับสั่งว่าจะต้องมีผู้นำก็ควรจะทูลขอให้ท่านนำ ให้พระองค์ (ก) รับรอง แต่ดังนี้จะว่าจะได้เปน

สมาชิกแน่ก็ยังไม่ได้ เพราะกรรมสัมปาทิกท่านเปนผู้เลือก ถ้าจะให้มั่นคง ยายอิ่มยังจะต้องคิดอ่านเดิรยายเศษกรรมสัมปาทิกให้พาไปเฝ้ากรรมสัมปาทิกในวันท่านประชุมกัน ไปเที่ยวกราบกรานร้อง "ทูลกระหม่อมแก้ว ช่วยรับยายอิ่มเปนสมาชิกด้วยสักคนเถิด" ฉนี้ น่าที่จะสมความประสงค์.

สมาชิกฝ่ายหน้า

ปัญหาขัดข้องที่ ๒๙

คุณยายหวนเปนราชนิกูลอยู่ในวัง มีอายุกว่า ๗๐ ปี แต่อยู่ข้างพูดมากเพราะมีขี้ดสูง วันหนึ่งไปฟังเทศน์พบเจ้านายหลายพระองค์ท่านจะทรงล้อเล่น จึงรับสั่งกันว่าอย่างคุณยายหวนนี้ ถ้าอยากได้เงินละไปที่วังสามแยก ก็เห็นจะได้เงินตั้งชั่ง คุณยายหวนก็ถือเอาเปนจริงจัง พอรุ่งขึ้นก็ไปที่วังสามแยก วังนั้นเปนวังกรมหมื่น (ก) สั่งให้ทูลว่าตัวมาเฝ้า กรมหมื่น (ก) ไม่ทรงทราบเรื่องก็เสด็จออกมารับสั่งถามว่าธุระอะไร คุณยายหวนทูลว่ารับสั่งว่าจะประทานเงินชั่งหนึ่งอย่างไรเล่า กรมหมื่น (ก) ก็ทรงปฏิเสธ คุณยายหวนจำพระพักตรไม่ได้ว่าพระองค์ใดรับสั่ง แต่จำคำที่บอกตำบลได้ชัดก็แน่ใจว่ากรมหมื่น (ก) รับสั่ง จึงทูลข้างค่อนจะถอน ๆ ว่าตรัสปด กรมหมื่น (ก) รำคาญครั้นจะขับไล่ก็เกรงใจ จึงเรียกเงินมาประทานสองตำลึง คุณยายหวนก็ไม่รับจะเอาตามสัญญาเดิม กรมหมื่น (ก) จะหนีเสียก็เข้ามากอดพระบาทพิดพ้อ ๆ ไปไม่

หยุด กรมหมื่น (ก) ได้ความรำคาญมาก ชี้แจงอย่างไรก็ไม่ฟังหมด ครั้นจะประทานซ้อรำคาญเสียก็กลัวจะมีมาเช่นนี้บ่อย ๆ กรมหมื่น (ก) ควรจะทำอย่างไรจึงจะพ้นจากความรบกวนทั้งครั้งนี้ แลต่อไปภายหน้าด้วยได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๒๙

๑ คุณยายหวนยังกอดพระบาทอยู่ กรมหมื่น (ก) ก็ควรจะนิ่งอยู่ก่อน พอคุณยายหวนปล่อยพระบาทแล้ว ถ้าเผ้าอยู่ข้างในก็ให้เสด็จหนีออกไปเสียข้างหน้า ถ้าเผ้าอยู่ข้างหน้า ก็ให้เสด็จขึ้นไปข้างใน ถ้าคุณยายหวนตามไป ก็ให้เสด็จหนีไปอีก กลับไปกลับมาอยู่ดังนี้ คุณยายหวนเหนื่อยเข้าก็คงกลับไปเอง.

โสตถิ

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๐

คุณอิ่มกับคุณอื่น ๆ หลายคน ไปงารที่ตำนักหนึ่งที่ในวัง เขายกที่ซางารพระเมรุมาเลี้ยงหลายที่ ก็มีกาสานมาสำหรับเติมด้วย คุณอิ่มอยากกินน้ำ ดูในถ้วยที่รินไว้ไม่มี จึงหยิบถ้วยใบหนึ่งมาแล้ว ยกกาสานขึ้นรินน้ำ กิริยาอยู่ข้างคล่องแคล่วเกินไป กาสานหลุดจากมือถูกถ้วยแตก ถ้วยอย่างนี้คุณอิ่มก็ไม่มีสักใบหนึ่ง แต่จะเปนเพราะอายแลตกใจ ฤๅจะเข้าใจว่าจะซื้อได้ จึงบอกกับใคร ๆ ว่าไม่เปนไรหาได้ แต่

ครั้นไปขอซื้อขอยื่นใคร ๆ ก็ไม่ได้สักแห่งหนึ่ง ครั้นจะไปบอกเจ้าของโดยดีปรับทุกข์ว่าสิ้นความคิดแล้วก็อาย กลัวคนจะรู้ เพราะคุยไว้เสียมากแล้วว่าจะหาได้ เลยนิ่งอยู่ไม่ว่ากะไรต่อไป ใคร ๆ พบก็ยิ้มด้วยย่ากถากด้วยในตาอยู่เสมอ ๆ คุณอิ่มก็รำคาญ แต่ยังมานะจะหาใช้ให้ได้ คุณอิ่มจะคิดอย่างไรจึงจะได้ถ้วย.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๐

๑ ถ้าคุณหญิง (ป) เข้าไปในวังวันไร ควรคุณอิ่มจะไปปรับทุกข์อ้อนวอนคุณหญิง (ป) ให้ไปวานเจ้าคุณ (ภ) ช่วยสั่งมาให้ ถึงจะไม่มีตรา ศ, ร, ก, แลจักรีก็พอคล้ายคลึง คงจะสำเร็จความปราถนาได้ดีกว่าอย่างอื่น.

เมยายน

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๑

หลวงเกษมสุขราษฎร์มีบุตรชื่อนายเขียว เปนบุตรคนเดียว หลวงเกษมสุขราษฎร์มีความรักมาก ตามใจทุกสิ่งทุกอย่าง อยู่มาวันหนึ่งหลวงคำนูณเปนคนซอยกับหลวงเกษมสุขราษฎร์ นึกอยากจะเล่นสนุกจึงเขียนหนังสือนายห้างสองตา ถึงหลวงเกษมสุขราษฎร์ว่า นายเขียวบุตรของหลวงเกษมสุขราษฎร์มาซื้อเชื่อของต่าง ๆ เปนเงินถึง ๘๐๐ บาทขอให้หลวงเกษมสุขราษฎร์ใช้เงิน แล้วแต่งคนให้ถือไปให้หลวงเกษม

สุขราษฎร์บอกว่ามาจากห้าง หลวงเกษมสุขราษฎร์ได้เห็นหนังสือแล้วก็เรียกนายเขียวมาถาม นายเขียวก็ว่าไม่ได้ไปซื้อ หลวงเกษมสุขราษฎร์ก็เข้าใจว่าฝรั่งมาโกงเอาเงิน จึงเที่ยวพูดปรับทุกข์กับขุนนางหลายคน เขารู้กันหมดว่าถูกหลอก เขาเลยอยากสนุกก็แกล้งลวงกันมากไป หลวงเกษมสุขราษฎร์ก็ยิ่งตกใจแลทุกข์ร้อนมาก จึงไปทูลปฤกษากรมหมื่น (จ) ซึ่งเปนที่นับถือ กรมหมื่น (จ) รับสั่งว่าเขาหลอกให้นะ หลวงเกษมสุขราษฎร์ก็ไม่เชื่อ กลับเกิดโทมนัสขัดเคืองกรมหมื่น (จ) ว่าตัวมีความทุกข์ร้อนหมายจะมาพึ่ง ก็กลับรับสั่งเปนเล่นไปดังนี้ จะควรให้กรมหมื่น (จ) ทำอย่างไร จึงจะให้หลวงเกษมสุขราษฎร์สิ้นความวิตกได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๑

๑ เมื่อกรมหมื่น (จ) เชื่อแน่ว่าเปนการหลอกลวงจริงแล้วควรจะชี้แจงกระบวรเขาหลอกลวงให้หลวงเกษมสุขราษฎร์ซึมซาบอีกชั้นหนึ่ง ถ้าหลวงเกษมสุขราษฎร์ยังไม่เชื่อ ก็ให้กรมหมื่น (จ) ทำเอะอะ เอะอะในการที่จะช่วยหลวงเกษมสุขราษฎร์สืบสวน รับรองจัดการมิให้หลวงเกษมสุขราษฎร์ต้องเสียเงินจงได้ การก็คงจะพอ เพราะเหตุที่เปนนั้นไม่เปนการจริง ไฉนเลยจะเปนผลได้ กรมหมื่น (จ) ไม่ต้องทำอะไรอีกต่อไปเลยการก็คงจะเงียบกันไปเอง แลเปนการเรียบร้อยด้วย.

อาทิตย์อุไทย

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๒

ยายกลอยคนหนึ่งเปนโขลนมาแต่ยังสาว จนจวนแก่ก็ยังไม่ได้เปนมุลนายอะไรกับเขา ยายกลอยนี้ก็เปนคนกะปรี้กะเปร่าขยันดี อุส่าห์ทำห่อหมกหมูแนมขายสะสมกำไรไว้ได้สัก ๑๕ ตำลึง แต่มีกรรมอยู่อย่างหนึ่งในนิสัยของแกด้วยเรื่องยินดียินร้ายง่าย ถ้าใครว่ากะไรไม่ชอบใจ ก็เปนฟืนเปนไฟเกิดขึ้นจนเก่ายับเก่าเยินได้โดยเร็ว ถ้าใครพูดจาให้ชอบใจแล้วก็เปนฦกลงเปนเหวทันที จนหาประมาณที่จะทุ่มให้ถึงที่สุดมิได้ เพราะเหตุดังนี้ยายกลอยจึงมักไม่ใคร่ชอบกับเพื่อนโขลนด้วยกัน แต่เจ้านายมักโปรดปรานทรงปราไสเล่นเนือง ๆ

มาคราวหนึ่งยายกลอยไปที่ตำหนักพระองค์ (ข) ด้วยกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง เปนเวลาเจ้านายท่านเสด็จอยู่นั้นด้วยกันหลายพระองค์ แกได้ยินท่านรับสั่งกันว่า "ยายกลอยนี้ถ้าได้เปนเศษกรรมสัมปาทิกแล้วจะดีทีเดียว" ข้างยายกลอยเข้าใจแต่ว่าท่านชมว่าดีก็ออกเหว แต่ไม่เข้าใจว่าเศษกรรมสัมปาทิกนั้นจะเปนอะไรแน่ ครั้นกลับมาจึงไปถามยายจ่าคำ ว่าเศษกรรมสัมปาทิกนั้นอะไร ยายจ่าคำบอกว่าจะเปนอะไรก็ไม่รู้เลย ได้ยินแต่เจ้านายท่านรับสั่งเรียกนางนุ่มคนเดิรยืมหนังสือหอพระสมุด ๆ ว่าเศษกรรมสัมปาทิก อยากรู้ก็จงไปถามนางนุ่มดูเถิด ยายกลอยก็เข้าใจขึ้นอีกชั้นหนึ่งว่า เศษกรรมสัมปาทิกนั้นคงจะเปนพนักงารหอ

พระสมุด ฯ เปนแน่ แต่ยังไม่ไว้ใจจึ่งไปหานางนุ่มเล่าความที่ท่านรับสั่งกันให้ฟัง แล้วถามว่าเศษกรรมสัมปาทิกนั้นต้องทำอย่างไรบ้าง ฝ่ายข้างนางนุ่มเห็นยายกลอยมาถามเช่นนั้น ก็นึกในใจว่ายายกลอยคงจะคิดประมูลแย่งที่ของตัวเปนแน่ ก็ฉุนขึ้นมาทันที ตอบว่า "แกจะมาถามทำไม ยังหน้าแกละทั้งชาติก็ไม่ได้เป่นเศษกรรมสัมปาทิก" ฉนี้ไฟกองใหญ่ของยายกลอยก็พลุ่งขึ้นทันที ถึงเทลาะด่าว่ากันใหญ่ ยายกลอยกำลังโกรธจนถึงร้องบอกกล่าวดัง ๆ ว่า "เอาเถอะจะเป่นตายร้ายดีอย่างไรก็ตาม กูจะเปนเศษกรรมสัมปาทิกแก้หน้าอีนุ่มให้ได้" ว่าดังนี้แล้ว ก็พอมีผู้มาห้ามให้เลิกวิวาทกัน ยายกลอยกลับไปก็ตั้งหน้าแต่คิดจะเปนเศษกรรมสัมปาทิกไม่เปนอันกินอันนอนดังนี้ ยายกลอยจะทำอย่างไรดีจึ่งจะสำเร็จความปราถนา.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๒

๑ ยายกลอยควรจะไปเฝ้าเสด็จอุปนายก ทูลขอให้ท่านทรงใช้สอยในการหอพระสมุด ฯ บ้าง ถ้าท่านยังจะไม่ทรงใช้สอย ก็ควรจะถวายอยู่งารให้หลาย ๆ ครั้ง หลาย ๆ คราว ถ้าท่านทรงใช้สอย ก็จงก่อให้ความรักใคร่แลความเจ็บร้อนในการงารของหอพระสมุด ฯ มีขึ้นในใจให้มากยิ่งกว่านางนุ่ม แลจงอุส่าห์ทำให้ดีอย่าให้เพื่อนฝูงเขาเห็นว่าตัวเปนคนยินดีง่ายยินร้ายง่ายเหมือนแต่ก่อน แลต้องให้เจ้านายทุกพระองค์ท่านทรงเห็นความดีต่าง ๆ ด้วย เพื่อจะได้เปนเครื่องอุดหนุน บางที

ก็จะสำเร็จความปรารถนา ท่านจะรับสั่งเรียกว่า "เศษกรรมสัมปาทิก" ได้บ้างกระมัง.

แก้จน

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๓

นายสินเปนเพื่อนกันกับนายลอย อยู่วัดด้วยกันมาแต่เล็ก ๆ บิดานายสินให้นายสินลาอาจารย์ไปเรียนหนังสือฝรั่งที่เมืองนอกหลายปีแล้วยังไม่กลับมา นายลอยกลับมาอยู่บ้าน บิดามารดาของนายลอยขออำแดงเงินให้นายลอย อยู่กินด้วยกันประมาณ ๓ เดือน นายสินก็กลับมาจากเมืองนอกได้ทราบความว่านายลอยได้อำแดงเงินเปนภรรยา นายสินได้เคยรู้จักกับอำแดงเงินมาแต่ก่อน จึงคิดจะไปเยี่ยมทั้งนายลอยแลอำแดงเงินด้วยกัน ครั้นถึงเวลาบ่ายนายสินแต่งตัวใส่ถุงเท้ารองเท้าแล้วเดิรมาถึงบ้านนายลอย พบอำแดงเงินนั่งอยู่ที่ระเบียงเรือน นายสินก็ถอดหมวกคำนับแล้วยื่นมือไปจับอำแดงเงิน ๆ ไม่ทราบว่านายสินจับไม้จับมือด้วยเหตุไรก็ร้องขึ้นว่า "ดูซิอย่างไรนายสินมาทำฉันอย่างนี้" นายลอยนั่งอยู่ในเรือน ครั้นได้ยินอำแดงเงินร้องขึ้นก็ตกใจ ออกมาจากในเรือนเห็นนายสินจับมือภรรยาของตัวอยู่ นายลอยโกรธสำคัญว่านายสินมาหยอกภรรยา นายลอยก็ว่ากล่าวนายสินเปนคำหยาบช้าต่าง ๆ นายสินร้องว่ามาคำนับท่านถึงบ้านเรือน ทำไมท่านจึงมาว่ากล่าวหยาบคายเอาข้าพเจ้า นายลอยจึงตอบว่าก็เมื่อเองมาข่มเหงเมียข้าเห็นอยู่กับ

ตา จะเรียกว่ามาคำนับอย่างไรได้ นายสินจึงว่าท่านนี้เปนคน ลักขูด นายลอยจึงตอบว่าท่านไม่เปนคนลักแต่หู ท่านมาลักจับมือเมียของข้าด้วย แล้วนายลอยก็ไล่นายสินไปเสียจากบ้านเรือน นายสินได้ความเจ็บอาย เช่นนี้ นายสินจะควรทำเปนประการใด.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๓

๑ เปนการจำเปนที่นายสินจะต้องแก้ความสงสัยให้นายลอยอำแดงเงินหายโกรธจงได้ ถ้านายลอยอำแดงเงินไม่สิ้นสงสัยหายโกรธแล้วความเคารพนับถือของนายสินก็กลับจะเปนความหยาบช้าเสียไป ควรนายสินจะหาผู้ที่รู้ธรรมเนียมต่างประเทศไปพูดจาชี้แจงกับนายลอยอำแดงเงิน ว่านายสินออกไปเรียนธรรมเนียมต่างประเทศกลับเข้ามาคิดถึงนายลอยอำแดงเงินไปคำนับจับมืออำแดงเงินถึงบ้านเรือนดังนี้ ธรรมเนียมต่างประเทศเขานับถือกันว่าเปนที่รักใคร่กันสนิท หาได้เปนการหยาบช้าล่วงเกินนายลอยอำแดงเงินไม่ นายลอยอำแดงเงินเข้าใจในความนับถือธรรมเนียมต่างประเทศแล้ว ก็คงจะหายโกรธนายสินรักใคร่กันสนิทต่อไป.

โคมลอย

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๔

นายจำรัสเปนนักเรียนอยู่ในสกูลอังกฤษสำนักมิศเตอร์ เอ พอพูดอังกฤษได้บ้าง ดีกว่าเพื่อนนักเรียนทั้งปวงในเวลานั้น ได้ช่วยแนะแหน

เพื่อนนักเรียนอยู่เนือง ๆ แต่เปนคนติดข้างจะเพ้อในภาษาอังกฤษค่อนข้างขึ้นอยู่ด้วย วันหนึ่งมิศเตอร์ เอ อาจารย์ใช้ให้นายจำรัสไปหามิศเตอร์ บี ซึ่งเปนที่ชอบพอกัน ให้ไปพูดด้วยความสองสามข้อ นายจำรัสก็ชวนนายฉ่ำ นายช่วงเพื่อนนักเรียนไปด้วย ครั้นไปถึงห้างมิศเตอร์ บี ก็พูดกับมิศเตอร์ บี ด้วยภาษาอังกฤษ เพราะนายจำรัสเข้าใจชัดในคำที่อาจารย์สั่งไปนั้น มิศเตอร์ บี ก็พูดเปนคำอังกฤษตอบมา นายจำรัสก็เข้าใจบ้างเล็กน้อย แต่ไม่ได้ความว่าอะไรแน่ จึงถามไปเปนภาษาอังกฤษสองสามคำ มิศเตอร์ บี ก็พูดตอบเปนภาษาอังกฤษอีก นายจำรัสก็ยังไม่เข้าใจได้ ครั้นจะพูดเปนภาษาไทยถามไปอีกเล่า ก็คิดอายแก่ใจ ด้วยตัวได้ไปพูดเปนคำอังกฤษก่อน แลนายฉ่ำ นายช่วงก็เคยนับถือว่า เปนผู้อาจที่จะเปนล่ามได้อยู่ด้วย เมื่อการเปนเช่นนี้นายจำรัสจะควรทำอย่างไรดี จึงจะได้ความมาบอกมิศเตอร์ เอ อาจารย์ได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๔

๑ นายจำรัสควรจะพูดกับมิศเตอร์ บี ว่าเรื่องราวยืดยาวนัก ขอให้จดหมายไปเถิด.

ทำแสง

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๕

นายเดชกับนายตุ้ม เปนเสมียนรับราชการอยู่ในออฟฟิศกรมเดียวกัน นายเดชไปซื้อของเชื่อที่ห้างสี่แยก นายห้างยอมให้ซื้อเชื่อ

ไป แลให้เซ็นชื่อไว้ตามธรรมเนียม ด้วยนายห้างเคยไปที่ออฟฟิศกรมนั้นอยู่บ่อย ๆ สังเกตได้ว่านายเดชเปนเสมียนอยู่ในออฟฟิศ (ค) ครั้นอยู่มาหลายเวลา นายตุ้มไปซื้อของที่ห้างสี่แยก ซื้อแล้วก็นับเงินให้ตามราคา นายห้างจึงเรียกเอาเงินที่นายเดชมาซื้อเชื่อไว้ว่า ส่วนที่ซื้อเชื่อไว้ทำไมไม่ชำระเล่า นายตุ้มก็ว่าฉันได้มาซื้อเชื่อเมื่อไร นายห้างก็เอาบาญชีที่เซ็นชื่อไว้มาให้นายตุ้มดู นายตุ้มเห็นชื่อตัวอยู่ในบาญชีนั้นแลมีว่าเปนเสมียนอยู่ในออฟฟิศ (ค) ด้วยก็ตกตลึงไป ด้วยไม่รู้เหตุผลว่าเปนอย่างไร ที่แท้นั้นนายเดชกับนายตุ้มรูปร่างลม้ายคล้ายคลึงกันรับราชการร่วมออฟฟิศกัน นายห้างสี่แยกก็ไม่รู้จักชัดเจน เปนแต่เห็น ๆ หน้าอยู่เท่านั้น ก็สำคัญว่าเปนคนเดียวกัน แลเมื่อนายเดชมาซื้อเชื่อไปนั้น แกล้งเซ็นชื่อว่านายตุ้ม แลแกล้งเขียนลายมือให้เหมือนลายมือนายตุ้มด้วย เมื่อเปนเช่นนี้นายตุ้มจะควรทำอย่างไรดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๕

๑ ถ้าจะให้ถูกก็อย่าใช้ เราไม่ได้ซื้อเราก็ไม่ใช้ เปนความก็เปนกัน ลายมือแท้ไม่แท้ก็คงสอบได้ แต่เช่นนั้นน่าที่จะได้ความลำบากแก่ตัวสักหน่อย เพราะนายห้างคงจะให้โปลิศจับส่งไปศาล ต้องเข้าตรางเปนต้น ถ้าไม่อยากจะลำบากก็ใช้ให้แก่นายห้าง แล้วคิดอ่านสืบสวนฟ้องนายเดชต่อไป จะทำอย่างไรก็ตามชอบใจ เลือกดูสองอย่างนี้.

เมษายน

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๖

พระยาเกษตรสมบัติเปนขุนนางผู้ใหญ่ มีคนนับถือมาก อยู่มาถึงฤดูที่เขาโกนจุกกัน พระยาเกษตรสมบัติ ได้รับก๊าดเชิญหลวงขจรให้ไปตัดจุกบุตร ในวันที่ ๙ เดือนมกราคมเวลาย่ำรุ่งครึ่ง พระยาเกษตรสมบัติก็รับว่าจะไป ครั้นภายหลังนายคำซึ่งเปนหลานของพระยาเกษตรสมบัติ มาเชิญพระยาเกษตรสมบัติไปตัดจุกบุตรของนายคำ วันที่ ๙ มกราคม เวลาย่ำรุ่งครึ่งเหมือนกัน พระยาเกษตรสมบัติเข้าใจผิดว่าที่หลวงขจรมาเชิญไว้แต่ก่อนนั้นเปนวันที่ ๘ คนละวัน จึงรับกับนายคำว่าจะไป ครั้นถึงวันที่ ๗ พระยาเกษตรสมบัติ จึงดูก๊าดของหลวงขจร เพื่อจะรู้ว่าเวลาไรเพราะจำไม่ได้ จึงเห็นก๊าดเปนวันที่ ๙ เวลาย่ำรุ่งครึ่งร่วมฤกษ์กับนายคำ ครั้นพระยาเกษตรสมบัติจะไปแห่งหนึ่งให้ทันฤกษ์แล้ว จึงไปอีกแห่งหนึ่งที่หลังฤกษ์ เขาก็จะไม่คอยเพราะฤกษ์เลื่อนไม่ได้ ครั้นพระยาเกษตรสมบัติจะไปที่หลวงขจรแห่งเดียวไม่ไปที่นายคำ นายคำก็คงจะเสียใจเพราะเปนหลาน ครั้นจะไปที่นายคำ ก็เกรงจะเสียยุติธรรมไป เพราะหลวงขจรเขาเชิญก่อน เมื่อเปนเช่นนี้ พระยาเกษตรสมบัติจะควรทำอย่างไร จึงจะเปนการสงเคราะห์เสมอกันในคนทั้ง ๒ คือหลวงขจรกับนายคำนั้น ไม่ให้เปนการลำเอียงได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๖

๑ ธรรมดาฤกษ์ที่โหรกำหนดให้ มีต้นฤกษ์ปลายฤกษ์ ถ้าอาจจะเปนได้ เมื่อเวลาย่ำรุ่งครึ่งเปนต้นฤกษ์ ในวันที่ ๗ ฤๅที่ ๘ มกราคมนั้น พระยาเกษตรสมบัติควรจะไปที่บ้านนายคำบอกความตามจริงแล้ว ขอให้นายคำเลื่อนไปปลายฤกษ์ เพราะนายคำมาเชิญที่หลังแลไม่ใช่คนอื่นด้วย ทั้งการที่เลื่อนไปนั้นไม่สู้จะเปนการขัดขวางสิ่งใดนัก เมื่อเวลาย่ำรุ่งครึ่งเปนปลายฤกษ์ ถ้าข้างไหนไม่ได้เชื้อเชิญแขกเหลือมาก พระสงฆ์ก็อยู่ในฐานที่พอจะนิมนต์ให้มาเช้าขึ้นไปกว่านั้นได้ ก็ต้องขอเลื่อนข้างนั้น เมื่อพระยาเกษตรสมบัติอาศรัยความปรองดองชนทั้ง ๒ ได้แต่ผู้ใดผู้หนึ่งดังนี้แล้ว ครั้นวันที่ ๙ มกราคม ต้องคิดอ่านไปให้ทันทั้ง ๒ ฝ่าย ถ้าไม่อาจจะเปนได้ ควรที่พระยาเกษตรสมบัติจะบอกไปให้ทราบทั้ง ๒ แห่งว่ามีข้อขัดขวางอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น จะไปให้ทันฤกษ์นั้นไม่ได้เสียแล้ว จะขอไปในเวลาสวดมนต์ ฤๅในเวลาที่ตัดจุกแล้ว เมื่อบอกไปได้เช่นนี้แล้ว ควรไปให้ได้ทั้ง ๒ แห่ง ชนทั้ง ๒ ถึงจะน้อยใจ ก็คงจะไม่น้อยใจมากนัก ถึงจะทราบว่าเปนเพราะรับการ ๒ แห่งก็ไม่เปนไร ด้วยไม่ได้ทำให้เปนการหนักข้างหนึ่งเบาข้างหนึ่ง.

ผันผ่อน

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๗

(เรื่องนี้เปนความจริงข้าง ต่างว่าข้าง)

นายเดชมีภรรยาชื่ออำแดงเต่า เปนคนขี้หึง ระแวงอยู่ว่านายเดชจะมีภรรยาใหม่เสมอ นายเดชนั้นชอบเล่นสักระวา อยู่มาวันหนึ่งนายเดชไปตีโทน จดบทโทนใส่เป๋าเสื้อมา อำแดงเต่าค้นพบเข้ามีความสงสัยว่าจะเปนเพลงยาวได้มาจากผู้หญิง แต่อำแดงเต่าอ่านหนังสือไม่ออกจึงไปถามนายเดช ๆ บอกว่าบทสำหรับตีโทนก็ไม่เชื่ออำแดงเต่าจึงไปวานนายถั่วอ่าน นายถั่วเห็นหนังสือเข้าก็หัวเราะ อำแดงเต่าก็โกรธนายถั่วว่าหัวเราะเยาะตัว รบเร้าจะให้อ่านให้ได้ นายถั่วก็อ่านว่าทั่งทั่ง—ฯะโจ๊ง โจ๊งโจ๊งโจ๊ง อำแดงเต่าก็ยิ่งโกรธมากขึ้นว่าล้อนายถั่วว่าไม่ได้ล้อ ให้ไปลองวานคนอื่นเขาอ่านดูเถิด อำแดงเต่าก็ไปวานนายทั่งนายนิลอ่าน ก็อ่านเหมือนกับนายถั่วทั้งนั้น อำแดงเต่าก็เข้าใจว่านายเดชจะได้ไปนัดแนะกันไว้กับนายถั่ว นายทั่ง นายนิลแล้ว จึงได้อ่านเหมือนกันเช่นนั้น ก็ยิ่งมีความสงสัยแลโกรธมากขึ้น พาลวิวาทนายเดชเนือง ๆ นายเดชให้สัตย์ปฏิญาณว่าไม่ใช่เพลงยาว ไม่ได้รักใคร่กับผู้ใด อำแดงเต่าก็ไม่เชื่อเช่นนี้ นายเดชจะควรทำประการใด จึงจะเปนการเรียบร้อยต่อไปได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๗

๑ เห็นว่าเมียเปนที่รักสู้ไม่หาเมียอื่นอีก ก็เพราะกลัวเมียจะเปนที่ขัดเคือง แลมาเกิดหึงขึ้นเช่นนี้ ฝ่ายผัวต้องเปนการรู้แน่ในใจว่า ใช่เหตุที่ควรหึงก็มาหึง จนถึงเอาหนังสือนั้นไปเที่ยวให้เพื่อนฝูงดู แลเขาบอกตามจริงก็ยังไม่เชื่อดังนี้ ก็มีที่แก้อย่างเดียวเพียงยิ่งอย่างใหญ่ แล้วก็ลงเรือนไปเสีย แต่หนังสือนั้นทิ้งไว้ให้ ยางที่ไปให้คนที่ไว้ใจดูก็จะกลับใจได้ แลจะไม่หึงในเรื่องนี้ต่อไป.

ไก่ไก่

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๘

พระยาบำรุง เปนขุนนางผู้ใหญ่มีทรัพย์สมบัติแลบ่าวไพร่ใช้สอยมาก อยู่มาที่บ้านพระยาบำรุงเกิดขโมยลักของชุกชุมจับก็ไม่ได้ พระยาบำรุงจึงจัดให้บ่าวอยู่เดิรยามตรวจตราคอยจับขโมย ครั้นวันหนึ่งเปนฤดูฝนกลางเดือนเดือนหงายหรุบรู่ พระยาบำรุงนอนไม่หลับในคืนวันนั้นจนดึก ให้เกิดกลุ้มอกกลุ้มใจจะทำอย่างไรก็ไม่หาย จึงลงไปเดิรเล่นกลางบ้านแต่คนเดียวพอค่อยสบายใจ ในคืนวันนั้นเปนเวรของนายปานบ่าวพระยาบำรุงเปนผู้อยู่ยามระวังขโมย เที่ยวเดิรตรวจยามไปรอบ ๆ บ้าน นายปานจึงแลเห็นพระยาบำรุงยืนอยู่แต่ไกล ก็มิได้สังเกตแลคิดเห็นว่าเปนพระยาบำรุง เพราะพระยาบำรุงไม่เคยลงมาเดิรเล่นผิดเวลาเช่นนี้ นายปานสำคัญใจแน่เสียว่าขโมย ครั้นจะทักถามก็กลัวจะหนีไปเสีย จึงแอบด้อมมองดูเพื่อจะได้รู้ว่าเปนผู้ใด ครั้นสังเกต

รูปร่างก็เห็นแน่ว่าไม่ใช่คนในบ้านเพื่อนบ่าวด้วยกัน เพราะพระยาบำรุงเปนคนรูปร่างแบบบางเล็กกว่าบ่าวไพร่ทั้งปวงหมด แต่นายปานหาได้คิดเห็นว่าพระยาบำรุงจะมาเที่ยวเดิรเล่นผิดเวลาเช่นนี้ไม่ จึงสำคัญเสียว่าคนรูปร่างเช่นนี้ไม่มีคนในบ้านเลย คงจะเปนขโมยเปนแท้ นายปานจึงวิ่งตรงเข้าจับพระยาบำรุงรวบสองมือไพล่หลัง พระยาบำรุงร้องเอะอะขึ้น นายปานจึงรู้ว่าพระยาบำรุงดังนี้ นายปานจะควรทำอย่างไร แลพระยาบำรุงจะควรทำอย่างไร.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๘

๑ เมื่อนายปานรู้ว่าขโมยที่ตัวจับนั้นกลายเปนพระยาบำรุงผู้นายไปดังนั้น ควรรีบปล่อยมือลงกราบไหว้ที่เท้าพระยาบำรุง แลสุแก่โทษชี้เหตุตามจริง ที่ตนเข้าใจทำการผิดไป เพราะมุ่งหมายแต่จะรักษาการของนายเท่านั้น

ส่วนพระยาบำรุงนั้น ควรจะมีความยินดี ที่ได้แลเห็นกำลังความสอดส่องของบ่าวที่ได้รักษาการจริง ๆ นั้น แล้วควรจะเรียกเงินมารางวัลนายปานเสีย ๓ ตำลึง การทั้งปวงจะเรียบร้อยทุกอย่าง ทั้งเปนทางที่จะให้บ่าวไพร่ได้มีใจคอยระวังรักษาการ แลจับขโมยในบ้านต่อไปด้วย.

อาทิตย์อุไทย

ปัญหาขัดข้องที่ ๓๙

(เปนความต่างว่าแท้ทีเดียว)

เมื่อวันถือน้ำสารท ท่านผู้หญิงเกยเปนภรรยาพระยาเขื่อนเพ็ชร ท, จ. แต่งตัวนุ่งยกไหมขาวห่มแพรขาว ไปคอยถือน้ำในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เปนเวลายังไม่เสด็จออก เห็นท่านผู้หญิงสาวคนหนึ่งกินหีบทองกาทองกระโถนทอง ห่มผ้าปักทองแล่งเปนเครื่องยศนั่งอยู่ต้นแถว ครั้นจะไปเข้าแถวตามเคยก็รำคาญด้วยตัวเปนผู้ใหญ่กว่าจะต้องไปน้อยหน้า จึงเลี่ยงออกมานั่งเสียบนช่องกบประตูโบสถ์ เอาศอกข้างหนึ่งยันธรณีประตูเอกเขนกอยู่ พื้นโบสถ์ไม่สู้สอาดนักกลัวแพรจะเปื้อน จึงตระหวัดชายแพรข้างหลังขึ้นมาวางไว้บนตัก บนธรณีประตูนั้นมีกระโถนากเล็กรูปงาม เปนของท่านผู้หญิงเกยเองที่เอาไปบ้วนตั้งอยู่ มีน้ำหมากแลชานหมากประมาณครึ่งกระโถน

ในขณะนั้นท่านผู้หญิง คอ เปนภรรยาพระยางารเมือง ท, จ, ว. ซึ่งเปนคนรู้จักกับท่านผู้หญิงเกย แต่ไม่สนิทสนมกันนัก จะมาถือน้ำเหมือนกัน พอมาถึงเชิงอัฒจันท์เห็นท่านผู้หญิงเกยนั่งอยู่ที่ประตู ท่านผู้หญิง คอ อยู่ข้างเปนคนกะปรี้กะเปร่าเราะรายร้องทักพลางว่าโอ๊ยดีทีเดียวพอเยี่ยมขึ้นมาก็พบแม่เกย เมื่อพูดเช่นนั้นตามุ่งดูท่านผู้หญิงเกยไม่เห็นกระโถน พอถึงต้นอัฒจันท์นอกธรณีประตูก็นั่งลงจะเอามือพาดธรณี ก็พอยั่กกระโถนตกลงไปถูกผ้าห่มที่ตัวท่านผู้หญิงเกย แพรห่ม

เขื่อนที่อกแห่งหนึ่งกับที่ชายทั้งสองข้าง ท่านผู้หญิงเกยโกรธเปนกำลัง ไม่ทันคิด ขึ้ดกระโถนต่อไปอีก กระโถนก็กลิ้งไปบนตักจนตกพื้นไป ๆ ต่อไป น้ำหมากก็หกรดผ้านุ่งที่หน้าขาทั้งสองข้าง ตลอดจนพื้นที่เปน ทางเสด็จตามทางที่กระโถนกลิ้งไป ท่านผู้หญิง คอ ตกใจหน้าซีดเรี่ย เหลือกำลัง ขอโทษซอยถี่สักหกเจ็ดครั้ง แล้วเอาผ้าเช็ดหน้าที่ถือ มาเข้าไปช่วยเช็ดให้ท่านผู้หญิงเกย แต่เพราะกำลังเรี่ยมือสั่นแลว่องไว กลับทำให้แพรผ้าเขื่อนมากไปแล้วเที่ยวจ้างโขลนให้มาเช็ดตามพื้นทาง เสด็จจนหมด พอเวลากระโถนหกก็เสด็จออก

ท่านผู้หญิงเกยโกรธจนน้ำตากบเปนแว่นอยู่ที่ดวงตาทั้งสองข้าง ครั้นจะลงไปสั่งข่าวให้ไปเอาผ้ามาผลัดก็จะต้องเดิรผ่านคนไปถึงพระระเบียง แลผ้าก็คงมาไม่ทัน จะยืมใครฤๅก็มีนุ่งห่มมาคนละสำรับด้วยกันเท่านั้น จะกลับเสียฤๅก็จะขาดถือน้ำ จะอยู่ต่อไปฤๅผ้าห่มก็แดงทั้งกลางแลชาย ทั้งสองข้าง ผ้านุ่งก็แดงที่ตักทั้งสองขา จะเฝ้าก็จะต้องยืนทั้งเขื่อนเปรอะ เช่นนั้น ครั้นจะไม่เฝ้าก็น้อยหน้าเพื่อนภรรยาข้าราชการด้วยกัน

ควรท่านผู้หญิงเกยจะทำอย่างไรจึงจะพ้นความอาย แลไม่เสียราช การ ทั้งไม่น้อยหน้าผู้อื่นด้วยได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๓๙

๑ กระโถนที่หกนั้น ให้คิดเห็นว่ารูปจะเหมือนพระสุพรรณศรี ด้วยเห็นมีผู้ใช้อยู่ในเวลาราชุม ถ้าเช่นนั้นจุน้ำหมากมากจะเช็ดฤๅด้วย

ส้มไม่หมด เห็นว่าท่านผู้หญิง คอ เรียจนแป้นดีอยู่เห็นจะพอวานได้ ให้ท่านผู้หญิงเกษวานท่านผู้หญิง คอ หาผ้า ท่านผู้หญิง คอ มีญาติใน วังเห็นพอจะหาได้ ถึงจะเปนผ้าขาวไม่ใช่ยกไหม ก็ต้องเอาเปนใช้ได้ คราวหนึ่ง.

ศ. ว. ล. แล ย. น.

๒ เมื่อถูกน้ำหมากเข้าดังนั้น ควรท่านผู้หญิงเกษจะเที่ยวบอกกับ ใคร ๆ ที่มาถือน้ำให้ทั่วกันว่า ดูเถอะแม่ คอ พอมาถึงก็มาทำกระโถน หกเปื้อนฉันหมด จะไปผลัดก็ไม่ทันเสด็จออกเสียแล้ว ช่างเถอะต้องทน จนเสด็จขึ้น ถ้าใครแลดูก็ให้บอกดังนี้ทุกคนไป จนกระทั่งโขลนแลชาว วังที่ไม่รู้จักก็บ่นกับพวกพ้องให้เขาได้ยิน เขาจะได้ไม่นึกว่าทำเองแลจะ ค่อยได้หายเรียด้วย.

สฮ้วน

๓ ท่านผู้หญิงเกษต้องพูดกับท่านผู้หญิง คอ ให้ช่วยกันยืมแพร ขาวผู้ใดผู้หนึ่งในพระบรมมหาราชวังที่รู้จักคุ้นเคยกัน พอห่มเฝ้าแลถือ น้ำแล้วคู่หนึ่ง แล้วห่มเอาชายข้างหลังตระหวัดมาคลี่บังผ้านุ่งที่เปื้อนไว้ ก็คงจะได้มาทันไม่เสียราชการ แลไม่สู้อายผู้อื่นนักด้วย.

ขอไปที

๔ เห็นว่าท่านผู้หญิงเกษควรจะไปหาท่านผู้หญิงสาวทำไอ๋ ๆ เข้า ไปว่าช่วยสงเคราะห์ดีฉันสักทีหนึ่งเถิด ด้วยท่านผู้หญิง คอ ก่อเหตุให้ แพรแลผ้าเปื้อนน้ำหมากน่าเกลียดเต็มที ที่จะเฝ้ารับเสด็จขอเปลี่ยนแพร ห่มท่านผู้หญิงสาวนั้น ด้วยห่มผ้ายกทองแล่งอยู่ชั้นนอกแล้ว คงจะยืด

แพรที่เยื้อนนั้นมิด ท่านผู้หญิงสาวคงจะสำแดงน้ำใจดีในที่ประชุม ถึงว่าจะหึฤๅไม่หึท่านผู้หญิงสาวนั้น คงจะทำอัธยาศรัยดีอย่างไปไหนมาหนาจ๊ะ เปลี่ยนแพรห่มให้โดยความสงสารที่เปนเพศเดียวกัน เพราะบากหน้าเข้ามาแล้ว แลน้ำหมากที่เยื้อนผ้านุ่งอยู่นั้น ท่านผู้หญิงเกยควรจะร้องถามเพื่อนท่านผู้หญิง หรือภรรยาข้าราชการด้วยกัน ว่าใครมีสารส้มฤๅตลิงปริงในหีบหมากบ้างจ๊ะ สงเคราะห์ดีฉันสักทีเถิด เพราะจารีตของกุลสัตรีมักจะมีสารส้มแลตลิงปริงติดหีบหมากไว้ไม่ใคร่จะขาด เมื่อเวลาแต่งขาว ได้สารส้มฤๅตลิงปริงมาแล้ว ก็จะได้เช็ดถูน้ำหมากที่เยื้อนผ้านั้นจะได้เหลืองไปเสีย พอจะเปนที่สังเกตไม่ได้ถนัด ด้วยเหตุที่เกิดนี้มิใช่ความผิดของท่านผู้หญิงเกยได้ทำ เปนความผิดของท่านผู้หญิงอื่นทำให้ไม่ควรจะลอายเลย ความผิดแลความอายตกอยู่กับท่านผู้หญิง คอ คนเดียว ที่มีกิริยาชั่วกะปริ๊กะเปร่าเกินไป.

เวทนา

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๐

(เปนเรื่องต่างว่าแท้เหมือนครั้งก่อน)

คุณหญิง คอ ที่ได้กล่าวถึงในปัญหาที่ ๓๙ นั้นเอง ไปขอแม่หนูจำเริญบุตรพระยาฉายา ม, ม. มาให้เปนภรรยาบุตร ได้ทำงารบ่าวสาวกันแต่เดือนสิงหาคมแล้ว แต่คุณหญิงป่วยแล้วเลยติดธุระไม่ได้พามาไหว้ญาติที่ในพระบรมมหาราชวัง ต่อถือน้ำแล้วจึงได้พามา

คุณหญิง คอ นั้นตั้งแต่ลูกสไภ้มาอยู่ด้วยก็สั่งสอนจู้จี้เสมอ จนเกือบจะเปนอาหารอย่างหนึ่งที่จะขาดจะเว้นไม่ได้ จนลูกสไภ้ขันบ้างรำคาญบ้างเปนนิจ

วันที่เข้ามาในวังนั้น คุณหญิงเดิรเตะถาดอัฐที่เขาวางริมถนน อัฐตกกระจายดังโกร่งกร่างมาก แต่เหลียวหลังมาบอกลูกสไภ้ว่าแดดจัดนักเปนลมตาลายไป

ครั้นไปถึงเรือนคุณชื่นที่เปนญาติพระยางารเมืองผัว ก็เข้าไปนั่งในเรือนเปนสามคนด้วยกันทั้งลูกสไภ้ เมื่อคุณหญิงเล่าถึงการที่สู่ขอจนแต่งงารโดยเลอียดจบแล้ว ลงปลายพรรณาถึงคำที่สั่งสอนลูกสไภ้ คือให้ระวังกิริยาให้ดี อย่าทำกะผลีกะผลามให้เขาว่ากิริยาชั่ว ส่วนแม่หนูจำเริญนึกถึงเรื่องเตะเอาถาดอัฐก็อมยิ้ม แต่กลั้นได้ไม่หัวเราะ

คุณหญิงพรรณาต่อไป ว่าได้ข้อไว้อีกอย่างหนึ่งอย่าให้สกปรก คุณหญิงเองเปนคนสอาดนักทนสกปรกไม่ได้ แต่ในขณะที่พูดนั้นคุณหญิงควักยาที่จุกอยู่ในปากท่านองก็จะย้ายที่จุกใหม่ แต่เปนเวลาพูดเพลินไปเลยถืออยู่ในนิ้วมือ แล้วเอายานั้นเที่ยวชี้ไช้ยทไปเปนนาน จึงเอาไปแจะที่ปากเหมือนจะจุกอีก จะเปนด้วยเย็นไปเสียฤๅอย่างไรเลยคว้างขุ้บไปที่มุมห้องเรือน มือที่เปื้อนนั้นก็เลยเช็ดลูบไปกับผ้านุ่งที่ขาแล้วหยิบกระโถนมาบ้วนตามองดูคุณชื่นพูด สายน้ำหมากไม่ตรงช่องไปถูกขอบกระโถนไหลเอิบอาบออกมาข้างนอก ที่จริงเหตุที่เปนนี้คุณหญิงไม่รู้ตัวเพราะมัวพูด แต่แม่หนูจำเริญขันอีกเกือบจะหัวเราะออกมาแต่สู้กลืนกลั้นไว้ได้อีกครั้งหนึ่ง

ต่อนั้นไปพรรณาถึงคำที่สอน ไม่ให้เป่นคนขี้โอ่ขี้อวด แลอย่าให้ฟังคำยอ การเช่นนี้ไม่มีในตัวคุณหญิงเลย ให้เอาอย่างคุณหญิงจึงจะดี คุณชื่นก็พลอยพูดตามไปทุกอย่าง

ในขณะเมื่อพูดนั้น คุณชื่นหยิบแหวนออกมาให้รับไหว้แม่หนูจำเริญ คุณหญิงรับมาดูออกชอบใจเพราะเปนแหวนมาแต่นอก ส่งให้แม่หนูจำเริญ แล้วพิศดูแหวนของตัวยังเห็นว่างามกว่า แต่ไม่เห็นคุณชื่นทักทาย จึงกรีดมือพิศดูแล้วแลดูตาคุณชื่นแล้วกลับมาดูแหวน จูงตาคุณชื่นให้ตามมาที่แหวนเปนหลายครั้ง คุณชื่นรู้อัชฌาสัยก็ชมแหวน คุณหญิงถอดให้ดูตลิตลานจนมือสั่น เลยอวดเลยชมกันไปเปนอเนกปริยาย คุณชื่นเห็นถูกอารมณ์คุณหญิง ก็เลยชมผ้านุ่งแพรห่มหิบหมากต่อไป คุณหญิงก็เล่ามูลเหตุแลคุณวิเศษของของเหล่านั้นเป่นอันมาก ตกลงเปนอะไรไม่ดีคุณหญิงไม่มี ใครไม่มีเหมือนทั้งสิ้น แม่หนูจำเริญนั่งฟัง ๆ ก็ยิ่งอยากหัวเราะมากขึ้น จนต้องก้มหน้าบ้าง ไอบ้างกระแอมบ้าง แก้ไขอยู่หลายครั้ง

ลงปลายกลายเปนเรื่องสนทนากันด้วยสวยไม่สวย ติคนที่เป่นเด็กแต่ดูแก่ ชมคนที่อายุมากแต่ไม่แก่ คุณชื่นชมว่าคุณหญิงไม่แก่ คุณหญิงก็รับว่า ไม่แก่ ชมว่าริมฝีปากไม่เหี่ยวเหมือนคนที่อายุมาก ๆ ก็รับว่าไม่เหี่ยว ชมอย่างไรรับอย่างนั้นทุกคำแล้วเลยติคนอื่น ชมตัวเองต่อไปอย่างละยาว ๆ แม่หนูจำเริญฟังพูดพลาง นั่งพิจารณาดูหน้า

คุณหญิงพลาง เห็นหน้าตาโกรกเกรกฟันก็ยังไม่หัก แต่นั่งเคียวหมากเหมือนกับมือหงายมือหนึ่งคว่ำมือหนึ่ง งอนิ้วเข้ามาหาฝ่ามือแล้วเอาโขกกันสับโป๊ก ๆ ไม่ขาด ยิ่งดูยิ่งฟังก็ยิ่งขันขึ้น ๆ ทุกที แต่กลั้นหัวเราะจนเสียดชายโครง ท้องลั่นเปนลูก ๆ ขึ้นมา จะเมินจะก้มจะกลืนอย่างไรก็ไม่หาย ที่คอดังอึ๊ก ๆ อยู่เสมอ จะหัวเราะก็กลัว จะหาเรื่องอื่นหัวเราะก็ไม่มี เพราะอยู่ด้วยกันสามคนเท่านั้น จะหนีไปหัวเราะเสียสักพักหนึ่งก็ไม่รู้จะไปแห่งใด แลไม่รู้จักใคร เพราะพึ่งเคยมาเปนครั้งแรก เมื่อเปนดังนี้ แม่หนูจำเริญจะทำประการใด จึงจะกลั้นหัวเราะได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๐

๑ แม่หนูจำเริญควรจะสู้อุส่าห์สกดใจ ปลงสังขารร่างกายของคุณหญิง ดูไปพลางปลงไปพลาง ก็คงจะมีความสังเวชขึ้น ถ้าปลงได้เช่นนั้นแล้ว ความหัวเราะก็คงจะเบาบางไปได้.

แป๋วแหวว

๒ ธรรมดาความหัวเราะ (ยกเสียแต่การแกล้ง) ต้องเกิดด้วยความรื่นรมย์ ฤๅความขัน ปราศจากความทุกข์ความไม่สเบยในเวลานั้น ก็เมื่อแม่หนูจำเริญมีความขันเช่นนั้น ถ้าหัวเราะไปก็ไม่สมควรแล้ว เมื่อกำลังนั้นแม่หนูจำเริญควรจะกัดลิ้นฤๅทำอะไรให้เกิดความเจ็บขึ้น (ขอให้ทนสักหน่อย) สกดจิตต์ให้เว้นความขันเสีย อย่ารฦกถึงเหตุที่คุณ

หญิง ค ทำให้เกิดความขันแลก้มหน้าเสียอย่าแลดูหน้าคุณหญิง ได้รู้สึกความเวทนาขึ้นแล้วจิตต์ก็จะมุ่งไปในทางนั้น ความขันก็จะสงบไปได้.

ลองดู

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๑

(จดหมายถึงกรรมสัมปาทิก)

บ้านบางโคม กรุงเทพ ฯ

วันที่ ๒๓ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๘

ขอประทานกราบทูลมายังกรรมสัมปาทิกหอพระสมุด ฯ ทราบ

ด้วยเกล้า ฯ กับพระ (กอ) เปนผู้ชอบพอกันมาช้านาน แลได้ทราบอัธยาศรัยของพระ (กอ) อยู่ว่า เปนคนขี้ตระหนี่เหนียวแน่นอย่างเอก ในปีนี้นาย (ขอ) ซึ่งได้เปนเพื่อนรักกับเกล้า ฯ มาช้านานอีกคนหนึ่ง ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเปนขุนขึ้น ครั้นเมื่อจวนวันถือน้ำคราวนี้ ขุน (ขอ) มีจดหมายมายังเกล้า ฯ ฉบับหนึ่งว่า ไม่มีสำรดจะคาด จะทำขึ้นก็จะไม่ทันถือน้ำ ขอให้เกล้า ฯ ช่วยขอยืมที่พระ (กอ) ให้สักผืนหนึ่ง เวลานั้นเกล้า ฯ กำลังเขียนหนังสืออยู่ในออฟฟิศ พอว่างมือลงจึงเขียนจดหมายตอบขุน (ขอ) ฉบับหนึ่งว่า การที่จะยืมของพระ (กอ) นั้น แม้นแต่ราคากากนิกขึ้นไป ขุน (ขอ) ก็ย่อมทราบว่าเปนการยากอย่างที่สุด เหมือนกับจะวางยาน้ำสมอให้เด็กกิน แต่ถึงกระนั้นจะลองยาพระ (กอ) ดูสักที แต่อย่าให้หมายมั่นว่าจะได้ เกล้า ฯ

เขียนจดหมายอีกฉบับหนึ่งถึงพระ (กอ) อ้อนวอนยืมสำรดด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน พอเข้าจดหมายนี้ผนึกได้ฉบับ ๑ ส่งให้คนไปให้พระ (กอ) แล้ว ในขณะนั้นทนายก็มาตามว่าเจ้าคุณของเกล้า ๆ ให้หาเกล้า ๆ ขึ้นไปรับบัญชาอยู่ด้วยราชการจนเสร็จข้อราชการ กลับลงมาห้องจะเข้าผนึกจดหมายอีกฉบับ ๑ จึงไปเห็นว่าได้เข้าผนึกส่งจดหมายฉบับที่จะให้ขุน (ขอ) ไคว่ไปให้พระ (กอ) ผิดไปดังนี้ เกล้า ๆ จะควรทำอย่างไรดี ขอพระบารมีเปนที่พึ่งด้วย พระ (กอ) คงจะโกรธเกล้า ๆ ยับเปนแน่แท้ ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด.

หลวง (คอ)

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๑

๑ หลวง (คอ) ควรจะส่งหนังสือที่จะมีไปถึงพระ (กอ) ที่ค้างอยู่นั้นไปให้พระ (กอ) อีก ด้วยหนังสือนั้นจะไม่เปนเครื่องเพิ่มความโกรธของพระ (กอ) ยิ่งขึ้นกว่าที่โกรธอยู่แล้วนัก เพราะพระ (กอ) ก็ทราบอยู่ตลอดแล้วว่าหลวง (คอ) คิดจะทำเช่นนี้ ถ้านิ่งเสียจะมีแต่ทางที่จะโกรธอย่างเดียว ถ้าส่งไปบางทีพระ (กอ) จะนึกว่าหลวง (คอ) คิดจะนินทาลับหลัง แต่หากพระ (กอ) เคราะห์ดีจึงได้ทราบ ถ้าพระ (กอ) หวั่นไหวแก่โลกธรรมอยู่ บางทีจะเห็นเปนช่องพอที่จะแก้ตัวให้เปนหลวง (คอ) คาดผิดไปบ้าง คือจะทำไม่ได้รับหนังสือฉบับแรกเสีย ได้รับหนังสือฉบับหลังก็ให้เอาสำรดมาให้ยืม

ถ้าจะให้ยืมด้วยทำรู้หนังสือนั้นมาต่อว่าด้วย หลวง (คอ) จะได้มีช่องขอโทษว่าหมิ่นประมาทเปนความผิด จะไม่ดูถูกต่อไป บางทีก็จะไม่หมองหมางไปภายหน้า ขุน (ขอ) ก็จะได้สำรดสมประสงค์ ถ้าพระ (กอ) จะมีแต่ความโกรธไม่มีความอาย ก็คงเปนอันโกรธเท่าเก่า ฤๅจะดีขึ้นหน่อยหนึ่ง เพราะได้เห็นกลแตกของหลวง (คอ) จะทำให้โทษเขาบางลงได้บ้าง.

เก้าอี้กรรมสัมปาทิก

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๒

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๐ ได้กล่าวว่าคุณหญิง คอ ติดธุระยังมิได้พาลูกสาวไปไหว้ญาติในวังนั้น คือในเดือนสิงหาคมนั้นเอง หลวงชำนาญ (ซึ่งเปนขุนนางในกรมพระยางารเมือง มารับใช้อยู่ที่พระยางารเมือง) กับแม่จาดภรรยา (ที่เปนคนไปมาฝากตัวคุณหญิงอยู่เหมือนกัน) จะโกนจุกบุตร จึงมาเชิญพระยางารเมืองไปตัดจุก เชิญคุณหญิงไปรดน้ำ คุณหญิงแนะให้หาละคอนคุณแม่อิ่มที่เปนคนชอบกับคุณหญิงไปเล่น

ครั้นถึงวันสวดมนต์คุณหญิงไปแต่เช้า เที่ยวตรวจการตลอดจนโรงครัว เห็นอะไรก็ติเตียนแก้ไขเปลี่ยนแปลงทุกอย่าง จนของสดที่ซื้อมาไว้ก็เห็นจะไม่พอเลี้ยงคน จึงเรียกเงินที่แม่จาดมาให้บ่าวไปช่วยจ่าย แล้วให้บ่าวมาช่วยทำครัวยกสำรับประมาณสัก ๒๐ คน

ครั้นเวลาแต่งตัวเด็ก คุณหญิงก็เข้าเปนแม่การ คุยว่าใครผัดหน้าไม่งามเหมือน ตาก็ไม่ใคร่เห็นแต่ไม่ยอมใช้แว่น ผัดมอกลอก

มอกแลกแต่ไม่มีใครอาจติ ผูกของข้อมือเผลอไป เอาใบไม้ไว้บนแหวน มีผู้เตือนก็เลยดันไปว่า เมื่อกระนั้นเขาผูกกันเช่นนี้ แต่งก็ซ้ำพระมาคอยเปนนานไม่แล้ว

ครั้นเวลาเลี้ยงก็เดิรดูให้ยกสำรับวุ่น แซกเสียดดูหลังดูแขนแขกที่มาจนแสบ บางทีก็กระโดดข้ามไปปุก ๆ แม่จาดเห็นเขาเบือน ๆ กันก็รำคาญแต่ไม่รู้ที่จะว่ากะไร

ครั้นเวลาเล่นละคอน คุณหญิงก็นั่งเพ้อชมดีเกือบทุกตัว ประเดี๋ยวเรียกหลวงชำนาญประเดี๋ยวเรียกแม่จาดเข้าไปกระซิบให้ ๆ รางวัลตัวนั้นตัวนี้รำไปจนสิ้นเงินเปนอันมาก ผัวเมียเจ้าของงารเกือบลมจะจับเสียให้ได้ ขอเลิกก็ไม่ยอมว่ายังสนุกอยู่ คุณแม่อิ่มก็เข้าไปหมอบเจ้าคะเจ้าขิงอยู่ข้าง ๆ คุณหญิงเอกเขนกทำภูมจนตัวงอเปนเงินพดด้วง ครั้นดึกเลิกละคอนขี้เกียจกลับไปบ้านเลยจะนอนค้าง ต้องกาหลจัดที่นอนกันอิกพักหนึ่ง

ครั้นคุณหญิงนอนแล้ว หลวงชำนาญปฤกษากับเมียว่า ของสดคุณหญิงซื้อมาเหลือกว่าครึ่ง ของที่ทำแล้วก็เหลือกว่าครึ่ง ถึงจะไว้เลี้ยงพรุ่งนี้ได้ก็ไม่หมด ที่จะเน่าบูดเสียก็มาก บ่าวท่านที่มาช่วยก็จะต้องแจกเงินฤๅผ้า กลางวันท่านจะให้เล่นละคอนคุณแม่อิ่มอิก ค่าท่านจะให้ยี่เกคุณเด่นหลานท่านมาเล่น ได้เรียนขอท่านว่าเขาจะว่าเพื่อนักเราก็ยากจน ท่านก็ว่ากันเองไม่ต้องให้เงินงาร เปนแต่ให้รางวัลเสียบ้างก็แล้วกัน รางวัลท่านก็เรียกถี่เต็มที ไม่ให้ก็เปนที่ขัดเคือง

เราจะทำอย่างไรจึ่งจะพ้นความเปลืองทรัพย์ แลอย่าให้เปนที่คุณหญิงขัดเคืองด้วยได้ ควรแม่จาดจะตอบสามีให้แก้ไขอย่างไร.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๒

๑ ให้แม่จาดจัดของที่จะต้องเสียเปล่าไปฝากเหววงศาคณาญาติคุณหญิง พออย่าให้เสียเปล่า จะได้มีความรักคุณหญิงมากขึ้น

ข้อที่กลัวต้องแจกข่าวคุณหญิง ให้ทำเปนพูดกับผัวลับหลังคุณหญิง แต่ให้ได้ยิน ว่าท่านคงไม่ให้ข่าวท่านรับ เพราะใจท่านอารีแล้วเอาของให้คุณหญิงแจกคงไม่รับ

ข้อที่จะคิดเลิกละคอนแลยี่เก ให้ผัดว่าจะทอดผ้าป่า จะขอพึ่งบารมีคุณหญิงช่วยหาละคอนแลยี่เกไปเล่นให้สนุก แต่ในการโกนจุกเขาจะนินทา

คนเหว ๆ เช่นคุณหญิงชอบกระซิบ ถ้าเข้าไปกระซิบเช่นนี้คงรอดตัวได้.

รับพระร่าอะทานอย่าง

๒ แม่จาดควรจะปฤกษานัดแนะกันเสียให้ตกลง แล้วให้หลวงชำนาญทำเปนพูดกันกับแม่จาดว่าเราทำงารครั้งนี้คุณหญิง คือ ท่านจะช่วยเงินเปนสิบชั่ง ทั้งเงินงารละคอนแลรางวัลยี่เกที่จะมีอีก ท่านก็จะออกให้ด้วย แต่ละคอนแลยี่เกที่จะมีต่อไปนั้น จะเรียนขอให้ท่านงดเสีย (เมื่อเวลาพูดกันนั้นต้องให้มีคนได้ยินหลาย ๆ คน แต่อย่าให้เปนการอึกทึกนัก)

เมื่อคุณหญิง คอ ตื่นนอนแล้ว แม่จาดต้องทำเอะอะไปจัดเครื่องที่จะล้างหน้ามาให้ แล้วหมอบให้แย็นอยู่ที่นั่น เหวอะไรไปพลางกว่าจะล้างหน้าเสร็จ แล้วให้หลวงชำนาญเข้ามาแย็นอยู่ด้วยอีก ช่วยกันเหวเสียให้ใหญ่ทีเดียว แล้วปรับทุกข์ถึงเงินที่จะใช้ไม่มีแล้ว แม่จาดจึงเรียนคุณหญิงตามที่พูดไว้ ต้องอ้างว่าได้ยินพูดกัน (คือที่หลวงชำนาญพูดนั้นเอง) แลว่าถ้าได้รับประทานในกำลังงารนี้จะดี เป่นเวลากำลังที่จะใช้สอยแล้วจึงขอให้งดละคอนแลยี่เก ว่าจะเป่นการเปลืองแก่คุณหญิงขึ้นอีก หลวงชำนาญต้องคอยช่วยซ้ำเติมด้วยเสมอ

คุณหญิง คอ กำลังขึ้นในการเหวบางทีจะรับได้ ถ้าคุณหญิงรับได้ ก็ให้เรียกบ่าวคุณหญิงมาให้ทีเดียวจะได้สั่งให้ไป่ ทำอย่างนี้ถึงจะไม่ได้เงินก็การที่จะมีละคอนแลยี่เกต่อไปนั้นคุณหญิงคงจะพูดอะไรรวม ๆ เลยเลิกไปไม่ได้มี แลคงจะไม่โกรธได้เพราะปรับทุกข์ร้อนไว้แล้ว.

ซัดให้

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๓

(ความต่อกันกับที่ลงมาแล้ว)

เมื่องารฉลองพระชนมพรรษา คุณหญิง คอ ในปัญหาที่ ๔๒ เข้าไปถวายของช่วยการพระราชกุศลในพระราชวัง เลยไปเฝ้าพระองค์ ตอ ๆ รับสั่งเล่าการที่เจ้านายข้างในทรงร้อยดอกไม้เป่นรูปโคมต่าง ๆ

ในหลวงรับสั่งชม จึงนัดกันว่างารเฉลิมพระชนมพรรษาจะแต่งให้งามยิ่งขึ้นไป รับสั่งบ่นว่าลำบากแต่เครื่องติดแขย ไม่ใคร่จะมีคนติดได้ คุณหญิงจึงทูลว่าเจ้าโถกับเจ้าทั่ง บ่าวหม่อมฉันติดดีนัก พระองค์ ตอ จึงรับสั่งวาน คุณหญิงทูลว่าได้ รับสั่งขอให้ทำเสียในกลางคืนให้แล้วแต่เช้ามืด คุณหญิงทูลว่าติดค้างคืนไม่งาม จึงรับสั่งว่าถ้าเช่นนั้นขอให้ได้มาใน ๓ โมงเช้า คุณหญิงก็รับว่าได้อีก กำชับกันหลายครั้งก็รับได้ทุกครั้ง ครั้นรุ่งขึ้นพระองค์ ตอ ยังไม่วางพระทัย รับสั่งให้นวลข้าหลวงไปซ้อมอีก ก็สั่งให้เข้ามาทูลว่าอย่าทรงพระวิตกเลยเปนได้แน่

ครั้นถึงวันที่ ๑๙ พระองค์ ตอ ลงมือร้อยดอกไม้ ๔ โมงเช้าแล้วคอยแขยจนเที่ยงก็ไม่เห็นมา จึงรับสั่งให้นวลข้าหลวงไปตาม กว่าจะหาเรือแพโจกเจกกันอยู่จนบ่าย ๒ โมงเศษ จึงไปถึงบ้านพระยางารเมืองพะเอิญถูกเวลาคุณหญิงอาบน้ำ ถูขี้ไคลต้องคอยเปนนาน ครั้นพบเรียนเตือน คุณหญิงเรียกนายโถกับนายทั่งมาสั่งให้ไปหาดอกไม้ทำแขยนวลข้าหลวงเห็นการจะยืดยาวจึงบอกลา คุณหญิงเรียกเข้าไปกระซิบว่าแม่คุณเถอะเข้าไปแล้วหลบเสียก่อนสักประเดี๋ยว อย่าเพ่อไปทูลว่ากะไรจะให้เอาแขยตามเข้าไปเดี๋ยวนี้ ครั้นนวลกลับมา ต้องทวนน้ำช้ากว่าจะถึงจนบ่ายสัก ๕ โมงเศษแล้ว นึกว่าถ้าไม่ทูลเสียบางทีจะเสียการ จึงเข้าไปทูลตามความจริง พระองค์ ตอ ทรงทราบเกือบประชวร

ลมตรัสไม่ออก แบบที่คุณหญิงให้ทำก็ไม่มีใครจะบอกได้ว่าจะแล้วมาเมื่อใด จะคิดทำเองกว่าจะหาดอกไม้ได้ก็จะค่ำ โขลนเขาก็มาเตือนแล้ว ควรที่พระองค์ ตอ จะทรงผันผ่อนประการใด.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๓

๑ เมื่อพระองค์ ตอ ทรงทราบดังนั้น ควรจะระงับพระโทษะไว้ก่อน รีบให้ข้าหลวงไปเที่ยวขอดอกไม้ตามตำหนักเจ้านายที่ยังเหลือคงจะได้ แลให้ไปเก็บตามแถวนอกมาช่วยกันผูกเปนช่อพอเข้าเค้าแบบ ก็เห็นพอจะทันราชการ เพราะลางทีพระสวดถึงเวลายามหนึ่ง ที่ร้อยแล้วกันจนเวลา ๒ ทุ่มก็เคยมี ถ้าส่งดอกไม้แล้ว เสด็จขึ้นไปบน ควรจะฉุนเล่ากับเจ้านายถึงเรื่องคุณหญิง คอ รับการไปทำเหลวจนต้องใช้ผูกดอกไม้ช่อแทนแบบ โดยอธิบดีทรงทราบ ก็เห็นจะไม่กริ้วนัก เพราะคุณหญิง คอ ทำให้เสียการดังนี้.

ฉุนเละ

๒ ควรพระองค์ ตอ จะไปขอดอกไม้ตามตำหนักเจ้านายมาผูกลวดแทนแบบส่งให้ทันราชการ ถ้าคุณหญิงส่งแบบเข้ามาถวาย ควรจะรับสั่งขอบใจ ดอกไม้ส่งเสร็จแล้วให้เอากลับไปเถิด ถึงจะไม่เอากลับไปก็ยัดเยียดให้เอากลับไปให้จงได้.

ผู้มีหน้าที่เจ็บร้อนแทน

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๔

เมื่อวันที่ ๒๑ เดือนกันยายนเปนวันเฉลิมพระชนมพรรษา คุณหญิงคอ ในปัญหาที่ ๔๓ นั้น คิดจะไปดูแต่งไฟในลำน้ำ จึงชวนแม่หนูจำเริญบุตรสไภ้ กับแม่จาดเมียหลวงชำนาญในปัญหาที่ ๔๒ ไปด้วย ในค่ำวันนั้นพระยางารเมืองกับบุตรต้องไปที่เต้นรำวังสราญรมย์ คุณหญิงจึงให้นายบุตรทนายจัดเรือสติมลอนช์มาลงไป นายบุตรเปนนายเรือแล่นไปช้า ๆ

พอไปถึงบ้านแห่งหนึ่งแต่งซุ้มไฟงาม คุณหญิงสังเกตไม่แน่ เพราะเดือนมืดแลฟางไฟ สำคัญว่าเปนบ้านพระยาประจักษ์ ซึ่งเปนลูกพี่ลูกน้องกับคุณหญิง ขึ้นชื่อว่าเปนญาติแล้วชิดห่างอย่างไร คุณหญิงรักเกือบเปนดวงชีวิตทุกคน แต่พระยาประจักษ์นี้รักยิ่งกว่าผู้อื่นหมด เห็นไฟงามก็ชวนให้แม่จาดดู แล้วชมต่อไปเปนอันมาก คือว่า ใครเปนช่างเหมือนเขานั้นไม่มีแล้ว ทั้งเขาเปนคนไม่รู้จักแก่ อย่างไรก็อย่างนั้น และอะไรต่ออะไรอีกเปนอันมาก แม่จาดเห็นซุ้มเขางามจริงก็พลอยชมไปด้วย แต่ไม่รู้ว่าที่คุณหญิงเรียกเขา ๆ นั้นคือใคร ส่วนคุณหญิงเคยพูดถึงพระยาประจักษ์อยู่ชินปาก เหมือนไปไหนแยกพระยาประจักษ์ไปด้วยอยู่เสมอ จึงนึกเสียว่าแม่จาดคงเข้าใจแล้วไม่ได้ออกชื่อ

แล้วร้องสั่งนายบุตรให้แวะบ้านพระยาประจักษ์ นายบุตรเห็นว่ายังไม่ถึงก็ให้แล่นเรือต่อไป คุณหญิงโกรธร้องว่า โอ๊ย. โอ๊ย โอ๊ย นั่น

จะแล่นไปไหน นายบุตรเรียนว่า จะไปบ้านเจ้าคุณประจักษ์ คุณหญิงชี้มืออ่านมิใช่ฤๅ เชอะซะเปล่า ๆ นี่ นายบุตรเรียนว่านี่บ้านพระยาเผด็จต่างหากขอรับ คุณหญิงพิเคราะห์เห็นจริง เลยนิ่งเมินคอแขงไป เพราะพระยาเผด็จนี้เปนคนไม่ชอบกับพระฝาง ๆ เปนบิดาหนูเพิ่ม ซึ่งเปนภรรยาพระยาประจักษ์ ๆ รักมากแต่ไม่ได้ให้ถือน้ำ คุณหญิงก็รักแลนับเปนญาติด้วย จึ่งช่วยเกลียดพระยาเผด็จบ้าง

ครั้นเมื่อไปถึงบ้านพระยาประจักษ์ ๆ ก็ต้องไปที่เต้นรำ หนูเพิ่มก็ไปดูไฟไม่พบ ชมเชยซุ้มหน้าบ้านออกชื่อ เขา ๆ เขา ๆ เขา ๆ หลายสิบครั้งจนลืมที่โกรธแล้ว ก็แล่นกลับมาถึงบ้านพระยาเผด็จเข้าอีก คุณหญิงกลับเห็นซุ้มไม่งามไปหมดดูไม่ได้ทั้งนั้น ติเตียนกับแม่จาดเปนอันมาก แม่จาดเห็นซุ้มเขางามจนได้ชมไว้แต่เดิมแล้ว คุณหญิงมาเออให้รับบ้าง ถามให้ช่วยติบ้าง แม่จาดลองนิ่ง ๆ เสียกิริยาคุณหญิงก็ขัดเคือง ด้วยตาคุณหญิงเห็นไม่งามลงไปจริง ๆ จนสบถได้เช่นนี้ แม่จาดควรจะโต้ตอบอย่างไรจึ่งจะไม่เปนที่ขัดเคืองใจคุณหญิง และจะไม่เป็นกล่าวการที่ไม่เห็นจริงในใจด้วยได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๔

๑ ควรแม่จาดจะพูดว่า พระยาเผด็จคนนี้ ไม่ได้ยินว่าเปนคนช่างเชิยวอะไรนัก ตามบรรดาขุนนางแล้วไม่มีใครสู้เจ้าคุณประจักษ์ ท่านเคยออกงารใหญ่มาหลายคราว ท่านมีชื่อเสียงโด่งดังมานาน แลชวนพูดถึงความดีพระยาประจักษ์ไปต่าง ๆ คุณหญิงคงอดไม่ได้ ต้องพูด

ตามไปเอง ถ้าแม่จาดชักชวนให้พูดถึงพระยาประจักษ์อยู่เสมอ ๆ แล้วคงจะทำให้คุณหญิงหายขัดเคือง เพราะพระยาประจักษ์เปนของชอบใจคุณหญิง แลไม่เปนกล่าวเท็จด้วย.

ฝรั่งคนนี้โดดปุ๊ก

๒ เมื่อคุณหญิง คอ กลับพูดติเตียนซุ้มพระยาเผด็จแม่จาดควรทำไก๋เสีย แล้วพูดว่า เสียดายไปไม่พบเจ้าคุณประจักษ์ ถ้าพบท่านก็จะดี ดิฉันก็อยากพบท่าน ด้วยท่านดีจริง ๆ เปนคนไม่ถือเนื้อถือตัว แล้วเลยชมพระยาประจักษ์ต่อไปถึงเรื่องอะไร ๆ ให้มาก คุณหญิง คอ สิรักพระยาประจักษ์เกือบเปนดวงชีวิตอยู่แล้ว ถ้าใครชมเข้าก็คงถูกใจ ก็จะพลอยพูดถึงเรื่องพระยาประจักษ์ต่อไปด้วย เห็นจะลืมขัดเคืองเรื่องที่ไม่ช่วยติซุ้มพระยาเผด็จไปได้บ้าง.

เละละ

๓ ให้เห็นไปว่าถ้าแม่จาดจะพิจารณาดูโดยละเอียดแล้ว ก็จะชอบใจบางส่วนไม่ชอบใจบางส่วน เมื่อคุณหญิง คอ มาเออให้รับนั้น ถ้าคุณหญิงจาระไนว่าที่ตรงนั้นเปนอย่างนี้ ที่ตรงนี้เปนอย่างนั้นดังนี้ ตรงไหนแม่จาดเห็นว่าไม่งามก็ควรรับว่าเจ้าคะ ตรงไหนเห็นว่างามก็ควรนิ่งเสีย ถ้าคุณหญิงไม่จาระไนว่าคลุม ๆ ไปก็คงไม่กี่คำ นิ่งเสียก็ได้ ที่ถามให้ช่วยตินั้น ควรเลือกหาส่วนที่เห็นว่าไม่งาม กล่าวไปแต่ส่วนหนึ่งสองส่วนพอกันตัว ที่จะว่าไปให้มากนั้นไม่สมควร เพราะที่เห็นว่างามคงจะมากกว่าที่เห็นว่าไม่งาม เมื่อคิดหักกันดูก็คงตกอยู่ในส่วนที่งาม.

ทำแส้ง

๔ แม่จาดควรตอบว่า เมื่อแรกดูดีฉันเห็นงามดีเดี๋ยวนี้ดูไม่เห็นงามเสียแล้วละเจ้าคะ ถ้าคุณหญิงยังให้ช่วยติโน่นตินี่อีก ก็ให้ติว่าแต่งอย่างนี้ถ้าดึกเข้าไฟก็จะหมดไปทุกที ๆ มืดเสียแล้วก็จะดูไม่ได้ทีเดียว ถ้ายังไม่พอใจคุณหญิงให้พลอยพยักฤๅให้ติอีก ที่ไหนติถูกเปนความจริงก็ให้ เจ้าคะ เจ้าขาไป ที่ไม่ถูกก็ทำไม่ได้ยินเสียบ้าง ซี้ให้แม่จาดดูซุ้มโน้นซุ้มนี้ ชักเรื่องอื่นมาพูดให้เลื่อนไปทุกที

ที่แม่จาดว่าไม่เห็นงามเสียแล้วนั้น (เพราะเรือแล่นเลยมา) คุณหญิงกำลังคิดแต่จะติ คงจะเข้าใจเสียว่าไม่เห็นงามด้วยหมดจริงเหมือนใจคุณหญิงที่ติ คงจะเปนการถูกอารมณ์ไม่ขัดเคืองได้ ทั้งเปนการที่กล่าวตามความจริง แลเปนการจริงใจของแม่จาดด้วย.

บิดหาตรง

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๕

คุณหญิง คอ ในปัญหาที่ ๔๔ นั้น แต่สาวมาเปนคนชอบแต่งตัวมาก ใช้ถูขี้ไคลด้วยแพรหนังไก่แล้วทาขมิ้นเหลืองอาบน้ำพอหมดคราบแล้วทาน้ำอบทั่วตัวให้คนพัดจนแห้ง แล้วทาน้ำอบซ้ำให้คนพัดจนแห้งอีกแล้วทาใหม่พัดใหม่เล่าจนครบสามคราวจึงเปนเสร็จการทาน้ำอบ จะผัดหน้าก็ต้องรองพื้นฝุ่นกันเหื่อแล้วจึงโรยนวลทับ เคยใช้เขม่ามาแต่ยังตัดผมขึก ครั้นเลิกแล้วเปนเวลาผมหงอกประปรายก็เลิกได้แต่เรื่องไรจุกแต่เขม่ากลับทวีมากขึ้น ก็นิสัยคุณหญิงเปนคนกะปรี้กะเปร่าว่องไว

เช่นเราเคยทราบกิริยามาแล้ว การตกแต่งประณีตเช่นนี้ก็อยู่ข้างจะหลวม ๆ ไม่แนบเนียน พระยางารเมืองผัวออกรำคาญมานานแล้ว จะว่ากล่าวทักท้วงก็เกรงใจ เพราะเคยคร้ามมาแต่แรกอยู่ด้วยกัน จนเดี๋ยวนี้เกือบ ๓๐ ปีแล้ว ครั้นจะไม่เตือนนึกว่าใครเห็นเขาจะหัวเราะเยาะขายหน้า แต่เรรวนอยู่นาน วันหนึ่งคุณหญิงมีที่ไปแต่งตัวแล้วมานั่งพูดกับพระยางารเมือง ๆ เห็นไม่มีใครเปนช่องดี จึงเตือนว่า แม่ "คอ เราก็เปนคนอายุมาก" (เพราะคำ แก่ นั้น พระยางารเมืองเคยเข็ดมาเห็นว่าแสลงหูคุณหญิงนัก ถ้าออกชื่อคำนั้นครั้งใดคงมีเหตุทุกครั้ง จึงใช้คำเลี่ยงเสียเช่นนี้) "เราก็เปนคนอายุมากนับว่าเปนผู้ใหญ่แล้ว เรื่องขมิ้นเขม่านั้นซา ๆ ลงเสียบ้างจะดี เด็ก ๆ มันจะหัวเราะเยาะได้ เดี๋ยวนี้เขาก็ไม่ใคร่ใช้กันแล้ว" พอคุณหญิงได้ยินก็เฉียวฉุนยิ่งบ่นไปหลายเรื่องหลายทาง ไม่มีที่สุดลง การที่จะไปก็ไม่ได้ไป แล้วเลยหมองหมางเปนบริวารต่อไปอีกหลายวัน

ในระหว่างนั้นคุณหญิงจะไปไหน ก็แต่งเต็มคราบอย่างเดิมเสมอ จนความที่คนพูดหัวเราะเยาะกันเซงแซ่ทราบถึงหูพระยางารเมือง ๆ แต่งให้ลูกไปเตือนก็ถูกบ่นมาเหมือนกัน จนได้รับหนังสือไปรษณีย์มีมาล้อเอาไปให้คุณหญิงก็ว่าเมียน้อยทิ้ง พระยางารเมืองรู้เห็นด้วย ถึงจะบอกว่าใคร ๆ ว่า ก็ดูเหมือนไม่โกรธผู้ว่าฤๅไม่เชื่ออย่างไร กลับมาหวดเอาพระยางารเมืองคนเดียว ครั้นพระยางารเมืองจะบ่นบ้างไปบ้างฤๅก็อยู่มาด้วยกันจนมีลูกหลานออกเปนกองแล้ว ครั้นจะนิ่งเสียฤๅเมียก็เปนที่

สำหรับเขาหัวเราะเยาะ ได้ความอัปรยศอยู่เสมอ ว่าเข้าก็มีแต่ความร้อนใจเช่นนี้ พระยางารเมืองควรจะทำอย่างไร จึงจะพ้นความอายแลความร้อนใจได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๕

๑ สังเกตดูอัธยาศรัยคุณหญิง คอ คนนี้ ดูเหมือนจะมีนิสัยชอบยออวดดีเพ้อพุ้งหยิ่งเห่อ ขี้หิงอุตริเกินวัย หลุกหลิกเหลวไหลเปนวาสนา การที่ไม่รู้สำนึกแก่แต่งตัวปล่อยสาวแต่หลวม ๆ ผลองแผลงอุกมด้วยเขม่าแลฝุ่น วุ่นอยู่ในเชิงนอกรีดเช่นนี้ ครั้นพระยางารเมืองจะนิ่งเสียก็อายเขาเย้ยเยาะ ครั้นจะดุขึ้งขึงฤๅทิ้งขว้าง ก็มีลูกเต้ามาด้วยกันมากแล้ว อิกอย่างหนึ่งจะไปเที่ยวออกตัวปลดอายส่วนตัวก็ไม่ได้ เพราะคุณหญิงอยู่กินมาด้วยกันเกือบจะเปนเหมือนตัวพระยางารเมืองเองเสียแล้ว ขัดทุกท่ากีดทุกทาง มีอย่างเดียวแต่จะห้ามให้หยุดเท่านั้นเองจะห้ามตรง ๆ ก็ไม่ได้ จำต้องห้ามด้วยอุบาย แต่อยู่ข้างจะต้องธุระวุ่นวายมากไปสักหน่อย คุณหญิง คอ คนนี้แก่แล้ว พระยางารเมืองก็มีภรรยาน้อยเห็นจะไม่ประสงค์ในเชิงรักอย่างเมียนัก ถ้ารักก็เปนน้ำรักอย่างรสพี่น้อง อิกอย่างหนึ่งคุณหญิงเหลวไหล การบ้านเรือนก็เห็นจะไม่ใคร่ได้การ ดูท่าจะตกอยู่ในมือผู้อื่น เพราะฉนั้นต้องหันไปทางกำจัดให้เข้าวัด ด้วยการขายหน้าที่พระยางารเมืองจะต้องรับเพราะคุณหญิง คอ คงจะไม่ชั่วแต่เรื่องแต่งตัว ทั้งดูน่ากลัวจะหาถ้อยความมาได้บ้าง จ

เปนแล้วที่พระยางารเมืองจะต้องคิดขังเสียด้วยอุปเทห์ การแต่งตัวนี้น่าจะเปนเพราะแข่งเมียน้อยข้าง เบื้องต้นพระยางารเมืองจำต้องทำเหินห่างเมียน้อยเสีย ยอคุณหญิงตะพัด ให้เข้าวัดถือศีลทำบุญให้ทาน นิมนต์พระมาเทศน์สั่งสอน ตัวพระยางารเมืองก็ต้องอิหลุกขลุกขลุ่ยไปด้วย วันรักษาอุโบสถก็คงไม่แต่งตัว ถึงละไม่ขาดก็คงเปนตทังคปหานไปก่อน วิสัยใจทำอันใดครอบจิตต์ ก็ยุให้คิดมีแรงกล้า บางทีฤทธิ์ศรัทธาในสาสนา จะพาให้ละได้ขาดบ้างดอกกระมัง แล้วชวนไปวัดซ่อมศาลาหาการบุญ ชวนไปป่าช้าดูศพผี ถ้าเปนท่วงเปนทีให้เจริญอศุภกรรมฐาน ปล่อยให้เปนบ้าพระธรรมเสียดีกว่าบ้าเห่ออย่างเช่นเปนอยู่ ต้องหมั่นนิมนต์พระมาเทศน์แสดงโทษในเบญจขันธ์เปนปฏิกูล พระยางารเมืองได้ทีห้ามบ้าง ถ้าวันไหนคุณหญิงขึ้นแต่งตัว ทำตึ้งบึ้งไปอยู่กับเมียน้อยเสีย ถ้าไม่แต่งตัวไม่ใช่วันพระ อุสาหะแขงใจเข้าไปหาคุณหญิงบ้าง ทำเปนถูกอกถูกใจ ถ้าทางวัดตัดไม่ไหวแล้ว ต้องคิดชวนทำนาต้องให้คุณหญิงไปอยู่เสียในป่าในทุ่ง บางทีให้ไปเที่ยวบ้านนอกหาผักหาปลา การแต่งตัวจะค่อยซาประกันความขายหน้าได้ ถึงจะอย่างไรก็ลับหูลับตา ชาวบ้านนอกคอกนาเห็นจะไม่รู้จักว่าอะไร ถ้าบิดคอเข้ามาทางวัดให้เคร่งครัดบางทีจะตัดได้ ธรรมดาวิสัยคนเหลวไหล บิดไหนบิดได้ แต่ต้องเข้าใจบิดให้ถูกทาง.

โฉ่ยเต็มที

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๖

นายสนมีบุตรชื่อนายรุ่ง นายสนบิดาพาบุตรไปฝากไว้แก่หลวงวาที ให้ใช้สอย หลวงวาทีก็รักใคร่ใช้สอยสนิทสนม ได้ให้เหลือเจือจานอยู่เปนนิจ แต่นายสนประพฤติตนในสิ่งชั่ว คือเล่นเบี้ยแลคบเพื่อนฝูงพากันสูบฝิ่นกินสุรา จนยากไร้เข็ญใจหาทรัพย์ไม่ได้พอเลี้ยงชีวิต จึงมาหาหลวงวาทีขอพึ่งบุญอยู่ด้วยให้ใช้สอย หลวงวาทีก็รับไว้เพราะเห็นแก่นายรุ่ง นายสนก็รับใช้การงารต่าง ๆ พอได้อาศรัยกินอาหารในบ้านหลวงวาทีเลี้ยงชีวิตไปวันหนึ่งวันหนึ่ง

อยู่มาคราวหนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงวาทีคุมเงิน ๕๐ ชั่ง ขึ้นไปแจกจ่ายเจ้าเมืองกรมการหัวเมืองฝ่ายเหนือ ซึ่งได้มีความชอบในราชการทัพ หลวงวาทีรับเงินมาพักไว้ที่บ้าน จัดเรือเสร็จกำหนดจะไปในวันรุ่งขึ้น ในคืนวันนั้นนายสนเห็นมีโอกาศพอที่จะลักเงินได้ ก็บังเกิดโลภทุจริต จึงเล็ดลอดเข้าไปด้วยอุบาย ลักเงินได้ ๒ ถุงก็เอาไปฝังซ่อนไว้ไม่มีผู้รู้เห็น เพื่อว่าความสงบงบเงียบแล้วจึงจะผ่อนออกจำหน่ายใช้ ครั้นรุ่งเช้าหลวงวาทีรู้ว่าเงินหาย ก็บังเกิดความเดือดร้อนอันใหญ่ยิ่ง สืบสวนค้นคว้าอย่างไรก็ไม่ได้ความ

ส่วนนายสนมาบอกออกความแก่นายรุ่งบุตรว่า เงินนั้นได้ลักไปซ่อนไว้เอง เมื่อความสงบแล้วจะได้เอาออกจำหน่ายสู่กันกินสองคนพ่อลูก นายรุ่งรู้ว่าบิดาลักเงินไปก็เสียใจ จึงว่าวอนให้บิดานำเงินมาส่ง

คืนก็ไม่ยอม ถามว่าเอาไปซ่อนไว้แห่งใด เพื่อนายรุ่งรู้จะได้ไปนำมาส่ง นายสนบิดาก็ไม่บอก นายรุ่งก็จนใจ ครั้นจะไปบอกแก่หลวงวาที บิดาแห่งตนก็จะต้องโทษอันใหญ่ นายรุ่งก็ต้องเปนผู้ขาดกตัญญู ครั้นจะนิ่งเสียเล่า หลวงวาทีก็จะต้องรับพระราชอาญา หลวงวาทีก็ได้ชุบเลี้ยงนายรุ่งมา นายรุ่งจะนิ่งให้หลวงวาทีต้องรับพระราชอาญาก็เปนผู้ไม่มีกตัญญู เมื่อการเสียอันใหญ่จะเกิดมีแก่นายรุ่งทั้งขึ้นทั้งล่องดังนี้ ควรนายรุ่งจะทำประการใด.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๖

๑ ความดีเปนสิ่งวิเศษสำคัญ ซึ่งมนุษย์จำจะต้องถือไว้ให้มั่น ความชั่วเปนสิ่งน่ากลัวที่ภูกซึ่ง มนุษย์จำจะต้องละให้ขาด เพราะความดีส่อให้เกิดผลสุข ทุกข์จะเกิดเพราะผลวิบากของเหตุชั่ว ตัวรักตัวอยากให้ตัวของตัวได้สุขร้างทุกข์ ตัวก็ต้องทำดีละชั่ว รักคนอื่นมากน้อยเพียงใด คืออาการที่ทำให้ใกล้เปนตัวของตัว เมื่ออยากให้เขาได้สุขห่างทุกข์ฉันใด ก็ต้องประพฤติให้เขากอบดีละชั่ว ให้เหมือนกับตัวของตัวจึงจะซื่อว่ารัก เมื่อนายสนบิดานายรุ่งลักเงินหลวง ซึ่งหลวงวาทีนายของนายรุ่งรับมาจากท้องพระคลัง จะนำขึ้นไปแจกจ่ายเจ้าเมืองกรมการหัวเมืองฝ่ายเหนือ ซึ่งได้มีความชอบในราชการทัพ เอาไปฝังซ่อนไว้แล้วมาบอกออกความแก่นายรุ่งว่า เมื่อความสงบแล้วจะได้เอาออกจำหน่ายสู่กันกินสองคนพ่อลูก ตัวนายรุ่งรู้เข้าก็เสียใจ อ้อนวอนให้

บิดานำเงินมาส่งก็ไม่ยอม ถามว่าซ่อนไว้แห่งใดเพื่อรู้แล้วจะได้เอามาส่งเสียก็ไม่บอก ฝ่ายข้างหลวงวาทีผู้นายก็เดือดร้อนใหญ่ยิ่ง สืบสวนค้นคว้าอย่างไรก็ไม่ได้ความ ครั้นตัวจะบอก บิดาของตัวก็จะต้องโทษใหญ่ ครั้นจะนิ่งเสียนายก็จะต้องรับพระราชอาญา จึงเป่นความขัดข้องดังนี้ ใคร่ครวญดูเห็นว่า การที่ไม่บอกเสียกตัญญูต่อนายข้อ ๑ ตัวสมคบคนร้ายทำชั่วด้วยข้อ ๑ อุดหนุนให้บิดาทำชั่วด้วยอีกข้อ ๑ ถ้าจะว่าไปเปนการอกตัญญูต่อบิดาด้วย เพราะบิดาชะล่าใจคงไม่ทำแต่ครั้งนี้คราวเดียว ความชั่วอาจจะส่อผลให้รนหาที่ต้องโทษภายหน้าเปนแน่ ทั้งผืนธรรมดายุติธรรมอีกด้วย การที่บอกเปนการกตัญญูต่อนายข้อ ๑ ตัวดำรงในธรรมสุจริตข้อ ๑ ถึงโดยบิดาจะรับโทษบ้าง ซึ่งตัวได้วิงวอนขอโทษโดยสุดกำลังแล้ว นายไม่เชื่อฟังก็เป่นการดีต่อบิดา เพราะธรรมดาคนไม่มีธรรมไร้ศรัทธา จะรักษาความตรงไว้ได้ด้วยความกลัวเหมือนบำรายให้รู้ยำจะได้ไม่ทำอีกต่อไป ชื่อว่าเปนการกตัญญูสนองคุณบิดาด้วยข้อ ๑ ทั้งสมควรตรงแก่ธรรมดายุติธรรมซึ่งมนุษย์ควรจะประพฤติ เพราะฉนั้นเห็นว่าควรบอก แล้วชี้แจงความตรงในใจยกเปนสาเหตุขอโทษบิดา.

อาหรับราตรี

๒ นายรุ่งต้องไปเที่ยวกู้ยืมเงินเขามาให้ได้ ถ้าได้มาก็เอาไปไว้ที่ในเรือนหลวงวาที ที่นายสนบิดาไปลักมา โดยว่าความปรากฏขึ้นเที่ยวกู้เงิน (ยังไม่มีใครสงสัยบิดา) ก็ควรจะรับเอาเองว่า เพราะ

ความประพฤติไม่ดีในการรักษาทรัพย์ของตัวจึงต้องเปนหนี้ บิดารู้ว่าตัวต้องเปนหนี้เพราะเรื่องนั้น ถ้ามีความกรุณาอยู่คงเอาเงินนั้นมาให้ใช้หนี้ถึงมิหมดก็คงให้บ้าง ถ้าการที่ได้เงินคืนมาจะเปนเหตุให้หลวงวาทีชำระไต่สวน ถ้าความไม่ถึงตัวควรจะนิ่งเสีย ถ้าถึงตัวที่จะนิ่งไม่ได้จำจะต้องบอกความจริงแล้ว ก็ต้องวิงวอนขอโทษบิดา หลวงวาทีก็เห็นจะต้องยกให้เพราะเงินก็ได้แล้ว จะมีอันตรายกับบิดาก็แต่เพียงจะต้องไล่จากบ้านหลวงวาที เปนความผิดของบิดาจริง ๆ ที่ไม่ต้องมีโทษก็เปนดีอยู่แล้ว.

กตัญญู

๓ นายสนบอกออกความแก่นายรุ่งว่า ลักเงินไปได้ความชัดอยู่แล้ว เมื่อบิดาประพฤติความชั่วไม่สุจริตดังนี้ ถึงนายรุ่งจะไม่บอกความแก่หลวงวาที นานไปหลวงวาทีก็คงรู้ความว่านายสนลักเงินนายรุ่งก็รู้กันด้วย นายรุ่งก็ตกเปนคนประพฤติชั่วตามบิดา นายสนผู้ประพฤติชั่วก็คงจะไม่พ้นโทษในปัจจุบันแลอนาคต ควรนายรุ่งจะต้องอ้อนวอนว่ากล่าวชี้แจงแก่นายสนบิดา ให้เห็นความชั่วความผิดในปัจจุบันแลอนาคตให้บิดาละพยศชั่วร้ายเสียแล้วให้นำเงินนั้นมาจงได้ ให้นายรุ่งนำไปส่งหลวงวาที เมื่อนายรุ่งนำเงินไปส่งหลวงวาทีแลบอกความตามจริงแล้วขอรับโทษแทนบิดาทั้งสิ้น หลวงวาทีได้เงินโดยดีเพราะนายรุ่งมีความกตัญญูต่อตน หลวงวาทีคงมีความกรุณาเห็นแก่นายรุ่ง ก็คงยกโทษให้แก่นายรุ่ง เปนแต่โกรธนายสนไม่คบหานายสนต่อไป นายรุ่งก็ได้ชื่อว่า เปนผู้กตัญญูต่อบิดาแลหลวงวาทีผู้มีคุณทั้งสองฝ่าย.

แยกสองข่า

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๗

มะจ้อยพร้อมด้วยบิดามารดา พากันลงในเรือลำเดียว บรรทุกอิฐล่องลงมาขาย เรือนั้นเก่าชำรุดแก้ไขบ่ยาแต่พอบรรทุกมาได้ ครั้นมาถึงกึ่งทางกลางน้ำก็บังเกิดอันตราย คือแผลเรือที่เข้าไม้หลุดทลุน้ำไหลเข้าในเรือเหลือที่จะแก้ไข เรือซึ่งบรรทุกอิฐเต็มนั้นก็จมลง บิดามารดามะจ้อยว่ายน้ำแยกห่างกันไป เพราะต่างคนหมายใจจะรีบขึ้นฝั่งโดยเร็วจะได้รอดชีวิต แต่บิดามารดามะจ้อยแก่ชราว่ายน้ำสิ้นกำลังจะจมลงทั้งสองฝ่าย บิดาแลมารดาต่างคนต่างเรียกให้มะจ้อยช่วย เมื่อนั้นความขัดข้องอันใหญ่ก็เกิดขึ้นแก่มะจ้อย เพราะมะจ้อยว่ายน้ำอยู่ในระหว่างกลาง ถ้าจะว่ายไปช่วยบิดาก็จะเสียมารดา ถ้าจะช่วยมารดาก็จะเสียบิดา มะจ้อยผู้เดียวเหลือที่จะช่วยทั้งสองฝ่ายให้รอดชีวิตได้ จำเป่นที่จะต้องได้ฝ่ายหนึ่งเสียฝ่ายหนึ่งเช่นนี้ ควรมะจ้อยจะประพฤติฉันใด จะเปนอย่างดีที่สุดที่จะทำได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๗

๑ ปัญหานี้เห็นว่า มะจ้อยจะช่วยข้างบิดาฤๅมารดาก็ก้ำกึ่งกันคงได้ข้างหนึ่งเสียข้างหนึ่ง จะตัดสินอย่างไรแน่นอนไม่ได้ ต้องผ่อนผันตามใจมะจ้อยด้วยใจคนต่าง ๆ กัน ใจมะจ้อยจะเปนอย่างไรก็ไม่รู้ ถ้ามะจ้อยรักบิดาฤๅมารดาข้างใดมากก็ต้องช่วยข้างนั้น นัยหนึ่งมะจ้อยควร

จะคิดว่าบิดาแลมารดาทั้งสองคนนี้ ผู้ใดรอดชีวิตอยู่จะเปนประโยชน์แก่มนุษย์มากแล้วแลช่วยผู้นั้น นัยหนึ่งมะจ้อยควรจะคิดว่าบิดากับมารดาใครจะสามารถที่จะมีอายุยืนยาวกว่ากันแล้วให้ช่วยผู้นั้น นัยหนึ่งมะจ้อยควรจะคิดว่าบิดากับมารดา ที่ผู้ใดจะต้องลงทุนร่างกายแลชีวิตเพราะบุตรมากกว่ากันแล้วแลช่วยผู้นั้น ต้องผ่อนผันตามใจมะจ้อยดังนี้ ที่จะตัดสินเปนสามัญทั่วไปว่าจะช่วยฝ่ายบิดาฤๅมารดาเปนคำเดียวนั้น กล่าวไม่ได้ เพราะโลกทั้งหลายย่อมถือว่าบิดากับมารดามีพระคุณแก่บุตรเปนอันมากเสมอกัน เพราะที่มาในพระพุทธสาสนาท่านอยู่ข้างจะยกย่องมารดามากกว่าบิดาเล็กน้อย เช่นที่ว่าให้บุตรแยกมารดาไว้บ่าขวาบิดาไว้บ่าซ้าย ฤๅจะเรียกชื่อก็เรียกว่ามาตาปิตุ ฤๅมาตาปิตโร คงจะยกมารดาไว้ก่อนบิดา แต่จะกล่าวว่าชอบแท้ทีเดียวก็คงจะยังมีผู้คัดค้านได้ จึงขอรวบรวมความที่จะแก้ปัญหานี้ว่า ควรจะให้มะจ้อยช่วยบิดาฤๅมารดาข้างหนึ่ง ไม่ควรจะละเลยหลีกหนีเสีย ฤๅจะจมน้ำพลอยตายตามบิดามารดาด้วยก็ไม่เปนประโยชน์อะไรแก่บิดามารดาเลย ควรจะช่วยข้างใดข้างหนึ่งโดยนัยอันใดอันหนึ่ง ซึ่งกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นเถิด.

อินเทเว

๒ ฉะเพาะในปัญหานี้ น่าจะช่วยมารดาก่อน เพราะเปนผู้หญิงอ่อนแอกว่าชาย บางทีบิดาจะพอกระเดือกอยู่รอเวลากลับมาช่วยอีกเที่ยวหนึ่งได้.

มะลิกติก

๓ ในเวลานี้เปนการที่จะเสียบิดาฤๅมารดาข้างหนึ่งเปนแน่แล้ว ต้องจำเปนที่จะต้องมีจิตต์ไม่เที่ยงได้อยู่เอง เพราะจะช่วยได้ทันแต่ข้างเดียว แต่ในที่นี้ต้องเข้าใจว่าบิดาแลมารดาเปนคนเสมอกันทั้งสองฝ่าย

ถ้าจะว่าตามคุณของบิดามารดาที่มีแก่บุตร ตามความที่เห็นเปนพยานอยู่ ตั้งแต่บุตรเกิดมาผู้ใดได้รับความลำบากมากเพราะบุตรเล่า ถ้าว่าตามที่นี้ควรต้องช่วยมารดา

ถ้าจะว่าโดยความที่เห็นจะเปนได้อยู่โดยมากแล้ว เพราะธรรมดาบิดามารดาบุตรย่อมมีความรักต่างกันไม่เสมอกันได้ เมื่อรักข้างไหนมาก ฤๅเห็นการสมควรอย่างไรก็ต้องช่วยข้างนั้น.

หนักลังเล

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๘

คุณหญิง คอ ในปัญหาที่ ๔๕ นั้นเองคิดจะไปทอดกฐิน ตั้งใจจะทอดวัดธรรมยุติกา จึงไปวานเขาฉีกจีวรตะเข็บมาแต่ในวัง คุณหญิงเองก็ไม่เคยเย็บจีวรตะเข็บ เคยเย็บแต่จีวรตามธรรมเนียม แต่ได้ถามผู้ฉีกเข้าใจแล้วก็พากลับไปบ้าน อยากจะอวดลูกหลานบ่าวไพร่ว่าชำนาญในการเย็บ จึงว่าจะเย็บเอง เพราะจะให้ใครเย็บก็คงทำไม่เปน และจะได้ได้บุญมากด้วย ครั้นลงมือด้นตัวกลางแล้วสอยตะเข็บได้หน่อยหนึ่งก็เกียจคร้าน จึงเรียกแม่หนูเพื่องที่เปนหลานมาอยู่ด้วยใหม่ให้มาฝึกหัดไว้ สอนโปโลโปเลให้เล็กน้อยแล้วไปเอนหลัง

แม่หนูเพื้องเมื่ออยู่บ้านเคยเย็บจีวรตะเข็บมาแล้ว แต่เมื่อมาอยู่บ้านคุณหญิงไม่มีใครให้เย็บก็ไม่ได้เย็บ คุณหญิงจึงไม่ทราบว่าเย็บเปนครั้นรับผ้าไปเห็นคุณหญิงติดเช็ดหน้ากลับจึงเลาะเสียเย็บใหม่ พอต้นแล้วลงมือสอยคุณหญิงเรียกไปดู เห็นกลับน้อยไปกว่าที่เย็บไว้ก็ถามแม่หนูเพื้องบอกว่าเห็นผิดจึงเลาะเสีย คุณหญิงดุแหวว่าสู่รู้เรียกเอามาดูเพราะอุปาทานมั่นว่าตัวเย็บถูกแล้วเปนแน่ แม่หนูเพื้องเลาะเสียคงผิดเปนแน่ ก็ไม่ได้พิเคราะห์ดูต่อไป สั่งให้เลาะเสียทันที แล้วคุณหญิงเย็บเองใหม่ก็ผิดอีก แล้วสั่งให้แม่หนูเพื้องเย็บต่อไป แม่หนูเพื้องเห็นว่าจะขืนทำให้ถูกคงต้องเอ็ดอีก จึงเย็บไปผิด ๆ ตามที่คุณหญิงเย็บไว้ ครั้นเย็บแล้วคุณหญิงได้เอาไปให้ผู้ฉลาดดู ผู้ฉลาดติว่าไม่ถูก คุณหญิงเรียกแม่หนูเพื้องมาเอ็ดใหญ่ว่าทำผิดให้เลาะเย็บเสียใหม่ แม่หนูเพื้องถามว่าจะให้ทำอย่างไร คุณหญิงก็ชี้โว้ชี้เว้ไปตามที่ เพราะแคลงวิชาของตัวเสียแล้ว แม่หนูเพื้องก็รับมาเย็บตามที่เคยเย็บ เอาไปให้คุณหญิงดู คุณหญิงไม่แน่ใจว่าจะผิดฤๅจะถูก ครั้นจะเอาไปให้ผู้ฉลาดดูถ้าเขาว่าผิดอีกจะเสียรัศมี จึงเดาติไปตามบุญตามกรรมว่าผิด ให้ไปแก้ใหม่ร่ำไป แม่หนูเพื้องต้องเย็บแล้วเลาะเล่าหลายครั้ง จนอ่อนใจเต็มทีวันกฐินจวนเข้าต้องเย็บวันยังค่ำจนกลางคืน ก็ไม่แล้วได้เช่นนี้ แม่หนูเพื้องจะทำประการใด จึงจะให้จีวรเปนอันแล้วสำเร็จได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๘

๑ แม่หนูเผื่องควรจะเย็บอย่างที่ถูกนั้นให้แล้วเสร็จ แล้วเอาไปให้คุณหญิง คอ ดู ถ้าคุณหญิง คอ จะเอ็ดเอาว่าไม่ถูกให้แก้ใหม่ก็ให้รับมาแก้ แต่ไม่ต้องแก้อย่างไร เอามาเก็บนิ่งไว้หน่อยหนึ่งแล้วเอาไปให้คุณหญิง คอ ดูอีก ถ้าให้แก้อีกก็เอามานิ่งเสียเช่นนั้นแล้วให้ดูอีกร่ำไป ถึงจะถูกเอ็ดสักเท่าไร ๆ ก็ต้องทนเอา เพราะเปนกรรมของแม่หนูเผื่องที่จะต้องเปนเช่นนั้น คุณหญิง คอ เปนคนแคลงวิชาในตัวเสียแล้ว เมื่อเห็นแม่หนูเผื่องเย็บยืนที่อยู่อย่างนั้นแล้ว คงได้สติเห็นความว่า จีวรนั้นเห็นจะเย็บถูกแล้วได้คงจะตกลง ถึงจะไม่ตกลงก็เปนความลำบากแก่คุณหญิงเอง จวนวันเข้าก็คงจะร้อนใจ ทนเสียรัศมีเที่ยวถามเขาจนได้ความ นับเปนอันจีวรสำเร็จได้.

กางร่ม

๒ ปัญหานี้ เข้าใจว่าจีวรไม่แล้วมิใช่เพราะหมดเวลา เหตุไม่แล้วเพราะต้องติ แม่หนูเผื่องควรจะให้ไปตามญาติของตนซึ่งเปนผู้ใหญ่มาสักคนหนึ่ง คือมารดาก็ได้ เมื่อมาถึงแล้วก็เล่าความให้ฟัง แลนัดหมายอุบายไว้ต่อกัน ให้ญาติผู้ใหญ่นั้นเข้าไปหาคุณหญิง คอ พูดธุระแลอะไรต่าง ๆ ตามแต่จะนึกได้ ต้องเจือด้วยยอตามสมควร เมื่อพูดอยู่ครู่หนึ่งแล้วแม่หนูเผื่องจึงเอาจีวรซึ่งเย็บนั้นเข้าไปให้ แลญาติผู้ใหญ่ต้องกล่าวตามอุบายทันที ว่าหนูเผื่องเย็บจีวรตะเข็บก็ไม่เปน ดีฉันมาเห็นเย็บผิดเลอะเทอะ ต้องบอกให้แก้อยู่เปนนาน ไหนหนูเผื่องเอามาดู

ที่ฤๅ เมื่อว่าอย่างนี้แล้วทำดูจีวร แล้วว่าเอ้าถูกละ พุทโธ่คุณเปนคน ชำนาญการเย็บเสี้ยวน้อยไปฤๅ มาอยู่กะครูแล้วเย็บจีวรตะเข็บไม่เปน น่าสมเพชจริง ๆ ละ คุณคะ คุณโปรดช่วยสั่งสอนการเย็บเสี้ยวให้หนูเพื่องด้วย นึกว่าสงเคราะห์กะดีฉันจะได้เปนวิชาติดตัวไปหากินข้างหน้า คุณก็เปนคนชำนาญการเย็บเสี้ยวทุกอย่าง สั่งสอนมันไปทีละเล็กละน้อยก็จะค่อยรู้มากเข้า แล้วคุณก็จะได้ใช้สอยไม่ต้องหนักปากยากใจ หนูเพื่องมันก็ไม่สู้โง่นัก การเย็บเสี้ยวพอสั่งสอนได้ง่าย เมื่อทำตามอุบายเช่นนี้คุณหญิง คอ ก็คงพอทุกอย่าง คือพอที่มีผู้มายกยอตัวว่าเปนผู้รู้ไม่ลักข์เสียรัศมีอย่างหนึ่ง พอที่มีผู้มารับรองว่าจีวรซึ่งเย็บแก้คราวที่สุดเปนถูกต้องอย่างหนึ่ง คุณหญิงก็จะยุติการที่ดุให้แก้จีวรนั้น จีวรก็จะแล้วได้ดังอุบายฉนี้.

สาธุการ

ปัญหาขัดข้องที่ ๔๙

นายล้ำได้ยินข่าวเขาได้ลายแทง ว่ามีงั่งในถ้ำเขาโกยี่โฮ้ย นายล้ำจึงจัดเสบียงบรรจุย่ามออกเดิรไป ครั้นถึงเข้าไปในถ้ำก็ตกใจ เพราะได้เห็นคนผู้หนึ่งรูปร่างใหญ่โตล่ำสัน ขัดดาบสพายแล่งแลมือกำลังเทดินดำบรรจุปืนอยู่ นายล้ำหยุดยืนชงักอยู่ไม่รู้ว่าเหตุอะไร ทันใดนั้นได้ยินเสียงคนร้องมาว่าลุงขาช่วยด้วยเถิด อ้ายหวั่นมันจะยิงฉัน นายล้ำแลตามเสียงไป ก็เห็นหญิงผู้หนึ่งเกาะศิลาอยู่ที่เพิงผาอันสูง นายล้ำจึง

เข้าใจได้ว่าคนผู้บรรจุขึ้นจะยิงหญิงที่หนีขึ้นไปเกาะอยู่ที่เพิงผา นายล้ำมีความกรุณาคิดจะว่ากล่าวให้เลิกกัน จึงเข้าไปถามนายหวั่นว่า พ่อจะยิงหญิงผู้นั้นด้วยสาเหตุอะไร นายหวั่นกลับถามว่า แกเปนพี่น้องพวกพ้องกับอีสั้นฤๅ นายล้ำตอบว่าเปล่า ฉันมาเที่ยวเล่นเห็นพ่อทั้งสองคนจะฆ่าจะแกงกัน จึงถามดูเพื่อจะได้รู้เหตุหมายว่า นายหวั่นก็สวนคำไปในเวลาที่พูดค้างอยู่ว่า ถ้าไม่ได้เปนพี่น้องพวกพ้องก็ไม่ต้องพูดอะไรต่อไป ด้วยอีสั้นมันทำแก่เราถึงสาหัสจะต้องยิงมันเสียให้ตายจงได้ เร่งออกไปนอกถ้ำเดี๋ยวนี้ ถ้าขืนอยู่จะพลอยเคราะห์ร้ายด้วยอีสั้น ถ้อยคำตัดรอนเช่นนี้ก็เปนที่จนใจของนายล้ำ เพราะนายหวั่นกำลังโทษะเกิดกล้าพูดจาจะพลอยทำอันตรายนายล้ำด้วย การที่จะเกลี้ยไกล่ด้วยคำพูดนั้นก็ไม่สำเร็จแล้ว นายล้ำจึงคิดหาอุบายที่จะช่วยด้วยทางอื่น คือจะเข้าต่อสู้กับนายหวั่นชิงอาวุธเสียจากมือ ฤๅจะจับตัวไปส่งเจ้าเมืองกรมการนายบ้านกำนันก็ไม่ได้ เพราะทางกลางป่าตัวคนเดียวแลเล็กกว่านายหวั่น รู้แน่ว่าสู้นายหวั่นไม่ได้ จะหมายให้อำแดงสั้นช่วยก็ขึ้นกลับลงมาคงจะไม่ทัน ทั้งเปนผู้หญิงด้วย แต่นายล้ำมีปืนสั้น ๖ นัดอยู่ในย่ามกระบอกหนึ่งครั้นจะเอาออกมาจ้องขู่ให้นายหวั่นตกใจหนีไปก็ไม่ได้ เพราะไม่มีทางที่จะหนี นายหวั่นคงต่อสู้เต็มกำลังเพราะจวนตัว อาวุธก็มีทั้งดาบแลปืนเหลือกำลังที่จะต่อสู้ เพราะฉนั้นควรแต่ที่จะควักปืนสั้นออกมายิงนายหวั่นให้ตายโดยทันที อำแดงสั้นจึงจะรอด แต่จะฆ่าคนๆหนึ่ง เพราะจะช่วยคนผู้หนึ่งให้รอดชีวิต นายล้ำก็หนักใจเพราะเปนการเรียวแรงมาก ถ้าจะหลีก

ไปเสียก็เหมือนกับแกล้งฆ่าคนผู้หนึ่งให้ตายด้วยไม่สมควรต้องตาย นายล้ำตรองหาอุบายอื่นก็ไม่มีดีกว่าจะฆ่านายหวั่นเสียฤๅจะหลีกไปเสีย เท่านั้นในสองอย่างนี้ นายล้ำจะควรทำอย่างใด.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๙

๑ เล่าอาหรับราตรีให้ฟังเสียก็คงจะอ่อนใจ ตกลงจะเลิกได้.

สะยัดปฏิเสธ

๒ ปัญหานี้ยังคับว่ากิจที่นายล้ำจะพึงประพฤติมีสองอย่างเท่านั้น เห็นว่ากิจทั้งสองอย่างนั้น เปนเหตุที่คนจะติเตียนแลสรรเสริญได้ทั้งสอง อย่าง ตามอัธยาศรัยที่ใครชอบอย่างไร แต่ตามใจของข้าพเจ้าผู้แก้ ปัญหานี้แล้ว เห็นว่านายล้ำควรจะคิดว่ากรรมของอำแดงสั้นก็ต้องตาย นายล้ำไม่ควรที่จะฆ่าชีวิตมนุษย์เสียคนหนึ่ง เพราะรักษาชีวิตคนหนึ่ง ควรจะตั้งเมตตาจิตต์ต่อคนทั้งสองว่า ขออย่าให้มีจิตต์ประทุษฐร้ายกัน เลย เมื่อนายล้ำตั้งเมตตาจิตต์ดังนี้แล้ว พึงหลีกไปเสียให้พ้น เขาจะ เปนอย่างไรต่อไปก็ตามแต่บุญแต่กรรมของเขา จะเปนการสมควรอย่าง หนึ่ง แต่จะให้เห็นว่าถูกทั่วไปนั้นไม่ได้.

นิ่งเสียดี

๓ นายล้ำก็ตั้งใจที่จะห้ามนายหวั่นโดยดีไม่ให้ทำอันตรายแก่ชีวิต อำแดงสั้น แต่นายหวั่นพูดจาตัดรอนโดยแรงร้าย ที่จะพูดกันดี ๆ ไม่ได้ เสียเช่นนี้แล้ว ต้องคิดว่าเปนเคราะห์ของอำแดงสั้นที่จะต้องตายนั้นเอง

ถ้านายล้ำจะช่วยอำแดงสั้นให้รอดตายก็จะต้องฆ่านายหวั่นโดยความตั้งใจ ฆ่ามนุษย์ให้ตายทั้งคน ถ้าหลีกไปเสียให้เขาฆ่ากันเองต้องตายเพราะไม่ได้ช่วย ว่าทางอารามเห็นว่าการที่ตั้งใจฆ่านั้นบาปจะเรี่ยวแรงกว่าที่ผู้นั้นต้องตายเพราะเราไม่ช่วย แต่เราไม่ได้ตั้งใจจะให้ผู้นั้นตาย การที่นายล้ำจะห้ามโดยดีไม่ให้อำแดงสั้นตายนั้น ก็เปนการกรุณาต่ออำแดงสั้นพออยู่แล้ว เพราะฉนั้นนายล้ำควรบอกว่าฉันลาพ่อก่อนละจ๊ะ แล้วหลีกไปเสียให้พ้นดีกว่า วันอื่นจะได้เที่ยวหาง่ายอีกต่อไป (ที่ว่านี้ตามใจของผู้แก้ แต่ธรรมดาคนย่อมมีความเห็นต่าง ๆ กัน ไม่ยอมรับรองว่าทำอย่างนี้เปนถูกแน่).

กลับบ้าน

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๐

พระยาเผด็จมีภรรยาหลวงชื่อท่านผู้หญิงพึ่ง มีภรรยาน้อยสาว ๆ อีกหลายคน ท่านผู้หญิงพึ่งอยู่ข้างจะหึงภรรยาน้อย จนพระยาเผด็จขัดเคืองว่ากล่าวหยาบช้าอยู่เนือง ๆ อยู่มาวันหนึ่งหลวงมณีที่เปนน้าของภรรยาน้อยพระยาเผด็จคนหนึ่ง จะมีงารโกนจุกบุตร จึงมีกาดมาเชิญพระยาเผด็จให้ไปตัดจุก ครั้นเวลาเย็นวันรุ่งขึ้นจะถึงฤกษ์ พระยาเผด็จจึงสั่งบ่าวไพร่ให้เตรียมการที่จะไป แล้วสั่งท่านผู้หญิงพึ่งว่า พรุ่งนี้จะไปตัดจุกบุตรหลวงมณี เวลาฤกษ์ย่ำรุ่ง แต่จะต้องไปแต่ ๑๐ ทุ่ม เพราะบ้านหลวงมณีอยู่ในสวนต้องไปเรือทางถึงชั่วโมงเศษ ๆ จะต้องไปให้ทัน

ถ้าถึงเวลา ๑๐ ทุ่มแล้วให้ท่านผู้หญิงพึ่งปลุกให้ได้ (ที่พระยาเผด็จสั่งให้ท่านผู้หญิงพึ่งปลุกนี้ เพราะท่านผู้หญิงพึ่งเปนคนเคยปลุกมาแต่ก่อน อยู่ข้างเอาใจใส่แม่นยำไม่ใคร่เคลื่อนคลาด) ฝ่ายท่านผู้หญิงพึ่งออกหึงภรรยาน้อยของพระยาเผด็จที่เปนหลานหลวงมณีนั้น ไม่อยากจะให้พระยาเผด็จไปบ้านหลวงมณี จึงพูดจาคัดง้างต่าง ๆ มีคำว่าทางไกลต้องไปแต่ดึก ลำบากแก่พระยาเผด็จแลบ่าวไพร่เปนต้น พระยาเผด็จก็โกรธขึ้นมา กล่าวคำหยาบช้าแก่ท่านผู้หญิงพึ่งเปนอันมาก ท่านผู้หญิงพึ่งกลัวพระยาเผด็จจะโกรธมากมายไปก็ผ่อนผันตาม บอกว่าจะปลุกพระยาเผด็จระงับความโกรธเปนปรกติ ครั้นเวลา ๒ ทุ่มเศษ ๆ พระยาเผด็จรีบเข้านอนหมายจะตื่นแต่ ๑๐ ทุ่ม ฝ่ายท่านผู้หญิงพึ่งครั้นจะนอนเสียกลัวจะตื่นไม่ทันเวลาที่จะปลุกพระยาเผด็จจึงทนอดนอนเอาคืนหนึ่งไม่นอนนั่งพูดอยู่ที่ระเบียงหน้าห้องพระยาเผด็จ คอยฟังนาฬิกาปารีสที่มีอยู่ในห้องพระยาเผด็จทุกชั่วทุ่ม ครั้นเวลา ๔ ทุ่มภรรยาน้อยของพระยาเผด็จอีกคนหนึ่ง รู้ความทั้งปวงอยู่หมด คิดจะแกล้งให้พระยาเผด็จโกรธท่านผู้หญิงพึ่ง จึงลอบเข้าไปจับลูกตุ้มนาฬิกาปารีสให้หยุดเสีย แล้วลักหมุนเข็มนาฬิกาพกของพระยาเผด็จซึ่งมีอยู่ ๓ เรือน คือ เรือนทองเรือนหนึ่ง เรือนเงินเรือนหนึ่ง เรือนกาไหล่เรือนหนึ่งนั้นให้เคลื่อนคลาดไปหมด ท่านผู้หญิงพึ่งหาทันสังเกตรู้ไม่ ครั้นเวลาดึกหน่อยท่านผู้หญิงพึ่งนึกเฉลียวใจขึ้นมา นานแล้วทำไมไม่ได้ยินนาฬิกาปารีสตีเลย จึงเข้าไปมองดูเห็นนาฬิกานั้นหยุด เข็มชี้ ๔ ทุ่ม กับ ๑๗ มินิต ก็ตกใจ

ว่านาฬิกาหยุดจะทำอย่างไรจึงจะรู้ว่ากี่ทุ่ม แล้วกลับได้สติว่านาฬิกาพก ยังมีอยู่ จึงไปเปิดดูนาฬิกาพกเรือนทองเห็นเปนย่ำรุ่งกับ ๒๙ มินิตผิดเวลาไป เพราะท้องฟ้ายังมืดไม่เห็นแสงสว่างเลย ก็เข้าใจเสียว่านาฬิกาพกเรือนนั้นจะผิด จึงเปิดดูเรือนเงินอีกเรือนหนึ่งเห็นเปน ๑๐ ทุ่ม ๕๗ มินิตเกือบจะตี ๑๑ อยู่แล้ว คราวนี้ท่านผู้หญิงพึ่งตกใจมาก เห็นแน่ว่าเกินเวลากำหนดที่จะปลุกพระยาเผด็จเสียแล้ว พระยาเผด็จคงโกรธใหญ่ แล้วกลับได้สติว่า เวลาตั้งแต่พระยาเผด็จเข้านอนจนบัดนี้ดูไม่สู้นานมากนักเห็นจะยังไม่ถึง ๑๐ ทุ่มเศษเปนแน่ นาฬิกาพกเรือนเงินนี้ก็คงผิดอีก จึงหยิบนาฬิกาพกเรือนก้าไหล่มาดูอีกเรือนหนึ่ง เปน ๒ โมงเช้าฤๅ ๒ ทุ่มกับ ๕ มินิต ท่านผู้หญิงพึ่งจึงเข้าใจว่ามีผู้แกล้งทำเช่นนี้ แต่ความโกรธระงับหายไป เพราะความที่กลัวพระยาเผด็จจะโกรธอีก คงจะเกิดวิวาทใหญ่เปนแน่ อยู่ข้างลังเลใจไม่รู้ที่จะแก้ไขอย่างไร สังเกตดาวในอากาศก็มืดฟ้ามัวฝน แลฝนพรำ ๆ ด้วย ใช้ให้บ่าวไปเที่ยวสืบที่บ้านใกล้เรือนเคียงก็ไปหายไปหายไม่ได้ความ จะรออยู่เวลาก็ล่วงไปทุกทีท่านผู้หญิงพึ่งจึงคิดว่า เมื่อการเปนเช่นนี้แล้ว ถึงจะทำอย่างไร ๆ พระยาเผด็จก็คงโกรธ แต่ปลุกขึ้นบอกเสียดีกว่านิ่งเสีย จึงปลุกพระยาเผด็จขึ้น แล้วบอกความที่เปนไปให้พระยาเผด็จทราบ พระยาเผด็จก็โกรธใหญ่เหมาเอาว่าท่านผู้หญิงพึ่งแกล้ง เมื่อไม่รู้เวลาแน่เช่นนี้ พระยาเผด็จจะควรทำประการใด ที่จะดีกว่าทุกทาง ฝ่ายท่านผู้หญิงพึ่งจะแก้ตัวอย่างไร ที่จะให้พระยาเผด็จโกรธน้อยได้เบากว่าอย่างอื่น.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๐

๑ เมื่อการโกลาหลเกิดขึ้นเช่นนี้ มีทางอย่างเดียวที่ท่านผู้หญิงพึงจะชี้แจงแก่พระยาเผด็จตามเหตุซึ่งเกิดขึ้นโดยจริง แล้ววอนแสดงความเสียใจให้มาก และจะซ้ำสายาลให้ด้วยอีกชั้นหนึ่ง ว่าตัวไม่ได้แกล้งก็ควร พระยาเผด็จคงจะค่อยบันเทาความโกรธลงบ้าง

ส่วนพระยาเผด็จเมื่อดูนาฬิการู้ทุ่มไม่ได้ และจะอาศรัยดูดาวก็ซ้ำไม่ได้อีกด้วย เพราะอากาศมืดมัวเช่นนั้น พระยาเผด็จควรจะดูน้ำขึ้นน้ำลง ก็พอจะสังเกตเวลาได้หยาบ ๆ ถ้าเห็นเวลายังไม่จวนสว่าง พระยาเผด็จควรใช้บ่าวที่มีกัลยาให้ไปตั้งนาฬิกา จากนาฬิกาใหญ่ที่ออฟพิศโทรเลข ถ้าเห็นจวนสว่างต้องลงเรือรีบไป ถ้าถึงบ้านหลวงมณียังไม่ทันสว่าง ก็จอดรออยู่ตามเหล่านั้นก่อน สว่างแล้วจึงขึ้นบนบ้านช่วยงารหลวงมณีอย่าให้เสียไมตรี.

โล้

๒ ควรท่านผู้หญิงพึงจะอ้อนวอนพระยาเผด็จชี้แจงการที่เปนไปโดยความจริง เมื่อพระยาเผด็จจะโกรธยิ่งยิ่งไปอย่างไรก็นิ่งเสีย นึกว่าเคราะห์ แล้วให้ปลุกบ่าวไพร่เตรียมเรือไว้ให้พร้อม

พระยาเผด็จต้องระงับโทษะไว้ก่อน ตริตรองดูว่าเมียน้อยกับเมียหลวงเปนกระไรกันอยู่บ้าง แลการที่จะไปนั้น เห็นเรือแพเตรียมพร้อมแล้วก็ต้องไปแต่ในเวลานั้น ถึงจะเปนความลำบากก็ต้องทนเอา อย่าให้

เสียถ้อยคำที่ได้รับไว้ ไปตามทางถ้าพบเพื่อนเรือให้ถามเวลาเขาดู ถ้าเวลายังมากอยู่แลทางที่ไปยังใกล้บ้าน จะควรกลับก็ให้กลับเสียก่อน ถ้าไม่รู้เวลาก็ต้องดื้อไป เห็นจวนจะถึงยังไม่สว่างก็ให้จอดเรือแอบเสียก่อน เห็นเวลาสมควรแล้วจึงไปบ้านหลวงมณี.

ยามเคราะห์

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๑

คุณหญิง คอ ในปัญหาที่ ๔๘ นั้น มีนาอยู่ที่ทุ่งบางหวายตรงวัดโปรดสัตว์ข้าม เคยไปเที่ยวทางนั้นแล้วแวะดูนาเกือบทุกปี

เมื่อวันไปดูกระบวรพระราชทานพระกฐิน พบเมียขุนนางหลายคนพูดกันถึงเรื่องไปเล่นทุ่ง คุณหญิงเองไปนาก็ไม่เคยไปเล่นทุ่งเลย แต่สังเกตได้ว่าเมื่อเข้าไปตามลำกระโดงน้ำท่วมมีบัวสายอยู่บ้าง บางคราวบ่าวเก็บดอกบัวหลวงมาให้บอกว่าที่หนองในนา จึงได้เล่าขึ้นว่านาของตัวมีทั้งบัวหลวงบัวสาย เขาพูดกันถึงผักอะไรคุณหญิงก็รับว่ามีมากทุกอย่าง ตามปรกติของคุณหญิงที่จะไม่มีอะไร ฤามีเลวไปกว่าใครนั้นไม่มีเลยเปนธรรมดา แต่ที่จริงไม่ได้ตั้งใจจะหลอกลวงเลย เปนด้วยคเนใจว่าจะมีบ้าง รับไปตามเลยบ้างเท่านั้น

พะเอิญเขาคิดพร้อมกันอยู่แล้วหลายคนว่าจะไปกรุงเก่า จึงพากันว่าจะแวะนาคุณหญิง ๆ ดีใจรับว่าจะพาไปเล่นทุ่งให้สนุก

ครั้นกลับมาบ้านจัดเสบียงอาหารเรือแพพร้อมแล้ว คุณหญิงก็ล่วงหน้าไปก่อน ให้บ่าวไปตรวจดูบัว บ่าวกลับมาบอกว่าบัวสายมี

ราย ๆ แต่บัวหลวงยังไม่ถึงฤดู มีแต่ใบอ่อนกับดอกตูมเล็ก ๆ บ้าง คุณหญิงจะบอกเลิกเสียก็เสียดาย และดูจะเปนการเสียอยู่สักหน่อย จึงสั่งบ่าวให้ไปหาดอกบัวหลวงที่หนองอื่นมาผูกกับก้านบัว ให้หักใบเสียให้ก้านต่ำกว่าน้ำดูจะได้ครึกครื้น ข้างพวกบ่าวไปหาดอกบัวก็ไม่ใคร่มี ได้แต่ดอกตูมเล็ก ๆ มาผูกไว้สัก ๑๔ ดอก ๑๕ ดอกตามคำสั่ง

ครั้นถึงวันนัดพวกเมียขุนนางไปถึงพร้อมกัน คุณหญิงให้ทำขนมจีนน้ำพริกกล้วยแขกเข้าเม่าทอดเปนอันมาก กลัวจะไม่พอเลี้ยงไพร่ เรียกเรือขนมจีนแลขนมอื่น ๆ ตามชาวบ้านไปด้วยอีกหลายลำ

ครั้นรุ่งเช้าก็พากันลงเรือสำปั้นเล็กลำละสองคนสามคนพายไปเองทั้งนั้น ไปตามลำกระโดงไม่เห็นมีบัว พากันถามว่าเมื่อไรจะถึงบัว คุณหญิงก็ไม่เคยไปเห็นเองแต่เข้าใจว่าจะไม่ไกล ก็ผัดว่าอีกประเดี๋ยวหนึ่ง ๆ ร่ำไป ครั้นเข้าไปข้างในนาน ๆ มีบัวสายดอกหนึ่งสองดอก คุณหญิงดีใจชวนให้คนโน้นถอนคนนี้ถอนก็พากันถอนได้คนละดอกสองดอกทุกคน แต่ดูใครไม่สนุกเท่าคุณหญิงเอง ผักก็นาน ๆ พบแต่สายติ่งบ้าง พากันว่าไปเก็บที่หนองดีกว่า รอเก็บช้าแดดจะร้อน แต่พายไปจนสักสองโมงเช้าจึงได้ถึงหนองบัว พากันบ่นหึคุณหญิงไปตามทางบ้างแล้ว ครั้นถึงหนองก็ชิงกันพายยุกตันเข้าเข้าไป หมายจะเก็บบัวให้มากไม่คิดแก่เหนื่อย พอถึงในหนองเห็นแต่ใบออกเต็มไปเที่ยวหาดอกก็พบแต่ดอกตูมเล็ก ๆ ถูกแดดดอกพับ ๆ อยู่ ตั้งท่าถอนเต็มแรงก็หลุดปุดขึ้นมาง่ายจนปอดจะเสีย เชือกที่ผูกลอยน้ำขึ้น

มาด้วย พากันโกรธคุณหญิงว่าทำเหมือนหลอกเด็ก ชวนมาให้แดดร้อนแลพายยุกเข้าเหนื่อยเปล่า ๆ พากันขึ้นเรือแหวดเรือยดเก๋งของตัวที่ตามมาหมด

คุณหญิงออกไม่สบายเรี่ยจนยิ้มเหยขยิบตาถี่เต็มที่ แต่เที่ยวฝืนหน้าไปเที่ยวพูดออกตัวต่าง ๆ ก็ไม่มีใครโต้ตอบต่อว่าต่อขานประการใด คุณหญิงคิดจะแก้ให้สนุกในเชิงกินขนมจีนกับใยบัวตามที่คิดไว้ จึงเรียกเรือขนมจีนมาจัดลงเรือคุณหญิงสำรับหนึ่ง แล้วพายไปเก็บใยบัวอ่อน มาซูชวนให้พวกพ้องกินขนมจีนกับใยบัว คุณหญิงนั่งเขี่ยกินเองเปนตัวอย่าง ชวนใครก็ไม่มีใครกินต่างคนต่างจะกลับ

เมื่อคุณหญิงคิดจะต้อนรับพวกพ้อง ด้วยความปราถนาจะให้ดี แต่มากลายเปนการขลึกไปเช่นนี้ ควรคุณหญิงจะแก้ไขอย่างไร จึงจะไม่เปนที่หมองหมางกับพวกพ้อง แลของที่เตรียมมาจะไม่เสียเปล่าได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๑

ควรที่คุณหญิง คอ จะเรียกบ่าวของท่านสักคนหนึ่ง แต่ต้องเรียกบ่าวที่เคยปรายไม่เคยถุ้งเถียงนั้น มาทำเปนดุเอาบ่าวนั้นให้อย่างใหญ่ ใจความที่เอ็ดนั้นต้องว่า ทำไมเมื่อใช้ให้มาดูนี้ไม่ได้มาดูดอกฤๅ จึงได้ไปบอกว่ามีดอกบัวสายบัวมาก ขึ้นกรณีย์เหตุดังนี้แล้วก็ตามแต่จะว่าไปต่าง ๆ แล้วภาคโทษว่ากูจะพ้องเจ้าคุณให้เฆี่ยนมึงจงหนัก เมื่อเวลาที่ทำเอ็ดนั้นต้องให้ห่าง ๆ ท่านที่ไปเล่นทุ่งนั้นสักหน่อย เผื่อบ่าว

นั้นจะเถียงก็เอาเสียงดังกลบเสียงมันเสีย อย่าให้ท่านเหล่านั้นได้ยินได้ เมื่อเอ็ดบ่าวพอสมควรแล้ว ก็ต้องให้ผู้หนึ่งผู้ใดคุมตัวมันไปกักไว้เสียให้ไกลอย่าให้เข้ามาใกล้เลยเปนอันขาด อย่าให้ท่านทั้งปวงที่มานั้นเห็นตัว เมื่อเอ็ดบ่าวแล้วจึงหันกลับมาพัดท่านที่ไปนั้นให้อย่างใหญ่ ถ้าเห็นว่ายังไม่เย็นก็ต้องแก้อีกอย่างหนึ่งให้เย็นจงได้ แต่อย่างนี้ต้องหาเครื่องด้วย เครื่องแก้ก็มีอยู่ที่นั่นเอง คือต้องเด็ดเอาใบบัวใหญ่มาใบหนึ่งเตรียมไว้แล้วเข้าพัดอีก ว่าดีฉันครั้งนี้เปนคราวเคราะห์จริง ๆ เพราะไม่มีความพิจารณาจึงต้องเสียชื่อเสียหน้า พาให้คุณทั้งหลายมาเหน็ดเหนื่อยเปล่า ๆ ไม่มีความสนุกรื่นเริงเลย ความจริงหมายใจว่า จะให้คุณทั้งหลายมีความสุขสบายด้วยการเล่น ก็มาพะเอิญเปนเช่นนี้ เมื่อว่าดังนั้นแล้วจึงหยิบเอาใบบัวมาเอามือทลุเข้าสามแห่ง กะให้พอดีกับที่จะต้องการ เมื่อทำดังนั้นแล้วจึงว่า ๆ ครั้งนี้ดีฉันเปนคนเสียมาก จะดูหน้าคุณทั้งหลายไม่ได้แล้ว พูดดังนั้นแล้ว จึงเอาใบบัวที่ทำไว้นั้นมายึดหน้า เอาเชือกผูกหันช่องเจาะให้ตรงปากตรงตา แล้วกลับพัดให้พล่ามใหญ่ขึ้นหันไปข้างคนโน้นบ้างคนนี้บ้าง ทำให้เกือบเหมือนนักสวดที่ออกหน้านั้น เมื่อคนที่มาทั้งปวงเห็นดังนี้ ก็คงนึกขันกลับอดหัวเราะไม่ได้หายโกรธ เมื่อเห็นท่านหายโกรธแล้ว จึงเชื้อเชิญให้ท่านรับประทานของต่าง ๆ ก็คงจะได้.

ปั้นซ์

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๒

นายกล่อมเปนมหาดเล็กวิเศษ เปนคนสูบกันชาติดจนเข้าวังก็ต้องมวนบุหรี่แทรกกันชา (อย่างที่เรียกกันว่าเหน็ยกฤช) เข้าไปด้วย แต่มีความอายมากยึดยังไม่ให้ใครรู้ว่าสูบกันชาเลย เมื่อเวลาจะสูบบุหรี่ก็ไปเที่ยวซ่อนสูบในที่ไกลคน เพราะกลัวเขาจะได้กลิ่นกันชา ใครขอบุหรี่สูบก็ไม่ให้เลย จนพวกเพื่อนมหาดเล็กด้วยกันเขาสังเกตได้ว่าเปนคนหวงบุหรี่ เขาก็พากันว่าพูดจาถากถาง แลว่าเปรียบเปรื่อง ๆ ว่าสูบบุหรี่เหน็ยกันชาบ้าง แทรกฝิ่นบ้าง นายกล่อมออกคร้ามว่าเขาจะรู้ความก็คิดอ่านแก้ไข จึ่งมวนบุหรี่ไปสูบสองอย่าง คือแทรกกันชาอย่างหนึ่ง ไม่แทรกกันชาอย่างหนึ่ง หมายสังเกตจำไว้ ถ้าเวลาจะสูบในที่ประชุมแล้ว ก็สูบบุหรี่ที่ไม่ได้แทรกกันชา ใครขอสูบบุหรี่ก็ให้ไม่หวงเหมือนแต่ก่อน ตั้งแต่นั้นมาการที่พูดถากถางกันก็สงบไป ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง มีการพระราชพิธีเสด็จออกอยู่จนดึก หลวงนายขำอยากสูบบุหรี่ แต่บุหรี่ของหลวงนายขำหมดซอง ขอตามพวกหุ้มแพรนายรองก็ไม่มีบ้าง มีเหลืออยู่ตัวเดียวสองตัวเกรงใจเขาไม่อาจจะเอามาสูบบ้าง แต่ทนอดอยู่ช้านาน นายจ่าคงคนหนึ่งเปนคนชอบกับนายกล่อมอยากสูบบุหรี่แต่บุหรี่ของตัวหมดเหมือนกัน จึ่งขอนายกล่อม นายกล่อมก็ส่งให้ ครั้นหลวงนายขำแลเห็นนายกล่อมเบิดซองหยิบบุหรี่ให้นายจ่าคง เห็นบุหรี่ยังเหลืออยู่หลายตัวจึ่งพูดกับนายกล่อมว่า ขอฉันตัวเถอะ ขณะนั้นบุหรี่ของนายกล่อมอย่างที่ไม่แทรกกันชาพะเอิญเหลือ

อยู่ตัวเดียวที่ให้นายจ่าคงไป ที่ยังมีอยู่อีกนั้นเปนอย่างที่แทรกกันชาทั้งนั้น ครั้นจะให้หลวงนายขำไปสูบ หลวงนายขำก็จะเมากันชา คงจะเกิดโกลาหลใหญ่ ครั้นจะไม่ให้ ก็กลัวคนทั้งปวงเขาจะสงสัยแลเห็นประหลาดมาก ทั้งหลวงนายขำก็จะโกรธด้วย ครั้นจะไขความจริงว่ามีแต่บุหรี่แทรกกันชา ก็มีความลอายยิ่งนัก เพราะปิดความมาช้านานไม่มีใครรู้เลย ถ้าเขารู้กันเข้าแล้วจะล้อกันใหญ่แทบจะเข้าวังไม่ได้อีกต่อไป ฝ่ายหลวงนายขำก็เตือนเอาบุหรี่อีกเช่นนี้ นายกล่อมจะควรทำอย่างไร.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๒

๑ ถ้ามีกะโถนอยู่ใกล้ ๆ ในเวลานั้น ก็ควรนายกล่อมจะทำถลากถลำอย่างไรให้ซองบุหรี่ตกกะโถนลง แล้วจึงคิดอ่านงมเอาซองกลับมา ถ้าไม่มีกะโถนอยู่ใกล้ ๆ ต้องบอกว่ายังมีแต่บุหรี่ไม่สู้ดีจะไปหาให้ใหม่ แล้วอย่ารอฟังว่ากะไรเลย รีบออกไปทีเดียว ไปเที่ยวขอบุหรี่เขามาให้ท่าน เห็นพอจะยังชั่ว อ้ายสูบกันชาจะแก้ไม่ให้เขารู้มันยากนะพ่อเฮ้ย.

เมยายน

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๓

หลวงกรัณยามีภรรยาชื่อแม่เสมอยู่มาด้วยกันหลายปี ภายหลังเกิดความวิวาทบาดหมางกันบ้างเล็กน้อย แต่หลวงกรัณยาอยู่ข้างมุทลุ

ไปหน่อยหนึ่งจึงพลั้งปากไล่แม่เสม แม่เสมก็ขัดเคืองไปอยู่เสียที่บ้านมารดา หลวงกรัณยาก็ถือทิษฐิไม่ไปง้อ

ตั้งแต่แม่เสมไปจากบ้านหลวงกรัณยาได้สักสองเดือน หลวงกรัณยาไปได้ภรรยาใหม่ชื่อแม่เสนอีกคนหนึ่ง อยู่ด้วยกันไม่กี่วันก็เสด็จบางปอิน หลวงกรัณยามีหน้าที่ต้องไปตามเสด็จด้วย ครั้นขึ้นไปอยู่สัก ๗ วัน หลวงกรัณยาคิดถึงแม่เสนภรรยาใหม่อย่างยิ่ง ขณะนั้นหลวงขจัดเปนคนชอบกับหลวงกรัณยาสนิทสนมขึ้นไปตามเสด็จด้วย มีธุระจะลงมากรุงเทพ ฯ สักสองวันแล้วจะกลับขึ้นไปอีก จึงไปบอกหลวงกรัณยาขอให้ช่วยพึ่งราชการแทนด้วย เผื่อจะมีอะไรขึ้น หลวงกรัณยาทราบว่าหลวงขจัดจะไปกรุงเทพ ฯ จึงสั่งว่า ถ้าจะขึ้นมาให้รับแม่เสนภรรยาขึ้นมาด้วย หลวงขจัดรู้จักแต่แม่เสมภรรยาเดิม หาทราบว่าหลวงกรัณยาโกรธกับแม่เสมแล้ว มีภรรยาใหม่ชื่อแม่เสนไม่ ก็เข้าใจเสียว่าหลวงกรัณยาสั่งให้ไปรับแม่เสมภรรยาเดิมนั้นเอง ครั้นกลับมากรุงเทพ ฯ แล้วถึงกำหนดที่จะขึ้นไปบางปอินอีก หลวงขจัดจึงไปที่บ้านหลวงกรัณยาถามหาแม่เสม บ่าวบอกว่าไปอยู่บ้านมารดา หลวงขจัดจึงตามไปหาพบแม่เสมแล้วบอกว่าหลวงกรัณยาให้รับขึ้นไป แม่เสมไม่เชื่อจึงพูดกับหลวงขจัดว่า หลวงกรัณยาโกรธจนขับไล่เสียแล้ว ที่จะมารับอีกนั้นไม่เห็นจริง หลวงขจัดก็กลับคิดเห็นว่าจะเปนอุบายที่หลวงกรัณยาจะคิดดีกับภรรยา จึงชี้แจงแก่แม่เสมว่า หลวงกรัณยาจะดีด้วยเปนแน่ ได้สั่งมาเปนการมั่นคงแล้วให้รับขึ้นไปให้ได้ แม่เสม

กำลังอยากจะดีกับสามี หาทันมีสติที่จะพิจารณาให้รอบคอบไม่ ทั้งไม่ทันรู้ว่าหลวงกรัณยามีภรรยาใหม่ด้วย ก็เชื่อว่าหลวงกรัณยาจะคิดดีกับตัวจริง ทั้งมารดาของแม่เสมก็รบเร้าให้ขึ้นไปด้วย จึงตกลงขึ้นไปบางปอิน ครั้นไปถึงแล้วหลวงขจัดก็พาแม่เสมไปที่เรือนหลวงกรัณยา หลวงกรัณยาเห็นภรรยาที่โกรธกันก็โกรธหลวงขจัด ว่าแกล้งพาภรรยาเก่ามา หลวงกรัณยาสั่งให้พาแม่เสนภรรยาใหม่มาต่างหาก เมื่อการเปนเช่นนี้ หลวงกรัณยาจะควรทำประการใด ส่วนแม่เสมรู้ตัวว่าสามีไม่ได้ให้ขึ้นไป ก็โกรธหลวงขจัดเปนอันมากว่าหลอกลวงให้ขึ้นไปทั้งมีความอายอดสูอย่างยิ่งด้วย จะควรทำประการใด ส่วนหลวงขจัดที่ทำการโดยเข้าใจผิดไปดังนี้ หลวงกรัณยาก็โกรธ แม่เสมก็โกรธถูกเขาโกรธทั้งสองฝ่ายดังนี้ จะควรทำประการใด.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๓

๑ ปัญหาขัดข้องข้อนี้ เห็นว่าหลวงขจัดเปนคนมีความผิดคนเดียวที่มาพาแม่เสมขึ้นไปผิดตัว แต่การเปนดังนี้แล้ว ก็ควรจะทำใจดีไม่โกรธตอบเสียทั้งสองข้าง แลคิดว่ากล่าวให้หลวงกรัณยาคืนดีกับแม่เสมเสียอย่างเก่า แลพูดชี้แจงกับหลวงกรัณยาว่าแม่เสมก็อยากจะดีด้วย แลควรจะรับผิดกับหลวงกรัณยาตามตรงว่าตัวเข้าใจผิดไป ขอให้หลวงกรัณยาคืนดีกับแม่เสมเสียเถิด แม่เสมจะได้ไม่โกรธเคืองหลวงขจัดว่าหลอกลวงมา ทั้งแม่เสมก็เปนคนชอบพอกันมาแต่เดิม

หลวงกรัณยาจากบ้านมาหลายเวลาแล้ว คงจะตกลงได้ ด้วยคำอ้อนวอนชี้แจงของหลวงขจัด เพราะเปนเพื่อนราชการเคยพึ่งพากันมาแต่ก่อน ถ้าหลวงกรัณยาตกลงดีกับแม่เสมแล้วก็เปนอันหายโกรธหลวงขจัดอยู่เอง ถึงโดยว่าจะไม่คืนดี ก็คงจะเห็นความจริงที่หลวงขจัดมิได้แกล้ง

ส่วนแม่เสมนั้น ถ้าหลวงกรัณยายอมจะดีด้วยแล้วคงเปนอันหายโกรธ คงตกลงได้โดยง่าย เพราะตั้งหน้าขึ้นมาแล้ว ถ้าหลวงกรัณยาไม่ยอมดี แม่เสมคงจะโกรธหลวงกรัณยามากกว่าหลวงขจัดเปนแน่ ควรที่หลวงขจัดจะไปหาแม่เสมรับผิดรับชอบ แลข่นขุบขับนินทาหลวงกรัณยาให้ถูกใจแม่เสมไปด้วย แม่เสมคงจะหายโกรธไปเอง แล้วจัดแจงเรือกลับมาส่งเสียเปนสิ้นธุระ

ข้างฝ่ายหลวงกรัณยานั้นเล่าก็เห็นว่า ควรจะดีเสียกับแม่เสมเปนดีกว่าอย่างอื่น เพราะเหตุที่โกรธกันก็เปนแต่ววาทบาดหมางกันเล็กน้อย ทั้งไม่เปนง้องอนแม่เสมด้วย เปนเพราะแม่เสมขึ้นมาเอง อนึ่งจะได้ไม่เปนที่เสียใจกับหลวงขจัด ผู้ซึ่งอุส่าห์ไปเกลี้ยกล่อมรับแม่เสมมาด้วย แต่ข้อซึ่งตัวแสดงให้แม่เสมเห็นว่าไม่ได้สั่งให้ไปรับตัวมาเสียแล้ว ครั้นจะกลับไปคืนดีก็กลัวว่าจะไม่ตกลงนั้น เห็นว่าเปนความคิดผิดของหลวงกรัณยาเอง หลวงกรัณยาควรจะไปง้อดีกับแม่เสม ฤๅจะให้หลวงขจัดชักนำก็คงตกลงได้.

ฝ่ายแม่เสมต้องเปนตกลงดีกับหลวงกรัณยาโดยเหตุต่าง ๆ ที่พรรณามาแล้วนั้น ดีกว่าจะกลับไปบ้าน.

เลยตามเลย

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๔

พระยากาสรมีบุตรคนหนึ่ง เปนที่นายขาวมหาดเล็กหุ้มแพร พระยากาสรได้ไปขอแม่คเนลูกสาวของหลวงเจริญซึ่งเปนพี่น้องกับตัวมาให้เปนภรรยานายขาว นายขาวไม่มีความรักแม่คเนเลย บอกบิดาว่าไม่ยอมรับเปนภรรยา บิดาก็ไม่พึ่งขึ้นจะให้อยู่ด้วยกันให้ได้ เพราะอี๋ว่าแม่คเนเปนญาติ นายขาวขัดบิดาไม่ได้ก็ต้องยอมรับ พระยากาสรแลหลวงเจริญอยู่ข้างปลื้มเต็มที่ จัดแจงแต่งงารกัน พระยากาสรจัดซื้อที่บ้านให้นายขาวกับแม่คเนไปอยู่เสียต่างหาก เพราะพระยากาสรมีบุตรอื่นอีกหลายคนที่บ้านอยู่ข้างจะคับแคบ พระยากาสรอยู่ข้างหยอดแม่คเนเต็มที่ อี๋ในการเปนญาติแลเปนลูกสะใภ้ ส่วนนายขาวตั้งแต่อยู่กับแม่คเนมาก็ไม่มีความรักใคร่เลย ธรรมดาภรรยาที่ไม่เปนที่รักของสามีแล้ว ก็ไม่อาจที่จะทำให้สามีสันโดษยินดีในภรรยาคนเดียวได้ จึงเปนเหตุให้นายขาวแสวงหาภรรยาใหม่อีก นายขาวได้แม่จีนเปนบุตรคนจนมาเปนภรรยาใหม่มีความรักใคร่มาก ฝ่ายแม่คเนก็มีความหึงหวงจึงไปเรียนยุยงพระยากาสรต่าง ๆ พระยากาสรก็ออกโกรธเต็มที่ ครั้นพบนายขาวผู้บุตรที่ไรก็พูดเลียบเคียง ว่ากล่าวติเตียนกล่าวโทษแม่จีนต่าง ๆ หวังจะให้นายขาวทิ้งแม่จีนเสีย นายขาวก็ไม่เอื้อเฟื้อต่อถ้อยคำเฉย ๆ เสีย ส่วนแม่คเนก็ตั้งกองยุยงพระยากาสรไปเสมอไม่ขาด พระยากาสรอยู่ข้างหยอดแม่คเนมาก มายุยงอย่างไรก็เชื่อหมด ครั้น

ถูกแม่คเนยุยงมากเข้าก็โกรธมากขึ้นทุกทีเหลือที่จะอดทนได้ จึงหาตัวนายขาวมาบังคับว่าให้ทิ้งแม่จินเสียอย่าเลี้ยงเปนภรรยาเพราะเปนคนชั่วต่าง ๆ เสียเกียรติยศบิดา ถ้าไม่ฟังคำขืนเลี้ยงเปนภรรยาเปนตัดพ่อตัดลูกกัน การที่พระยากาสรว่าแม่จินประพฤติชั่วต่าง ๆ นั้น ตามคำแม่คเนแกล้งพูดยุยง จะได้เปนจริงเช่นนั้นหามิได้ นายขาวได้ต่อยชี้แจงแก่พระยากาสรสักเท่าไร ๆ พระยากาสรก็ไม่เชื่อฟัง ขืนบังคับให้นายขาวทิ้งแม่จินให้จงได้ เมื่อเปนเช่นนี้ นายขาวจะไม่ทำตามคำบิดาก็จะเปนที่ขัดเคืองแก่บิดา เปนเหมือนรักภรรยามากกว่าบิดามารดาฤๅเปนคนไม่มีกตัญญูค่อนอยู่ข้างจะเสียคน ครั้นจะทำตามคำบิดาก็ไม่มีเหตุที่จะยกความผิดแม่จินได้นอกจากที่จะไล่เสียเฉย ๆ ทั้งเปนที่น่าอาลัยสงสารด้วย นายขาวได้แก้ไขหลายสิ่งหลายอย่าง ที่จะขอกขอความกรุณาแก่พระยากาสรอย่าให้บังคับเช่นนั้น พระยากาสรก็ไม่ฟังเลยเปนอันขาด ยังบังคับยืนคำอยู่

เมื่อการเปนเช่นนี้ ก็เปนความลำบากใจแก่นายขาวมาก ปัญหานี้ว่าโดยที่ถือกันมาก ๆ แล้วก็ควรนายขาวจะต้องทำตามคำบิดา ไม่ควรจะรักภรรยามากกว่าบิดา เพราะภรรยาหาได้ง่าย บิดามารดาหายาก แต่การที่พระยากาสรให้นายขาวทิ้งแม่จินเสียนั้นเพราะเชื่อแม่คเนอย่างเดียว แม่จินไม่ได้ทำความผิดอะไร เปนแต่ไม่ถูกอารมณ์พระยากาสรเท่านั้น ส่วนแม่จินเปนคนจนได้พึ่งสามีอยู่ ถ้าสามีละทิ้งเสียเช่นนั้นก็ไม่มีที่พึ่งจะได้ความทุกข์ร้อนเปนอันมาก เหตุฉนี้จึงทำให้นายขาวมีความลำบาก

ใจมาก เมื่อการเปนเช่นนี้ นายขาวจะควรทำประการใด จึ่งจะเปนสุขใจได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๔

๑ เมื่อพระยากาสรเรียกมาบังคับเช่นนี้ นายขาวควรนิ่ง ๆ เสียบ้าง ฤๅรับรวม ๆ ไปคราวหนึ่ง หาเรื่องอะไรอื่น ๆ มาพูดขึ้นชักให้เลือนไป มีโอกาศเมื่อไรก็ให้ลาไปเสีย

การที่พระยากาสรบังคับเช่นนี้ ถ้านายขาวทำตามคำก็เปนอันถูกต้องตามที่ถือกัน ว่าเปนคนอยู่ในถ้อยคำบิดามารดาอย่าง ๑ ถ้ายังคงเลี้ยงแม่จินเปนภรรยาอยู่ ก็เปนอันไม่อยู่ในถ้อยคำบิดามารดาอย่าง ๑ แต่การที่พระยากาสรบังคับเช่นนี้ไม่เปนการยุติธรรมเลย ไม่ควรที่จะต้องหวั่นไหว ควรต้องถือเอาสิ่งที่เปนยุติธรรมเปนประมาณจึ่งจะถูก ต้องเลี้ยงแม่จินเปนภรรยาอยู่อย่างเดิม เพราะแม่จินไม่มีความผิดแลชั่วร้ายอย่างไร ถึงจะเปนอันเสียในการที่รักภรรยามากกว่าบิดา ก็ทนเสียไปก่อน เพราะคำที่พระยากาสรบังคับเช่นนี้ก็เปนเพราะแม่คเนมายุยงจึ่งทำให้พระยากาสรโกรธ ถ้าคิดเกลี้ยไกล่ทางแม่คเนเสียให้ดี ทำไมกับพระยากาสร ไม่ถูกแม่คเนมายั่นเข้าแล้วที่ไหนจะเปนไฟขึ้นได้

ในชั้นต้นนี้ นายขาวต้องทำห่าง ๆ เสียแก่แม่จิน เหมือนหนึ่งจะทิ้งกลับมาง้อดีด้วยแม่คเน แม่คเนคงดีด้วยเปนแน่ การที่แม่คเนหึงหวงยุยงพระยากาสรเช่นนี้ก็เพราะนายขาวไม่อยู่ด้วย ถ้านายขาวมา

ฝักฝ่ายเสียทางแม่คเนข้างเดียวแล้ว การที่หึงหวงยุยงก็จะค่อยซาลง ถ้าเปนการปรกติเรียบร้อยกันแล้ว ให้พาแม่จินมาไหว้แม่คเนชี้แจงเหตุผลช่างเถอะอะไร ๆ ให้พึ่งเสียทั้ง ๒ ข้าง แม่จินก็คงจะลงแม่คเนได้ราย เพราะพื้นก็ต่ำกว่ากันอยู่แล้วทั้งเปนเมียน้อยด้วย แล้วให้พาไปไหว้พระยากาสรด้วย ในชั้นต้นคงจะยังไม่เรียบร้อยกันต้องให้แม่จินมาดีดบ่อย ๆ

ธรรมดาที่หึงกันนั้น ก็เปนเพราะแข่งรัศมีกันนั่นและมากกว่าอื่น ที่ลงกันเสียราย ข้างหนึ่งดังนี้แล้ว ถึงจะหึงอยู่บ้างก็คงมีความลอายไม่ออกหน้าได้ ถ้าเกลี่ยไกล่ทางแม่คเนเรียบร้อยแล้ว พระยากาสรก็จะสิ้นโกรธดีไปด้วยเหมือนกัน ที่ทำดังนี้ถึงแม่คเนจะไม่เปนที่รักก็ต้องจำใจทำ เพราะจะไม่ให้เปนที่ขัดเคืองใจพระยากาสร แลเพราะกรุณาแม่จินด้วย ถ้าทำได้ดังนี้ แม่จินเกือบจะมารวมอยู่บ้านเดียวด้วยกันกับแม่คเนได้.

พล่ามใหญ่

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๕

นายจิตต์เปนบุตรพระยาชำนาญ พระยาชำนาญมีภรรยามากมีบุตรหลายคน แต่นายจิตต์คนนี้พระยาชำนาญรักมากกว่าคนทั้งหลาย พระยาชำนาญออกวาจาว่าบวชแล้วจึงจะแต่งการวิวาห์ให้นายจิตต์ ฝ่ายนายจิตต์นั้นไปพบแม่แฉ่ง ๆ เปนบุตรท่านผู้หญิงชุ้ม นายจิตต์มีความ

รักใคร่ในแม่แฉ่ง นายจิตต์จึงแอบไปบ้านท่านผู้หญิงซุ้มบ่อย ๆ จนได้พบกับแม่แฉ่ง ข้างแม่แฉ่งเล่าก็มีความรักใคร่ จนถึงได้ใช้หูตาเปนที่รักกันจริง ๆ ข้างนายจิตต์กลับมาบ้านก็มีความรักขึ้นมากทีเดียว จึงเขียนเปนเพลงยาวแล้วจึงให้อ้ายเต่าบ่าวท่านผู้หญิงซุ้มนั้นให้เอาไปให้กับแม่แฉ่ง อ้ายเต่าก็นำเพลงยาวนั้นไปให้กับแม่แฉ่ง ๆ รับเพลงยาวมาอ่านทราบความแล้ว จึงเขียนตอบมาว่าให้นายจิตต์ให้ผู้ใหญ่ไปสู่ขอท่านผู้หญิงซุ้ม จึงจะเห็นว่านายจิตต์รักจริง ครั้นนายจิตต์ทราบความแล้วจึงบอกพระยาชำนาญ ฝ่ายพระยาชำนาญนั้นอยู่ข้างจะเกลียด ๆ ท่านผู้หญิงซุ้มอยู่หน่อย ๆ พอบุตรมาบอกเข้าเวลานั้นก็อยู่ข้างจะไม่ชอบใจ จึงบอกกับนายจิตต์ว่าลูกเอ๋ยหาคนอื่นใหม่เถิด คนนี้พ่ออยู่ข้างจะไม่ชอบมาก ๆ ทีเดียว ถ้าแม้นคนอื่นแล้วพ่อจะจัดแจงให้ดังนี้ ควรนายจิตต์จะทำประการใด แลแม่แฉ่งจะทำประการใด จึงจะได้สมปราถนาซึ่งกันแลกัน.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๕

๑ ควรนายจิตต์จะตรึตรองสืบสวนดูว่า การที่พระยาชำนาญบิดาของตัวกับท่านผู้หญิงซุ้มนั้นไม่ชอบกันด้วยเหตุใด ถ้าเห็นเปนการไม่สู้ลึกซึ้งนัก ก็ควรที่นายจิตต์จะหาช่องแก้ไขพูดข้างโน้นทีข้างนี้บ้าง พอให้ท่านทั้ง ๒ กลับเปนผู้ชอบกันเสียได้ การที่มุ่งหมายของตัวก็พอจะสำเร็จ

แต่ถ้าการที่ไม่ชอบกันนั้น เปนการหนักแน่นเหนเหลือกำลังที่จะแก้ไขอย่างนั้นแล้ว ก็จำเปนต้องคิดอ่านด้วยอุบายของตัวเอง ให้การที่มุ่งหมายนั้นสำเร็จตามความประสงค์ ด้วยไปพัดท่านผู้หลักผู้ใหญ่คนใดไปเปนเถ้าแก่เอาเอง ฤๅอย่างใดอย่างหนึ่งจงได้ ครั้นเมื่อการสำเร็จแล้วนาน ๆ ไป จึงค่อยไขทีละเล็กละน้อยจนบิดารู้ บิดาก็หาเห็นจะว่ากระไรไม่ แลการที่ตัวได้แก้ไขเอาเองนั้นก็ไม่สู้ผิดชอบอะไรนักด้วยต้องกับคำสุภาษิตของผู้หลักผู้ใหญ่แต่เดิมมาว่า "ปลูกเรือนต้องตามใจผู้อยู่ ทำอู่ต้องตามใจผู้นอน" แลถึงว่าการเรื่องนี้ที่ตรงตัวแม่แฉ่งก็ไม่ได้มีที่เสียหายอย่างใด เปนแต่ผู้ใหญ่ไม่ชอบกันเท่านั้น

อนึ่งที่ตรงตัวแม่แฉ่งนั้น ไม่จำเป่นต้องขวนขวายอย่างใด เปนแต่ตั้งใจคอยนายจิตต์จะตกลงได้อย่างใดก็แล้วแต่นายจิตต์เท่านั้น เมื่อคอยช้าไปความที่จะตั้งใจคอยไม่ทันกับความรัก เวลาไรนายจิตต์มาหาก็ให้ตามมาเสียด้วยกัน เห็นจะไม่เปนการเสียหายอันใดนักย่อมมีอยู่ชุม ๆ.

พอไปได้

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๖

นายแก้วเปนคนสุภาพเรียบร้อย มีเงินทองพอใช้สอยไม่เปนคนขัดสน วันหนึ่งมีธุระเดิรออกจากบ้านไป พบพม่าขายพลอยคนหนึ่งเดิรสวนทางมา จึงบอกให้พม่านั้นหยุดอยู่ดูซื้อพลอย พม่านั้นมีพลอย

ทับทิมอย่างดีอยู่สองเม็ด นายแก้วชอบใจแต่เงินหาได้มีติดตัวมาไม่ จึงบอกสำคัญตำบลบ้านให้พม่าไปที่บ้านจะได้ซื้อพลอยไว้ แล้วก็เลยไปที่ธุระ ในขณะนั้นนายโขนเปนคนมั่งมีเงินทองมาก อยู่ข้างชอบอวดมั่งมีด้วย เดิรมาพบพม่านั้นเข้าก็ถามซื้อพลอย พม่านั้นเอาทับทิมที่นายแก้วจะซื้อเม็ดหนึ่งนั้นไว้เสียในกระเป๋า แต่ทับทิมอื่น ๆ นั้นเอาออกให้นายโขนดู นายโขนเห็นทับทิมเม็ดหนึ่งนั้นก็ชอบใจ พาพม่าไปบ้านซื้อเอาทับทิมนั้นไว้ ต่อมาอีกสองสามวัน หลวงคณานุรักษ์มีการทำบุญเชิญนายแก้วนายโขนไปกินโต๊ะที่บ้าน ถึงเวลานัดนายโขนก็ออกจากบ้านไปเอาทับทิมนั้นไปด้วย ส่วนนายแก้วนั้นออกมาถึงรั้วบ้านพอพม่าขายพลอยที่นัดไว้ไปถึงก็เรียกเงินมารีบชำระให้ ห่อทับทิมใส่กระเป๋าด่วนเดิรไปบ้านหลวงคณานุรักษ์ พอถึงเวลากินโต๊ะ ขุนนางทั้งปวงก็นั่งโต๊ะพร้อมกัน นายโขนก็เอาทับทิมออกอวดคนโน้นคนนี้ พวกที่กินโต๊ะอยู่นั้นก็ขอดูกันส่งต่อ ๆ ไป พอเวลาพลบค่ำนายโขนถามหาทับทิมต่างคนก็ต่างว่าไม่ได้เอาไว้ ได้ค้นกันทุกแห่งจนทั่วห้องก็ไม่พบ นายโขนจึงพูดขึ้นว่า จำเปนที่ข้าพเจ้าจะขอค้นกระเป๋าท่านทั้งปวง เพราะไม่มีผู้ใดได้เข้ามาในนี้ ท่านทั้งปวงอย่าว่าข้าพเจ้าดูถูกเลย เมื่อขณะนายโขนพูดขึ้นนั้น นายแก้วมีความตกใจเปนอันมาก ด้วยทับทิมที่นายโขนเอาออกอวดนั้นนายแก้วก็ได้ดู จำได้ว่าเปนทับทิมคู่กับที่ตัวซื้อไว้จากพม่าเหมือน

กันเปนแน่ ถ้าเขาค้นกระเป๋าได้เขาคงว่าตัวเปนผู้ร้าย จะทำอย่างไรจึงจะไม่เสียของและจะไม่มีความมัวหมอง.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๖

๑ ถ้าจะคิดยักยอกขยับขยายเอาพลอยทับทิมเม็ดนั้นลงซ่อนเสียที่อื่นก่อน พอให้พ้นเวลาที่จะค้นกันนั้นก็พอจะได้ แต่ทว่าบางทีถ้ามีผู้เขารู้แยบคายเห็นกิริยาเข้า ก็จะเลยเปนคนพิรุธใหญ่ไป จะซ้ำร้ายเข้ากว่าการที่จริงอีก ก็ไม่ควรวุ่นวายไปอย่างอื่น จำเปนต้องทำไปตามความบริสุทธิเสียดีกว่า คือเมื่อได้ยินนายโขนว่าขึ้นในท่ามกลางประชุมว่าจะขอค้นกระเป๋านั้น ควรตัวต้องลุกยืนขึ้นโดยเร็ว ทำทีสบัดสบายบอกกล่าวให้เอะอะเสียสักหน่อยว่า จะขอพูดไว้ให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงเปนพยานก่อนว่า ข้าพเจ้าได้มีพลอยทับทิมเม็ดหนึ่ง ได้ซื้อมาจากพม่าคนนั้นเมื่อวันนั้น (ถ้ามีพยานพอจะอ้างได้สักกี่อย่าง ก็ให้อ้างไปจนสิ้นไส้คือว่าเมื่อซื้อ ๆ กันที่นั้น มีคนนั้นได้รู้เห็นเปนพยานฤาถ้ารู้จักชื่อเสียงบ้านช่องของคนผู้ขาย ก็ต้องท้าว่าจะสืบก็ได้ด้วย ถ้าไม่รู้จัก) ก็ต้องพูดเลยไปว่าข้าพเจ้าได้เห็นพลอยของท่านเข้ายังได้นึกอยู่อีกว่า พลอยเม็ดนี้เห็นจะเปนพลอยคู่กันกับที่ข้าพเจ้าได้ซื้อมาจากพม่าเมื่อวันนั้น แล้วก็บอกอ้างต่อไปว่า "ถ้าไม่เชื่อคำที่ข้าพเจ้าว่าแล้ว ขอให้นายโขนสืบกับผู้ขายเถิด" ดังนี้ เห็นว่าจะค่อยเบากว่าที่จะแก้ไขด้วยอย่างอื่น อันความมัวหมองของตัวนั้น ยากที่จะแก้ให้สิ้นในเวลานั้นได้ แต่ทว่าถ้าเขายัง

สงสัยอยู่แล้ว จำเปนตัวต้องสอดสาบาล ฤๅเอาเปนการช่วยค้นหาพลอยทับทิมของนายโขนที่หายนั้นให้ได้อย่างหนึ่ง ฤๅช่วยสืบแลติดตามตัวผู้ขาย เชิญมาให้พบปะกับนายโขนพอเปนพยานอย่างหนึ่ง การที่ขวนขวายชั้นนี้ พอจะคิดอ่านหาพยิงพยานได้อยู่ โดยธรรมดาทำการสิ่งใดคงต้องมีผู้รู้เห็นบ้างเปนแน่ แลเรื่องนี้ก็ไม่เปนการยึดยังลับลี้อะไร คงจะมีผู้รู้เห็น กับอีกอย่างหนึ่งฝ่ายตัวผู้ขายนั้นถึงว่าตัวจะไม่รู้จัก ก็คงพอสืบสวนหาตัวให้พบได้ เพราะเขาเปนคนค้าขายคงมีผู้รู้จักแลพบเห็นกว้างขวางมาก เท่านี้แลที่พอจะแก้ไขเปลื้องปลดความมัวหมองของตนได้ดีกว่าอย่างอื่น แต่ถ้าเคราะห์ดีเมื่อตัวช่วยค้นคว้าหาพลอยเม็ดที่หายนั้นได้ด้วยแล้ว ก็เปนความบริสุทธิของตัวได้อย่างยิ่ง ถึงจะเลยคุยอวดความบริสุทธิของตัวให้ฟุ้งไปอีกสักห้าหกชั่วโมงก็พอได้.

เต็มขัด.

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๗

วันหนึ่งยายแก่คนหนึ่งแกมาที่หอพระสมุด ได้สนทนากับกรรมสัมปาทิก ดังนี้:—

ยายแก่ ดิฉันว่าที่นี่ ที่เขาเรียกว่าหอพระสมุดชิญาณใช่ไหมเจ้าคะ

กรรม นี่แหละแก แกจะทำไมฤๅยาย

ยายแก่ โอ๊ยเจ้าประคุณ ก็พวกปาชิกนะท่านอยู่กันฤๅไม่ละเจ้าคะ

กรรม ฉันแหละยายเปนปาชิกละ

ยายแก่ เจ้าประคุณทูลกระหม่อมแก้ว ถ้าเช่นนั้นท่านช่วยโปรด

ยายกลอยสักหน่อยเถอะเจ้าคะ ดีฉันได้ยินเขาว่าหนังสือชีญาณ ที่ท่านลงพิมพ์กันทันมีเรื่องอะไร ที่เรียกว่าขัดข้องหนาเจ้าคะ เขาบอกว่าถ้าใครขัดข้องอะไรท่านก็แก้ให้ ก็ดีฉันนั้นเดียวนี้มันมีกรรมเวรเกิดขึ้นเจ้าประคุณท่านช่วยโปรดแก้ให้ดีฉันสักหน่อยเถิดเจ้าคะ เดิมนะดีฉันมีบุตรอยู่ ๒ คน เจ้าเขียวนะเจ้าคะเขาเปนหัวปี แล้วนางคาวเปนสุดท้องพ่อเขาตายเสียแต่เด็ก ๆ ดีฉันก็เลี้ยงมันมา ครั้นเมื่อเดือนยี่นี้แลเจ้าคะนางคาวเขาลักเข้าของของดีฉัน ตามผู้ชายลงมาบางกอก จำเพาะเปนเวลาเกี่ยวเข้าอยู่ด้วย ดีฉันก็ให้เจ้าเขียวเขาอยู่เกี่ยวเข้า ดีฉันรีบตามนางคาวเขาลงมาบางกอก ครั้นมาพบตัวพากันกลับขึ้นไปถึงบ้านเขาบอกว่าทางโน้นเจ้าเขียวเมาเหล้าไปตีใครก็ไม่ทราบละเจ้าคะเขาตายลง เดี๋ยวนี้เจ้าเขียวมันก็เก็บเข้าของของดีฉันหนีไปอีก มันจะไปข้างไหนก็ไม่รู้ เจ้าประคุณมีลูกกะเขา ๒ คนลูกผู้หญิงก็เปนเช่นนี้ อ้ายลูกผู้ชายก็เปนเช่นนั้น อย่างนี้เขามิจับเอาดีฉันไปใส่ตรวนเร่งเอาอ้ายเขียวฤๅเจ้าคะ โฮ.โฮ.โฮ.

กรรม อื้อ เรื่องของแกก็ซอยกลอยู่ ยังไงท่าน ลองลงปัญหาขัดข้องดูสักทีจะเปนไร.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๗

กรรม ยาย ยาย

ยายแก่ เจ้าขา

กรรม ก็ลูกของยายนั้นยังอาศรัยกินอยู่ ๆ ในอกยายฤๅไม่ล่ะ

ยายแก่ เปล่าดอกเจ้าค่ะ อ้ายลูกคนนี้นั้นดีฉันได้ตกแต่งให้มันมีเย่าเรือนไปหลายปีดีดัก จนมันมีลูกมีเต้าเปนสองคนแล้วน่ะเจ้าค่ะ เมื่อดีฉันลงมาบางกอกเสียนี่แหละ ไม่มีใครเลยน่ะเจ้าค่ะ จึ่งได้ไปขอแรงมันให้มาช่วยเกี่ยวเข้า บ้านช่องดีฉันนั้นมันไม่ได้อยู่มานานแล้วหละเจ้าค่ะ ชาวบ้านร้านช่องเขาก็รู้หมดแลเจ้าค่ะ อ้ายเข้าที่ส่งไว้มันก็ไม่มาเกี่ยว มันกลับซ้ำไปทำความแล้วก็พากันยกบ้านช่องหนีไปหมดทั้งลูกเมีย กลับจะเอาความทุกข์มาตกอยู่กะดีฉันอิกนะเจ้าค่ะ อ้ายลูกคนนี้มันจะเกิดมาฆ่าแม่เสียระมั้ง ฮือ. ฮือ. ฮือ.

กรรม ยาย อย่าพิรี้พิไรไปเลย นี่แน่จะบอกให้ ก็ลูกของยาย ๆ ก็ตกแต่งไปมีลูกมีเมียมาหลายปีแล้ว ใคร ๆ เขาก็รู้เปนพยานพยานอยู่หมดแล้ว กะอิกอย่างหนึ่งเมื่อเกิดความยายก็ไม่อยู่ไม่รู้ไม่เห็นด้วยใครเขาจะมาเร่งเอากะยายล่ะ เขาก็คงไปเร่งเอากะพ่อตาแม่ยายนั่นแหละ ถ้าเขามาเร่งแกก็ร้องกับเขาดังนี้ก็แล้วกัน

ยายแก่ อย่างนั้นฤาเจ้าค่ะ

กรรม เอออย่างนั้นซิ

ยายแก่ กรรม กรรม ถ้าเขาไม่เชื่อ ดีฉันมิติดตรวนฤา

กรรม อ๊ะ เขาเชื่อซิน่ะ เราพูดไปตรง ๆ ดังนี้

ยายแก่ เอาเถอะเจ้าค่ะดีฉันจะลองไปพูดดู ก็ไหนแก้ขัดข้องล่ะเจ้าค่ะ

กรรม อุ๊ยะ ก็ที่บอกไปให้นั่นอะไรล่ะ

ยายแก่ อ้อ คืฉันกราบลาไปก่อนละเจ้าค่ะ เจ้าประคู้ณทูลกระหม่อมแก้ว.

ปาซิก

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๘

พระยากัลยามีบุตรชายชื่อนายขนาน อยู่มานายขนานไปรักแม่คิดบุตรพระสวัสดิ์กับแม่จัน บอกให้พระยากัลยาไปขอ พระสวัสดิ์กับแม่จันก็ยกแม่คิดบุตรสาวให้เปนภรรยานายขนาน เมื่อแรกนายขนานกับแม่คิดอยู่ด้วยกันก็มีความรักใคร่กันมาก ครั้นอยู่ด้วยกันมาหน่อยหนึ่ง แม่คิดประพฤติการที่ไม่เปนที่ชอบใจแก่นายขนานด้วยเหตุเล็ก ๆ น้อย ๆ หลายอย่าง นายขนานว่ากล่าวขอร้องห้ามปรามก็ไม่ฟัง จึงเปนเหตุให้นายขนานเบื่อหน่ายแม่คิด จนต้องมีภรรยาใหม่อีกหลายคน ฝ่ายแม่คิดครั้นรู้ตัวว่าสามีเบื่อหน่ายก็กลับประพฤติดี นายขนานก็ไม่กลับรักได้เพราะเพลิดเพลินด้วยภรรยาใหม่เสียแล้ว จะประจบประแจงทำให้ถูกใจนายขนานสักเท่าไร ๆ นายขนานก็ไม่ยินดีเลย เพิกเฉยละเลยเสียทีเดียว พระยากัลยาก็ได้ช่วยว่ากล่าว นายขนานก็ไม่ฟัง แม่คิดจึงไปร้องให้ปรับทุกข์กับพระสวัสดิ์ แลแม่จันผู้เปนบิดามารดา ฝ่ายพระสวัสดิ์กับแม่จัน เมื่อบุตรมาปรับทุกข์ดังนี้จะควรทำอย่างไร ที่จะให้บุตรสาวหายทุกข์ร้อนได้.

แก้ปั๊ญหาขัดข้องที่ ๕๘

๑ อย่าเพ่อให้บิดามารดาพูดอย่างอื่น นอกจากร้องจ้าจี้ขนุน ใครมีบุญได้กินสำรับ ใครผลุบผลับได้กินหมาเน่า ส้มมะลิ้มส้มมะแป้น จำปาออกดอก มะกอกออกผั่ก ผัวไม่รักจะโทษเอาใคร้

ถ้ายังมีใจกรุณาอยู่ ก็จงสั่งสอนให้ประพฤติให้ต้องตามอรรถะแห่งจ้าจี้ที่เด็กร้องเล่นนี้เถิด.

ผู้มีความพิศวงใน
วิชาฤาปั๊ญญาของ
แต่งจ้าจี้ทั้งปวง

ปั๊ญหาขัดข้องที่ ๕๙

พระยาบัญญู้ตมีบุตรชายด้วยท่านผู้หญิงข้อมชื่อนายผาย อายุประมาณ ๑๕ ปี เปนเด็กอย่างเฉลียวฉลาด เปนที่ต้องใจบิดามีความรักใคร่เปนอันมาก ท่านผู้หญิงข้อมตาย พระยาบัญญู้ตคิดจะมีภรรยาใหม่ เที่ยวแสวงหาจึงพบแม่ฝอยเปนบุตรชาวบ้าน มีรูปอันงามเปนที่ต้องใจ พระยาบัญญู้ตมีความปราถนาอันแรงกล้าใคร่ได้มาเปนภรรยา จึงแต่งเถ้าแก่ไปขอต่อบิดามารดา ส่วนบิดามารดาจึงปฤกษาบุตร แม่ฝอยก็มิได้รักใคร่ในพระยาบัญญู้ต เพราะเปนคนมีอายุมาก แต่หากความโลภเข้าครอบงำสันดาน จึงลงความเห็นพร้อมด้วยบิดามารดาตกลงยอมว่าจะไปเปนภรรยาพระยาบัญญู้ต เพราะจะได้รับสมบัติอันล้นเหลือ แต่ไม่แน่ใจ จึงแสดงความขัดข้องว่า

พระยาบัญญัติเปนผู้มีภรรยาเกิดบุตรชายคนหนึ่งแล้ว บุตรชายคนนั้นก็คือเปนผู้ที่จะได้รับสมบัติของพระยาบัญญัติต่อไป ถ้าแลแม่ฝอยจะไปเปนภรรยาพระยาบัญญัติเกิดบุตรขึ้น ก็เหมือนกับบุตรภรรยาน้อยที่ไหนจะได้รับทรัพย์สมบัติต่อไป เปนการอาภัพอยู่แก่แม่ฝอยเช่นนี้ แม่ฝอยก็ยังสาวอยู่ แลรูปร่างก็ไม่สู้เลวนักพอที่จะหาผัวหนุ่มอันมีตระกูลได้ เมื่อเกิดบุตรก็จะได้รับทรัพย์สมบัติสืบตระกูลบิดาต่อไปไม่ตกอับ ถ้าพระยาบัญญัติมีความรักใคร่จริงก็ไม่ขัดขวาง แต่ต้องขอสัญญาว่า ถ้าแม่ฝอยไปเปนภรรยาเกิดบุตรด้วยกันเปนชาย ขอให้บุตรได้รับทรัพย์สมบัติสืบตระกูลพระยาบัญญัติต่อไป ถ้าพระยาบัญญัติให้สัญญาได้ดังนี้แล้วจึงจะยอมไปเปนภรรยา เมื่อพระยาบัญญัติได้ทราบความดังนั้น ก็ให้อึกอักประดักประเดิดในใจ ครั้นจะไม่ยอมให้สัญญาก็ไม่ได้แม่ฝอยมาเปนภรรยา เปนอย่างที่จะเว้นไม่ได้ ครั้นจะยอมให้สัญญาก็สงสารนายผายลูกรักเปนอย่างยิ่ง เปนอย่างที่จะยอมไม่ได้ พระยาบัญญัติตริตรองขัดในอกในใจไม่ตกลงเช่นนี้ จะควรให้พระยาบัญญัติทำประการใดจึงจะดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๙

๑ บุตรดีที่จะสืบตระกูลหายากกว่าภรรยา เพราะถ้าจะมีลูกใหม่อีก ๑๕ ปี จึงจะรู้ว่าใจเปนอย่างไร ตัวจะตายเสียก่อนก็ไม่รู้ ไม่ตายก็แก่จนกลับตัวไม่ทัน พระยาบัญญัติควรจะรู้ตัวว่าบุตรรักตัวพระยา

บัญญัติ แม่ฝ่อยจะมาเปนเมียรัก แต่เงินทองพระยาบัญญัติเอาขึ้นซึ่งก็เบากว่ากันโหยง เช่นนี้ควรเลิกเสีย หาผู้อื่นต่อไป ถึงแม้ว่าอยู่เปล่าไม่ได้ ช่วยทาสมาเปนภรรยายังดีกว่า จะไม่ต้องมีความวิตกอาลัยอาวรณ์ต่อไปนัก ความสุขที่มนุษย์พึงหาเมื่อมีกำลังหาได้เพียงเท่าใด ก็คงเปนที่เพลิดเพลินได้ในสิ่งที่ตัวมีอยู่นั้น ถ้าเปนภรรยาเช่นนี้ยิ่งอยู่ด้วยกันนาน ถึงแรกไม่สู้ต้องใจ ภายหลังคุ้นเคยเข้าก็ดีไปเอง อส่าห์กลั้นความปราถนาอย่าให้ใจฟุ้งซ่านต่อไปได้จะเปนความสุขยิ่งกว่าที่ได้แม่ฝ่อยอันไม่มีความรักตัวมาเปนภรรยาหลายเท่านักเปนแน่แล้ว.

ตาแดง

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๐

มองบาจองเปนคนเที่ยวขายพลอย มีพลอยต่าง ๆ มาเปนอันมาก เดิรทางมาในป่ากับเพื่อนอีกสี่คน มีผู้ร้ายมาสามคนเข้าแย่งชิงเอาพลอยของมองบาจอง พวกเพื่อนที่ไปด้วยนั้นต่างคนก็หนีเอาตัวรอดไปหมด มองบาจองอยู่คนเดียวผู้ร้ายจึงว่า ถ้ามึงยอมให้ของที่มีมาในตัวแก่กูโดยดีจนหมด กูจะปล่อยตัวไป ถ้าไม่ให้กูจะฆ่ามึงเสีย มองบาจองทั้งเสียดายของแลไม่แน่ใจว่าจะรอดชีวิตไปได้ก็ไม่ยอมให้ ผู้ร้ายจับตัวได้กำลังเข้าค้นของในตัว พอนายร้อยอินตะไปเที่ยวขายพลอยกลับมากับ

ลูกจ้างอีกหลายคน มองยาจองเห็นจึ่งร้องช่วยด้วยช่วยด้วย ผู้ร้ายมันจะฆ่าเสียแล้ว นายร้อยอินตะกับพวกที่มาด้วยมีใจกรุณาวิ่งมาหมายจะช่วย พวกผู้ร้ายเห็นนายร้อยอินตะกับพวกมามากคน แลเคยกลัวเกรงนายร้อยอินตะอยู่ด้วย ต่างคนก็วางมองยาจองหนีไปหมด มองยาจองก็ได้รอดชีวิต แลไม่เสียของเพราะนายร้อยอินตะช่วย จึ่งสาบาลตัวเปนเพื่อนรักร่วมชีวิตกับนายร้อยอินตะ เลยกลับมาบ้านด้วยนายร้อยอินตะ

ครั้นนานมานายร้อยอินตะมีพลอยต่าง ๆ มากขึ้น ซึ่งรับซื้อไว้จากพวกลูกจ้าง คิดจะไปขายที่กรุงเทพ ฯ จึ่งชวนพวกพ้องที่เคยเที่ยวขายพลอยด้วยกัน กับลูกจ้างแลมองยาจองกับมองเลบิคามองยาจองไปด้วยกัน เดินมาในป่าเวลากลางวันถึงต้นไม้ใหญ่แห่งหนึ่งอยู่ชายเขา เปนที่ร่มเย็นสบายดี ก็หยุดพักอยู่ที่ใต้ร่มไม้นั้น พวกที่มาด้วยกันต่างคนก็แยกย้ายกันไปอาบน้ำที่ธารชายเขานั้นบ้าง เข้าป่าไปบ้าง ต่างคนก็ต่างเที่ยวเล่นตามสบาย เหลือเฝ้าของอยู่แต่นายร้อยอินตะกับมองยาจองสองคนด้วยกันเท่านั้น นายร้อยอินตะคอยอยู่ไม่เห็นพวกที่ไปนั้นกลับมา จึ่งให้มองยาจองเที่ยวกู่เรียก มองยาจองเดินกู่ไปถึงชายเขาพอจะลับเหลี่ยมเขา ได้ยินเสียงคนร้องช่วยด้วย ๆ ๆ ๆ เสียงไกล ๆ ออกไขว่กันไป มองยาจองตกใจยืนตลึงร้องเอ๊ะ แลไปข้างหน้าเห็นมองเลบิคาหนีเสือหลบเวียนต้นไม้ใหญ่อยู่ เหลียวมาข้างหลังเห็นคน ๆ หนึ่งต่อสู้กันอยู่กับนายร้อยอินตะ แลที่ยังวิ่งตรงมาแต่ไกลอีกหลายคน สังเกตดูเปนพวกผู้ร้ายแน่ มองยาจองยืนเหลียวหน้าเหลียวหลังอยู่ หนักใจเต็ม

ที่ไม่รู้ที่จะทำประการใด อาวุธที่ถือมานั้นก็มีแต่ปืนสั้นหกนัดกระบอกหนึ่ง แต่บรรจุปืนสั้นมาแต่นัดเดียว จึงคิดว่า เรายิงเสือเสียก่อนดีฤๅ แล้ววิ่งกลับไปช่วยนายร้อยอินตะ ก็ไม่แน่ใจว่าจะถูกเสือได้ ก็เสือกับยิดา เราเวียนกันอยู่กับต้นไม้ดังนี้ ถ้าไปถูกยิดาเข้าก็จะมิเสียทีเสียฤๅ อีกประการหนึ่งทางก็อยู่ข้างจะสุดกำลังปืนอยู่ด้วย ถ้าจะตรงเข้าไปยิงใกล้ๆ เปนแน่ว่าจะถูกได้ ถ้าเสือวางยิดาเสียกลับเข้ามาเล่นเราๆ จะเอาอะไรไปสู้ได้ ไม่มีอะไรที่จะหลบหลีกเลย อ้อ มีที่จะยิงเสือให้ตายได้แน่แล้วเอามันละหนะ ปีนขึ้นไปบนเขาแอบที่เพิงผาตรงนั้นพ้นที่เสือจะทำอะไรเราได้ แล้วกลับคิดขึ้นมาได้ว่า กว่าเราจะปีนขึ้นไปถึงแลคอยที่จะยิงเสือได้ก็พอพวกผู้ร้ายจะมาถึงพร้อมกัน นายร้อยอินตะคนเดียวจะมิตายเสียฤๅ ไปช่วยนายร้อยอินตะละหนะ เรามีปืนแล้วจะกลัวใคร อาวุธอื่นแลปืนสั้นของเราก็มีอยู่ที่โน่นอีกมากไปละหนะ เอ๊ะ ก็ยิดาเราทางนี้หละจะทำยังไง มองบาจองไม่ตกลงใจที่จะทำอย่างไรแน่เวลาก็เปลืองไป ชีวิตทั้งสองข้างก็ใกล้จะสิ้นเข้าทุกที ข้างนายร้อยอินตะแลมองเล ก็หมายจะรอดชีวิตได้ก็แต่มองบาจองช่วยเท่านั้น มองบาจองจะประพฤติอย่างไรจึงควร อย่าให้เปนการขาดกตัญญูได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๐

๑ ถ้าจะให้ดี มองบาจองต้องยังไม่ควรช่วยใครด้วยปืนก่อน เมื่อเห็นเช่นนั้น ควรที่จะทำร้องตะโกนกู่กันให้อื้ออึงขึ้น ให้เสียงแปลก ๆ

ดูดังหลายคนด้วยกัน ว่าโว้ย ๆ พวกเราโว้ย มาโหวยอะไรโว้ย มา มาเถิดเว้ย ที่ไหนหว่า ที่นี่โว้ย เหวยมาเร็วเถิด ว้า เฮ้ย กู้ กู้ กู้ ช่วยกันโว้ย รู้ ๆ อ้อมมาทางนี้โว้ย เรียกกันมาอีกสิหวา แล้วก็ทำกาหลใหญ่ คลำ ๆ ไปปะก้อนดินก้อนหินอะไร ๆ ก็ขว้างไปข้างโน้นบ้างข้างนี้บ้าง หมายให้ไปกระทบแง่เขาเหลี่ยมเขาฤๅต้นไม้ พอให้กระดอนกลับมาแตกกระจาย ดูเปนขว้างมาจากทางอื่นบ้าง ดังนี้ไม่ช้าไม่เสือก็ผู้ร้ายคงตะเพิดไปข้างหนึ่ง แล้วถ้าเห็นข้างไหนจวนตัวเข้า ก็ช่วยข้างนั้นเข้าด้วยยืนสักยิ่งหนึ่ง แต่อย่าเพ่อปล่อยลูกเสียแต่ในทีแรก คงไม่เปนไร แลบางทีคนที่ไปเที่ยวเรี่ยรายอยู่ จะได้ยินเข้าก็จะพากันมาช่วย ได้กำลังมากขึ้นก็พอจะช่วยทั้งสองฝ่ายให้พ้นภัย แลอาจจะดำรงซึ่งความกตัญญูแลความสัตย์ของตัวไว้ได้ด้วย.

ปัญญาช่วยแรง

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๑

เวลาวันหนึ่งนายกำปั่นเดิรไปพบยายขำ ยายขำวานให้อ่านหนังสือฉบับหนึ่ง ซึ่งยายขำได้รับในเวลาก่อนนั้นครู่หนึ่ง คนที่ส่งหนังสือให้นั้นยายขำก็ไม่รู้จักว่าชื่อเรียงเสียงไร แต่บอกว่าอำแดงแคบุตรยายขำซึ่งไปเปนภรรยาพระสนิทให้เอามาให้ บอกเท่านั้นก็ลาไป นายกำปั่นก็อ่านไปตามจริง ในหนังสือนั้นด่าว่าหยาบคายแก่ยายขำต่าง ๆ ยายขำก็โกรธว่านายกำปั่นแกล้งด่าว่าไม่อ่านไปตามความจริง นายกำปั่นก็บอก

ว่าหนังสือนี่อย่างนั้นจริง ๆ ยายขำก็ว่าลูกจะด่าแม่อย่างไรได้ เองแกล้งว่าหยาบคายต่อผู้ใหญ่ก็เปนได้ ขณะนั้นหนูจั่นหนูแฉ่งเปนนักเรียนมาถึงที่นั่นเข้าแกก็วานให้หนูจั่นหนูแฉ่งอ่าน หนูจั่นหนูแฉ่งอ่านติดกุก ๆ กัก ๆ ก็หันไปถามนายกำปั่น นายกำปั่นก็ช่วยบอกบ้างเล็กน้อย หนูจั่นหนูแฉ่งก็อ่านซ้ำอีกทีหนึ่ง เหมือนดังที่นายกำปั่นอ่านครั้งก่อน ยายขำแกก็ยิ่งขึ้นว่า หนูจั่นหนูแฉ่งก็แกล้งอ่านตามนายกำปั่น ๆ กับหนูจั่นหนูแฉ่งจะว่ากล่าวอย่างไร ๆ ก็ไม่เชื่อ ทั้ง ๓ คนก็คลี่กระดายออกชี้ให้แกดูว่า ตัวนี้ว่าอย่างนี้ตัวนั้นว่าอย่างนั้น กำลังที่แกยิ่งใหญ่จับกระดายกระชากไปกระชากมากระดายขาดหมด แล้วแกก็ไปฟ้องนายซ้อยบิดาหนูจั่นหนูแฉ่ง ว่าหนูจั่นหนูแฉ่งแกล้งอ่านด่าว่า ครั้นนายซ้อยเอากระดายเดิมมาดูก็ต่อไม่ติด ครั้นจะเชื่อบุตรเล่า ก็เห็นว่าอำแดงแคจะด่ายายขำผู้มารดาอย่างไรได้ ครั้นจะไปถามอำแดงแคเล่าอำแดงแคก็อยู่บ้านพระสนิท หนทาง ๒ คืนจึงจะไปถึง จะเชื่อนายกำปั่นเล่า นายกำปั่นก็กำลังเมาสุราจัดพูดผิด ๆ ถูก ๆ อยู่ด้วย นายซ้อยจะควรทำอย่างไร จึงจะถูกตามทางยุติธรรมแลให้ยายขำคลายโกรธลงได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๑

๑ กระดายที่ฉีกขาดเสียนั้น เปนอันเข้าใจได้แน่ว่า ยายขำฉีกกระชากโดยกำลังโกรธคงจะไม่ขาดเปนชิ้นเล็กชิ้นน้อย ถึงกับอ่านไม่

ได้ แลจะยังพอที่จะเก็บมาติดต่อดูได้บ้างสักเล็กน้อย ถึงไม่ตลอดก็พอรู้เลาความว่าจะเปนหนังสือด่าฤๅเรื่องความอย่างใด เค้าความจะเปนความอย่างใดแน่ ก็พอจะวินิจฉัยลงได้

ถ้ามิฉนั้น ก็หาใครพอเปนพยานได้สักคนหนึ่งมานั่งด้วย แล้วเอาหนังสือจดหมายฤๅอะไร มาให้หนูจั่นกับหนูแฉ่งอ่านพอถูกความตามในจดหมายนั้นก็เปนอันตัดสินได้ ว่าหนังสือฉบับของยายขำนั้นคงจะได้ความดังหนูจั่นหนูแฉ่งอ่านจริงไม่ใช่อ่านผิด แลซึ่งจะว่าหนังสือนั้นมาจากอำแดงแคบุตรยายขำคงจะไม่ด่ามารดา ข้อนี้ก็ไม่มีใครรับประกันได้ว่า จะเปนหนังสือมาจากอำแดงแคจริงฤๅเปนหนังสือผู้อื่นแกล้งด่ายายขำ

เมื่อแกยังจะคัดค้านอยู่ว่า หนูจั่นแลหนูแฉ่งแกล้งด่าแกดังนั้น หาใช่หน้าที่ ๆ นายซ้อยจะต้องตัดสินไม่ เพราะจะหาอะไรมาเปนหลักฐานพยิงพยานก็ไม่ได้ เปนความผิดของยายขำเอง ซึ่งเกิดมาแก่ถึงปานนี้ยังต้องวานเด็กอ่านหนังสือให้ ถึงมันจะแกล้งอ่านบ้างก็ยิ่งดีเหมือนกับทำโทษคนโง่ เมื่อแกจะเฝ้ารู้ข้ออยู่ก็ให้แกไปถามลูกสาวแกเองก็จะได้ความ.

เท่านั้นก็แล้วกัน

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๒

พระยาทวยหาญเปนขุนนางแก่ แต่เปนคนหมั่นเอาใจใส่ในราชการแขงแรง หมั่นเข้าวังไม่ใคร่ขาด วันหนึ่งเข้าไปในวังพักอยู่ที่ศาลาซึ่ง

เคยมานั่งดูการ มีพวกขุนนางแก่ ๆ ซึ่งรู้จักกันบ้างไม่รู้จักบ้างหลายคน มานั่งพูดเล่นอยู่ด้วย คุยกันตามภาษาคนแก่ ๆ มีเรื่องโรคภัยเบียดเบียนเปนต้น แต่พระยาทวยหาญนั้นอวดตัวว่าเปนคนแขงแรง ไม่ใคร่เจ็บไข้อะไร ขึ้นชื่อลมแล้วละก็ยังไม่เปนกับใครเลย ที่สุดลงถึงเรื่องแว่นตาดีไม่ดี พระยาทวยหาญจึงถอดแว่นตาของตัวออกอวดบ้าง ส่งให้คนโน้นคนนี้ แล้วว่า "คุณลองดูซี ของผมดีนักหนา ดูของละเอียดนังไงได้หมดแหละ ผมใส่เข้าราวกับตาเมื่อยังหนุ่ม ๆ ทีเดียว เพียงหนังสือพิมพ์ละก็อ่านได้เปรียะทีเดียว นี่พ่อหลวงเขาซื้อมาฝากนังไงเล่า เมื่อเขากลับมาจากเมืองนอกนะ เขาซื้อที่เมืองใหม่ ราคาเขาหลายเหรียญอยู่ ดีไหมละคุณ" พวกขุนนางเหล่านั้นยังไม่ทันว่ากะไร พระยาทวยหาญรับแว่นมาสวมเข้าอีกยกมือขึ้นส่องดูลายมือ ในเวลานั้นพอนายฟูซึ่งเปนคนอยู่ในกรมขึ้นของพระยาทวยหาญถือหมายมาคลานเข้าไปยื่นให้พระยาทวยหาญ ๆ รับมาแล้ว ทำทีเหมือนจะคลี่ออกอ่านแล้วถามว่า หมายอะไร นายฟู "วับว่าอาทานวาชการว้อนขอวับ" กราบ ๆ แล้วก็ถอยออกมา พระยาทวยหาญโยนหมายไป "เอ๊า เจ้าอ่านดูทีรึ" นายฟูหยิบหมายมา กลับส่งให้พระยาทวยหาญอีกบอกว่า "ใต้เท้าอ่านเถอะขอวับ" คลานถอยหลังออกมาเสีย พระยาทวยหาญไหวเกินไป เข้าใจว่านายฟูล้อ เรียกบ่าว "เฮ้ย ๆ เอาตัวอ้ายฟูไปตีเสียห้าที สั่งเท่านี้ยังต่อล้อต่อเถียง เฆี่ยนเสียให้รู้ว่าเปนนายสักหน่อย" ตีนายฟูแล้วพระยาทวยหาญเรียกเข้ามาอีกส่งหมาย

ให้ "เอ้าอ่านไป" นายฟูอึด ๆ ออด ๆ จะบอกออกไปตรง ๆ ก็อาย ด้วยมีคนอื่นอยู่ที่นั่นด้วยกันหลายคน จะแก้ไขอย่างอื่นก็กลัวจะถูกติอีก ต้องจำใจบอกไปตามจริง "เกย้าผมอ่านไม่เปนดอกขอรับ" พระยาทวยหาญ "ป๊ะ พุทโธ่" ถอนใจใหญ่แล้วนึกแต่ในใจว่า กรรม ๆ มาถูกอ้ายอ่านหนังสือไม่เปนเข้าด้วยกันทั้งบ่าวทั้งนาย กรรมกรรม, ถือหมายตลึงอยู่สิ้นสติ เหื่อหยดลูกคางเผาะ ๆ พวกขุนนางเหล่านั้นต่างคนก็สงสัยว่า พระยาทวยหาญจะอ่านหนังสือไม่ออกพากันดู พระยาทวยหาญก็ยิ่งผิดปรกติขึ้นทุกที อึกอักในใจเต็มทีเกือบลมจับ จึงคิดแต่ในใจว่า เราครั้งนี้เขาเห็นจะรู้เสียแล้ว เสียแรงปิดความมาได้เปนนาน ทำนังไงดีหนอ ถ้าเราจะเก็บหมายนิ่งเสียก่อน ก็ทำไมถึงจะรู้ราชการได้เดี๋ยวนี้ เวลาก็ล่วงเข้าไปทุกทีราชการก็ร้อน ไม่ทันเวลาจะมิเสียไปฤๅ จะแก้ว่าตาไม่เห็นวานท่านพวกนี้อ่านก็ไม่ได้ แว่นตาเราก็มิยังได้คุยกะเขาว่าของเราดีอีก เขาสิไม่มีแว่นมาสักคนหนึ่ง เราจะควรทำนังไงดีจึงจะทราบความได้ทันเวลา จะได้ไม่เสียร่าอาการแลอย่าให้เขาจับแยบคายได้แน่ว่าเราอ่านหนังสือไม่ออก.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๒

๑ ปัญหานี้ มีทางอย่างเดียวซึ่งจะแก้ได้โดยง่ายที่สุด คือ ต้องหยิบหมายมาคลี่ออก เอาแว่นตาสวมเข้านั่งมองดูรูปร่างหนังสือไปทุก ๆ บรรทัดพอสมควรแก่เวลา แล้วพับหมายใส่กระเป๋าพูดว่าต้องไป

จัดการเดี๋ยวนี้ แล้วลุกจากที่นั้นไป เมื่อได้ออกจากที่ประชุมนั้นแล้ว ก็เปนอันหมดความขัดข้อง จะไปให้ใครอ่านก็ได้ เมื่อเข้าใจแล้วจะได้จัดการไปโดยทันที เมื่อพระยาทวยหาญทำเพียงเท่านี้ ก็จะลบล้างความสงสัยเพื่อนข้าราชการทั้งปวงได้ แลไม่เสียรัศมีด้วย ส่วนความชั่วในทางไม่จริงนั้นก็ไม่สู้ชั่วจังนัก เพราะหาได้กล่าวให้คนทั้งหลายเข้าใจชัดว่าอ่านเข้าใจความตลอดไม่.

เอกะยท

๒ พระยาทวยหาญควรจะเลยทำเปนพื้นใหญ่ ดุนายฟูว่า "เซอะอ่านหนังสือก็ไม่ออก โตจนป่านนี้แล้ว" ทำถือหมายขึ้นเปนที่อ่านหมุบ ๆ หมิบ ๆ แล้วเอาหมายลงวางถอดแว่นตาออกเช็ด ดุนแก้วให้หนักให้แก้วแว่นตาหลุดจากกรอบแตกก็ช่างเถอะ แล้วร้อง "อ้าว" เลยพื้นมากขึ้นเห็นขุนนางผู้ใดตาพอจะเห็นแลเปนพรรคพวกอยู่ก็ส่งหมายให้ว่า "คุณช่วยโปรดอ่านทีเถิดขอรับ แว่นตาก็พเอิญหลุดแหลกเพราะอ้ายฟูทีเดียวเลี้ยงได้ฤๅอ่านหนังสือก็ไม่ออก" บ่นอุบ ๆ อิบ ๆ ชั่วจริง ๆ เซอะซะ เมื่อขุนนางคนนั้นอ่านให้ฟังแล้วหมายว่าอย่างไรก็ทำไปตามหมาย จะนั่งอยู่ฤๅลุกไปก็ตามอย่าหายเก่าเลย ถ้านั่งอยู่ก็บ่นไปให้มาก ๆ แลชักสุภาษิต โทษของอ่านหนังสือไม่ออก คุยกันตามภาษาแก่ให้เรื่อยไป ถ้าลุกไปเดี๋ยวนั้น ก็ทำเปนดุนายฟูตลอดลับตาขุนนางเหล่านั้นการก็จะไม่สู้เปนไรนัก.

เก่าไก่

๓ พระยาทวยหาญควรวานขุนนางคนใดตาพอจะเห็นแลเปนยัวร์สัก หน่อยอ่านแล้วบอกว่า ลายมือพันอย่างนี้ผมเกลียดนักไม่อยากอ่าน คุณโปรดด้วยเถิด เมื่อพระยาทวยหาญรู้หมายแล้วทำซักหนังสือใน กระเป๋าฤๅหนังสืออะไรออกทำเปนที่อ่านหมุบหมิบแก้อายไปทีหนึ่ง.

แก้เก้อ

๔ พระยาทวยหาญควรจะทำเปนที่อ่านหมาย ทำปากขยุบขยิบ แล้วสั่งทนายว่า เฮ้ยไปบอกอ้ายนั่นอ้ายนี่มาพบข้าที่นั่น แล้วพระยา ทวยหาญควรจะบอกขุนนางเหล่านั้นว่า มีราชการร้อนผมลาก่อนหละ ขอรับ แล้วรีบเดิรไปให้ไกลตาขุนนางเหล่านั้น พบใครเข้าจึ่งวาน เขาอ่านว่าตาไม่เห็น แว่นไม่ได้เอามา.

ขายผ้าเอาหน้ารอด

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๓

พระตำหรับเปนน้องพระยาดำริห์จะโกนจุกบุตรในเดือนนี้ จึ่งมีก๊าด ไปเชิญบรรดาญาติแลพวกพ้องทั้งหมด เพราะจะทำเปนการใหญ่ให้บุตร มาเชิญพระยาดำริห์ไปตัดจุกด้วย เมื่อเวลาบุตรพระตำหรับมานั้นพระยา ดำริห์ไม่อยู่ บุตรพระตำหรับก็หาขึ้นเรือนไม่กลับไปเสีย เพราะทราบอยู่ว่า ท่านผู้หญิงถมไม่ชอบกันกับบิดา เวลาอื่นพระตำหรับจึ่งจดหมายกำหนด ฤกษ์วันคืนเชิญให้พระยาดำริห์ไปตัดจุก ให้บ่าวถือมาให้พระยาดำริห์ พเอิญถูกเวลาพระยาดำริห์ไม่อยู่เข้าอีก จึ่งส่งให้บ่าวไว้ บ่าวก็ไป

ให้ไว้แก่ท่านผู้หญิงถม ซึ่งเปนภรรยาพระยาดำริห์บอกว่า จดหมายคุณพระตำหรับเรื่องโกนจุกเชิญเจ้าคุณ ในเวลานั้น หลวงเทวา ซึ่งเปนน้องท่านผู้หญิงถมมาหาบอกว่าจะโกนจุกบุตร เชิญคุณหญิงไปเปนแม่งาร เชิญเจ้าคุณดำริห์ไปตัดจุก กำหนดฤกษ์แล้วันคืนกันแล้วก็กลับไป ท่านผู้หญิงถมอยากจะทราบวันโกนจุกบุตรพระตำหรับว่าเปนวันอะไร กลัวจะพ้องกันจึงฉีกซองออกดูเห็นวันแลฤกษ์ก็พ้องกันหมด จึงคิดว่า ถ้าเอาจดหมายนี้ไว้ให้เจ้าคุณ ที่ไหนเจ้าคุณจะไปข้างบ้านน้องเรา เพราะพระตำหรับเปนน้องเขาแท้ ๆ เรานิ่งเสียดีกว่าอย่าให้รู้เลย แล้วพระตำหรับก็ไม่ชอบกันกับเราด้วย จึงเก็บจดหมายนั้นเงียบเสีย พระยาดำริห์กลับมาก็บอกแต่ว่าหลวงเทวาเขามาเชิญ ครั้นถึงวันกำหนดตัดจุก พระยาดำริห์ก็ไปที่บ้านหลวงเทวาตามเวลา ข้างบ้านพระตำหรับก็หลงคอยพระยาดำริห์อยู่ตั้งแต่วันสวดมนต์มาแล้ว อีก ๓๐ นาทีก็จะถึงฤกษ์ จึงให้ข่าวเอารถรีบไปตามเพราะบ้านไม่สู้ไกลกันนัก พอจะกลับทันเวลาได้ ข่าวไปได้ครึ่งทางพบข่าวพระยาดำริห์ได้ความว่า พระยาดำริห์ไปตัดจุกบุตรหลวงเทวา จึงกลับมาบอกพระตำหรับ ๆ แลพวกญาติเหล่านั้นได้ทราบพากันโกรธพระยาดำริห์ทั้งสิ้น ถึงฤกษ์ก็ให้คนอื่นตัดจุก ข้างพระยาดำริห์ไปอยู่ที่บ้านหลวงเทวาจนเวลาทำขวัญ ฝ่ายหลวงนฤเบศร์ผู้ได้รับเชิญทั้งสองข้าง ครั้นไปช่วยที่บ้านพระตำหรับพอโกนจุกแล้วก็รีบมาบ้านหลวงเทวา พระยาดำริห์จึงถามว่า เมื่อเช้าไม่เห็นมาไปช่วยที่ไหนฤๅ หลวงนฤเบศร์ตอบว่า ที่บ้านคุณพระตำหรับนั่งไงเล่า

ขอรับ พระยาดำริห์ทำไมเขาไม่บอกเล่าให้ฉันรู้เลย เป่นแต่เมื่อเดือนก่อน เขาได้บอกไว้ว่า เดือน ๔ แลเขาจะโกนจุกลูกชายคนใหญ่เขา แล้วก็ไม่ได้บอกว่าวันไรคืนไรอีกเลย หลวงนฤเบศร์กระผมได้เห็นจดหมายคุณพระตำหรับเชิญใต้เท้า ย่าวถือไปที่บ้านกระผมด้วยทีเดียวนี่ขอรับ จะไปทำเหลวไหลกันเสียอย่างไรกระมังใต้เท้าถึงไม่ได้รับ ใต้เท้าถามดูให้ทั่วเถอะ แน่ทีเดียว พระยาดำริห์มาถามบ่าว ๆ บอกว่าได้รับจริงให้ไว้ที่คุณหญิง จึ่งไปถามท่านผู้หญิงถมว่า "แม่ถม รับก๊าดพระตำหรับเขาไว้แล้วเอาไปทิ้งเสียที่ไหน ทำไมไม่ให้ฉัน" คุณหญิงถมตอบว่า "ก๊าดแก๊ศอะไรที่ไหนมี" พระยาดำริห์ออกคร้ามจะพูดต่อไปก็กลัวจะดุเอาให้อายแก่เขาอีก กลับมาถามบ่าว ๆ ก็ยืนยันเป่นแน่ ออกไม่สบายใจกลัวพระตำหรับจะโกรธ เลยลาหลวงเทวารีบไปบ้านพระตำหรับถึงพอเวลาทำขวัญกันอยู่จวนจะเสร็จ พระตำหรับเห็นจึ่งว่าคิดว่าเจ้าคุณจะไม่ได้มาเสียแล้ว พวกพี่น้องเหล่านั้นก็พากันถามเสียงออกไขว่กันไปว่า งารที่บ้านหลวงเทวาแล้ว ๆ ฤๅ พระยาดำริห์ตอบว่าพึ่งได้ทราบจากหลวงนฤเบศร์เดี๋ยวนี้ก็มา พระตำหรับแลพี่น้องเหล่านั้นก็พากันนิ่งเสียหมดไม่มีใครพูดกระไรด้วยแต่สักคำหนึ่ง พระยาดำริห์ลงนั่งนิ่งอยู่คนเดียว จึ่งคิดว่าเราจะควรแก้ไขอย่างไรจึ่งจะให้พระตำหรับกับพวกพี่น้องเหล่านี้หายโกรธ ให้เห็นจริงด้วยได้ แลอย่าให้แม่ถมภรรยาเราต้องเสียด้วย.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๓

๑ พระยาดำรีห์ยังมีช่องพอจะพูดแก้ไขได้อยู่อย่างหนึ่ง คือ พระยาดำรีห์ได้ความชัดจากข่าวของตัวแล้ว ว่าข่าวของพระตำหรับได้เอาจดหมายเชิญมาให้จริง แต่ข่าวของตัวรับไว้แล้ว เอาไปให้ท่านผู้หญิงถม ๆ แกล้งขีดความเสีย ก็เปนอันใคร่ครวญได้ว่า พระตำหรับคงจะมีความสงสัยว่า ท่านผู้หญิงถมแกล้งขีดฆ่าดของพระตำหรับเสีย เพราะจะใคร่ให้พระยาดำรีห์ไปในงารของท่านผู้หญิงถม แลท่านผู้หญิงถมก็ไม่ชอบกันกับพระตำหรับด้วย แต่ไม่เปนไรยังพอจะแก้ให้เห็นจริงได้ พระยาดำรีห์ควรทำเปนพูดว่า "พับผ่าเถอะ ฉันเสียใจจริง ๆ" ฉันพึ่งได้ทราบมาจากบ้านหลวงเทวาเมื่อตะกี้นี้เอง ฉันกำลังไปช่วยหลวงเทวาเขาโกนจุกเหมือนกัน พอหลวงนฤเบศร์กลับจากนี่ไปแวะที่บ้านหลวงเทวาอีก ฉันจึงถามหลวงนฤเบศร์ว่า ไปไหนมาจึงพึ่งมาบ้านนี้ หลวงนฤเบศร์ว่ามาช่วยงารโกนจุกอยู่ที่บ้านนี้ ฉันกลับเถียงเขาอีกว่า เอ๊ะทำไมพระตำหรับจึงไม่บอกให้ฉันทราบผิดปลาดไปละ ฉันรู้แต่ว่าจะโกนกันในเดือน ๔ แล้วก็นอนใจเสียว่าพระตำหรับคงจะบอก ครั้นเขายืนยันเปนแน่ว่าที่บ้านนี้ทำการโกนจุกจริง ฉันจึงเฉลียวใจว่าบางทีข้างพระตำหรับจะมาบอกไว้ที่บ้านแม่ถม ๆ เขาจะแกล้งขีดความเสีย เพราะจะให้ฉันไปช่วยงารหลวงเทวาพี่น้องข้างเขา กลับนึกโกรธเขาดังนี้อีก แลอารามตกใจจึงรีบกลับมาบ้าน ไม่พึ่งอีร้าค่าอีรมอะไรตรงไปดุแม่ถมทีเดียว แม่ถมก็ว่าไม่ทราบเลย ฉันก็ยังนึกสงสัยจึงมาสอบ

กันเปนแน่ ถ้าเขาค้นกระเป๋าได้เขาคงว่าตัวเปนผู้ร้าย จะทำอย่างไรจึงจะไม่เสียของและจะไม่มีความมัวหมอง.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๖

๑ ถ้าจะคิดยักยอกขยับขยายเอาพลอยทับทิมเม็ดนั้นลงซ่อนเสียที่อื่นก่อน พอให้พ้นเวลาที่จะค้นกันนั้นก็พอจะได้ แต่ทว่ายางที่ถ้ามีผู้เขารู้แยบคายเห็นกิริยาเข้า ก็จะเลยเปนคนพิรุธใหญ่ไป จะซ้ำร้ายเข้ากว่าการที่จริงอีก ก็ไม่ควรวุ่นวายไปอย่างอื่น จำเปนต้องทำไปตามความบริสุทธิเสียดีกว่า คือเมื่อได้ยินนายโขนว่าขึ้นในท่ามกลางประชุมว่าจะขอค้นกระเป๋านั้น ควรตัวต้องลุกยืนขึ้นโดยเร็ว ทำทีสบัชฤๅบอกกล่าวให้เอะอะเสียสักหน่อยว่า จะขอพูดไว้ให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงเปนพยานก่อนว่า ข้าพเจ้าได้มีพลอยทับทิมเม็ดหนึ่ง ได้ซื้อมาจากพม่าคนนั้นเมื่อวันนั้น (ถ้ามีพยานพอจะอ้างได้สักกี่อย่าง ก็ให้อ้างไปจนสิ้นไส้คือว่าเมื่อซื้อ ๆ กันที่นั้น มีคนนั้นได้รู้เห็นเปนพยานฤๅถ้ารู้จักชื่อเสียงบ้านช่องของคนผู้ขาย ก็ต้องท้าว่าจะสืบก็ได้ด้วย ถ้าไม่รู้จัก) ก็ต้องพูดเลยไปว่าข้าพเจ้าได้เห็นพลอยของท่านเข้ายังได้นึกอยู่อีกว่า พลอยเม็ดนี้เห็นจะเปนพลอยคู่กันกับที่ข้าพเจ้าได้ซื้อมาจากพม่าเมื่อวันนั้น แล้วก็บอกอ้างต่อไปว่า "ถ้าไม่เชื่อคำที่ข้าพเจ้าว่าแล้ว ขอให้นายโขนสืบกับผู้ขายเถิด" ดังนี้ เห็นว่าจะค่อยเยากว่าที่จะแก้ไขด้วยอย่างอื่น อันความมัวหมองของตัวนั้น ยากที่จะแก้ให้สิ้นในเวลานั้นได้ แต่ทว่าถ้าเขายัง

สงสัยอยู่แล้ว จำเปนตัวต้องสบถสาบาล ฤๅเอาเปนการช่วยค้นหาพลอยทับทิมของนายโขนที่หายนั้นให้ได้อย่างหนึ่ง ฤๅช่วยสืบแลติดตามตัวผู้ขาย เชิญมาให้พบปะกับนายโขนพอเปนพยานอย่างหนึ่ง การที่ขวนขวายชั้นนี้ พอจะคิดอ่านหาพยิงพยานได้อยู่ โดยธรรมดาทำการสิ่งใดคงต้องมีผู้รู้เห็นบ้างเปนแน่ แลเรื่องนี้ก็ไม่เปนการปิดบังลับลี้อะไรคงจะมีผู้รู้เห็น กับอีกอย่างหนึ่งฝ่ายตัวผู้ขายนั้นถึงว่าตัวจะไม่รู้จัก ก็คงพอสืบสวนหาตัวให้พบได้ เพราะเขาเปนคนค้าขายคงมีผู้รู้จักแลพบเห็นกว้างขวางมาก เท่านี้แลที่พอจะแก้ไขเปลื้องปลดความมัวหมองของตนได้ดีกว่าอย่างอื่น แต่ถ้าเคราะห์ดีเมื่อตัวช่วยค้นคว้าหาพลอยเม็ดที่หายนั้นได้ด้วยแล้ว ก็เปนความบริสุทธิของตัวได้อย่างยิ่ง ถึงจะเลยคุยอวดความบริสุทธิของตัวให้ฟุ้งไปอีกสักห้าหกชั่วโมงก็พอได้.

เต็มขัด.

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๗

วันหนึ่งยายแก่คนหนึ่งแกมาที่หอพระสมุด ได้สนทนากับกรรมสัมปาทิก ดังนี้:—

ยายแก่ ดิฉันว่าที่นี่ ที่เขาเรียกว่าหอพระสมุดชิญาณใช่ไหมเจ้าคะ

กรรม นี่แหละแก แกจะทำไมฤๅยาย

ยายแก่ โอ๊ยเจ้าประคุณ ก็พวกปาชิกนะท่านอยู่กันฤๅไม่ละเจ้าคะ

กรรม ฉันแหละยายเปนปาชิกละ

ยายแก่ เจ้าประคุณทูลกระหม่อมแก้ว ถ้าเช่นนั้นท่านช่วยโปรด

ยายกลอยสักหน่อยเถอะเจ้าคะ ดีฉันได้ยินเขาว่าหนังสือชิญาณ ที่ท่านลงพิมพ์กันที่นี่มีเรื่องอะไร ที่เรียกว่าขัดข้องหนาเจ้าคะ เขาบอกว่าถ้าใครขัดข้องอะไรท่านก็แก้ให้ ก็ดีฉันนั่นเดี๋ยวนี้มันมีกรรมเวรเกิดขึ้นเจ้าประคุ้ณท่านช่วยโปรดแก้ให้ดีฉันสักหน่อยเถิดเจ้าคะ เดิมนะดีฉันมีบุตรอยู่ ๒ คน เจ้าเขียวนะเจ้าคะเขาเปนหัวปี แล้วนางคาวเปนสุดท้องพ่อเขาตายเสียแต่เด็ก ๆ ดีฉันก็เลี้ยงมันมา ครั้นเมื่อเดือนยี่นี้แลเจ้าคะนางคาวเขาลักเข้าของของดีฉัน ตามผู้ชายลงมาบางกอก จำเพาะเปนเวลาเกี่ยวเข้าอยู่ด้วย ดีฉันก็ให้เจ้าเขียวเขาอยู่เกี่ยวเข้า ดีฉันรีบตามนางคาวเขาลงมาบางกอก ครั้นมาพบตัวพากันกลับขึ้นไปถึงบ้านเขาบอกว่าทางโน้นเจ้าเขียวเมาเหล้าไปตีใครก็ไม่ทราบละเจ้าคะเขาตายลง เดี๋ยวนี้เจ้าเขียวมันก็เก็บเข้าของของดีฉันหนีไปอีก มันจะไปข้างไหนก็ไม่รู้ เจ้าประคู้ณมีลูกกะเขา ๒ คนลูกผู้หญิงก็เปนเช่นนี้ อ้ายลูกผู้ชายก็เป่นเช่นนั้น อย่างงี้เขามิจับเอาดีฉันไปใส่ตรวนเร่งเอาอ้ายเขียวฤาเจ้าคะ โฮ.โฮ.โฮ.

กรรม อื้อ เรื่องของแกก็ชอบกลอยู่ ยังไงท่าน ลองลงปัญหาขัดข้องดูสักทีจะเป่นไร.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๗

กรรม ยาย ยาย

ยายแก่ เจ้าขา

กรรม ก็ลูกของยายนั้นยังอาศรัยกินอยู่ ๆ ในอกยายฤาไม่ล่ะ

ยายแก่ เปล่าดอกเจ้าค่ะ อ้ายลูกคนนั้นดิฉันได้ตกแต่งให้มันมีเย่าเรือนไปหลายปีดีดัก จนมันมีลูกมีเต้าเปนสองคนแล้วน่ะเจ้าค่ะ เมื่อดิฉันลงมาบางกอกเสียนี้แหละ ไม่มีใครเลยน่ะเจ้าค่ะ จึงได้ไปขอแรงมันให้มาช่วยเกี่ยวเข้า บ้านช่องดิฉันนั้นมันไม่ได้อยู่มานานแล้วหละเจ้าค่ะ ชาวบ้านร้านช่องเขาก็รู้หมดแลเจ้าค่ะ อ้ายเข้าที่ส่งไว้มันก็ไม่มาเกี่ยว มันกลับซ้ำไปทำความแล้วก็พากันยกบ้านช่องหนีไปหมดทั้งลูกเมีย กลับจะเอาความทุกข์มาตกอยู่กะดิฉันอีกนะเจ้าค่ะ อ้ายลูกคนนี้มันจะเกิดมาฆ่าแม่เสียระมั้ง ฮือ. ฮือ. ฮือ.

กรรม ยาย อย่าพิรี้พิไรไปเลย นี่แน่จะบอกให้ ก็ลูกของยาย ๆ ก็ตกแต่งไปมีลูกมีเมียมาหลายปีแล้ว ใคร ๆ เขาก็รู้เปนพยานพยานอยู่หมดแล้ว กะอีกอย่างหนึ่งเมื่อเกิดความยายก็ไม่อยู่ไม่รู้ไม่เห็นด้วย ใครเขาจะมาเร่งเอากะยายล่ะ เขาก็คงไปเร่งเอากะพ่อตาแม่ยายนั้นแหละ ถ้าเขามาเร่งแกก็ร้องกับเขาดังนี้ก็แล้วกัน

ยายแก่ อย่างนั้นฤๅเจ้าค่ะ

กรรม เอออย่างนั้นซี

ยายแก่ กรรม กรรม ถ้าเขาไม่เชื่อ ดิฉันมิติดตรวนฤๅ

กรรม อ๊ะ เขาเชื่อซิน่ะ เราพูดไปตรง ๆ ดังนี้

ยายแก่ เอาเถอะเจ้าค่ะดิฉันจะลองไปพูดดู ก็ไหนแก้ขัดข้องล่ะเจ้าค่ะ

กรรม อุ๊ยะ ก็ที่บอกไปให้นั้นอะไรล่ะ

ยายแก่ อ้อ คืฉันกราบลาไปก่อนละเจ้าค่ะ เจ้าประคู้ณทูลกระหม่อมแก้ว.

ปาซิก

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๘

พระยากัลยามีบุตรชายชื่อนายขนาน อยู่มานายขนานไปรักแม่คิดบุตรพระสวัสดิ์กับแม่จัน บอกให้พระยากัลยาไปขอ พระสวัสดิ์กับแม่จันก็ยกแม่คิดบุตรสาวให้เปนภรรยานายขนาน เมื่อแรกนายขนานกับแม่คิดอยู่ด้วยกันก็มีความรักใคร่กันมาก ครั้นอยู่ด้วยกันมาหน่อยหนึ่ง แม่คิดประพฤติการที่ไม่เปนที่ชอบใจแก่นายขนานด้วยเหตุเล็ก ๆ น้อย ๆ หลายอย่าง นายขนานว่ากล่าวขอร้องห้ามปรามก็ไม่ฟัง จึงเปนเหตุให้นายขนานเบื่อหน่ายแม่คิด จนต้องมีภรรยาใหม่อีกหลายคน ฝ่ายแม่คิดครั้นรู้ตัวว่าสามีเบื่อหน่ายก็กลับประพฤติดี นายขนานก็ไม่กลับรักได้เพราะเพลิดเพลินด้วยภรรยาใหม่เสียแล้ว จะประจบประแจงทำให้ถูกใจนายขนานสักเท่าไร ๆ นายขนานก็ไม่ยินดีเลย เพิกเฉยละเลยเสียทีเดียว พระยากัลยาก็ได้ช่วยว่ากล่าว นายขนานก็ไม่ฟัง แม่คิดจึงไปร้องให้ปรับทุกข์กับพระสวัสดิ์ แลแม่จันผู้เปนบิดามารดา ฝ่ายพระสวัสดิ์กับแม่จัน เมื่อบุตรมาปรับทุกข์ดังนี้จะควรทำอย่างไร ที่จะให้บุตรสาวหายทุกข์ร้อนได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๘

๑ อย่าเพ่อให้บิดามารดาพูดอย่างอื่น นอกจากร้องจ้ำจี้ขนุน ใครมีบุญได้กินสำรับ ใครผลุบผลับได้กินหมาเน่า ส้มมะลิ้มส้มมะแป้น จำปาออกดอก มะกอกออกผัก ผัวไม่รักจะโทษเอาใคร

ถ้ายังมีใจกรุณาอยู่ ก็จงสั่งสอนให้ประพฤติให้ต้องตามอรรถะแห่งจ้ำจี้ที่เด็กร้องเล่นนี้เถิด.

ผู้มีความพิศวงใน
วิชาฤาปัญญาของ
แต่งจ้ำจี้ทั้งปวง

ปัญหาขัดข้องที่ ๕๙

พระยาบัญญัติมีบุตรชายด้วยท่านผู้หญิงข้อมชื่อนายผาย อายุประมาณ ๑๕ ปี เปนเด็กอย่างเฉลียวฉลาด เปนที่ต้องใจบิดามีความรักใคร่เปนอันมาก ท่านผู้หญิงข้อมตาย พระยาบัญญัติคิดจะมีภรรยาใหม่ เที่ยวแสวงหาจึงพบแม่ฝอยเปนบุตรชาวบ้าน มีรูปอันงามเปนที่ต้องใจ พระยาบัญญัติมีความปราถนาอันแรงกล้าใคร่ได้มาเปนภรรยา จึงแต่งเถ้าแก่ไปขอต่อบิดามารดา ส่วนบิดามารดาจึงปฤกษาบุตร แม่ฝอยก็มิได้รักใคร่ในพระยาบัญญัติ เพราะเปนคนมีอายุมาก แต่หากความโลภเข้าครอบงำสันดาน จึงลงความเห็นพร้อมด้วยบิดามารดาตกลงยอมว่าจะไปเปนภรรยาพระยาบัญญัติ เพราะจะได้รับสมบัติอันล้นเหลือ แต่ไม่แน่ใจ จึงแสดงความขัดข้องว่า

พระยาบัญญัติเปนผู้มีภรรยาเกิดบุตรชายคนหนึ่งแล้ว บุตรชายคนนั้นก็คือเปนผู้ที่จะได้รับสมบัติของพระยาบัญญัติต่อไป ถ้าแลแม่ฝอยจะไปเปนภรรยาพระยาบัญญัติเกิดบุตรขึ้น ก็เหมือนกับบุตรภรรยาน้อยที่ไหนจะได้รับทรัพย์สมบัติต่อไป เปนการอาภัพอยู่แก่แม่ฝอยเช่นนี้ แม่ฝอยก็ยังสาวอยู่ แลรูปร่างก็ไม่สู้เลวนักพอที่จะหาผัวหนุ่มอันมีตระกูลได้ เมื่อเกิดบุตรก็จะได้รับทรัพย์สมบัติสืบตระกูลบิดาต่อไปไม่ตกอับ ถ้าพระยาบัญญัติมีความรักใคร่จริงก็ไม่ขัดขวาง แต่ต้องขอสัญญาว่า ถ้าแม่ฝอยไปเปนภรรยาเกิดบุตรด้วยกันเปนชาย ขอให้บุตรได้รับทรัพย์สมบัติสืบตระกูลพระยาบัญญัติต่อไป ถ้าพระยาบัญญัติให้สัญญาได้ดังนี้แล้วจึงจะยอมไปเปนภรรยา เมื่อพระยาบัญญัติได้ทราบความดังนั้น ก็ให้อึกอักประดักประเดิดในใจ ครั้นจะไม่ยอมให้สัญญาก็ไม่ได้แม่ฝอยมาเปนภรรยา เปนอย่างที่จะเว้นไม่ได้ ครั้นจะยอมให้สัญญาก็สงสารนายผายลูกรักเปนอย่างยิ่งเปนอย่างที่จะยอมไม่ได้ พระยาบัญญัติตริตรองขัดในอกในใจไม่ตกลงเช่นนี้ จะควรให้พระยาบัญญัติทำประการใดจึงจะดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๕๙

๑ บุตรดีที่จะสืบตระกูลหายากกว่าภรรยา เพราะถ้าจะมีลูกใหม่อีก ๑๕ ปี จึงจะรู้ว่าใจเปนอย่างไร ตัวจะตายเสียก่อนก็ไม่รู้ ไม่ตายก็แก่จนกลับตัวไม่ทัน พระยาบัญญัติควรจะรู้ตัวว่าบุตรรักตัวพระยา

บัญญัติ แม่ฝอยจะมาเปนเมียรัก แต่เงินทองพระยาบัญญัติเอาขึ้นซึ่งก็เบากว่ากันโหยง เช่นนี้ควรเลิกเสีย หาผู้อื่นต่อไป ถึงแม้ว่าอยู่เปล่าไม่ได้ ช่วยทาสมาเปนภรรยายังดีกว่า จะไม่ต้องมีความวิตกอาลัยอาวรณ์ต่อไปนัก ความสุขที่มนุษย์พึงหาเมื่อมีกำลังหาได้เพียงเท่าใด ก็คงเปนที่เพลิดเพลินได้ในสิ่งที่ตัวมีอยู่นั้น ถ้าเปนภรรยาเช่นนี้ยิ่งอยู่ด้วยกันนาน ถึงแรกไม่สู้ต้องใจ ภายหลังคุ้นเคยเข้าก็ดีไปเอง อสำหรับกลั้นความปราถนาอย่าให้ใจฟุ้งซ่านต่อไปได้ จะเปนความสุขยิ่งกว่าที่ได้แม่ฝอยอันไม่มีความรักตัวมาเปนภรรยาหลายเท่านักเปนแน่แล้ว.

ตาแดง

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๐

มองยาจองเปนคนเที่ยวขายพลอย มีพลอยต่าง ๆ มาเปนอันมาก เดิรทางมาในป่ากับเพื่อนอีกสี่คน มีผู้ร้ายมาสามคนเข้าแย่งชิงเอาพลอยของมองยาจอง พวกเพื่อนที่ไปด้วยนั้นต่างคนก็หนีเอาตัวรอดไปหมด มองยาจองอยู่คนเดียวผู้ร้ายจึงว่า ถ้ามึงยอมให้ของที่มีมาในตัวแก่กูโดยดีจนหมด กูจะปล่อยตัวไป ถ้าไม่ให้กูจะฆ่ามึงเสีย มองยาจองทั้งเสียดายของแลไม่แน่ใจว่าจะรอดชีวิตไปได้ก็ไม่ยอมให้ ผู้ร้ายจับตัวได้กำลังเข้าค้นของในตัว พอนายร้อยอินตะไปเที่ยวขายพลอยกลับมากับ

ลูกจ้างอีกหลายคน มองยาจองเห็นจึ่งร้องช่วยด้วยช่วยด้วย ผู้ร้ายมันจะฆ่าเสียแล้ว นายร้อยอินตะกับพวกที่มาด้วยมีใจกรุณาวิ่งมาหมายจะช่วย พวกผู้ร้ายเห็นนายร้อยอินตะกับพวกมามากคน แลเคยกลัวเกรงนายร้อยอินตะอยู่ด้วย ต่างคนก็วางมองยาจองหนีไปหมด มองยาจองก็ได้รอดชีวิต แลไม่เสียของเพราะนายร้อยอินตะช่วย จึ่งสาบาลตัวเปนเพื่อนรักร่วมชีวิตกับนายร้อยอินตะ เลยกลับมาบ้านด้วยนายร้อยอินตะ

ครั้นนานมานายร้อยอินตะมีพลอยต่าง ๆ มากขึ้น ซึ่งรับซื้อไว้จากพวกลูกจ้าง คิดจะไปขายที่กรุงเทพ ฯ จึ่งชวนพวกพ้องที่เคยเที่ยวขายพลอยด้วยกัน กับลูกจ้างแลมองยาจองกับมองเลบิดามองยาจองไปด้วยกัน เดิรมาในป่าเวลากลางวันถึงต้นไม้ใหญ่แห่งหนึ่งอยู่ชายเขา เปนที่ร่มเย็นสบายดี ก็หยุดพักอยู่ที่ใต้ร่มไม้นั้น พวกที่มาด้วยกันต่างคนก็แยกย้ายกันไปอาบน้ำที่ธารชายเขานั้นบ้าง เข้าป่าไปบ้าง ต่างคนก็ต่างเที่ยวเล่นตามสบาย เหลือเฝ้าของอยู่แต่นายร้อยอินตะกับมองยาจองสองคนด้วยกันเท่านั้น นายร้อยอินตะคอยอยู่ไม่เห็นพวกที่ไปนั้นกลับมาจึ่งให้มองยาจองเที่ยวกู่เรียก มองยาจองเดิรกู่ไปถึงชายเขาพอจะลับเหลี่ยมเขา ได้ยินเสียงคนร้องช่วยด้วย ๆ ๆ ๆ เสียงไกล ๆ ออกไขว่กันไป มองยาจองตกใจยืนตลึงร้องเอ๊ะ แลไปข้างหน้าเห็นมองเลบิดาหนีเสือหลบเวียนต้นไม้ใหญ่อยู่ เหลียวมาข้างหลังเห็นคน ๆ หนึ่งต่อสู้กันอยู่กับนายร้อยอินตะ แลที่ยังวิ่งตรงมาแต่ไกลอีกหลายคน สังเกตดูเปนพวกผู้ร้ายแน่ มองยาจองยืนเหลียวหน้าเหลียวหลังอยู่ หนักใจเต็ม

ที่ไม่รู้ที่จะทำประการใด อาวุธที่ถือมานั้นก็มีแต่ปืนสั้นหกนัดกระบอกหนึ่ง แต่บรรจุปืนมาแต่นัดเดียว จึงคิดว่า เรายิงเสือเสียก่อนดีฤๅ แล้ววิ่งกลับไปช่วยนายร้อยอินตะ ก็ไม่แน่ใจว่าจะถูกเสือได้ ก็เสือกับบิดาเราเวียนกันอยู่กับต้นไม้ดังนี้ ถ้าไปถูกบิดาเข้าก็จะมีเสียทีเสียฤๅ อีกประการหนึ่งทางก็อยู่ข้างจะสุดกำลังปืนอยู่ด้วย ถ้าจะตรงเข้าไปยิงใกล้ ๆ เปนแน่ว่าจะถูกได้ ถ้าเสือวางบิดาเสียกลับเข้ามาเล่นเรา ๆ จะเอาอะไรไปสู้ได้ ไม่มีอะไรที่จะหลบหลีกเลย อ้อ มีที่จะยิงเสือให้ตายได้แน่แล้วเอามันละหนะ ปีนขึ้นไปบนเขาแอบที่เพิงผาตรงนั้นพ้นที่เสือจะทำอะไรเราได้ แล้วกลับคิดขึ้นมาได้ว่า กว่าเราจะปีนขึ้นไปถึงแลคอยที่จะยิงเสือได้ก็พอพวกผู้ร้ายจะมาถึงพร้อมกัน นายร้อยอินตะคนเดียวจะมิตายเสียฤๅ ไปช่วยนายร้อยอินตะละหนะ เรามีปืนแล้วจะกลัวใคร อาวุธอื่นแลปืนสั้นของเราก็มีอยู่ที่โน่นอีกมากไปละหนะ เอ๊ะ ก็บิดาเราทางนี้หละจะทำยังไง มองยาจองไม่ตกลงใจที่จะทำอย่างไรแน่เวลาก็เปลืองไป ชีวิตทั้งสองข้างก็ใกล้จะสิ้นเข้าทุกที ข้างนายร้อยอินตะแลมองเล ก็หมายจะรอดชีวิตได้ก็แต่มองยาจองช่วยเท่านั้น มองยาจองจะประพฤติอย่างไรจึงควร อย่าให้เปนการขาดกตัญญูได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๐

๑ ถ้าจะให้ดี มองยาจองต้องยังไม่ควรช่วยใครด้วยปืนก่อน เมื่อเห็นเช่นนั้น ควรที่จะทำร้องตะโกนกู่กันให้อื้ออึงขึ้น ให้เสียงแปลก ๆ

ดูดังหลายคนด้วยกัน ว่าโว้ย ๆ พวกเราโว้ย มาโหวยอะไรโว้ย มา มาเถิดเว้ย ที่ไหนหว่า ที่นี่โว้ย เหวยมาเร็วเถิด ว้า เฮ้ย กู๊ กู้ กู๋ ช่วย กันโว้ย วู้ ๆ อ้อมมาทางนี้โว้ย เรียกกันมาอึกสีหวา แล้วก็ทำกาหล ใหญ่ คลำ ๆ ไปปะก้อนดินก้อนหินอะไร ๆ ก็ขว้างไปข้างโน้นบ้างข้าง นี้บ้าง หมายให้ไปกระทบแง่เขาเหลี่ยมเขาฤๅต้นไม้ พอให้กระดอน กลับมาแตกกระจาย ดูเปนขว้างมาจากทางอื่นบ้าง ดังนี้ไม่ช้าไม่เสือ ก็ผู้ร้ายคงตะเพิดไปข้างหนึ่ง แล้วถ้าเห็นข้างไหนจวนตัวเข้า ก็ช่วย ข้างนั้นเข้าด้วยขึ้นสักบั้งหนึ่ง แต่อย่าเพ่อปล่อยลูกเสียแต่ในทีแรก คง ไม่เปนไร แลบางทีคนที่ไปเที่ยวเรี่ยรายอยู่ จะได้ยินเข้าก็จะพากันมา ช่วย ได้กำลังมากขึ้นก็พอจะช่วยทั้งสองฝ่ายให้พ้นภัย แลอาจจะดำรง ซึ่งความกตัญญูแลความสัตย์ของตัวไว้ได้ด้วย.

ปัญญาช่วยแรง

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๑

เวลาวันหนึ่งนายกำปั่นเดิรไปพบยายขำ ยายขำวานให้อ่านหนังสือ ฉบับหนึ่ง ซึ่งยายขำได้รับในเวลาก่อนนั้นครู่หนึ่ง คนที่ส่งหนังสือให้นั้น ยายขำก็ไม่รู้จักว่าชื่อเรียงเสียงไร แต่บอกว่าอำแดงแคบุตรยายขำ ซึ่งไปเปนภรรยาพระสนิทให้เอามาให้ บอกเท่านั้นก็ลาไป นายกำปั่น ก็อ่านไปตามจริง ในหนังสือนั้นด่าว่าหยาบคายแก่ยายขำต่าง ๆ ยายขำ ก็โกรธว่านายกำปั่นแกล้งด่าว่าไม่อ่านไปตามความจริง นายกำปั่นก็บอก

ว่าหนังสือนี่อย่างนั้นจริง ๆ ยายขำก็ว่าลูกจะด่าแม่อย่างไรได้ เองแกล้งว่าหยาบคายต่อผู้ใหญ่ก็เปนได้ ขณะนั้นหนูจั่นหนูแฉ่งเปนนักเรียนมาถึงที่นั่นเข้าแกก็วานให้หนูจั่นหนูแฉ่งอ่าน หนูจั่นหนูแฉ่งอ่านติดกุก ๆ กัก ๆ ก็หันไปถามนายกำปั่น นายกำปั่นก็ช่วยบอกบ้างเล็กน้อย หนูจั่นหนูแฉ่งก็อ่านซ้ำอีกทีหนึ่ง เหมือนดังที่นายกำปั่นอ่านครั้งก่อน ยายขำแกก็ยิ่งขึ้นว่า หนูจั่นหนูแฉ่งก็แกล้งอ่านตามนายกำปั่น ๆ กับหนูจั่นหนูแฉ่งจะว่ากล่าวอย่างไร ๆ ก็ไม่เชื่อ ทั้ง ๓ คนก็คลี่กระดาษออกชี้ให้แกดูว่า ตัวนี้ว่าอย่างนี้ตัวนั้นว่าอย่างนั้น กำลังที่แกยิ่งใหญ่จับกระดาษกระชากไปกระชากมากระดาษขาดหมด แล้วแกก็ไปฟ้องนายช้อยบิดาหนูจั่นหนูแฉ่ง ว่าหนูจั่นหนูแฉ่งแกล้งอ่านด่าว่า ครั้นนายช้อยเอากระดาษเดิมมาดูก็ต่อไม่ติด ครั้นจะเชื่อบุตรเล่า ก็เห็นว่าอำแดงแคจะด่ายายขำผู้มารดาอย่างไรได้ ครั้นจะไปถามอำแดงแคเล่าอำแดงแคก็อยู่บ้านพระสนิท หนทาง ๒ คืนจึงจะไปถึง จะเชื่อนายกำปั่นเล่า นายกำปั่นก็กำลังเมาสุราจัดพูดผิด ๆ ถูก ๆ อยู่ด้วย นายช้อยจะควรทำอย่างไร จึงจะถูกตามทางยุติธรรมแลให้ยายขำคลายโกรธลงได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๑

๑ กระดาษที่ฉีกขาดเสียนั้น เปนอันเข้าใจได้แน่ว่า ยายขำฉีกกระชากโดยกำลังโกรธคงจะไม่ขาดเปนชิ้นเล็กชิ้นน้อย ถึงกับอ่านไม่

ได้ แลจะยังพอที่จะเก็บมาติดต่อดูได้บ้างสักเล็กน้อย ถึงไม่ตลอดก็พอรู้เลาความว่าจะเปนหนังสือด่าฤๅเรื่องความอย่างใด เค้าความจะเปนความอย่างใดแน่ ก็พอจะวินิจฉัยลงได้

ถ้ามิฉนั้น ก็หาใครพอเปนพยานได้สักคนหนึ่งมานั่งด้วย แล้วเอาหนังสือจดหมายฤๅอะไร มาให้หนูจั่นกับหนูแฉ่งอ่านพอถูกความตามในจดหมายนั้นก็เปนอันตัดสินได้ ว่าหนังสือฉบับของยายขำนั้นคงจะได้ความดังหนูจั่นหนูแฉ่งอ่านจริงไม่ใช่อ่านผิด แลซึ่งจะว่าหนังสือนั้นมาจากอำแดงแคบุตรยายขำคงจะไม่ด่ามารดา ข้อนี้ก็ไม่มีใครรับประกันได้ว่า จะเปนหนังสือมาจากอำแดงแคจริงฤๅเป่นหนังสือผู้อื่นแกล้งด่ายายขำ

เมื่อแกยังจะคัดค้านอยู่ว่า หนูจั่นแลหนูแฉ่งแกล้งด่าแกดังนั้นหาใช่หน้าที่ ๆ นายซ้อยจะต้องตัดสินไม่ เพราะจะหาอะไรมาเปนหลักฐานพยิงพยานก็ไม่ได้ เปนความผิดของยายขำเอง ซึ่งเกิดมาแก่ถึงปานนี้ยังต้องวานเด็กอ่านหนังสือให้ ถึงมันจะแกล้งอ่านบ้างก็ยิ่งดีเหมือนกับทำโทษคนโง่ เมื่อแกจะเผ้าจู้จี้อยู่ก็ให้แกไปถามลูกสาวแกเองก็จะได้ความ.

เท่านั้นก็แล้วกัน

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๓

พระยาทวยหาญเป่นขุนนางแก่ แต่เปนคนหมั่นเอาใจใส่ในราชการแขงแรง หมั่นเข้าวังไม่ใคร่ขาด วันหนึ่งเข้าไปในวังพักอยู่ที่ศาลาซึ่ง

เคยมานั่งดูการ มีพวกขุนนางแก่ ๆ ซึ่งรู้จักกันบ้างไม่รู้จักบ้างหลายคน มานั่งพูดเล่นอยู่ด้วย คุยกันตามภาษาคนแก่ ๆ มีเรื่องโรคภัยเบียดเบียนเปนต้น แต่พระยาทวยหาญนั้นอวดตัวว่าเปนคนแขงแรง ไม่ใคร่เจ็บไข้อะไร ขึ้นชื่อลมแล้วละก็ยังไม่เปนกับใครเลย ที่สุดลงถึงเรื่องแว่นตาดีไม่ดี พระยาทวยหาญจึงถอดแว่นตาของตัวออกอวดบ้าง ส่งให้คนโน้นคนนี้ แล้วว่า "คุณลองดูซิ ของผมดีนักหนา ดูของละเอียดนังไงได้หมดแหละ ผมใส่เข้าราวกับตาเมื่อยังหนุ่ม ๆ ทีเดียว เพียงหนังสือพิมพ์ละก็อ่านได้เปรี๋ยะทีเดียว นี่พ่อหลวงเขาซื้อมาฝากนังไงเล่า เมื่อเขากลับมาจากเมืองนอกนะ เขาซื้อที่เมืองใหม่ ราคาเขาหลายเหรียญอยู่ ดีไหมละคุณ" พวกขุนนางเหล่านั้นยังไม่ทันว่ากะไร พระยาทวยหาญรับแว่นมาสวมเข้าอีกยกมือขึ้นส่องดูลายมือ ในเวลานั้นพอนายฟูซึ่งเปนคนอยู่ในกรมขึ้นของ พระยาทวยหาญ ถือหมายมาคลานเข้าไปยื่นให้พระยาทวยหาญ ๆ รับมาแล้ว ทำทีเหมือนจะคลี่ออกอ่านแล้วถามว่า หมายอะไร นายฟู "วับว่าอาทานวาชการว้อนขอวับ" กราบ ๆ แล้วก็ถอยออกมา พระยาทวยหาญโยนหมายไป "เอ้า เจ้าอ่านดูทีรุ" นายฟูหยิบหมายมา กลับส่งให้พระยาทวยหาญอีกบอกว่า "ใต้เท้าอ่านเถอะขอวับ" คลานถอยหลังออกมาเสีย พระยาทวยหาญไหวเกินไป เข้าใจว่านายฟูล้อ เรียกบ่าว "เฮ้ย ๆ เอาตัวอ้ายฟูไปตีเสียห้าที สั่งเท่านี้ยังต่อล้อต่อเถียง เฆี่ยนเสียให้รู้ว่าเปนนายสักหน่อย" ตีนายฟูแล้วพระยาทวยหาญเรียกเข้ามาอีกส่งหมาย

ให้ "เอ้าอ่านไป" นายฟูอิด ๆ ออด ๆ จะบอกออกไปตรง ๆ ก็อาย ด้วยมีคนอื่นอยู่ที่นั่นด้วยกันหลายคน จะแก้ไขอย่างอื่นก็กลัวจะถูกดีอีก ต้องจำใจบอกไปตามจริง "เกย้าผมอ่านไม่เปนดอกขอรับ" พระยาทวยหาญ "ขี้ะ พุทโธ่" ถอนใจใหญ่แล้วนึกแต่ในใจว่า กรรม ๆ มาถูกอ้ายอ่านหนังสือไม่เปนเข้าด้วยกันทั้งบ่าวทั้งนาย กรรมกรรม, ถือหมายตลึงอยู่สิ้นสติ เหื่อหยดลูกคางเผาะ ๆ พวกขุนนางเหล่านั้นต่างคนก็สงสัยว่า พระยาทวยหาญจะอ่านหนังสือไม่ออกพากันดู พระยาทวยหาญก็ยิ่งผิดปรกติขึ้นทุกที อึกอักในใจเต็มทีเกือบลมจับ จึงคิดแต่ในใจว่า เราครั้งนี้เขาเห็นจะรู้เสียแล้ว เสียแรงยึดความมาได้เปนนาน ทำนังไงดีหนอ ถ้าเราจะเก็บหมายนิ่งเสียก่อน ก็ทำไมถึงจะรู้ราชการได้เดี๋ยวนี้ เวลาก็ล่วงเข้าไปทุกทีราชการก็ร้อน ไม่ทันเวลาจะมิเสียไปฤๅ จะแก้ว่าตาไม่เห็นวานท่านพวกนี้อ่านก็ไม่ได้ แว่นตาเราก็มิยังได้คุยกะเขาว่าของเราดีอีก เขาสิไม่มีแว่นมาสักคนหนึ่ง เราจะควรทำนังไงดีจึงจะทราบความได้ทันเวลา จะได้ไม่เสียร่าอาการแลอย่าให้เขาจับแยบคายได้แน่ว่าเราอ่านหนังสือไม่ออก.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๒

๑ ปัญหานี้ มีทางอย่างเดียวซึ่งจะแก้ได้โดยง่ายที่สุด คือ ต้องหยิบหมายมาคลี่ออก เอาแว่นตาสวมเข้านั่งมองดูรูปร่างหนังสือไปทุก ๆ บรรทัดพอสมควรแก่เวลา แล้วพับหมายใส่กระเป๋าพูดว่าต้องไป

จัดการเดี๋ยวนี้ แล้วลุกจากที่นั้นไป เมื่อได้ออกจากที่ประชุมนั้นแล้ว ก็เปนอันหมดความขัดข้อง จะไปให้ใครอ่านก็ได้ เมื่อเข้าใจแล้วจะได้จัดการไปโดยทันที เมื่อพระยาทวยหาญทำเพียงเท่านี้ ก็จะลบล้างความสงสัยเพื่อนข้าราชการทั้งปวงได้ แลไม่เสียรัศมีด้วย ส่วนความชั่วในทางไม่จริงนั้นก็ไม่สู้ชั่วจังนัก เพราะหาได้กล่าวให้คนทั้งหลายเข้าใจชัดว่าอ่านเข้าใจความตลอดไม่.

เอกะบท

๒ พระยาทวยหาญควรจะเลยทำเปนพื้นใหญ่ ดุนายฟู่ว่า "เซอะอ่านหนังสือก็ไม่ออก โตจนป่านนี้แล้ว" ทำถือหมายขึ้นเปนที่อ่านหมุบ ๆ หมิบ ๆ แล้วเอาหมายลงวางถอดแว่นตาออกเช็ด ดุนแก้วให้หนักให้แก้วแว่นตาหลุดจากกรอบแตกก็ช่างเถอะ แล้วร้อง "อ้าว" เลยพื้นมากขึ้น เห็นขุนนางผู้ใดตาพอจะเห็นแลเปนพรรคพวกอยู่ก็ส่งหมายให้ว่า "คุณช่วยโปรดอ่านที่เถิดขอรับ แว่นตาก็พเอิญหลุดแหลกเพราะอ้ายฟู่ที่เดี๋ยวเลี้ยงได้ฤๅอ่านหนังสือก็ไม่ออก" บ่นอุบ ๆ อิบ ๆ ชั่วจริง ๆ เซอะซะ เมื่อขุนนางคนนั้นอ่านให้ฟังแล้วหมายว่าอย่างไรก็ทำไปตามหมาย จะนั่งอยู่ฤๅลุกไปก็ตามอย่าหายเก่าเลย ถ้านั่งอยู่ก็บ่นไปให้มาก ๆ แลชักสุภาษิต โทษของอ่านหนังสือไม่ออก คุยกันตามภาษาแก่ให้เรื่อยไป ถ้าลุกไปเดี๋ยวนั้น ก็ทำเปนดุนายฟู่ตลอดลับตาขุนนางเหล่านั้นการก็จะไม่สู้เปนไรนัก.

เก่าไก๋

๓ พระยาทวยหาญควรวานขุนนางคนใดตาพอจะเห็นแลเปนยั่วร์สัก หน่อยอ่านแล้วบอกว่า ลายมือพันอย่างนี้ผมเกลียดนักไม่อยากอ่าน คุณโปรดด้วยเถิด เมื่อพระยาทวยหาญรู้หมายแล้วทำชักหนังสือใน กระเป๋าฤๅหนังสืออะไรออกทำเปนที่อ่านหมุบหมิบแก้อายไปทีหนึ่ง.

แก้เก้อ

๔ พระยาทวยหาญควรจะทำเปนที่อ่านหมาย ทำปากขยุบขยิบ แล้วสั่งทนายว่า เฮ้ยไปบอกอ้ายนั่นอ้ายนี่มาพบข้าที่นั่น แล้วพระยา ทวยหาญควรจะบอกขุนนางเหล่านั้นว่า มีราชการร้อนผมลาก่อนหละ ขอรับ แล้วรีบเดิรไปให้ไกลตาขุนนางเหล่านั้น พบใครเข้าจึงวาน เขาอ่านว่าตาไม่เห็น แว่นไม่ได้เอามา.

ขายผ้าเอาหน้ารอด

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๓

พระตำหรับเปนน้องพระยาดำริห์จะโกนจุกบุตรในเดือนนี้ จึงมีกาด ไปเชิญบรรดาญาติแลพวกพ้องทั้งหมด เพราะจะทำเปนการใหญ่ให้บุตร มาเชิญพระยาดำริห์ไปตัดจุกด้วย เมื่อเวลาบุตรพระตำหรับมานั้นพระยา ดำริห์ไม่อยู่ บุตรพระตำหรับก็หาขึ้นเรือนไม่กลับไปเสีย เพราะทราบอยู่ว่า ท่านผู้หญิงถมไม่ชอบกันกับบิดา เวลาอื่นพระตำหรับจึงจดหมายกำหนด ฤกษ์วันคืนเชิญให้พระยาดำริห์ไปตัดจุก ให้บ่าวถือมาให้พระยาดำริห์ พเอิญถูกเวลาพระยาดำริห์ไม่อยู่เข้าอีก จึงส่งให้บ่าวไว้ บ่าวก็ไป

ให้ไว้แก่ท่านผู้หญิงถม ซึ่งเปนภรรยาพระยาดำรีห์บอกว่า จดหมายคุณพระตำหรับเรื่องโกนจุกเชิญเจ้าคุณ ในเวลานั้น หลวงเทวา ซึ่งเปนน้องท่านผู้หญิงถมมาหาบอกว่าจะโกนจุกบุตร เชิญคุณหญิงไปเปนแม่งารเชิญเจ้าคุณดำริห์ไปตัดจุก กำหนดฤกษ์แลวันคืนกันแล้วก็กลับไปท่านผู้หญิงถมอยากจะทราบวันโกนจุกบุตรพระตำหรับว่าเปนวันอะไร กลัวจะพ้องกันจึงฉีกซองออกดูเห็นวันแลฤกษ์ก็พ้องกันหมด จึงคิดว่า ถ้าเอาจดหมายนี้ไว้ให้เจ้าคุณ ที่ไหนเจ้าคุณจะไปข้างบ้านน้องเรา เพราะพระตำหรับเปนน้องเขาแท้ ๆ เรานิ่งเสียดีกว่าอย่าให้รู้เลย แล้วพระตำหรับก็ไม่ชอบกันกับเราด้วย จึงเก็บจดหมายนั้นเงียบเสีย พระยาดำริห์กลับมาก็บอกแต่ว่าหลวงเทวาเขามาเชิญ ครั้นถึงวันกำหนดตัดจุก พระยาดำริห์ก็ไปที่บ้านหลวงเทวาตามเวลา ข้างบ้านพระตำหรับก็หลงคอยพระยาดำริห์อยู่ตั้งแต่วันสวดมนต์มาแล้ว อีก ๓๐ นาทีก็จะถึงฤกษ์จึงให้บ่าวเอารถรีบไปตามเพราะบ้านไม่สู้ไกลกันนัก พอจะกลับทันเวลาได้บ่าวไปได้ครึ่งทางพบบ่าวพระยาดำริห์ได้ความว่า พระยาดำริห์ไปตัดจุกบุตรหลวงเทวา จึงกลับมาบอกพระตำหรับ ๆ แลพวกญาติเหล่านั้นได้ทราบพากันโกรธพระยาดำริห์ทั้งสิ้น ถึงฤกษ์ก็ให้คนอื่นตัดจุก ข้างพระยาดำริห์ไปอยู่ที่บ้านหลวงเทวาจนเวลาทำขวัญ ฝ่ายหลวงนฤเบศร์ผู้ได้รับเชิญทั้งสองข้าง ครั้นไปช่วยที่บ้านพระตำหรับพอโกนจุกแล้วก็รีบมาบ้านหลวงเทวา พระยาดำริห์จึงถามว่า เมื่อเช้าไม่เห็นมาไปช่วยที่ไหนฤๅ หลวงนฤเบศร์ตอบว่า ที่บ้านคุณพระตำหรับนั่งไงเล่า

ขอรับ พระยาดำริห์ทำไมเขาไม่บอกเล่าให้ฉันรู้เลย เปนแต่เมื่อเดือนก่อน เขาได้บอกไว้ว่า เดือน ๔ แลเขาจะโกนจุกลูกชายคนใหญ่เขา แล้วก็ไม่ได้บอกว่าวันไรคืนไรอีกเลย หลวงนฤเบศร์กระผมได้เห็นจดหมายคุณพระตำหรับเชิญใต้เท้า ข่าวถือไปที่บ้านกระผมด้วยทีเดียวนี่ขอรับ จะไปทำเหลวไหลกันเสียอย่างไรกระมังใต้เท้าถึงไม่ได้รับ ใต้เท้าถามดูให้ทั่วเถอะ แน่ทีเดียว พระยาดำริห์มาถามบ่าว ๆ บอกว่าได้รับจริงให้ไว้ที่คุณหญิง จึ่งไปถามท่านผู้หญิงถมว่า "แม่ถม รับก๊าดพระตำหรับเขาไว้แล้วเอาไปทิ้งเสียที่ไหน ทำไมไม่ให้ฉัน" คุณหญิงถมตอบว่า "ก๊าดแก๊ศอะไรที่ไหนมี" พระยาดำริห์ออกคร้ามจะพูดต่อไปก็กลัวจะดุเอาให้อายแก่เขาอีก กลับมาถามบ่าว ๆ ก็ยืนยันเปนแน่ ออกไม่สบายใจกลัวพระตำหรับจะโกรธ เลยลาหลวงเทวาริบไปบ้านพระตำหรับถึงพอเวลาทำขวัญกันอยู่จวนจะเสร็จ พระตำหรับเห็นจึ่งว่า คิดว่าเจ้าคุณจะไม่ได้มาเสียแล้ว พวกพี่น้องเหล่านั้นก็พากันถามเสียงออกไขว่กันไปว่า งารที่บ้านหลวงเทวาแล้ว ๆ ฤๅ พระยาดำริห์ตอบว่า พึ่งได้ทราบจากหลวงนฤเบศร์เดี๋ยวนี้ก็มา พระตำหรับแลพี่น้องเหล่านั้นก็พากันนิ่งเสียหมดไม่มีใครพูดกระไรด้วยแต่สักคำหนึ่ง พระยาดำริห์ลงนั่งนิ่งอยู่คนเดียว จึ่งคิดว่าเราจะควรแก้ไขอย่างไรจึ่งจะให้พระตำหรับกับพวกพี่น้องเหล่านี้หายโกรธ ให้เห็นจริงด้วยได้ แลอย่าให้แม่ถมภรรยาเราต้องเสียด้วย.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๓

๑ พระยาดำริห์ยังมีช่องพอจะพูดแก้ไขได้อยู่อย่างหนึ่ง คือพระยาดำริห์ได้ความชัดจากข่าวของตัวแล้ว ว่าข่าวของพระตำหรับได้เอาจดหมายเชิญมาให้จริง แต่ข่าวของตัวรับไว้แล้ว เอาไปให้ท่านผู้หญิงถม ๆ แกล้งขีดความเสีย ก็เปนอันใคร่ครวญได้ว่า พระตำหรับคงจะมีความสงสัยว่า ท่านผู้หญิงถมแกล้งขีดกาดของพระตำหรับเสียเพราะจะใคร่ให้พระยาดำริห์ไปในงารของท่านผู้หญิงถม แลท่านผู้หญิงถมก็ไม่ชอบกันกับพระตำหรับด้วย แต่ไม่เปนไรยังพอจะแก้ให้เห็นจริงได้ พระยาดำริห์ควรทำเปนพูดว่า " พับผ่าเถอะ ฉันเสียใจจริง ๆ" ฉันพึ่งได้ทราบมาจากบ้านหลวงเทวาเมื่อตะกี้นี้เอง ฉันกำลังไปช่วยหลวงเทวาเขาโกนจุกเหมือนกัน พอหลวงนฤเบศร์กลับจากนี่ไปแวะที่บ้านหลวงเทวาอีก ฉันจึงถามหลวงนฤเบศร์ว่า ไปไหนมาจึ่งพึ่งมาบ้านนี้ หลวงนฤเบศร์ว่ามาช่วยงารโกนจุกอยู่ที่บ้านนี้ ฉันกลับเถียงเขาอีกว่า เอ๊ะทำไมพระตำหรับจึงไม่บอกให้ฉันทราบผิดปลาดไปละฉันรู้แต่ว่าจะโกนกันในเดือน ๔ แล้วก็นอนใจเสียว่าพระตำหรับคงจะบอกครั้นเขายืนยันเปนแน่ว่าที่บ้านนี้ทำการโกนจุกจริง ฉันจึงเฉลียวใจว่าบางทีข้างพระตำหรับจะมาบอกไว้ที่บ้านแม่ถม ๆ เขาจะแกล้งขีดความเสียเพราะจะให้ฉันไปช่วยงารหลวงเทวาพี่น้องข้างเขา กลับนึกโกรธเขาดังนี้อีก แลอารามตกใจจึงรีบกลับมาบ้าน ไม่พึ่งอีร้าค่าอีรมอะไรตรงไปดุแม่ถมทีเดียว แม่ถมก็ว่าไม่ทราบเลย ฉันก็ยังนึกสงสัยจึงมาสอบ

ถามข่าวข้างนอก จึ่งได้ความว่า ข้างคุณพระนี่เอาจดหมายเชิญไปให้จริง เวลานั้นฉันก็ไม่อยู่ อ้ายขาวมันรับไว้จะเอาไปส่งให้แม่ถมพเอิญแม่ถมก็นอนหลับ มันจึ่งเอามาวางไว้ใต้สมุดเขียนหนังสือบนโต๊ะแล้วมันก็หาบอกแก่ฉันไม่ ข้างฉันก็ไม่รู้ ข้างมันก็นึกว่าฉันคงรู้ มันเปนเคราะห์ดังนี้แหละน่าเฆี่ยนอ้ายขาวจริง ๆ ข้างฉันก็ตกใจ จึ่งออกจากบ้านรีบมานี่ทีเดียว การเปนดังนี้จริง ๆ ฉันไม่รู้เลย ถ้าไม่เชื่อก็ถามคุณหลวงนฤเบศร์ดูเถอะ พูดเท่านี้แล้ว ถ้ายังไม่มีใครเอออวยด้วยยังไม่หายเก้อ ก็ต้องทำบ่นเสียอกเสียใจพิไรไปต่าง ๆ ข้างพระตำหรับแลคนทั้งปวงคงจะกลับเชื่อได้เป่นแน่ เพราะจะหมายว่าพระยาดำริห์เอาความจริงใจออกพูด ถึงพระตำหรับจะได้ความจากข่าวผู้เอาจดหมายเชิญไปส่งว่าไม่พบพระยาดำริห์ ข่าวพระยาดำริห์รับไปให้ท่านผู้หญิง ถ้าดังนั้นก็จริงแต่ว่าคงไม่ทราบต่อไปว่า ท่านผู้หญิงถมจะได้รับฤๅเปล่าคงจะเชื่อเอาเปนจริงดังพระยาดำริห์บอก เพราะความก็สมต้นสมปลายกันพอดี แต่ว่าจะเว้นเสียไม่ไปขนาบเมียนั้นไม่ได้ทีเดียว ถึงหากว่าเกรงใจ ก็อย่าดุให้แขงแรงพูดจ๊ะ ๆ จ๋า ๆ เสียบ้างก็แล้วกัน.

หนามยอกเอาหนามบ่ง

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๔

พระภูมิเปนคนแก่เคยไปราชการทัพมาครั้งหนึ่งแล้ว เคยนับถือเวทมนต์เศก ๆ เป่า ๆ จนบัดนี้ก็ยังคงเล่าเรียนทดลองอยู่เสมอ มี

เรือนเล็กอยู่ในสวนหลังเรือนใหญ่เปนที่สำหรับทำวิชาเศกเป่า คราวหนึ่งได้ข่าวคำเล่าฦๅมาว่าจะยกทัพไปรบฮ่อ เตรียมตัวจะรับอาสาไปด้วย ค่ำลงก็ปลุกเศกอะไร ๆ อยู่จนดึก ๆ ทุกคืน เคี่ยวเข็นให้นายเหมาบุตรเรียน นายเหมาไม่เชื่อก็ไม่เรียนหลบหลีกเสีย จนพระภูมิออกเกลียด ๆ แต่คนอื่น ๆ ในบ้านแลชาวบ้านที่ใกล้เคียงนับถือพระภูมิหมดทั้งสิ้นเคยมาขอน้ำมนต์แก้อะไร ๆ เสมอ ในหมู่ที่เตรียมตัวจะไปทัพรบฮ่อนั้น จับเล่นใหญ่อดหลับอดนอนจนผอมลง นายเหมาจึงตักเตือนให้ละเว้นเสียบ้าง เพราะอดนอนแก่แล้วไม่ใคร่จะมีกำลัง โรคภัยมันจะเลยซ้ำเอา พระภูมิกลับดุเอาว่าไม่รู้จักอะไรไม่นับถือแล้วกลับมาสอนผู้ใหญ่ นายเหมาเห็นห้ามไม่ฟังแล้ว ก็ไปบอกมารดาหมายจะให้ช่วยห้าม มารดากลับดุเอาอย่างนั้นอีก นายเหมาก็เปนอันจนใจ ไปเที่ยวบอกแก่ใครเขาให้เขาช่วยห้ามปรามเขาก็กลับหัวเราะเยาะเปนทีว่านายเหมาจะเปนบ้า นายเหมาออกกลุ้มใจเต็มที แต่ไม่รู้ที่จะทำประการใดก็ต้องนิ่งอยู่ พระภูมิก็ยิ่งจับเล่นใหญ่ขึ้นทุกที คืนวันหนึ่งทำภาพยนต์ ผูกหุ่นเปนรูปคนขึ้น ปลุกเศกอะไรอยู่จน ๑๐ทุ่มหุ่นก็ไม่เปนคนขึ้นได้ กลุ้มใจเต็มที นึกถึงตำราขึ้นมาได้อีกเล่ม ๑ กลับขึ้นมายนเรือน พอได้ยินนายเหมาบุตรซึ่งนอนหลับอยู่ละเมอร้องเวยวายขึ้น พระภูมิได้ยินจึงถามว่าอะไรหวานายเหมาก็บ่นอะไรอุ้ อิ้ ๆ ต่อไป พระภูมิเข้าใจว่าผีเข้านายเหมาแน่จึงหยิบหวายลงยันต์มาหวดลงไปสองที ร้องตวาดถามว่า "มึงมา

แต่ไหนวะ ใครใช้มา" นายเหมาเจ็บรู้สึกตื่นขึ้นไม่รู้ว่าเรื่องอะไร ลุกขึ้นนั่ง พระภูมิซ้ำขู่ถามใหญ่เฆี่ยนไม่หยุดเสียงแต่มาแต่ไหน ๆ ออกไป จนผู้คนตื่นกันหมดทั้งเรือนมาดู นายเหมาไม่รู้ที่จะบอกว่ากระไร เข้าใจว่าบิดาคลั่งขยับตัวจะหนี พระภูมิเรียกให้คนช่วยจับตัวล่ามโซ่ไว้ เฆี่ยนถามเท่าไรนายเหมาก็บอกยืนคำผีไม่ได้เข้า นอนหลับอยู่ดี ๆ คนเหล่านั้นจึงตกลงกันว่า ไม่ใช่ผีเข้าเปนบ้าแน่ ในหมู่นี้พูดจากันดูผิดอยู่ก่อนแล้ว ก็เปนอันตกลงกันแน่ว่าเปนบ้า เอายานัดถุ์มาเป่าให้ทีหนึ่ง เช้าถึงจะให้กินยา นายเหมาทั้งเจ็บทั้งแค้นด้วยเขาพากันเห็นตัวเปนบ้าไปหมด จะพูดจาแก่เขาอย่างไรเขาก็ไม่เห็นด้วย ที่สุดลงจนยอมบอกว่าเปนบ้าจริง แต่ว่าหายแล้ว ประสงค์จะให้เขาเอาออก เขาก็ว่ายังไม่หาย จะพูดอะไรเขาก็เห็นเปนบ้าไปหมดทุกคำ นายเหมาจึงคิดว่า ตัวเราครั้งนี้มันกลับซ้ำร้ายยิ่งกว่านายสอนไปอีก จะทำประการใดดีถึงจะหลุดพ้นพวกนี้ไปได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๔

๑ เรื่องนี้เปนอันยากที่จะแก้ตัวให้พ้นไปจากพวกบ้าเหล่านั้นได้ดังใจ เพราะพระภูมิซึ่งเปนหัวหน้าแห่งการบ้านั้นก็เปนบิดาของนายเหมาเอง นายเหมาได้ความทุกขเวทนาครั้งนี้ ก็เปนเช่นกับมีโรคอันเกิดเนื่องมาจากบิดามารดา โรคนั้นก็ติดต่อมาในเลือดแลกระดูกของบุตรด้วย นายเหมาจะไปฟ้องร้องต่อท่านผู้ใดที่จะหาอำนาจข่มขี่บิดา เพื่อจะ

ช่วยตัวนั้นก็ไม่ได้ ด้วยจะเปนปราศจากซึ่งความกตัญญู เพราะหาอำนาจผู้อื่นมาข่มอำนาจของบิดา ฤานำเอาทุกข์ภัยมาให้แก่บิดาฉนี้ นายเหมายังพอมีช่องอยู่อย่างเดียว แต่เพียงอุส่าห์นิ่งสกดอกสกดใจไว้ แลตั้งใจรักษากิริยาอาการให้เปนอันสงบพอตกลงว่าหายบ้าได้ ทีหนึ่งเท่านั้นแล้วภายหลังเมื่อยังหาช่องหาอุบายอย่างอื่นไม่ได้ก็ต้องทำประสมประเสคล้อยตาม ๆ ไปข้างทางบ้า ๆ สักหน่อย ๆ ก่อน แล้วจึงคิดหาช่องหาคูอย่างใด ที่จะให้เปนไปตามทางอภิชาตบุตร คืออุบายอย่างใดมาแนะนำให้บิดามารดาของตัวแลพวกพ้องเพื่อนบ้านเหล่านั้น เสื่อมคลายความเลื่อมใสข้างทางเวทมนต์ไปได้ ก็จะยิ่งเปนคุณประโยชน์อย่างยิ่ง และจะเปนทางประกอบไปด้วยความกตัญญูอันประเสริฐ.

จนจริง

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๕

(เปนเรื่องต่างว่า)

พระยางารเมืองกับคุณหญิง คือ ในปัญหาที่ ๕๔ ในเล่มนี้ (ซึ่งท่านทั้งปวงคงจะจำได้เพราะได้ทราบเรื่องมาหลายครั้งแล้ว) นั้น ไม่ได้เปนนักเลงเล่นเครื่องลายคราม แต่มีชิ้นเครื่องโต๊ะเก่า ๆ ที่ได้เปนมรดกต่อ ๆ กันมามาก ของดี ๆ มีหลายชิ้น แต่ไม่ทราบว่าดีชั่วอย่างไรตั้งปน ๆ กันอยู่ที่โต๊ะสำหรับรับเสด็จหน้าบ้าน ซึ่งเก็บฤาถ้าจะว่าตามจริงก็ทิ้งอยู่ที่หอนั่งบ้าง ที่หอกลางแลในห้องไว้ของบ้าง ไม่รู้ว่าลาย

อะไรต่ออะไร ครั้นเขาเล่นเครื่องโต๊ะกันครั้งนี้ พวกที่เที่ยวหาของก็ไปหาที่บ้านนั้น ขอยืมของไปหลายรายด้วยกัน พระยางารเมืองแลคุณหญิงก็ให้ยืมไป ครั้นถึงงารพระเมรุคุณหญิงไปดูเครื่องโต๊ะ พร้อมด้วยคนที่ชอบพอพึ่งพกอยู่หลายคนด้วยกัน มีแม่จาดเปนต้น คุณหญิงไม่อยากจะเปนคนไม่เปน ก็พูดชมโน่นตินี่ไปตามบุญตามกรรมเปนอันมาก ถ้าโต๊ะใดเกี่ยวเปนของคนที่คุณหญิงนับว่าญาติ (คือห่างร้อยโยชน์ก็นับนั่น) แล้วคุณหญิงคงชมว่างามเกือบทุกชิ้น ถ้าถูกคนที่ไม่ชอบแล้วก็คอแขงไป ฤๅติบ้นบ้ไม่เลือกว่าอะไร วันหนึ่งไปพบพระยาวรนาถที่เปนคนชอบกันที่โต๊ะพระอร่ามพระอร่ามไม่อยู่ พระยาวรนาถชมกระบอกเขาไม้ใหญ่ข้างลับแลว่า ไม่เคยเห็นมีที่ไหนเลย งามเส้นพู่กันดี ลายรอยตัวและอะไรต่าง ๆ ตามสำนวนนักเลงเล่น คุณหญิงก็นึกขึ้นมาได้ว่ากระบอกเช่นนี้ของเรามี พระอร่ามก็ไปยืมของของเรามา เห็นจะเปนใบนี้นี่เอง พอนึกขึ้นเช่นนั้นก็ดูเหมือนยิ่งจำรูปร่างลวดลายได้ชัดเจนขึ้นจนแน่ใจว่า กระบอกใบนี้เปนของตัวแน่ จึงทำเปนพูดล้อพระยาวรนาถว่าถ้าขายจะให้ราคาเท่าใด พระยาวรนาถก็พูดทีเล่นทีจริง ว่า ๒๐๐ แล้วไม่ต่อ (เพราะพระยาวรนาถกำลังคุมโต๊ะเขาไม้ยังไม่สำเร็จ) คุณหญิงถามว่าแน่ฤๅ เจ้าของเขาจะเอา ๔๐๐ พูดไปพูดมาจนพระยาวรนาถเข้าใจว่าเปนกระบอกของคุณหญิง ก็ยกย่องคุณหญิงต่าง ๆ เปนอย่างพูดเล่นแกมยอ คุณหญิงเลยอวดมั่งมีได้ของเก่าแก่มาแต่ปู่ย่าตายายอะไร ๆ มากไป ลงปลายเปนตกลงว่าจะให้กระบอกใบนี้แก่พระยาวรนาถ งารแล้วให้ไปรับ

ครั้นงารแล้ว คุณหญิงให้เที่ยวเก็บของที่คนยืมมาก็ไม่เห็นกระบอกใบนั้น ก็ให้ไปทวงที่พระอร่าม ๆ ก็บอกว่าไม่ได้ยืมไป ข้างพระยาวรนาถก็มาเตือนเนือง ๆ มาครั้งไรก็สรรเสริญคุณหญิงต่าง ๆ เปนต้นว่าถึงเปนผู้หญิงก็เปนนักเลงรู้จักของดีของชั่ว มีของดี ๆ มาก พระยางารเมืองไม่เปนนักเลงไม่รู้จักอะไรงุ่มง่าม (เพราะคุณหญิงอยากแข่งฉลาดกับผัวยิ่งกว่าผู้อื่นเปนปรกติตัว) คุณหญิงก็ยิ่งชอบพระยาวรนาถมากขึ้น จนไม่ได้พบพระยาวรนาถหลายวันก็ไม่ใคร่สบาย แต่พบครั้งไรพระยาวรนาถก็ทวงกระบอกทุกครั้ง คุณหญิงผัดไว้ว่าเขายังไม่มาส่ง แต่คุณหญิงทวงถามค้นคว้าอยู่หลายวันก็ไม่ได้กระบอกใบนั้น เอาข่าวที่เปนผู้หยิบของส่งมาถามข่าวก็ว่าไม่เห็น ๆ แต่กระบอกเปนลายตัวเจ๊ก ให้ยกมาดูก็เห็นไม่ใช่จริง ย่อมไปหน่อยหนึ่งด้วย คุณหญิงนึกรู้สึกตัวว่าเห็นจะเปนกระบอกใบนี้ ที่เห็นเปนลายเขาไม้ไปเพราะเปนของตัวก็จริง แต่ไม่ได้พิศดูว่าเปนลายใดเลยจนวันนี้ แต่ครั้นจะบอกพระยาวรนาถตามจริง ก็มีความอายเพราะคุยไว้เต็มที่แล้ว แลถ้าเปนคนไม่แม่นยำเช่นนั้นพระยาวรนาถก็จะดูถูกสิ้นความนับถือเสีย คุณหญิงนึกว่าโดยพระอร่ามจะเรียกเอาราคากระบอกใบนั้นเท่าใดก็จะซื้อ แต่ครั้นจะไปว่าซื้อก็รู้แน่ว่าพระอร่ามคงจะไม่ขาย ด้วยมิใช่เขายากจนฤๅพึ่งพาอะไรอยู่กับตัว แลเมื่อให้ไปทวงถามคราวนี้ ถึงว่าทวงด้วยความแน่ใจว่าของตัวจริง ๆ ก็ดี พระอร่ามเขารู้ว่าของเขาแท้ ๆ เขาก็ออกเคืองว่าไปตู่เอาของเขาอยู่แล้ว จะไปมีหน้าพูดขอซื้อ ฤๅขอ

เปล่ากับเขาอย่างไรได้ ครั้นจะบอกจำหน่ายสูญกับพระยาวรนาถอย่างไร ของก็อยู่ที่พระอร่าม รู้แน่ว่าพระอร่ามเขาคงตั้งพระยาวรนาถคงเห็น คุณหญิงไม่สบายใจอย่างยิ่ง จะควรแก้ไขประการใดจึ่งจะปกปิดความ ลักข์ ในทางเครื่องโต๊ะ แลอย่าให้เสียวาจาที่รับจะให้กระบอกเขาไม้ พระยาวรนาถของคุณหญิงได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๕

๑ ที่จะแก้ให้บริสุทธินั้นเปนอันยาก จะได้ก็แต่เพียงทุเลาไป ได้คราวหนึ่ง แต่ต้องแก้ตามพื้นเดิมของคุณหญิงที่มิปดเจืออยู่บ้าง แล้วนั้น แลพล่ามมาก ๆ จนไม่มีที่สุด.

เมื่อพระยาวรนาถมาหาทวงกระบอกที่นี้ ให้คุณหญิงพูดว่า "พับผ่าเถอะ นะเปนเคราะห์กรรมอะไรก็ไม่รู้ละจะต้องเสียคนเสียแน่แล้วละเจ้าคุณ" ทำเปนถอนใจใหญ่นิ่งอยู่ เมื่อพระยาวรนาถถามจึงค่อยเล่าต่อไปว่า "เรื่องกระบอกเขาไม้นะซิเจ้าคุณ เดี๋ยวนี้มันกลายเปนอื่นไปเสียแล้ว ฉันจะต้องเสียคนเสียคราวนี้เอง ได้รับไว้เปนมั่นเปนเหมาะแล้วกลับมาเปนไปได้ดังนี้ฉันเสียใจมาก เกือบจะดูหน้าเจ้าคุณไม่ได้ทีเดียว นี่แหละเขาว่า ไว้ใจแก่ข้าตาบอดสองข้าง ถูกทีเดียว ไล่เลียงเข้าดูวันนี้ กระบอกเขาไม้ที่พระอร่ามนั้นหาใช่เปนของฉันเสียแล้ว ในหมู่เมื่อยืมของกันกลุ้ม ๆ นั้นฉันก็ไม่ใคร่สบาย พึ่งกลับเข้ามาจากนาไม่ได้ตรวจเข้าของอะไร เปนแต่ใครมายืมก็สั่งข่าวให้หยิบให้ไปให้จำไว้มาบอก

เท่านั้น เขาก็บอกแต่เพียงชื่อของที่ให้ยืมไป หาได้บอกว่าใครยืมอะไรไปลายอะไรไม่ ครั้นทราบว่ามีผู้ยืมกระบอกไปด้วย เมื่อไปเห็นกระบอกใบนั้นที่พระอร่ามก็เข้าใจว่าของตัวแท้ ๆ เพราะมิอยู่จึ่งได้บอกให้เจ้าคุณ ครั้นเที่ยวตามของที่เขายืมไปได้กลับมา ก็หาเห็นกระบอกใบนั้นกลับมาไม่ ได้แต่กระบอกเซียนกลับมากับของอื่น ๆ ครบหมดทุกสิ่ง เรียกบ่าวมาถามดู บางคนก็ว่าอยู่ครั้นให้ไปหยิบมาก็ไม่ได้ บางคนก็ว่าแต่ก่อนเคยเห็นแต่หายไปนานแล้ว ไม่ทราบว่าไปข้างไหน ถามคนที่ขนส่งก็ว่ากระบอกมีแต่ไม่ได้สังเกตว่าลายอะไร จะเอาแน่ลงแก่ข้างไหนก็ไม่ได้ พูดไม่ถูกกันสักคนหนึ่ง กระบอกสูญไปเปล่า ๆ จะเฆี่ยนตีมันชำระฤๅมันก็หลายคน แลยืมกันไขว่อยู่ด้วย ไม่แน่ลงว่าจะหายด้วยอย่างไรแน่ จึงเปนอันจนใจดังนี้ แล้วเรียกบ่าวให้หยิบกระบอกตัวเจ๊กนั้นมา แลบอกว่า นี่แหละเจ้าคุณมันเหลืออยู่แต่นั่งงี้แหละ ต้องการก็เอาไปก่อน แต่กระบอกเขาไม้นั้นคงจะสืบสวนหามาให้ ให้จงได้"

เมื่อพระยาวรนาถได้ทราบดังนี้เห็นพอจะเห็นจริงด้วย ไม่ทราบความลักข์ของคุณหญิงได้ แลคุณหญิงก็อย่านอนใจทอดธุระว่าเปนอันพ้นแล้ว ต้องสืบสวนหากระบอกมาให้พระยาวรนาถให้จงได้ จึงจะไม่เสียวาจา.

ช่าง

๒ ในปัญหานี้ประสงค์ให้แก้ พ้นลักข์ในเครื่องโต๊ะอย่าง ๑ อย่าให้เสียวาจาที่จะให้กระบอกพระยาวรนาถอย่าง ๑ เพราะฉนั้น จะต้องซัก

คำโบราณที่พูดกันชินว่า "เงินไม่เข้าใคร" มาแสดงในที่นี้ แลในปัญหาก็กันไว้ว่า คุณหญิงจะไปซื้อฤๅไปขอเองก็เปนการขัดข้องต่าง ๆ แต่มีหนทางที่จะลอดเล็ดกล่าวแก้ได้ว่า คุณหญิงควรจะกอบโกยเงินมากมายเท่าใดก็ช่าง ให้ผู้ที่ไว้ใจไปซื้อพระอร่าม คำว่า เงินไม่เข้าใคร มีอยู่แล้วจะกล่าวต่อไปทำไมเล่า.

ขอไปที่เถิด

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๖

ความในหนังสือ อาหรับราตรี เรื่องสาลี่สามผล เมื่อกาหลิบฮารูนอาลราสจิด สั่งให้เอาวิเซียไกฟาไปฆ่าเสียเพราะเหตุที่จับผู้ร้ายฆ่าหญิงไม่ได้ แล้วมีชายสองคน ต่างแย่งกันเข้ามารับรองว่า ตัวเองเปนผู้ฆ่า คนโน้นหาว่าคนนี้ปด คนนี้ก็หาว่าคนโน้นปด ต่างคนต่างว่าตัวฆ่าเองทั้งคู่ เปนการไม่ตกลงดูชอบกล เปนเหตุให้น่าคิดอยู่ ตามการที่ควรก็คือ ในสองคนนั้นคงกล่าวจริงข้างหนึ่ง กล่าวเท็จข้างหนึ่ง จำเปนที่จะต้องสอบสวนเอาความจริง ลงโทษผู้ผิดให้จงได้

การซึ่งเปนไปนั้น ถ้าจะว่าไปก็เปนลาภอย่างเอกของชายหนุ่ม เพราะตัวเปนผู้ฆ่าหญิง แต่พ่อตาเข้ามารับโทษยอมตายแทน ชายหนุ่มมีอำนาจเต็มที่จะผลักโทษเอาตัวออกพ้นได้ อาศรัยความสัตย์อันซื่อตรงของชายหนุ่มนั้น จึงคัดค้านคำพ่อตาเสียให้ประจักษ์เปนเท็จ ตัวยอมรับโทษเอง เปนความประพฤติอันถูกต้องดีอย่างยิ่งของชายหนุ่มผู้นั้น

เรื่องนี้แลเปนเหตุนำความคิดให้เดิรต่อไป ว่าชายหนุ่มต้องยอมตาย เพราะโทษแห่งตนที่ได้ทำความผิด ถ้าไม่มีความผิดจะควรยอมตายฤๅไม่

ว่าให้ตรงฉะเพาะตัวเราจึงจะเข้าใจได้ง่าย คือเรากับคนผู้หนึ่งจะต้องอันตรายอย่างใดอย่างนึ่ง ซึ่งจะถึงแก่เสียชีวิตคนหนึ่งรอดคนหนึ่ง เรากับผู้นั้นขึ้นอยู่บนตราชูชั่งด้วยกันคนละข้าง ถ้าผู้นั้นตายฝ่ายเราได้รอด ถ้าผู้นั้นได้รอดเราต้องตาย แต่ฝ่ายเรามีอำนาจดีกว่าด้วย จะผลักอันตรายให้พ้นตัวได้ก่อนคนผู้นั้น ให้ผู้นั้นต้องอันตรายตายก็ได้ ฤๅจะนิ่งให้คนผู้นั้นผลักอันตรายมาต้องเราตายก็ได้ จะควรนิ่งยอมตายฤๅจะผลักให้พ้นตัว

จะเรียงเปนเรื่องเปรียบไว้ให้เห็นจริงสมต้นสมปลายสำหรับท่านทั้งหลาย จะได้ตัดสินในคราวนี้ก็นึกไม่ทัน เพราะฉนั้นจึงจะว่าเปรียบไว้เปนเรื่องเหลว ๆ พอเปนราวที่จะได้แก้ง่าย ๆ ต่างว่าเราผู้หนึ่ง กับมนุษย์คนหนึ่ง ต่างคนเดิรทางมาคนละทางจำเพาะถึงพร้อมกันเข้าในที่ประจบแห่งทางสามแพร่งก็พอเจอะยักษ์เข้าตนหนึ่ง เรากับคนผู้นั้นต่างตกใจยืนตลึงอยู่ อ้ายยักษ์คว้าข้อมือกุมไว้คนละข้าง หัวเราะคาก ๆ ออกวาจาว่าวันนี้เปนบุญลาภอย่างใหญ่ จับได้คนเปนอาหารถึงสองคน เสียดายแต่จะกินไม่หมด จะต้องกินแต่คนหนึ่ง ทิ้งเสียคนหนึ่งแล้วอ้ายยักษ์ก้มลงมาจ้องหน้า แยกเขี้ยวถามเราว่า เจ้าจะยอมตัวให้ข้ากินฤๅเจ้าจะให้ข้ากินคนคนนั้น เมื่อนั้นเราก็มีอำนาจเต็มที่ที่จะชี้ให้กินคนผู้นั้นก็ได้ ฤๅจะยอมให้มันกินเราก็ได้ ถ้าเราจะพูดอ้อมค้อม

ไปอย่างไร ใจความว่าไม่ยอมให้กินเราก็เงียบอยู่ข้างเปนเราฆ่าผู้นั้น ครั้นเราจะยอมให้กินเรา ก็ดูกะไรกะไรไม่สนุกสักนิดเดียว การขัดข้องอยู่ดังนี้เราจึงนิ่งเสีย อ้ายยักษ์มันเห็นเราไม่ตอบมันโกรธขมึงตาขู่ถามเราด้วยเสียงอันดัง ว่าข้าถามเจ้าก่อนให้เลือกเอา เปนความกรุณาแก่เจ้าหนักหนาอยู่แล้ว เจ้าก็ไม่ตอบ ถ้าเจ้าไม่ตอบเดี๋ยวนี้ข้าจะถามผู้นี้บ้าง เมื่ออ้ายยักษ์มันถามดังนี้ ก็หมดวิธีที่จะเชือนแชไปอย่างอื่น ๆ ได้ เพราะรู้เปนแน่ว่าถ้าไม่ตอบตรงพอกับคำถามของมัน มันคงไปถามคนผู้นั้น แลคนผู้นั้นจะชี้ให้กินเราโดยทันที เมื่อเปนดังนี้จะควรตอบอย่างไรในสองประการนั้นจึงจะดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๖

๑ ผู้นั้นควรจะต้องเสี่ยงกุศลอกุศล แล้วแต่จะเปนไป ตั้งจิตต์ให้เปนกลางตอบไปว่า ซึ่งท่านถามข้าพเจ้ามาดังนี้ ก็นับว่าเปนกรุณาแก่ข้าพเจ้าอยู่แล้ว แต่ในเวลานี้ข้าพเจ้าอยู่ในอำนาจท่าน ๆ จะทำอย่างไรได้ทุกอย่าง ข้าพเจ้าจึงไม่สามารถที่จะตอบท่านให้ชี้ลงไปเปนเด็ดขาดที่จะให้กินผู้ใดได้ ท่านจะควรทำประการใดก็แล้วแต่ท่าน.

ตุละ

๒ ในปัญหาบังคับให้แก้ว่า จะให้ยักษ์กินตัวดีกว่าฤๅจะให้กินคนอื่นดีกว่า เพราะฉนั้นควรจะแก้ให้ตรงกับปัญหา วินิจฉัยในสองประการนั้น ควรเราจะสังเกตพิจารณาดูว่า คนผู้นั้นท่าทางเปนคนดีกว่าเราฤๅเลวกว่าเราว่าโดยคุณวุฒิ ถ้าสังเกตถนัดว่าเราดีกว่า

เราควรจะบอกให้ยักษ์กินคนนั้นทันที เพราะถ้าเราอยู่ไป จะได้ทำคุณพิเศษอันใดให้แก่โลก โลกเปนของปกครองเรา ควรนับว่าเปนคุณแก่เรา ถ้าเห็นเขาดีกว่าเราก็ให้ยักษ์กินเราเสียเถิด จะอยู่ไปก็ไม่มีประโยชน์อันใดนัก ให้เขาอยู่จะดีกว่า ฤๅมิฉนั้นสังเกตพิจารณาอย่างไรไม่ได้ เทียบเคียงดูเขากับเราเหมือนกันก็ควรจะแสดงความบริสุทธิใจไว้ พิจารณาตามเห็น ชีวิตเขากับเราเปนของพึงสงวนพึงรักเหมือนกันไม่ผิดปลาด ตั้งเมตตาจิตต์ คิดถึงคำสั่งสอนแห่งพระผู้ มีพระภาคย์ให้มั่นคง ปลงสังขารว่าเปนอนิจจังแท้ ก็ควรจะบอกแก่ยักษ์ว่า ฉันกับเขาก็มีชีวิตเหมือนกัน ต่างก็รักชีวิตเปนธรรมดา แต่เมื่อท่านมาถามฉันก่อน ก็เปนเคราะห์ดีที่ฉันจะรอดชีวิตได้ ครั้นฉันจะบอกให้ กินเขาก็สงสาร เขาคงเดือดร้อนมากที่สุด เพราะฉนั้นฉันขอสละชีวิตเปนทานแก่ท่านทั้งสอง (คือยักษ์จะได้ กินเราอิ่มนับว่าเปนทาน ๑ ชีวิตคนนั้นจะได้รอดนับว่าเปนทาน ๑) ตามแต่ท่านเถิด เราละความอาลัยในชีวิตของเราแล้ว เมื่อยักษ์ได้ ยินเราว่าดังนี้ บางทีมันจะเห็นความจริงบริสุทธิใจ สละชีวิตเราแลเขาเสียได้ ฤๅถ้ามันไม่มีเมตตาเลย มันจะกินเราก็ตาม เดชะความบริสุทธิแล้วแต่บุญกรรมเถิด ถ้าจะบอกตรง ๆ ว่ากินเราเถิดกินเขาเถิดดังนี้ ก็นับเปนฆ่าชีวิตสัตวโลกเหมือนกัน เพราะฉนั้นควรแสดงเปนคำกลางฉนี้.

กรรมฐาน

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๗

ยายจาดพาหนูฉิมหลานสาวไปก่อพระทรายที่วัดพระเชตุพนในวันที่ ๑๒ เมษายนนี้ กำลังก่ออยู่ นายเชฐูเห็นฉิมก่อพระทรายก็เข้ามาช่วยทำวุ่นวายพูดจาเกี้ยวต่าง ๆ ฉิมกลุ้มใจเต็มทีอยากจะกลับจึงพูดแก่ยายจาดว่า ย้ำจ้ำจี้ ๆ ก่อให้แล้วเสียเถอะจะได้ไป นายเชฐูพิโธ่ฉันตั้งใจมาหมายจะได้พบกันนาน ๆ พบกันประเดี๋ยวก็จะกลับไปเสียแล้ว อยู่ก่อนเถอะจ๊ะไปเที่ยวไหว้พระอีกจะด่วนกลับทำไม แดดก็ยังร้อนอยู่ หันไปพูดแก่ยาย ๆ อย่าเพ่อไปเลยนะจ๊ะ แม่ฉิมออกโกรธมากขึ้นแต่ไม่พูดว่ากระไรซักหน้างอ ยายจาดจึงตอบไปว่า มาเย่นนานแล้วนี่จะรีบไปวัดอื่นอีก นายเชฐูก็ฉันพึ่งมาเดี๋ยวนี้ ยายจาดมาเดี๋ยวนี้ก็ช่างเย่นไร เจ้าอยากพบให้นานทำไมถึงไม่มาก่อนละ ไปมัวเซอะอยู่ที่ไหน นายเชฐูฉันคิดว่าแม่จะมาต่อเย็น ๆ จึงได้มาบ้านนี้ หมายจะมาคอยเทียว ยายจาดข้าจะต้องไปละ แม่ฉิมหล่อนก็อยากจะกลับ นายเชฐูอย่าเพ่อไปเลยจ๊ะแม่ฉิมอยู่ก่อนเถอะ ฉิมหันหลังให้ นายเชฐูดูซิ พูดด้วยดี ๆ กลับโกรธหันหลังให้เสียได้ดูเถอะจ๊ะแม่ ราวกะโกรธกันมาจากไหนเทียว ยายจาดซะ ๆ ยังจะทำไถลอีกเดี๋ยวนี้แหละซิ นายเชฐูพิโธ่เอ้าแม่กลับมาโกรธเอาฉันเข้าด้วยอีก ไม่ได้ทำอาไรให้เลยเทียว ยายจาดเย่นไรจะไม่โกรธละ วันเจ้าไปหาข้าที่บ้านวันนั้น น้องแม่ฉิมเขานอนหลับอยู่ในเปลเจ้าลักตัดเสมา แล้วก็หลบหน้าหลบตาทีเดียว ทำอย่างนี้ดีฤๅ นี่ฤๅจะไม่ให้เขาโกรธ คนอย่างนี้ไม่อยากจะเห็นหน้าเห็นตา นี่จนใจมาพบเข้าแล้วพูดด้วยก็ต้อง

พูดไปนั่งงั้นเองแหละ นายเชฐฉันเปล่านะแม่ใครก็ไม่รู้ ทำไมมาลงเอาฉันเข้าเล่า ยายจาดเจ้าแหละแน่ละไปตัดเสมาหลาน ทำเสียงให้ดังมากขึ้น คนที่อยู่เหล่านั้นเปนอันมากได้ยินก็พากันแลดูสิ้น บางคนก็ห้ามว่าเอาไว้ไปว่ากันที่บ้านที่ช่องเถิด ยายจาดก็ยิ่งพูดเอะอะมากขึ้น นายเชฐจึงคิดแต่ในใจว่ายายคนนี้แกเก่งจริง ๆ ทำให้เราได้อายคนเหล่านี้เสียแล้ว ครั้นจะพูดกับแกต่อไปแกก็จะอึกทึกขึ้นทุกที จะเอาถ้อยความหาว่าแกสบประมาทฤๅก็ไม่ควร กับมาเที่ยวก็จะให้เกิดความ ถ้าจะไปเสียเดี๋ยวนี้คนที่เขาได้ยินก็จะเข้าใจว่าไปลักตัดเสมาเด็กจริง จะควรแก้ไขอย่างไรให้คนที่เหล่านี้สิ้นสงสัย ให้ตัวเปนคนบริสุทธิได้ เพราะคนเหล่านี้เขาเข้าใจกันเสียว่าเปนพี่น้องกันด้วยคงจะเห็นเปนจริงไปหมด แต่ที่จริงนายเชฐกับยายจาดแลฉิมไม่ได้เคยรู้จักกันเลยพึ่งจะมาพบกันคราวนี้ ยายจาดแกล้งทำให้ได้อายค่าที่เกี่ยวหลานสาวแกเท่านั้น.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๗

๑ เมื่อผู้คนได้ยินกันมากแล้ว นายเชฐควรจะพูดขึ้นในทันใดว่านี่แน่ะแม่ แม่เปนผู้ใหญ่ก็จริงแต่แม่ยังงมเซอะอยู่มาก ยังซ้ำคุณน้าน้องคุณย่าแลคุณยายที่บ้านก็พลอยเซอะไปด้วยเหมือนกัน แม่รู้ฤๅว่าแม่ฉิมนี้รักใคร่ได้เสียกับใครบ้าง ใครไปมาอยู่ที่บ้านเห็นบ้างฤๅเปล่าไปชำระดูเถอะฉันรู้เต็มใจนะแม่นะ นั่นแหละเปนผู้ลักตัดเสมาน้องแม่ฉิมไปตั้งแต่วันขึ้น ๑๓ ค่ำ เด็กที่บ้านมันเห็นก็บตามมันยังมาบอกแก่ฉันอีก

พุทโธ่ ฉันยังคิดกันกับพี่ทับว่าจะช่วยคอยจับให้อีกน่ะ ยังกลับมาลงร้ายเอาฉันได้ เมื่อแต่กี้นี้ฉันก็ไปไม่เห็นแม่ ฉันยังไปนั่งพูดอยู่กับคุณน้าอีก ฉันจะบอกแก่คุณน้าแล้วหละ ก็เห็นว่าคุณน้าจะไม่เชื่อ เพราะกำลังสุดสวาทขาดใจที่ตัวแม่ฉิมอยู่ ฉันจะคอยจับมันให้ได้ก่อนจึงจะบอก นี่ถ้าไม่เอาร้ายมาใส่ฉันก็จะยังไม่บอกให้รู้ดอกน่ะ นี่เห็นว่าฉันจะมาเกี่ยวแม่ฉิมฤๅจึงมาใส่ความเอาดังนี้ อย่ากลัวเลยฉันไม่กินเดนอ้ายซิกดอก เอาเถอะมันจริงอย่างไรกลับไปบ้านวันนี้ก็คงจะได้รู้ความกัน ไหน ๆ มาพาโลเอากันแล้วก็จะชี้ตัวให้เห็นในวันนี้ ว่าเท่านั้น ข้างยายจาดก็จะนิ่งอั้นไปเปนแน่ ถึงว่ารู้อยู่แก่ใจเองว่าเปนการไม่จริง ก็แต่จะพูดจาอย่างไรก็ไม่ได้ด้วยตัวพูดหมายความเอาว่า เขาเปนพี่น้องเคยไปมาที่บ้านแล้วคนทั้งปวงก็จะเห็นว่าเปนการสนิทกันจริง นายเซฐคงจะรู้การนั้นจริงเปนแน่

แก้อย่างนี้ก็ได้แต่เอาตัวรอดไปคราวหนึ่ง หาใช่แก้ไปโดยยุติธรรมแลทางอันสมควรไม่ แลในใจจำต้องมีความเวทนาแม่ฉิมอยู่ด้วยมาก เพราะว่าตัวแม่ฉิมก็ไม่ได้ผิดชอบอะไรด้วย เปนแต่เขาอาศรัยตัวลงเปนพยานพอที่จะเดิรไปเท่านั้น แลตัวพลอยต้องรับความเจ็บอายด้วยเปล่า ๆ บางทีโทษที่นายเซฐพูดดังนั้น ก็จะทำให้แม่ฉิมได้ความลำบากต่อไปในการที่จะแต่งงารภายหน้า ถ้าความรู้ไปถึงไหน เขาก็จะพากันรังเกียจไม่สมัคสมาคมกับแม่ฉิม บาปอันนั้นจะเหมือนกับคนเล่นไม้ดัดตัดกิ่งก้านไม่ให้งอกงาม ฤๅตัดแขนขาสัตว์ให้สิ้นไปจนได้ความลำบากมาก

ฤๅมิฉนั้นบางทีถ้าแม่ฉิมเปนคนรักษาความอายอย่างอุกฤษฐ์ เหตุที่ได้ความอัปอายก็จะถึงกลับไปทำตัวให้ตายได้ บาปของนายเชฐก็จะเท่ากับมนุสสวิคคหะ คือทำชีวิตมนุษย์ให้สิ้นไป ถ้าจะให้ดีนายเชฐต้องมีความอุสาหะคิดเข้ารับแต่งงารกับแม่ฉิมเสียเอง จึงจะลบล้างบาปอย่างอื่นหาย ให้คงเหลือแต่มุสาวาทอยู่ตัวเดียว แลอาศรัยเอาความกรุณาในดวงจิตต์ที่มีอยู่เข้าตั้ง ก็จะเปนกุศลได้อย่างหนึ่ง ประโยชน์ก็จะไม่เสียความประสงค์เดิมก็จะสมด้วย.

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๙

ตาเจ๊กฉุผู้หนึ่ง เปนคนขายหมูอยู่ตามแม่น้ำลำคลอง เวลาวันหนึ่งตาเจ๊กฉุนั้นพายเรือหมูเที่ยวขายไปตามแม่น้ำ พอไปถึงปากคลองแห่งหนึ่งเข้า ตาเจ๊กฉุก็พายเรือเลี้ยวเข้าคลองร้องขายหมูไปพอใกล้หน้าบ้านๆหนึ่ง เห็นมีชายหลายคนนั่งอยู่บนตลิ่ง แต่ชายผู้หนึ่งนั่งอยู่บนตพานน้ำ ดูท่าทางเปนที่เจ้าของบ้าน ตาเจ๊กฉุก็พายเรือหมูพอจะผ่านหน้าบ้านไป นายเชิดผู้นั่งอยู่บนตพานน้ำจึงร้องเรียกให้แวะแล้วถามว่า หมูของลื้อมีอยู่กี่มากน้อย ตาเจ๊กฉุบอกว่า หมูของอั้วมีอยู่สิบบาทเท่านั้นและ ชายผู้นั้นจึงลงไปที่กระได ทำเปนไปมอง ๆ แล้วว่า หมูอะไรอย่างนี้มีแต่เนื้อกับกระดูกทั้งนั้น ไม่มีมันสักหน่อย ตาเจ๊กฉุจึงว่า นี่ไม่ใช่มันฤๅถมไปทำไลว่าไม่มี หมูของเขาเปนกองจะซื้อก็ซื้อเถอะ นายเชิดจึงว่า ก็จะให้เท่าไรล่ะ เอาสามบาทสองสลึงเถอะ ว่ากันไปว่ากันมาก็ตกลงราคาสามบาทสามสลึงเพื่อง นายเชิดจึงสั่งอ้ายใหญ่คนหนึ่งว่า

เองมาเอาหมูนี้ไปให้แม่แจ๋ว แล้วเอาเงินมาให้ค่าหมูสามบาทสามสลึงเฟื้อง อ้ายใหญ่ก็ลงไปฉวยเอาหมูขึ้นไปจากเรือแล้วเดิรหายขึ้นไปบนบกจนประมาณครู่หนึ่ง ตาเจ๊กฉุจึงเตือนว่า ไหนเงินล่ะจะได้ไป นายเชิดจึงให้อ้ายซออีกคนหนึ่งไปเร่งเอาเงินมาเร็ว ๆ อ้ายซอเดิรขึ้นไปแล้วกลับมาบอกว่า นายผู้หญิงว่าอะไรหมูนิดหนึ่งเท่านั้น จะเอาถึงสามบาทสี่บาท นายผู้หญิงไม่ให้มา นายเชิดก็โกรธลุกขึ้นตั้งท่าจะเตะเอาอ้ายซอ ๆ หลบลงมาที่กระไดฉวยเอาพายมาจากมือเจ๊กฉุได้ วิ่งขึ้นไปท้านายอยู่บนตลิ่ง นายเชิดยิ่งโกรธมากขึ้น วิ่งลงมาฉวยมีดหมูในเรือของตาเจ๊กฉุได้ วิ่งไล่จะฟันอ้ายซอขึ้นไป อ้ายซอก็วิ่งหนีนายเชิด ๆ ก็ไล่เลยหายไปบนตลิ่ง ตาเจ๊กฉุสำคัญว่าบ่าวนายวิ่งไล่กันเข้าไปในบ้านก็ร้องเรียกอยู่เปนนานไม่เห็นออกมา จึงลากเรือเข้าแอบหลักไว้ที่กระไดแล้วตัวก็เดิรขึ้นมาถามดูที่ประตูบ้าน คนในบ้านเขาพากันว่าไม่รู้ไม่เห็นตาเจ๊กฉุไม่รู้ที่จะทำอย่างไรก็กลับหลังมาดูที่ท่า เห็นคนลุยน้ำลากเรือไปตามริมตลิ่งฟากข้างโน้นไกลเสียแล้ว ร้องตะโกนจนสุดเสียงเขาก็ไม่กลับ จะร้องให้ใครช่วยจับกุมก็ไม่เห็นมีบ้านช่องต่อไป มีแต่ไร่นาแลสวนผัก จะเดิรเลียบตลิ่งไปตามเรือก็ติดรั้วขวากหนามของเขตสวน จะโดดน้ำตามเรือไปก็จะไม่ทัน แล้วก็เปนห่วงหมูมีดหมูแลพายที่เขาพาหายไปบนฝั่งจะต้องติดตาม ไม่รู้ว่าจะตามไปทางไหนดี ตัวคนเดียวจะตามไป ก็คงได้หน้าเสียหลังได้หลังเสียหน้า คิดไม่ตกลงส่งเสียงโว้เว้ ๆ ไม่เปนภาษายืนพว้าพวังเก้งก้างอยู่ดังนี้ ควรตาเจ๊กฉุจะทำอย่างไรดีจึงจะได้ของ ๆ ตัวกลับคืนมาทั้งหมด.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๘

๑ ในปัญหานี้ ก็แปลความว่า พวกนายเชิดเปนพวกขโมยแท้ คิดกลอุบายซื้อหมูเจ๊กไม่ให้เงิน แลมิหนำซ้ำเอามีดเอาเรือพายไปหมด เจ๊กสิ้นตัว พิโธ่ พิโธ่ น่าสงสารเปนการยากที่ตาเจ๊กฉูจะได้คืนของหมด แต่ถือเอาคำในปัญหาก็เห็นว่าตาเจ๊กฉูจะไม่ขาดทุนอันใดนัก คือที่ว่า ตาเจ๊กฉูละล้าละลังจะติดตามก็จะได้หน้าเสียหลังได้หลังเสียหน้า คำว่า ได้หน้าฤๅหลังนี่แหละจะแก้ตัวได้ แต่จะเอาได้หน้าก็มีดแลพายน่ากลัว จะแพ่นหัวตาเจ๊กบ่น เอาได้หลังดูจะดี คือควรจะติดตามเอาเรือที่คน เข็นหนีเอาไปเห็นไร ๆ นั้นเอามาให้ได้เสียก่อน แลบอกชาวบ้าน กำนัน อำเภอให้จับคนขโมยเรือนั้น พิจารณาคงได้ความแล้วก็จะได้ของคืน เปนมั่นคง เมื่อได้ความตลอดแล้วก็มีประโยชน์อีก ที่จะกำจัดศัตรู ของคนจนที่อุส่าห์ค้าขายเลี้ยงชีวิตด้วย.

ไอ้ย่า

ปัญหาขัดข้องที่ ๖๙

นายกิ่มมีภรรยาชื่อแม่หน่าย นายบัวมีภรรยาชื่อแม่ชื่นอยู่ติก แถวเคียงกัน หน้าติกก็เหมือนกัน แต่แม่หน่ายภรรยานายกิ่มนั้นเปน ชู้กันกับนายแฉ่งซึ่งเปนเพื่อนของนายกิ่ม นายบัว ฝ่ายแม่ชื่นนั้นเปน คนดีเรียบร้อยดีเปนคนรู้รักษาตัวแลชื่อเสียงของหล่อน อยู่มาวันหนึ่ง นายกิ่มมีธุระไปการ แม่หน่ายหล่อนรู้แน่ว่านายกิ่มผู้สามีคงมาดึก แม่หน่ายนั้นก็นัดแก่นายแฉ่งว่า เพลายามหนึ่งให้มาหาที่บ้าน จะเอาธูป

ไปปั๊กไว้ที่ประตูบ้านสามเล่ม เป่นที่สังเกตว่านายกิ่มไม่อยู่ ให้มาเคาะที่ประตูจะเปิดรับ พอเพลาพลบค่ำนายแฉ่งก็คอยตามนัด ครั้นเวลายามหนึ่งแม่หน่ายก็เอาธูปจุดมาปั๊กไว้ที่ผนังตึกหน้าบ้านนายกิ่มตามที่นัดหมายกันกับนายแฉ่ง ในเวลานั้นนายบัวก็ไปธุระเหมือนกัน แต่กลับมาบ้านก่อนนายกิ่ม ครั้นเดิรมาเกือบถึงบ้านมืดแลไม่เห็นหนทาง ครั้นถึงหน้าบ้านนายกิ่มก็แลไปเห็นธูปจุดปั๊กอยู่หน้าบ้านนายกิ่ม นายบัวจึงไปถอนเอาธูปนั้นรวมกันเข้าแกว่ง ๆ ก้ม ๆ มาเพราะมืดนัก ครั้นถึงบ้านของตัวเข้า จะทิ้งธูปเสียก็เสียดาย จึงเอาธูปนั้นปั๊กไว้ริมผนังตึกหน้าบ้าน แล้วนายบัวก็ร้องเรียกภรรยาให้เปิดประตูรับ แม่ชื่นก็เปิดประตูรับสามี แล้วก็ปิดประตูบ้านดังเก่า ส่วนนายแฉ่งนั้นคอยเวลาอยู่ ครั้นถึงกำหนดที่นัดกันไว้ ก็แต่งตัวเดิรมาผู้เดียวคอยแลดูแสงธูปที่หน้าบ้านแม่หน่าย พอแลเห็นแสงธูปที่จุดไว้ตามนั้น นายแฉ่งนึกดีใจมาก ด้วยสำคัญแต่ธูปเป่นประมาณ นายแฉ่งก็แอบเข้าไปที่ประตูบ้านนายบัวค่อย ๆ เคาะประตูแต่เบา ๆ ก่อนเวลาที่จะเกิดเหตุนั้น นายบัวแม่ชื่นยังหาหลับไม่ ได้ยินเสียงที่ประตูบ้านดังแก๊ก ๆ นายบัวก็นึกปลาดใจจึงลุกขึ้นจากที่นอนเดิรย่องมาที่ประตู แล้วนิ่งแอบฟังว่าจะเป่นเสียงอะไรแน่ ก็ได้ยินแก๊ก ๆ กึก ๆ ดังเข้า นายบัวก็รู้แน่ว่าเสียงคนเคาะให้เปิด นายบัวจึงเอาหูแอบเข้าไปริมประตู อยากจะฟังความให้รู้แน่นอนก่อน ก็ได้ยินเสียงเคาะกึก ๆ แก๊ก ๆ แล้วได้ยินเสียงคนบ่นว่า นัดกันแล้วยังทำเฉยเสียได้ฤๅแกล้งจะล้อเล่น นายแฉ่ง

ก็เคาะประตูซ้ำเข้าอีกหาได้คิดเคลือบแฝงสิ่งใดไม่ เพราะเคยไปมาบ่อย ๆ ฝ่ายนายบัวฟังความอยู่ข้างในได้ยินเสียงผู้ชายเคาะเรียกให้เปิดรับ ก็เฉลียวใจว่าแม่ชื่นภรรยาของตัวมีชู้แน่ แค้นใจกลั้นโมโหเต็มกำลัง ไม่มีความคิดสิ่งใดที่จะเหนี่ยวรั้งให้รอช้าฤๅเงียบเสียได้ คิดจะไม่เลี้ยงแม่ชื่นต่อไป คิดจะทำเสียให้เต็มอำนาจของตัว ทันใดนั้นนายบัวก็ย่องกลับไปดับไฟที่ตามไว้เสีย แล้วฉวยได้ดาบสำหรับมือ ก็รีบไปที่ประตูเคาะรับเข้าแก็ก ๆ นายแฉ่งก็ดีใจเต็มที่ เลยพูดซ้ำอีกคำหนึ่งว่า ฉันสู้ยืนคอยหล่อนนมนาน นายบัวก็รู้แน่ว่าแม่ชื่นนัดชู้มาหา คิดกะกำลังของตัวว่า จะฟันเสียให้ขาดสองท่อน ก็ถอดกลอนประตูค่อย ๆ แง้มจะให้ผลักเข้ามา ทันใดนั้นนายแฉ่งพเอิญให้ผิดกลิ่นที่เคยสังเกตไว้ ก็สดุ้งใจขึ้นยั้งตัวทัน นายบัวก็เปิดประตูเอาดาบฟันโดยเต็มกำลัง เปนบุญของนายแฉ่งหาถูกไม่ นายแฉ่งรู้แน่ว่าผิดบ้าน แลเกิดเหตุการณ์ใหญ่ ก็รีบวิ่งหนีเอาตัวรอด ฝ่ายแม่ชื่นคนสุจริตได้ยินเสียงดังโครมครามกึกก้อง หล่อนตกใจด้วยกำลังเคลิ้มสติจวนจะหลับ ก็ร้องขึ้นว่าอะไรกันที่ไหนฤๅไฟไหม้ นายบัวก็กลับหมุนเข้าบ้าน ร้องว่ามึงอย่าไขสือพูดแก้ความกูรู้แล้วฆ่าเสียเห็นจะดี นายบัวก็ตรงเข้าเตะตบแม่ชื่นอย่างใหญ่ แม่ชื่นร้องกรีด ๆ จนสุดเสียง เรียกให้ชาวบ้านช่วยด้วย นายบัวทำเต็มอำนาจเต็มกำลัง ไม่มีอินจะพักถามความก่อน ฝ่ายเพื่อนบ้านได้ยินเสียงตีกันเหลือเกินจนฟังไม่ได้ ก็รีบจุดไต้ไฟพากัน

มาช่วย ทั้งอยากจะรู้ความด้วย พอเพื่อนบ้านมาถึงพร้อมกัน ก็เข้าช่วยห้ามปรามกลัวแม่ชื่นจะตาย ด้วยมีจิตต์สังเวชแม่ชื่นก็พากันถามว่ามันเปนอย่างไรกัน ขอที่ต้องพูดกันก่อนให้รู้ความ ตัวเปนผู้ชายจะทำกับผู้หญิงถึงสาหัสเช่นนี้ไม่ชอบ เกินอาญาของตัวนัก ค่อยพูดกันก่อน นายบัวก็หยุดเล่าชี้แจงให้เพื่อนบ้านฟัง ว่าเดิมเปนอย่างนั้นๆแล้วอย่างนั้นๆ ฉันจะเลี้ยงได้ที่ไหน มีชู้สด ๆ ถ้าฉันพื้นถูกมันแล้วคงขาดสองท่อน ฝ่ายแม่ชื่นได้ฟังนายบัวเล่าความแล้วหมดสติที่จะแก้ตัวโต้เถียงเขา ร้องไห้แล้วร้องว่ากรรม ๆ ฉันอยากจะตายเสียเดี๋ยวนี้ ขอเดชะแห่งความสัตย์ความบริสุทธิของฉัน ขอให้เทพยดาเจ้าเปนพยานของฉันด้วยเถิด ฉันพูดอีกไม่ได้แล้ว แม่ชื่นก็นิ่งแน่ไป ปัญหาข้อนี้ แม่ชื่นจะควรทำประการใด จึ่งจะให้นายบัวเห็นความบริสุทธิของหล่อนได้ ว่าหล่อนเปนคนดีเช่นนี้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๖๙

๑ ในปัญหาเรื่องนี้ ดูเปนน่าสงสารแม่ชื่นที่สุด ไม่ควรเลยที่ตัวของหล่อนจะมาได้ทุกข์ภัยโดยใช่เหตุอันสมควร การที่เปนไปทั้งนี้ ถ้าจะว่าโดยมูลเหตุที่เกิดวิวาทกันนั้น จะว่าเปนความผิดของใครก็ยาก คือจะว่าเปนความผิดของชู้สาวข้างโน้นมาทำให้นายบัวกับแม่ชื่นวิวาทกันนั้น ก็ใช่เหตุที่จะเอามากล่าว จะว่าเปนความผิดของนายบัวที่ไปถอนเอาธูปอันปักอยู่หน้าบ้านของผู้อื่นมาปักไว้หน้าบ้านของตัวจึงทำให้เกิด

ความนั้น ก็ไม่ใช่ความผิดแท้ทีเดียว เพราะการเช่นนั้นถึงใคร ๆ บ้าง (นอกจากเทวดาฤาผู้วิเศษที่มีญาณฤทธิพิจักษุซึ่งจะรู้ได้ว่ารูปอันนั้นเป่นรูปสำคัญสัญญาของเขาแล้ว) ก็ย่อมจะเป่นได้ด้วยกัน จะว่าเปนความผิดของนายบัวที่ไปโกรธเอาเมียง่าย ๆ ไม่พิจารณาให้ถ้วนถี่ก่อนนั้น ข้อนี้ก็ยากเต็มทีที่นายบัวจะได้สิ่งอันใด (นอกจากเปนคนใจดีที่สุดฤากลัวเมียที่สุด) มาหักห้ามนายบัวให้รอไว้ได้ เพราะว่าเหตุตั้งแต่แรกเกิด คือเมื่อนายบัวได้ยินเสียงเคาะประตู จนตลอดไปถึงแม่ชื่นตกใจลุกขึ้นถามว่าเสียงเอะอะอะไรกันนั้น ก็ได้ความชัดเจนพออยู่แล้วที่นายบัวจะลงเนื้อเห็นเอาได้ว่าแม่ชื่นมีชู้จริง ๆ (เว้นแต่ความจริงที่ผิดบ้านซึ่งยังไม่มีใครรู้เท่านั้น) เหตุที่ได้ฟังความตลอดชัดเจนถึงเพียงนี้ ถ้าจะคิดเทียบกับคนอื่นบ้าง ก็เห็นว่าจะมีน้อยเปอร์เซนนักที่จะไม่ลงเอาว่าเมียของตัวมีชู้แลยิงกันพักหนึ่ง ฤาจะว่าเปนความผิดของแม่ชื่นที่ไม่ระวังรักษาตัว ข้อนี้ก็หาใช่เหตุไม่เลยที่แม่ชื่นจะรู้แลจะระวังป้องกันสถานใด ตกลงคงไม่ใช่ความผิดของใครหมด คงเปนเคราะห์ของคนที่เกี่ยวข้องทั่วไป คือเคราะห์ของชู้สาวคู่โน้นที่จะต้องเริศร้างห่างเหินกันไป ด้วยมาเกิดความเรื่องนองขึ้น เคราะห์นายบัวที่ต้องเกิดโทษะอันแก่กล้า เคราะห์ของแม่ชื่นที่ต้องได้ความทุกข์ภัยแก่ตัว เคราะห์ของเพื่อนบ้านที่จะได้ความเดือดร้อนใจด้วยต้องเปนธุระช่วยเหลือต่าง ๆ ฉนี้เป่นต้น

ก็เหตุอันนี้ คนอื่นไม่สู้เป่นการเดือดร้อนสำคัญ เหมือนแม่ชื่นคือการที่เปนเช่นนี้เปนทางที่จะให้เกิดอันตรายอย่างยิ่งของธรรมดา

สัตริ เพราะแม่ชื่นจะได้รับความทัณฑภัย แลความลอายอย่างที่สุด แลได้รับข่าวคราวอันเสียชื่อเสียง แลจะเกิดความเศร้าโศกเสียใจอย่างยิ่ง แลเปนมูลที่จะให้เกิดโรคภัยต่าง ๆ แก่แม่ชื่นได้ด้วยความช้ำชอกในใจของตัวบ้าง ก็ในระหว่างนั้นแหละเมื่อแม่ชื่นได้ฟังคำของสามีจนรู้เรื่องความตลอดแล้ว แม่ชื่นก็สิ้นสติโดยได้ยินข้อความอันปลาดลามกอย่างที่สุด ไม่รู้ว่าตัวจะแสดงความจริงใจของตนอย่างใดให้คนอื่นปรากฎว่าตัวเปนผู้บริสุทธิได้ ในปัญหาก็ถามขึ้นว่าควรแม่ชื่นจะทำประการใด ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า เมื่อแม่ชื่นกลับได้สติแล้วควรจะทำได้อย่างเดียว คือพูดแก่สามีของตัวว่า ฉันจะขอพูดสักคำหนึ่งขอให้รอฟังสักประเดียว ตัวของฉันนี้ตั้งแต่มาอยู่กินเปนสามีภริยากัน ฉันก็คิดอยู่อย่างเดียวแต่จะวางชีวิตไว้ในท่านเท่านั้น ฉันมิได้คิดการนอกใจท่านอย่างหนึ่งอย่างใดเลย เมื่อการมาเกิดขึ้นดังนี้แล้ว ฉันก็ไม่รู้ที่จะพูดจาอย่างโต้เถียงได้อย่างไร แต่พูดอยู่ได้คำเดียวว่าไม่จริงเท่านั้น เมื่อท่านจะทำโทษอย่างใดก็แล้วแต่ท่านเถิด ฉันยอมทั้งสิ้นไม่หลบหลีกหนีหายเลย แต่ขอเตือนสักอย่างหนึ่ง ถ้ายังมีความเมตตากรุณานับว่าฉันเปนเมียอยู่แล้ว จงช่วยสืบสวนให้ได้ความจริงเสียก่อน ฉันจะว่าไปก็จะเปนการแก้ตัวต่าง ๆ อนึ่งท่านก็ได้ฟังความมาเลอียดแล้ว แต่ยังหาเปนหลักฐานทีเดียวไม่ ธรรมดาการอย่างนี้คงมีช่องที่จะค้นคว้าให้ได้ความจริงต่อไป แลคงมีเหตุติดเนื่องมาก่อนเมื่อสืบสวนได้ความเปนหลักฐานแล้ว ท่านจะทำประการใดก็ได้ทุกอย่าง

เมื่อว่าเท่านั้นแล้วบางทีนายบัวก็จะได้คิดขึ้น ฤๅเพื่อนบ้านที่มาช่วยห้ามปรามก็จะเห็นจริงช่วยพูดเหนี่ยวรั้งได้ เพราะธรรมดาเพื่อนบ้านก็ย่อมรู้เห็นอยู่ว่าใครดีใครชั่ว คงจะประทังให้การนั้นสงบไปพักหนึ่ง พอที่จะสืบสาวเรื่องราวต่อไปได้.

ช่วยด้วย

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๐

นายไผ่มาเรือเข้าด้วยบิดามารดาล่องลงมาถึงลานเท เวลาเย็นก็จอดจะนอนที่นั้น พร้อมด้วยเพื่อนเรือที่ล่องลงมาด้วยกันหลายลำ พอจอดเรือแล้ว นายไผ่ก็ลงเรือสำปั้นเล็กซึ่งผูกท้ายเรือเข้ามานั้น พายล่องลงมาตามน้ำ จะไปหาพระที่ชอบกันอยู่วัดเกาะใหญ่อยู่ใต้บ้านที่จอดเรือลงมาห่างกันมาก เมื่อนายไผ่มาถึงวัดแล้วเกิดพยุใหญ่ พอพยุสงบแล้ว นายไผ่ก็ลาพระลงเรือพายทวนน้ำขึ้นมาได้สักครึ่งทาง เห็นคนลอยมากลางน้ำคนหนึ่งร้องเรียกให้ช่วย นายไผ่ก็พายเรือออกไป เห็นเปนผู้หญิงสาวรูปร่างหน้าตาหมดจด นายไผ่ยิ่งมีความสมเพชมากขึ้น รับผู้หญิงนั้นขึ้นมาบนเรือแล้วถามว่า เหตุไรจึงได้ลอยน้ำมาดังนี้ หญิงนั้นบอกว่า มาเรือพม้าสองแจวเที่ยวค้าขายกับบิดามารดาถูกพยุเรือจมลง จึงได้พลัดกันลอยน้ำมา พี่ได้ช่วยฉันไว้ครั้งนี้บุญคุณนัก จะให้ทำอย่างไรจะยอมแทนคุณทุกอย่าง ขอแต่เพียงให้รอดตายได้เที่ยวตาม

หาบิดามารดา นายไผ่ก็รับว่าจะช่วยเที่ยวตามให้แต่กลับไปเรือใหญ่เสีย ก่อน เรือนี้เปนเรือเล็กไปไกลไม่ได้ แลขี่ได้ก็ฉะเพาะสองคนเท่านั้น ก็พายเรือนั้นมา นายไผ่อยู่ข้างสบายใจมาก

เมื่อเวลากำลังพยุใหญ่นั้น หลักเรือใหญ่นายไผ่ถอนเรือจะลอย ตาฝางบิดานายไผ่งุ่มง่ามออกมาจากประทุนพลัดตกน้ำลงลอยไป คนที่ เรือแลเพื่อนเรือก็จะไปตาม ไปไม่ได้กำลังพยุใหญ่ต่างก็เอะอะกันอยู่ เมื่อนายไผ่พายเรือเล็กมานั้น เปนเวลาจวนจะค่ำ เห็นคนลอยน้ำมาอีก คนหนึ่ง นายไผ่เข้าใจว่าบิดาฤๅมารดาหญิงนี้แน่ หญิงนั้นก็ดีใจ นายไผ่ ก็พายเรือเข้าไปจะรับ กลับเปนตาฝางบิดาของตัวไปอ่อนจวนจะจมอยู่แล้ว ตาฝางเห็นเรือมาช่วยก็ดีใจเกาะเรือไว้ นายไผ่จึ่งถามว่า ทำไมพ่อถึง ได้ลอยน้ำมาดังนี้ ตาฝางก็เล่าให้ฟังแล้วว่ารีบรับข้าขึ้นบนเรือเดี๋ยวนี้ หนาวเต็มทีแล้วจะจมลงเดี๋ยวนี้แล้ว นายไผ่ก็จับมือบิดาไว้ ครั้นจะรับขึ้น มาบนเรือ ๆ ก็จะจมลง ด้วยขี่ได้แต่สองคนเท่านั้น ครั้นจะไล่หญิงนั้น ให้ลงเสียจากเรือก็มีความเสียดายแลเวทนา ด้วยลอยน้ำมาก็อ่อนกำลัง ลงแล้ว ถ้าไล่ลงเสียจากเรือก็คงจะจมตายเปนแน่ แลได้รับคำเขาไว้ แล้วว่าจะช่วยเขา นายไผ่ไม่รู้ที่จะทำประการใด ข้างตาฝางก็เหนี่ยวเรือ ไว้เร่งให้รับขึ้นเรือก็จวนจะล่มลง ถ้าเรือล่มลงแล้วบิดากับผู้หญิงคนนั้น ก็ไม่แน่ว่าจะเกาะเรือไว้ได้เพราะอ่อนกำลังทั้งสองคน มีอย่างเดียวแต่จะ จมน้ำตาย ถ้านายไผ่จะลงเสียจากเรือให้บิดาขึ้นเรือ ก็ไม่แน่ว่านายไผ่ จะรอดตายได้เพราะน้ำเชี่ยวมาก เปนการขัดข้องขึ้นดังนี้ นายไผ่จะควร ทำอย่างไรจึ่งจะเปนอันสมควรแลถูก.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๐

๑ ควรแท้ทีเดียวที่นายไผ่จะช่วยหญิงคนนั้นกับบิดาของตัวให้พ้นจากความตาย เพราะเหตุว่า หญิงนั้นก็เปนหญิง แลเปนผู้มีกำลังอ่อนอันควรแก่ผู้มีกำลังมากกว่าจะกรุณาอย่างหนึ่ง กับในเวลานั้นฝ่ายหญิงก็ได้รับความเหน็ดเหนื่อยมากแล้วด้วย ยังก็แต่ชีวิตจะจากร่าง อย่างหนึ่ง ในเวลานั้นหญิงนั้นก็เปนอันไม่มีแล้วซึ่งจะได้ใครเปนที่พึ่งที่ช่วยชีวิตนอกจากนายไผ่อย่างหนึ่ง ข้างฝ่ายตาฝางเล่าก็เปนคนแก่มีกำลังน้อยเช่นกับหญิงแลได้ความคับแค้นเท่ากับหญิง แลตาฝางก็ใช่คนอื่นคือบิดาของตัวด้วย ว่าที่จริงแล้วควรนายไผ่จะช่วยบิดาของตัวก่อนต้องหนักข้างบิดาอยู่มาก แต่เหตุนี้เปนทางผิดยุติธรรมอยู่ด้วยตัวได้พบหญิงนั้นแลช่วยก่อนแล้วด้วย ครั้นจะกลับช่วยบิดาเล่าก็เหมือนกับต้องฆ่าหญิงนั้นเสียคนหนึ่ง เพราะรู้อยู่ว่าหญิงนั้นคงจะไม่รอดเปนแท้ โทษฝ่ายบัจจุบันแลอนาคตคงต้องมีแก่ตัวแน่ เพราะฉนั้นยังมีทางอย่างเดียวที่พอจะดีกว่าอย่างอื่น คือนายไผ่ก็คิดไว้แล้วว่าตัวจะลงน้ำเสียให้บิดาขึ้นเรือไปกับหญิงเปนสองคน นายไผ่ก็กลัวตัวจะตายเพราะน้ำเชี่ยว แต่ไม่เปนไรเอานั่นเองแหละ คือตัวค่อย ๆ ลงเสียจากเรือ แล้วช่วยเหนี่ยวขึ้นเรือไว้ข้างหนึ่ง ให้บิดาของตัวขึ้นข้างหนึ่ง แลให้บิดาฤๅหญิงพายไป ตัวก็เกาะเรือไว้ค่อยยากเรือต่างหางเสือให้ดี อย่าทวนน้ำนักค่อยพยุงตาม ๆ น้ำไป และแลดูเห็นใกล้ฝั่งข้างไหนก็ยากเข้าไป ฤๅเห็นเรือใหญ่ ๆ มาข้างไหนบ้าง ก็ยากเข้าไปร้องให้เขาช่วยแลทำซิกแนลอะไร ๆ ให้เขา

เห็นฉนี้ ก็พอเห็นได้ว่าตัวแลชีวิตอีกสองคนก็จะไม่ตาย เพราะตัวยังมีกำลังอยู่พอจะสู้น้ำได้แลพอจะยึดเรือมั่นได้ แลสติตัวก็มีอยู่พอจะแก้ไขได้ ไม่เข้าถึงฝั่งก็คงพยเรือไปมาอย่างหนึ่ง ฉนี้แหละเดชะบุญกุศลผลแห่งความกตัญญูต่อบิดา แลผลแห่งความกรุณาซึ่งมีแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันฤๅมีแก่ผู้มีกำลังน้อยกว่า แลผู้ถึงแก่ความอับจนดังนี้ เห็นว่าคงจะไม่ตาย ตั้งใจเสียว่าจะช่วยชีวิตคนทั้งสองแล้ว คงจะมีโอกาศอันใดอันหนึ่งมาทำให้พ้นอันตรายด้วยกันได้ ทำอย่างนี้ถึงหากว่าพ้นอันตรายไปด้วยกันหมดดังว่าก็ดี ฤๅแม้ว่าเปนบาปเคราะห์ของตัว บันดาลให้พลาดพลั้งด้วยความจำเปนจนตัวตายไปด้วยน้ำในเวลานั้นก็ดี แต่เปนความดีอย่างยิ่งเปนแน่ ด้วยตัวตายในระหว่างใจบริสุทธิ์ที่จะช่วยชีวิตคนทั้งสอง แลตัวก็ไม่ได้คิดจงใจที่จะทำตัวให้ตายด้วย สวรรค์นั้นนึกเสียเถิด คงไม่แคล้วตัวไปเปนแน่ละนะ.

แยกบุญ

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๑

มีคน ๆ หนึ่งชื่อนายอู๋อายุประมาณ ๑๖ ปีเปนลูกชาวบ้านตำบลหนึ่ง ตัวนายอู๋เปนใบ้มาแต่เล็กคุ้มใหญ่ เสียงศัพท์ที่ตัวพูดนั้น ไม่อาจที่จะให้ปรากฎพยัญชนะได้ มีแต่สระอยู่เปนพื้น แลหูก็ตึง ทั้งสติอารมณ์ก็ติดจะบอ ๆ อยู่ด้วยไม่ปรกติ นายอู๋มักจะเที่ยวเตร่วิ่งเล่นอยู่กับเด็กชาวบ้านเปนนิจ คนในแถวนั้นพากันชอบล้อชอบเล่นกับนายอู๋อยู่เนือง ๆ แลโดย

ธรรมดานิสัยของนายอู๋เมื่อมีผู้มาพูดล้อ แลซักถามด้วยข้อความสิ่งใดแล้ว นายอู๋จะเข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง ฤๅได้ยินบ้างไม่ได้ยินบ้าง นายอู๋ก็เกียจคร้านในการที่จะพูดโต้ตอบ ด้วยเสียงของตัวพูดออกมาไม่ชัดเช่นคนทั้งปวงได้ แลการที่เข้าใจฤๅได้ยินได้ฟังไม่สนัดแน่ได้ นายอู๋ก็ตกลงรับได้แต่ ออ, ออ เท่านั้น จนชำนาญปากเจนใจ ถ้าแม้ใครจะพูดจาไถ่ถามประการใด ก็ตกลงแต่ ออ, ออ, เสียเกือบเปนนิจ แต่เปนคนชอบยอชอบยศชอบแต่งตัวโอ่โถง ถ้าใครเรียกนายขอรับดังนี้ นายอู๋ก็ เออ ขนายไปทีเดียว

ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง มีพวกชายหนุ่ม ๆ หกเจ็ดคนเคยไปมาเที่ยวเล่นอยู่ในถนนนั้น ก็รู้จักคบค้ากันเข้ากับนายอู๋ ภายหลังคนพวกนั้นเกิดมีสติปัญญาคิดจะหาลาภให้รวยสักคราวหนึ่ง จึงเข้าพูดจาชักชวนนายอู๋ว่า ข้าก็พอมีเงินทองอยู่บ้าง เรามาพากันไปเที่ยวหาสิ่งของผ้าแพรมาใช้สอยแต่งตัว แล้วพากันไปเที่ยวเล่นให้สบายสักคราวหนึ่ง แต่จะไปอย่างนี้ไม่ได้ ด้วยเขาจะไม่เอาของดี ๆ ออกมาขาย ข้าคิดจะให้เจ้าแต่งตัวนั่งเปนนายไปสักคนหนึ่ง จะไปหรือไม่ไป ข้างนายอู๋เข้าใจความอยู่บ้าง แต่ไม่พอที่จะรู้จักผิดแลชอบได้ ก็รับว่าเออ คนเหล่านั้นก็ตกลงนัดกันว่า พรุ่งนี้เช้าเถิดข้าจะไปซื้อเครื่องแต่งตัวมาให้เจ้า และจะเอาเรือมารับพากันไปเที่ยว นายอู๋ก็รับเออ อีกคำหนึ่ง แล้วพวกนั้นก็พานายอู๋เดิรเที่ยวเล่นให้เพลิดเพลินต่อไป ครั้นเวลาค่ำ

ต่างคนก็จากกันไป ครั้นรุ่งเช้าข้างฝ่ายคนพวกนั้นมีนายหรั่ง นายแหวว นายชะเปนต้น เตรียมการไว้เสร็จ แล้วพากันไปชวนนายอู๋มาที่พักของนายแหววแห่งหนึ่ง จึงเอาผ้าม่วงมาให้นุ่งเอาเสื้อขาวมาให้ใส่ เอาสลิปเปอแลหมวกร่มมาให้ กับบุหรี่ฝรั่งด้วยสองสามตัว แล้วให้นายอู๋ลงในเรือทำเปนนาย นายหรั่งนายแหววก็ทำเปนบ่าว พวกเพื่อนอีก ๔ คนก็เปนคนแจวเรือ แจวออกแม่น้ำไป นายอู๋กระหยิ่มกริ่มใจนั่งยิ้มพยักหน้าไปตลอดทาง พอเรือถึงท่าหน้าตึกขาว พวกนั้นก็จอดเรือเข้าไปเทียบท่า เชิญท่านผู้เปนนายขึ้นไปที่ตึกขายผ้าเยียระบับผ้าไหมแลของดี ๆ ต่าง ๆ นายแหววเปนคนฉลาดพูดมากกว่าคน ก็แนะให้นายเข้าไปในร้านหนึ่ง แล้วเชิญให้นั่งในที่สมควร ทำทีเหมือนดังพาบุตรท่านเจ้าคุณคนใดคนหนึ่งมาเที่ยวซื้อของ เวลานั้นพเอิญพบแต่นางเมียเจ้าของร้าน ๆ จึงถามว่าท่านจะต้องการดูของสิ่งใดฤๅ นายแหววก็ชิงพูดไปว่าท่านจะต้องการผ้าเยียระบับกับลูกไม้เลื่อมดิ้น เครื่องสำหรับจะปักเสื้อครุยแลผ้าคาด แม่โปรดหยิบมาเลือกดูสักหน่อย นางเจ้าของร้านก็หยิบของต่าง ๆ มาให้เลือก นายแหววนายหรั่งก็ทำเข้าเลือกดูสิ่งนั้นสิ่งนี้ แล้วหันหน้ามาถามนายว่านี่ดีนะขอรับ นั่นก็ดีขอรับ ข้างนายก็เออตะพึดไป นายแหววกับนายหรั่งปฤกษากันว่าต่อขอลดโน่นบ้างนี่บ้างตกลงจะซื้อผ้าเยียระบับ ๕ ผืนกับเครื่องปักต่าง ๆ อีกเปนอันมาก แล้วก็คิดราคาด้วยกันกับเจ้าของร้านรวมเปนเงิน ๑๔ ชั่ง ๑๐ ตำลึง จึงบอกบาญชีแก่นายว่ารวมเปนเงินเท่านั้น ๆ ท่านนายก็รับเออ นายแหววจึงส่ง

บาญชีให้นายอะว่าเจ้าไปเอาเงินในเรือมาตามบาญชีนี้ นายอะก็รับบาญชี ลงมาเรือ แล้วนายแหววจึงว่า ของเหล่านี้ช่วยกันขนลงไปเรือเสียทีเดียว น่ะขอรับ นายอู๋ก็เออ นายแหววนายหรั่งก็เข้าช่วยกันขนของทั้งหมดลงเรือ ไป แต่ท่านนายนั้นเขายังมิได้บอกให้ไปก็ยังนั่งเรื่อยอยู่ หยิบบุหรี่ใน กระเป๋าออกสูบไปพลาง ๆ จนช้านานประมาณชั่วโมงกว่า เจ้าของร้าน นึกรำคาญเห็นผิดใจ จึงคลานเข้าไปถามท่านผู้เปนนายว่า นี่บ่าวของท่าน อย่างไรหายไปเจ้าค่ะ นายอู๋เห็นเขามาจ้องหน้าถามดังนั้นก็เออขึ้นทันที เจ้าของร้านปลาดใจถอยหลังออกมาคิดว่าท่านจะไม่ได้ยินดอกกระมัง จึง กระซิบให้บ่าวลงไปตามดูที่เรือ สักประเดี๋ยวบ่าวขึ้นมาบอกว่า เรือแพที่ท่า ไม่เห็นสักลำหนึ่ง เจ้าของบ้านปลาดใจนักตรงเข้าไปถามท่านนายว่านี่เรือ ของท่านจอดอยู่ที่ไหน ล่ะคะ นายอู๋ เออ เจ้าของร้านเอ๊ะผิดใจแน่แล้ว ถามกระชั้นเข้าไปอีกทีหนึ่งว่า เมื่อไรบ่าวของท่านจะมาล่ะ นายอู๋ เออ อีก เจ้าของร้านตกใจเต็มที่ผินออกมากระซิบให้บ่าวไปบอกความแก่ผัวที่ บ้านเพื่อน ผัวกับเพื่อนพากันรีบมาช่วยกันถามนายอู๋ต่าง ๆ นายอู๋ เออ เออ เออ กระหน่ำไป ท่านผัวตกใจรู้ว่าโกงแน่แล้ว ไม่รู้ว่าอ้ายนี่จะแกล้ง ทำฤๅอย่างไร ฉวยหวายเทศมาฟาดหลังนายอู๋ลงไปสัก ๑๐ ที นายอู๋ ไม่รู้ที่จะพูดประการใด เออ ไม่หยุด พวกเจ้าของร้านพากันช่วยฉุด คร่าเอาตัวเข้ามามัดไว้แล้วไต่ถามต่าง ๆ ก็ไม่ได้ความ ตกลงรู้ว่านายอู๋ เปนคนใบ้บ้าเปนแน่ ท่านผู้ผัวถามเมียว่า มันเอาของไปราคาสักเท่าไร เมียบอกว่ารวมบาญชี ๑๔ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ผัวตกใจสิ้นสติลงนั่งนิ่งอยู่

ด้วยกันจนเวลาตั้งแต่มันขนเอาของไปประมาณได้สัก ๓ ชั่วโมงเศษก็ยังมิได้คิดอ่านติดตามกัน ดังนี้ทำไมเจ้าของร้านจะได้ของคืนมาได้ แลข้างนายอู๋ฤๅบิดามารดาของนายอู๋ทำไมจึงจะพ้นอันตราย แลความฉิบหาย ซึ่งจะมาถึงตนได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๑

๑ การที่ตัวนายอู๋กับบิดามารดาจะพ้นอันตรายได้นั้น ก็เพราะแขกเจ้าของร้านอยากจะได้ของคืน ที่ว่าดังนี้ก็เพราะนายอู๋เปนบ้าใบ้จะพูดก็ฟังไม่ได้ศัพท์ ถ้าเจ้าของร้านจะเฆี่ยวเข็นเฆี่ยนตีเร่งเอาแก่นายอู๋ด้วยอำนาจต่าง ๆ แล้วก็ต้องเปนอันสูญ ที่จะไม่ให้ของสูญไปเปล่านั้น ก็จะได้ด้วยเอาใจดีต่ออย่างเดียว นี่แหละเปนการที่จะไม่ให้ทรัพย์สูญ แลตัวนายอู๋กับบิดามารดาของเขาพ้นอันตราย

เจ้าของร้านควรจะปลอบโยน ซักถามด้วยใช้ใบ้แก่นายอู๋โดยดี แลหาอำเภอมาทำคำตราสินให้นายอู๋นำไปบ้านผู้ที่มาด้วย แลไต่ถามต่อบิดามารดานายอู๋ ข้างบิดามารดานายอู๋กลัวความฉิบหายจะถึงตัวแลบุตร ก็จะช่วยสืบสวนให้ได้ความจริง ก็พ้นอันตราย ทรัพย์ของแขกเจ้าของร้าน ก็จะไม่สูญ.

ใจดี

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๒

ตายาเปนคนขอทาน เที่ยวขอทานไปทุกหนทุกแห่ง วันหนึ่งไปถึงบ้านนายหรุ่นก็ตรงขึ้นไปนั่งบนกระไดพอยกมือขึ้นไหว้ นายหรุ่นก็ตวาดแหว . ตายาตกใจถอยลงจากคั่นกระไดคั่นหนึ่ง นายหรุ่นร้องว่าวานนี้มาขะโมยของไปแล้ว วันนี้ยังจะมาอีกฤๅ ตายาว่า เกล้าผมยังไม่เคยมาเรือนใต้เท้าสักวันเลย นายหรุ่นดุแหวแล้วว่า ยังพูดร่ำไรอีกเล่า ลุกลงไปจับมือตายาไว้แล้ว เอาเชือกผูกมือโยงหมายจะเฆี่ยนให้พอ (เพราะนายหรุ่นเคืองอยู่แต่วันก่อนแล้ว) ด้วยวันก่อนนั้นนายหรุ่นไปอยู่ที่สวน กลับมาจวนถึงเรือนก็เจอตาแก่ขอทานเดิรกิริยาไม่ปรกติ นายหรุ่นจึงชวนพูดพอคนที่บ้านวิ่งมาบอกว่า ตาขอทานนี้เข้าไปขอทานที่บ้านขะโมยผ้านุ่งมา ๒ ผืน นายหรุ่นก็ค้นดูได้ผ้าจริงนายหรุ่นโกรธตีตาขอทานเข้าหลายตึงแล้วด่าว่า มาขอทานที่ไรก็ให้ทุกทียังขะโมยได้ ตั้งแต่นั้นมาก็ให้เกลียดคนขอทาน ตายาตั้งใจไปขอทานจริง ๆ แลไม่ได้ไปขะโมยทั้งไม่รู้เรื่องด้วย จะควรทำอย่างไรดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๒

๑ ในเวลานี้ตายาก็อยู่ในอำนาจนายหรุ่น ๆ จะทำอย่างไร แลให้เปนไปอย่างไรได้หมด ที่ตายาจะพ้นจากอันตรายนั้น ก็เพราะนายหรุ่น

เพราะฉนั้นควรตายาจะอ้อนวอนนายหรุ่นให้สืบถามคนอื่นดู แล้วอ้อนวอนคนอื่นตามความจริงของตัว เมื่อตายายืนคำอยู่ดังนี้นายหรุ่นแลคนเหล่านั้นก็คงจะเห็นความจริง.

ความสัตย์

๒ เรื่องนี้ตายาจะแก้ไขไม่ให้ถูกเฆี่ยนก็ได้ แต่ไม่ดีเท่าที่จะให้เขาเฆี่ยนตัวเสีย ที่ว่านี้เพราะว่าถ้าตายาจะไม่ให้เขาเฆี่ยนก็เพราะด้วยตัวยังไม่รู้ตัวผิด ถ้าไม่รู้ว่าตัวผิดแล้วความชั่วที่ตัวทำก็คงจะติดตัวอยู่เสมอไป ถ้าความชั่วยังติดตัวอยู่เสมอแล้วก็คงไม่ประกันได้ว่า ภัยอันตรายเช่นนี้จะมาแก่ตัวอีกสักกี่ครั้ง แลถึงว่าภัยเช่นนี้จะไม่มีก็ยังมีโทษอย่างอื่นอีกหลายอย่างหลายประการ เพราะฉนั้นแลจึงว่ายอมให้เขาเฆี่ยนเสียดีกว่า เพราะว่าถ้าตัวยอมได้ดังนี้แล้วต้องเห็นได้ว่า ที่ใจสามารถยอมก็เพราะตัวเห็นความผิดของตัวแล้วจึงยอมได้แลตัวคงไม่ประพฤติความชั่วเช่นนั้นต่อไป เช่นกับเกิดแผลเน่าขึ้นในกายของตัวแห่งหนึ่ง เมื่อตัวรู้แล้วว่าที่เปนแผลขึ้นนั้นก็เพราะเนื้อเสียตัวจึงสามารถยอมให้เขาเชือดเนื้อที่เสียนั้นทิ้งเสีย เนื้อที่เสียก็จะไม่ทำให้เนื้อดีเสียต่อไป ตัวก็จะไม่เจ็บแลยังไม่ตาย จึงเห็นว่าอย่างยอมให้เขาเฆี่ยนแหละดีกว่าอย่างอื่น

ที่ว่าความผิดของตายานั้น ควรตายาจะต้องรู้ว่า ธรรมดาของชาติคนขอทานเช่นตัวประพฤตินี้ย่อมมีความผิดอยู่เปนอันมาก คือประการหนึ่งตัวย่อมมีความเกียจคร้านเปนที่สุดแล้วจึงต้องไปประพฤติเปนคนขอทาน

ประการหนึ่ง ตัวย่อมรู้มากเอาเปรียบแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน คือ มุ่งหมายเอาทรัพย์ของผู้อื่นที่เขาออกเรี่ยวแรงทำมาหาได้นั้นมาใช้สอยบริโภคเปนประโยชน์แก่ตัวให้คนอื่นเปนผู้ทำตัวจะเปนผู้กิน

ประการหนึ่ง อาการที่ตัวประพฤติเช่นนั้น ใช่จะประพฤติหากินแต่พออิ่มปากอิ่มท้อง แต่เช้ามื้อเย็นมื้อเช่นกับสัตว์เดียรฉานฉนั้นก็หาไม่ นี่ตัวย่อมหาไปได้แล้ว ก็สำสมเปนครอบครัวมีบุตรภรรยาพอที่จะเลี้ยงดูกันได้สองบ้านสามบ้าน เมื่อหาได้เท่าใดก็ไม่พอ โดยโลภเจตนาของตนมีอยู่เช่นนี้โดยมาก ฤๅมิฉนั้นก็เอาทรัพย์ที่ได้นั้นไปทำความชั่วต่าง ๆ คือเล่นเบี้ยเปนต้น โดยเข้าใจว่าทรัพย์ที่ได้นั้นไม่ได้หาได้ โดยความยากลำบาก

ประการหนึ่ง โดยอุบายของตัวที่หาทรัพย์ในทางนี้ก็ใช่จะหาได้โดยทางอันชอบธรรมนั้นก็หาไม่ ที่หาได้ก็เพราะกล่าวลิ้นลมอันโกหก ล่อลวงให้คนทั้งปวงเชื่อถือด้วยสำนวนต่าง ๆ เปนต้นเช่นกับที่ตัวว่าแก่ผู้ที่เขาให้ทานแก่ตัวนั้นว่าให้แก้วแหวนเงินทองไหลมาเทมาดังน้ำในมหาสมุทเช่นนี้ก็ได้ยินกันมามากกว่ามากแล้ว แต่ยังไม่เห็นเลยว่าทรัพย์นั้นไหลมาท่วมใครเช่นคำว่า ถ้าเปนดังนั้นจริงเราท่านคงจะถูกทรัพย์ท่วมตายกันบ้าง ฤๅเช่นกับที่ว่าให้พ่ออายุยืนพันปีฉนี้ ก็ยังไม่ปรากฏเลยว่าใครมีอายุยืนถึงพันปีบ้าง เช่นนี้ก็เห็นได้ว่าเปนอุบายของคนขอทาน อันกล่าวคำล่อลวง

ประการหนึ่ง ตัวของพวกคนขอทานนั้น ชั่วแล้วก็ยังมิหนำซ้ำพาเอาสิ่งที่มีมลทินมัวหมองไปให้แก่ผู้ให้นั้นด้วยอีกเล่า คือผู้ที่จะให้ทานแก่คนขอทานเช่นนั้น ในใจเมื่อจะให้ทรัพย์ลงไปก็ไม่บริสุทธิ์ นอก

จากที่จะบริจาคทานเสียแล้ว ทำให้ผู้ให้มีความมุ่งหมายที่จะได้รับการงอกงามของทรัพย์ที่ให้ไป เช่นกับทำการค้าขาย ทำให้มีใจเจือไปด้วยความโลภแลความหลง

ประการหนึ่ง พวกคนขอทานนั้นเองมิได้มีความลอายในใจ แลมิได้มีความละอายแก่คนอื่นที่ไม่ได้ประพฤติเช่นนั้น แลมิได้มีความลอายแก่ยาปที่ตัวได้ทำความชั่วเช่นนั้น

ประการหนึ่ง พวกคนขอทานกลับมาทำให้เราท่านทั้งปวงได้ความอับอายเสียอีก คือเราอายแก่ใจเราเองในเมื่อเวลาที่เราได้เห็นคนขอทาน เพราะอายที่ว่าคนขอทานนั้น ก็เปนเพื่อนมนุษย์ด้วยกันกับเรา แลเปนเพื่อนร่วมชาติร่วมประเทศบ้านเมืองอันเดียวกัน แต่มามีความประพฤติอันชั่วแลเลวทรามผิดปรกติของเพื่อนทั้งปวง ควรที่เราจะคิดกำจัดแลดัดแปลงให้คนพวกนั้นละเว้นจากการประพฤติเช่นนั้นได้ แลเราอายแก่คนอื่น ที่เขาจะมาเห็นเพื่อนเราอันประพฤติเช่นนั้นด้วยอีก

ประการหนึ่ง พวกคนขอทานที่ประพฤติอยู่เช่นนั้น ก็ทำให้เปนเช่นเปนอย่างแก่คนอื่นต่อไป เพราะคนที่มีความเกียจคร้านไม่ได้เห็นความชั่วอย่างอื่น ก็จะพากันประพฤติเช่นนั้นมาก ๆ ขึ้น คนก็จะไม่มีความเพียรที่จะประกอบการหากินด้วยอย่างอื่น มีการรับจ้างแลการค้าขายเปนต้น เพราะทางเหล่านี้เปนทางจะทำได้ด้วยกำลังแลความเพียรทั้งสิ้น

เพราะฉนั้นจึงเห็นว่า ตายาไม่จำเปนที่จะต้องเที่ยวขอทานอย่างนี้เลย ถ้าแลตายาเปนโรคง่อยเปลี้ยเสียขา ฤๅโรคอื่น ๆ ที่จะทำมาหากินด้วย

อย่างอื่นไม่ได้แล้ว ก็ควรต้องไปอาศรัยอยู่ในทางรักษาพยาบาล แลรักษาโรคของตัวให้หายเสีย แล้วก็พอที่จะทำการหากินอย่างไรต่อไปได้ ถึงทำการหนักไม่ได้การเบากมีทำ ไม่มีเหตุอย่างอื่นที่นอกจากความเกียจคร้าน แลรู้มากเอาเปรียบแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน คิดให้คนอื่นเปนผู้หาตัวจะเปนผู้เที่ยวเรี่ยรายแย่งเอาไปกิน ควรตายาจะตริตรองดูว่า ที่เขาจะเฆี่ยนตัวคราวนี้ ก็เพราะเหตุใด เพราะเหตุที่ตัวไปขอทานเขาไม่ใช่ฤๅ ต้องยอมให้เขาเฆี่ยนเสียเถิดดีกว่า แล้วเราเลิกการขอทานต่อไป ในชั้นต้นไปรับจ้างเขากวาดถนน ฤๅตักน้ำรดถนน แลลากรถมอก็พอเปนทางหากินในชั้นต้นต่อไปได้ การที่นายหรุ่นสงสัยว่าตายาเปนขะโมยฉนี้ก็ย่อมเปนได้ เพราะขะโมยที่ปลอมเปนคนขอทานนั้นก็มีอยู่ชุกชุม.

อย่างยุติธรรม

๓ ตายาควรจะบอกตามตรงว่าผมมาขอทานท่านแท้ ๆ มิใช่กลอุบายอย่างไรเลย ไม่มีญาติพี่น้องแลที่ทำมาหากินอันใด แลเปนคนชราทุพลภาพด้วยจึงต้องเปนผู้ขอทาน พิไรร่ำอ้อนวอนไปต่าง ๆ นายหรุ่นก็จะอ่อนใจลงเห็นจริงได้บ้าง คงจะฟังดูก่อน ฤๅบางทีจะนึกถึงคำบุราณได้เปนต้นว่า

๏ จักโกรธจงยั้งตริ ตรองการ ก่อนนา
ถอยคิดสักสิบวาร ครุ่นครั้ง
จนแจ่มจิตวิจารณ์ จึงโกรธ ชอบนา
โกรธมากคิดยับยั้ง สักร้อยหนึ่งควร ฯ

ตายาพูดแสดงความทุกข์ยากต่าง ๆ ซึ่งต้องขอทานให้ฟังตามการที่เปนจริงแล้ว ในที่สุดตายาควรจะบอกนายหรุ่นว่า ถ้าใต้เท้าเห็นกำลังผมพอจะทำการอะไรให้ได้อิ่มท้องก็โปรดด้วยเถิด จะยอมตามทั้งสิ้น จะได้ไม่ต้องขอทานเขากิน ซึ่งต้องนับว่าเปนการหาเลี้ยงชีวิตอย่างสิ้นคิด (สมาชิกอย่าเหมาว่าขออย่างภิกษุเน้อ ที่ข้าพเจ้าว่าขออย่างยาจกขอรับ) ผลแห่งความสุจริตคงเปล่งออกให้นายหรุ่นเห็นจริงได้แท้ว่าตายาเปนคนขอทานตามตรงไม่ใช่ขอทานแลขอนุ่งด้วย ตายาก็จะไม่ต้องรับอาญาโดยไม่ใช่ความผิดของแกเอง แลบางทีจะได้มีช่องทำมาหากินเพราะนายหรุ่นซึ่งเปนคนอมิตรกลับจะเปนที่พึ่งด้วย.

สุจริต

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๓

ตากุนกับยายเขียวสองคนผัวเมียเปนบ่าวของนายผู้หนึ่ง นายเขามอบให้แกไปทำนา แลอยู่เฝ้าโรงนาสองคนด้วยกันกับหลานชายอีกคนหนึ่งยังเปนเด็กอ่อนอายุได้สักขวบเศษ ที่นาของนายตากุนนั้นกว้างยาวมาก โรงนาที่ตากุนเฝ้านั้น ตั้งอยู่ริมคลองสุดเขตนาฝ่ายข้างคลอง ต่อไปข้างในเปนบริเวณนาของนายแกทั้งสามด้าน ที่โรงนาแกก็ไกลจากเขตนาแลโรงนาของคนอื่นกว่าสุดชั่วเสียงตะโกน อยู่มาถึงเวลาหน้าทอดกฐิน นายของตากุนจะไปทอดกฐินที่วัดหนึ่งในคลองนั้นเหนือนาขึ้นไปทางสักสองชั่วโมง แต่ว่าบ้านของนายตากุนนั้นอยู่ข้างใต้ไกลกับ

นาอีกวันกับคืนหนึ่ง นายตากุนจึงให้คนเอาเรือบรรทุกของที่จะไปทอดกฐินนั้น ไปฝากไว้ที่โรงนาก่อนเที่ยวหนึ่ง แล้วมอบของเหล่านั้นให้ตากุนกับเมียรักษาไว้ เอาเรือกลับลงมาบรรทุกของอีกเที่ยวหนึ่ง และจะไปพร้อมกันกับนายทีเดียว ตากุนกับยายเขียวอุส่าห์รักษาของนั้นไว้คืนหนึ่งแล้ว ครั้นวันรุ่งขึ้นตากุนหุงหาเข้าปลากินเสร็จแล้ว แลขณะนั้นเปนหน้าเกี่ยวเข้าเบาอยู่ด้วย ตากุนก็ออกไปเกี่ยวเข้าเบาอยู่ปลายเขตนาข้างใน แต่ยายเขียวอยู่เฝ้าของที่โรงนาเป่นสองคนกับลูกอ่อน ครั้นเวลาบ่ายหน่อยหนึ่งพเอิญหลานยายเขียวนั้นไม่สบายปวดท้องร้องไม่หยุดหย่อน

ขณะนั้นมีพวกหากินในการโกง ๆ สี่ห้าคน ลงเรือเล็กพายมาในคลองนั้นได้ยินเสียงเด็กร้องไห้ พวกนั้นเห็นเปนทีพอถึงหน้าโรงนาก็จอดเรือเข้าแล้วนายงั่งคนหนึ่งทำเดิรขึ้นไปบนตลิ่งแกล้งให้ยายเขียวเห็น แล้วทำเปนไปถามว่าแม่จ๋าแม่มีรากขิงช้าชาลีบ้างฤๅแม่ ฉันเที่ยวหาจะขอไปทำยาสักหน่อยมาหลายแห่งแล้วก็ไม่ได้เลย ถ้ามีโปรดให้ฉันสักหน่อย ยายเขียวตอบว่าไม่มีเลยแหละพ่อคุณ เครื่องหยูกเครื่องยาไม่มีอะไรทั้งนั้น แต่เดียวนี้หลานฉันไม่สบายยังไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี นายงั่งจึงว่าอ้าว เปนไรไปละแม่ ยายเขียวว่าไม่รู้เลยพ่อ ดูเอาเถิดมันเอาแต่ร้องไปตะพัดทีเดียว นายงั่งว่าขอฉันดูสักทีเป่นไร ยายเขียวว่าดีล่ะพ่อ ๆ รู้เห็นอย่างไรบ้างช่วยบอกเอาบุญเถิด นายงั่งทำเดิรขึ้นไปบนทับในโรงแล้วนั่งลงตรงหน้ายายเขียวทำถ้าจ้อง ๆ มอง ๆ แล้วเอามือทำลูบท้องเด็กดู แล้วแหกปากมองดูลิ้น แล้วว่าอ้ายไม่ได้การละแม่ เป่น

ดังนี้ เขาเรียกว่าตะพ้านกระเดื่องลำคัญนักซักลิ้นห่อ แล้วพอสิ้นแสง แดดสักหน่อยตัวก็จะเขียวขึ้นมา แม่รีบรักษาเสียเถิด ถ้าปล่อยให้เขียว จนทั่วทั้งตัวแล้วแก้ไม่ได้ นี่ผู้ชายไปไหนหมดละแม่ ยายเขียวว่าโอ๊ย ฉันอยู่คนเดียวแลพ่อกับตาเจ้าแดงอีกคนหนึ่ง เขาก็ไปเกี่ยวข้าวเสีย ปลายนา จะไปตามก็ทิ้งเด็กไว้ไม่ได้ ตะโกนกันเท่าใดก็คงไม่ได้ยิน กว่าเขาจะกลับก็จะค่ำ จะทำอย่างไรดีจึงจะหายละพ่อคุ้ณ พ่อช่วย สงเคราะห์แก่ทารกสักหน่อยเอาบุญเถิด นายงั่งดีใจเต็มที่ทำเป่นว่าฉัน เคยรู้เคยเห็นมาบ้างน่ะแม่ โรคเช่นนี้ฉันเห็นเขาทำเคล็ดเสียนิดเดียวก็ หาย แต่ต้องพ่นยาด้วย หน้านี้เด็กทารกขนาดนี้เปนชุมนัก เมื่อวานซืนนี้ ฉันเห็นเขาเปนข้างบ้านเขาทำเคล็ดหายไปคนหนึ่ง แลได้ยินเขาว่าที่ บ้านใต้นั้นก็เป่น ไม่มีใครรู้จักรักษาตายเสียคนหนึ่ง ยายเขียวยกมือ ไหว้พ่อคุ้ณ พ่อเอ็นดูแก่ทารกสักหน่อยเถิดพ่อ ถ้าจะรออยู่จนตาเขามา ก็คงแก้ไม่ทันเปนแน่ พ่อช่วยทำยาให้สักหน่อยเถิดพ่อ นายงั่งว่ารักษา แต่ยาไม่หายน๊ะแม่น๊ะต้องทำเคล็ดด้วย ยายเขียวว่าเอาเถิดพ่อ ๆ จะ ให้ทำอย่างไรก็ตามเถิด ถ้าพ่อไม่เอ็นดูทารกก็คงตายเปนแน่ นายงั่ง ทำเปนถามว่า ครกกระเดื่องมีบ้างฤๅไม่ละแม่ ยายเขียวว่ามีอยู่ข้างโรง ริมคลองนั้นอย่างไรละพ่อ นายงั่งว่าดีละตะพ้านกระเดื่องต้องเอาครกกระ เดื่องเป่นเคล็ด แม่อุ้มเจ้าหนูลงมานี่สิแม่ ยายเขียวค่อยอุ่นใจที่เขาจะ แก้ให้ ก็พาหลานลงไปข้างโรง นายงั่งไปกระชากเอาผักตีนนกยูงมา สองสามกำแล้วบอกยายเขียวว่า แม่ต้องขึ้นยืนบนหางกระเดื่องซิแม่ ยายเขียวก็ขึ้นยืนเหยียบหางกระเดื่องไว้ นายงั่งก็เอาผักตีนนกยูงใส่ลง

ในครกแล้ว ตรงมารับเด็กว่าแม่เหยียบหางกระเดื่องไว้อย่าเพ่อลงนะแม่ ส่งเจ้าหนูมาให้ฉันเถิด ยายเขียวก็ส่งลูกให้ นายงั่งฉวยเด็กมาได้ก็อุ้มไปวางทับต้นผักลงในครกกระเดื่อง ยายเขียวก็เหยียบหางกระเดื่องอยู่นั่น นายงั่งก็กลับลงมาเรือเรียกพวกของตัว รีบพากันขึ้นไปขนของเครื่องกฐินทั้งปวง กับพร้าหวดสารพัดเครื่องทำนาไปลงเรือ ยายเขียวรู้ว่าเขาโกงจะลงวิ่งไปตามผัวก็ไม่ได้กลัวหลานจะตาย ร้องให้อ้อนวอนแก่อ้ายขะโมย มันก็ไม่พูดด้วยสักคำยิ่งพากันขนใหญ่ ยายเขียวตะโกนเรียกให้ใคร ๆ มาช่วยก็ไม่มีใครได้ยิน อ้ายขะโมยมันก็ไปคร่าดาบในท้องเรือขึ้นมาเงื้อเอายายเขียว แล้วว่าขึ้นร้องไปอีกก็จะฟันเสีย ยายเขียวร้องไห้ยกมือไหว้ว่าลูกกลัวแล้วอย่าฆ่าฟันเลย ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรลงยืนนิ่งทำตาปริบ ๆ อยู่บนหางกระเดื่อง นึกเปนทุกข์ใหญ่ คิดว่าตัวจะทำอย่างไรดี จึ่งจะไม่ให้ขะโมยมันเอาของไปได้ จะนิ่งรออยู่จนผัวตัวมาก็พออ้ายขะโมยมันขนของหมดก็จะไปเสียจะร้องก็กลัวตาย จะลงจากกระเดื่องหลานก็คงตาย ถ้าขะโมยมันขนของไปเสียหมด กำหนดนายเขาก็จะมาถึงในเวลาพลบค่ำ เพื่อเขาจะได้ค้างอยู่สำหรับจะไปทอดกฐินในเช้าพรุ่งนี้ กฐินเขาก็คงค้างไป เขาคงเฆี่ยนใหญ่ฤๅใส่ตรวนเร่งเอาเงินค่าสิ่งของ ๆ เขาเปนแน่ จะหนีไปเสียก่อนก็ที่ไหนจะทัน ผัวก็ยังไม่มา เวลาก็จวนเย็นอยู่แล้ว อย่างนี้ควรยายเขียวจะทำอย่างไรดี ในเมื่อขณะอ้ายขะโมยมันขนของอยู่ แลถ้าเหลือที่จะแก้ไขในตอนนี้ จนอ้าย

ขะโมยมันเอาของไปได้หมด ก็ยายเขี่ยวกับตากุนจะทำอย่างไรต่อไป ทจะไม่ให้ถูกเฆี่ยนแลใส่ตรวนของนาย แลถูกปรับเอาเงินค่าสิ่งของทั้งปวงแก่ตัวได้.

แก้บัญหาขัดข้องที่ ๗๓

๑ ยายเขี่ยวควรอย่าลงจากกระเดื่องคอยอยู่จนนายมา ถ้าพอรู้ว่ามาให้ร้องไห้ให้มากขึ้น เมื่อเวลานายยังไม่มาถึงตากุนมาถึงก่อนก็ให้กลับออกไปเสียปลายนา ทำเปนนอนเจ็บเสียเข้ามาไม่ได้ เมื่อยายเขี่ยวอยู่บนกระเดื่องดังนั้นได้แล้วจนนายมา นั่นแหละจะเปนพยานให้นายเห็นจริง เห็นจะไม่ทำโทษเพราะเขาตั้งใจจะทำบุญ เมื่อบุญไม่ได้ทำแล้ว จะกลับทำบาปอย่างไร ทำดังนี้เห็นดีกว่าที่จะหนี.

กุศลอกุศล

บัญหาขัดข้องที่ ๗๔

ตาบัวยายแย้นสองคนผัวเมีย มีหลานอยู่คนหนึ่งกำลังรุ่นหนุ่มชื่อหนูผึ่ง แลตายายสองคนนั้นหากินในทางรับจำนำต่าง ๆ ได้ดอกเบี้ยมาเลี้ยงตัวแลหลานสืบมา จนผู้คนรู้จักกันโดยมากว่าเปนคนหากินโดยการรับจำนำ เมื่อผู้ใดขัดสนเกิดธุระร้อนขึ้นแล้วก็ไปจำนำแกอยู่เนืองๆ อยู่มาวันหนึ่งนายแฝงได้หมวกมา ๓ ใบด้วยการโจรกรรม จึงเอาไปจำนำตาบัวกับยายแย้น นายแฝงนั้นไม่ได้เปนคนรู้จักคุ้นเคยกันเลย แต่ตายายสองคนนั้นเห็นไปว่าเปนของไม่สำคัญก็รับไว้

วันหนึ่งสัปรุสเขาประชุมกันมีเทศน์มหาชาติที่วัดใหญ่ หนูผึ่งจึงสวมหมวกนั้นไปฟังเทศน์กับเพื่อนคนหนึ่ง ด้วยเวลานั้นหมวกใบนั้นจำนำหลุดแล้ว ฝ่ายหลวงพิชัยที่เปนเจ้าของหมวก ตั้งแต่เวลาที่หมวกหายไปแล้ว ได้ชำระสะสางต่าง ๆ ก็ไม่ได้ความ จึงยลว่าถ้าผู้ใดจับผู้ร้ายได้จะให้รางวัล ด้วยหมวกใบนั้นเปนที่รักของหลวงพิชัยแลของอื่นก็หายไปด้วยหลายสิ่ง เพราะเปนผู้ร้ายงัดหน้าต่างขึ้นไปวันนั้นหลวงพิชัยทราบว่าเขามีเทศน์มหาชาติที่วัดใหญ่ ก็ชวนบ่าวไพร่ผู้คนไปฟังเทศน์ ได้เห็นหมวกที่หนูผึ่งสวมศีร์ษะอยู่ ก็นึกว่าจะเปนหมวกของตัว แต่ยังสงสัยอยู่ว่าจะเปนหมวกใบนั้นแน่ฤๅไม่ใช่ จึงทำอุบายพูดกับหนูผึ่งว่า หนูหมวกใบนี้งามดีขอดูทีเถิด หนูผึ่งไม่ทราบการก็ส่งให้ไป หลวงพิชัยก็เลาะผ้าที่เย็บตรึงไว้ภายในหมวกออกดู ก็เห็นตราแลชื่อหลวงพิชัยอยู่ใต้นั้น หลวงพิชัยก็บอกให้กำนันจับ ว่าหนูผึ่งเปนผู้ร้าย กำนันก็จับหนูผึ่งไปไต่ถาม หนูผึ่งว่าหมวกนี้เปนของตายายกำนันก็ให้ไปเอาตัวตาบัวยายแย้มมาไต่ถาม ตาบัวยายแย้มให้การว่ารับจำนำไว้ กำนันจะเอาตัวผู้มาจำนำ ตาบัวยายแย้มว่าไม่รู้ว่าบ้านอยู่ที่ไหน ได้แต่ชื่อไว้ว่านายแฝงจำหน้าก็ไม่ได้ถนัด หลวงพิชัยก็อายัดตัวตายายไว้แก่กำนัน แล้วทำเรื่องราวฟ้องกล่าวโทษตาบัวยายแย้มว่าสมคบผู้ร้าย ตระลาการบังคับจะให้ตาบัวยายแย้มส่งตัวผู้ร้ายหลวงพิชัยก็ว่าถ้าส่งตัวผู้ร้ายได้แล้ว ขอให้ปล่อยแกไปเถิด แลหมวก

นั้นก็ตกอยู่ท่ามกลางตระลาการทั้ง ๓ ใบ ตาบัวยายแย้นก็ไม่รู้จักตัวผู้ร้าย จะควรทำอย่างไรดี จะได้ทุนทรัพย์ของตัวคืน และจะได้พ้นโทษไปอยู่บ้านตามเดิมด้วย.

แก้ปั๊ญหาขัดข้องที่ ๗๔

๑ ตาบัวยายแย้นแกทำบาปแท้ ๆ เพราะที่แกหากินโดยทางอยุติธรรม เปนเหตุแนะนำให้โจรผู้ร้ายชุกชุมขึ้นในบ้านเมืองของเรา (เพราะการจำนำนั้น ผู้ที่ขัดสนถึงต้องจำนำเขากินก็มี แต่ที่เปนผู้ร้ายลักของเขาไปจำนำเสียนี่แลโดยมาก แม้ว่าไม่มีที่จำนำ ผู้ที่ขัดสนจะอดตายเมื่อไร คงกระเสือกกระสนซื้อขายของของตนได้เป่นแน่ ผู้ร้ายจะไปเที่ยวเร่ขายของของตนที่ขะโมยเขามาก็ยาก ที่มีช่องสำหรับจำนำแล้วสบายไม่ลำบากอะไรเลยฉนี้) ผลบาปที่ตาบัวยายแย้นทำมาแต่หลังก็ต้องสนองให้โทษถึงตน ๒ ประการ คือทรัพย์จะสูญ ๑ ตัวต้องลำบาก ๑ ถ้าจะให้พ้นโทษ ๒ ประการนี้ ก็จำเปนต้องทนให้เขาเร่งเขาขนาบแกเข้าจนอ้ายแผงผู้ร้ายมันจะสงสารมายอมรับผิดเสียโดยดี เหมือนในอาหรับราตรีเรื่องนางช่างเย็บฆ่าอ้ายเด็กหลังโกงนั้น.

ติงฤาสากะใจ

ปั๊ญหาขัดข้องที่ ๗๕

พระยาปรายมีภรรยาชื่อฝอยมีบุตรชายด้วยกันคนหนึ่งชื่อฟู อายุ ๑๘ ปี เปนคนเฉลียวฉลาดดี บิดามารดารักใคร่มาก แต่นายฟูอยู่ข้างจะ

ซุกซนซอยเที่ยวคบเพื่อนที่เปนพาล แลลักเงินบิดามารดา แลซอยเล่นอะไรต่าง ๆ ที่เปนสิ่งไม่ถูกอารมณ์ผู้ใหญ่อยู่เสมอ คุณเผือกซึ่งเปนอา เปนน้องสาวของพระยาปรายแลรักใคร่กันกับคุณหญิงฝอยมาก ว่ากล่าวก็ไม่เชื่อฟัง จึงคอยเก็บความฟ้องพระยาปรายคุณหญิงฝอย พระยาปรายแลคุณหญิงฝอยกลัวบุตรจะเสียคน จึงกักตัวไว้ ไม่ให้ไปเที่ยวข้างไหน ข้างนายฟูรักประพฤติแต่การชั่ว ถึงไปไหนไม่ได้ก็เล่นอยู่ที่หน้าบ้านกับบ่าวไพร่ คุมเหงคนเดิรทางแลเจ๊กซึ่งเดิรไปมาอยู่เสมอ คุณเผือกก็คอยเก็บฟ้องอยู่เสมอ นายฟูจะพูดจาโต้เถียงอย่างไร บิดามารดาก็มิได้เชื่อฟัง ด้วยนายฟูประพฤติแต่การชั่วจริง นายฟูต้องถูกด่าว่าอยู่เนือง ๆ จนนายฟูออกกลัวฤๅเกลียดคุณเผือกหนักขึ้นทุกวัน จึงคิดหาอุบายจะแก้แค้นคุณเผือกที่ช่างฟ้องให้พระยาปรายเกลียด

วันหนึ่งจึงให้บ่าวไปนัดพวกเพื่อนมาที่บ้านสั่งไว้ว่า เวลาค่ำพระยาปรายไม่อยู่ให้มาเล่นที่หน้าบ้านกับพวกบ่าว ทำเหมือนอย่างนายฟูเคยเล่น ตัวนายฟูจะไปนอนเสีย ครั้นค่ำลงพวกเพื่อนก็มาตามนัด นายฟูก็แอบไปนอนเสียในเรือนที่ลับ ในเวลานั้นมีเจ๊กเดิรทางมา ๒ คน พวกที่เล่นอยู่หน้าบ้านพระยาปรายก็ทำตามนายฟูสั่ง เข้าแย่งย่อหมวกบ้าง ฉุดเสื้อไว้ไม่ให้ไปบ้าง เจ๊กโกรธก็เกิดเถียงกันเอะอะขึ้น พวกนั้นก็แกล้งร้องสั่งกันทำเสียงให้เหมือนนายฟูเคยสั่งบ่าว ฝ่ายคุณเผือกได้ยินเสียงอึกทึกกันดังนั้น ก็เข้าใจเสียแน่ว่านายฟูออกมาร้องห้ามก็ไม่พบใคร

สักคนหนึ่ง พากันหนีไปเสียหมด เวลานั้นคุณหญิงฝอยนอนหลับอยู่ พอตื่นขึ้น คุณเผือกก็เข้าไปเล่าความให้ฟัง พระยาปรายกลับมา คุณหญิงฝอยฟ้องว่านายฟูลูกทำความ พระยาปรายโกรธให้เรียกตัวนายฟู กับพวกบ่าวไพร่ที่เคยเล่นด้วยกันมาชำระไม่ได้ตัวนายฟู ถามบ่าว ๆ ก็ว่าวันนี้คุณฟูท่านไม่สบายนอนเสียแต่หัวค่ำ ที่อึกทึกกันนั้นคนเดินทางมาทะเลาะกับเจ๊ก พากันไปดูมันก็หนีไปหมด จึงให้เที่ยวค้นดูนายฟูทุก ๆ ห้องก็พบนอนหลับอยู่ ปลุกขึ้นมาถามว่าไม่รู้เรื่องอะไร ไม่สบายนอนตั้งแต่หัวค่ำ พระยาปรายแลคุณหญิงฝอยก็นิ่งอยู่ แต่ความมั่นใจว่านายฟูคงทำความแล้วแกล้งไปทำเปนนอนหลับ นายฟูให้เพื่อนทำดังนี้บ่อย ๆ คุณเผือกก็ฟ้องร่ำไป ครั้นชำระเข้าสืบพยานก็ได้ความจริงว่า นายฟูอยู่ที่โน่นที่นี่คุณเผือกแพ้ร่ำไป แต่เดิมที่ฟ้องนั้นโดยความรักประสงค์จะให้ละความชั่ว ครั้นฟ้องแพ้เข้าบ่อย ๆ ก็เลยเปนฟ้องด้วยเกลียดเปนศัตรูกันไป พระยาปรายก็เลยนิ่ง ๆ เสีย ส่วนคุณหญิงฝอยนั้นออกโกรธคุณเผือกว่าแกล้งใส่ความลูก แต่กลัวพระยาปรายก็นิ่งอยู่เพราะเปนน้องของพระยาปราย ตั้งแต่นั้นมาคุณเผือกจะพูดจาคำไรก็ไม่มีใครเอื้อเฟื้อถือเอาเปนปดหมด

คือวันหนึ่งนายฟูแอบเข้าไปลักเงินพระยาปรายมาได้ยี่สิบชั่งเอามาไว้ที่ห้องตัวอยู่หมายจะได้เอาไว้เที่ยว เมื่อเวลานายฟูหิ้วถุงเงินมานั้นพอเอิญคุณเผือกเห็นเข้า แต่นิ่งอยู่ไม่ได้ทักทายกระไร นายฟูวิตกขึ้นมากลัวจะเกิดความด้วยคุณเผือกเห็น จึงคิดอุบายที่จะแกล้งคุณเผือกนั้น

เปนขะโมย นายฟูแกล้งเขียนเปนจดหมายอย่างผู้ชายมีถึงคุณเผือก หลายฉบับความต่าง ๆ อิกฉบับหนึ่งว่าให้ลักเงินพระยาปรายยี่สิบชั่ง ได้เมื่อไรให้บอกให้รู้จะได้หนีทีเดียว เขียนแล้วพับสองต่อสามต่อบ้าง ม้วนบ้าง ทำให้กระดาษช้ำ แลเปนรอยนิ้วมือเหลืองอย่างผู้หญิง เก็บ ๆ ไว้ เช้าขึ้นก็นำหนังสือที่เขียนไว้นั้น กับเงินมาให้พระยาปราย ไปพร้อมกันเข้ากับคุณเผือกต่างคนต่างฟ้องกันทั้งสองข้าง พระยาปราย พิเคราะห์ดูหนังสือแล้วก็นิ่งตริตรองอยู่ จะเรียกบ่าวไพร่มาชำระก็กลัว จะอึกทึกไป จึงส่งหนังสือนั้นให้คุณเผือกแล้วถามคุณเผือกก็ร้องไห้ สบถสาบาลไปต่าง ๆ พระยาปรายก็นิ่งอยู่ไม่เชื่อแน่ลงข้างไหน สงสัย ทั้งสองข้าง ใครจะเตือนให้ชำระต่อไปอีกก็นิ่งเสีย คุณหญิงฝอย แลพวกผู้หญิงที่รู้พากันมั่นใจว่าคุณเผือกขะโมยเงินแน่ คุณเผือกจะควร ทำอย่างไร จึงจะสิ้นมลทินในความชั่วต่าง ๆ เหล่านี้ ให้ตัวเปน คนบริสุทธิได้

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๕

๑ การเรื่องนี้ ก็เปนความไม่จริง นายฟูใส่ความเอาเปล่า ๆ เมื่อเปนเหตุขึ้นฉนี้แล้ว ครั้นจะไม่ชำระให้เด็ดขาดราคีก็จะมีอยู่แก่ตัว คุณเผือกผู้ไม่มีผิด เพราะฉนี้ควรคุณเผือกจะอ้อนวอนขอให้ชำระจงได้ การเรื่องนี้ถึงจะยืดก็ไม่มีด คนในบ้านคงรู้แน่แลจะเหมาเอาคุณเผือก เปนขะโมยด้วย ถ้าชำระได้ความจริงถึงนายฟูเปนขะโมย ก็ไม่แรงร้าย

มากเกินนัก เพราะไม่ได้ลักของคนอื่น เปนของบิดาแท้ ๆ ถ้าเปน คุณเผือกจะเปนคนเสียมากกลิ่นเหม็น ก็จะราวเทวทัต ที่เขาว่าเมื่อชำระแล้วก็จะได้ความจริง ผู้ผิดก็ตามผิดจะคลุมอยู่นั้นไม่ควร.

เยีดโปง

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๖

นายเจียมเปนเสมียนอยู่ในออฟฟิศหนึ่ง มีเพื่อนอยู่คนหนึ่งชื่อนายเฉา เคยกินอยู่หลับนอนอยู่ด้วยกันเนือง ๆ แลนายเฉานั้นเปนคนคบเพื่อนที่เปนพาลอยู่มากหลายคน นายเจียมนั้นเปนคนสุภาพไม่เปนนักเลง แต่อาศรัยข้อที่นายเฉาเปนคนฉลาด เข้าได้ทั้งคนนักเลงแลไม่นักเลง จึงได้ชอบพอกับนายเจียมไปได้

คืนวันหนึ่งนายเฉาชวนนายเจียมไปซื้ออะไรที่แถวประตูสามยอดรับประทาน เวลาที่นายเจียมนายเฉารับประทานอยู่นั้น เพื่อนของนายเฉาซึ่งเปนนักเลงประมาณ ๑๐ คนมาพบเข้า ก็ชวนนายเฉาเที่ยวต่อไป นายเฉาก็รั้งเอานายเจียมไปด้วย นายเจียมจะมาเสียก็ไม่ได้ ก็เลยไปกับเขา พวกนั้นก็พากันเข้าไปรับประทานสุราอยู่ในโรงสุราแห่งหนึ่ง เฮ ๆ ฮา ๆ กันไปตามภาษาคนเมาสุรา เวลานั้นนายแช่มเสมียนในออฟฟิศเดียวกันกับนายเจียมไปกับเพื่อน ๒ คน เห็นนายเจียมนั่งอยู่กับนักเลงสุรา ก็หมายแน่ว่านายเจียมเสพสุรา ครั้นถึงเวลาเข้ามาทำการในออฟฟิศ จึงพูดกับเพื่อนเสมียนด้วยกันว่า คืนนี้ได้เห็นนายเจียมไปเสพสุราอยู่ในโรงสุรา นายเจียมก็ไม่รับ นายแช่มก็ยืนคำแลอ้างพยานด้วย

พยานก็เบิกสมตามคำนายแช่ม นายเจี่ยมก็เล่าไปตามความเปนจริง เพื่อนเสมียนเหล่านั้นก็เห็นไปว่านายเจี่ยมปดแก้ไขความ ตกลงกันว่านายเจี่ยมเสพสุราจริง ๆ นายเจี่ยมไม่อยากจะให้ชื่อเสียงเสียในทางนี้เลย ร้อนอกร้อนใจเปนอันมาก คิดจะแก้ไขให้พ้นโทษที่เขาใส่ความดังนี้ ทำอย่างไรจึ่งจะพ้นได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๖

๑ ธรรมดาความชั่วถึงจะปกปิดไว้อย่างไร ซึ่งเห็นว่าจะเปนการลับได้แล้ว ก็คงจะไม่เปนไปตามความป้องกันได้ ก็ความดีนั้นเล่า ถึงจะปกปิดไว้ให้ลี้ลับอย่างไรก็คงจะไม่สูญ คงจะมีเวลาปรากฏออกมาให้เห็นได้ ไม่ต้องสงสัยเลยฉันใด ความดีแลความชั่วก็เปนเช่นกัน เมื่อตัวของเราทำดีอยู่แล้วไม่ควรจะต้องหวาดหวั่น ระวังแต่อย่าให้เปนไปได้ดังคำเขาว่าเปนการที่เตือนสติของเราขึ้นอีกชั้นหนึ่งอีก ถ้ามีความหวาดหวั่นในการนินทามากไปแล้ว ก็จะต้องถึงหามลาเปนแน่ (ถ้าท่านผู้ใดยังไม่ทราบเรื่องหามลา ขอให้ดูในหนังสือ โอ๊ย อย่าออกชื่อเลยพล่ามเกินไปเสียแล้ว รับประทานโทษ) ความนินทาไม่ควรจะถือเอาเปนประมาณ แต่จะไม่เอื้อเฟื้อทีเดียวนั้นก็ไม่ได้ ในชั้นต้นอาจจะทำให้เสียได้เหมือนกัน ต้องดูผ่อนผันให้พอสมควรแก่การ

แต่ในที่นี้ นายเจี่ยมควรจะทำโกรธใหญ่ ว่าดูหมิ่นเล่นเปล่า ๆ แล้วก็นิ่งเสีย เห็นว่าจะเปนการดีกว่าอย่างอื่น

๏ เราดี,เขาว่าร้าย　　ช่างเขา
สวรรค์นรก, อก, ใจ. เรา　　ย่อมแจ้ง
ไม่ควรจะถือเอา　　เปนมั่น
ดี, ชั่ว, อาจกลั่นแกล้ง　　กล่าวได้ดุจจริง ฯ

ยถากมฺมํ ปวตฺติ

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๗

ถึงท่านสมาชิก ขอท่านได้ช่วยตัดสินด้วย นาย ก. กับนาย ข. เกิดถุ้งเถียงกันขึ้น ด้วยเรื่องหนังสือสามก๊ก เดิมที่นาย ก. กับนาย ข. มาฟังข้าพเจ้าอ่านเรื่องสามก๊ก ข้าพเจ้าอ่านถึงเรื่องโจโฉให้ซองซึ่งไม่มีหนังสือไปแก่หันซุย ม้าเฉียวสงสัยหันซุยว่าเอาใจออกหาก นาย ก. ก็พูดขึ้นว่า ตรงนี้เปนปัญหาขัดข้อง หันซุยควรจะทำอย่างไร จึงจะให้ม้าเฉียวสิ้นสงสัยได้ นาย ข. ว่าที่หันซุยทำนี้ถูกต้องแล้ว นาย ก. ว่าไม่ถูกต้อง เพราะทำด้วยความไม่ซื่อตรง นาย ข. ว่าหันซุยผิดเปนคนไม่ซื่อตรงต่อมิตร นาย ก. ว่าถูก เพราะม้าเฉียวความคิดตื้นไม่รั้งรอหันซุยเข้าที่อับจนอยู่แล้วก็จำเปนต้องทำดังนี้ ม้าเฉียวผิด เปนคนมักระแวงสงสัยมิตรในอันใช่เหตุ นาย ก. ว่าไม่ได้ ขอผูกเปนปัญหาขัดข้องต้องการให้แก้ว่า หันซุยควรจะทำอย่างไร จึงจะให้ม้าเฉียวสิ้นความสงสัย พ้นภัยที่จะพึงถึงไปได้ นาย ข. ว่าหนทางอื่นไม่มี นาย ก. ว่ามีต่างคนต่างเถียงกันดังนี้ ข้างไหนผิดข้างไหนถูก ถ้าข้างนาย ก. พูดถูกควรทำอย่างไร จึงจะให้ม้าเฉียวสิ้นสงสัยได้.

ข้าพเจ้า นาย ค.

ปัญหานี้กล่าวถึงเรื่องหันซุยกับม้าเฉียว อยู่ในเรื่องสามก๊กสมุดเล่ม ๓ ตอนเล่มสมุดไทยที่ ๕๐ เผื่อท่านผู้อ่านหนังสือนี้จะไม่มีหนังสือสามก๊กอยู่ด้วยจะกล่าวเค้าเรื่องพอให้เข้าใจ คือ หันซุยนั้นเปนข้าราชการเก่าคุ้นเคยกับโจโฉมาแต่ก่อน วันหนึ่งโจโฉกับหันซุยยกออกไปถึงสนามรบ โจโฉเชิญหันซุยไปพูดกันกลางสนามตัวต่อตัว โจโฉแกล้งพูดแต่ทักทายปราไสย ไม่พูดถึงเรื่องการสงคราม หันซุยกลับมาค่ายม้าเฉียวถามถึงเรื่องที่พูดกัน หันซุยบอกตามจริง ม้าเฉียวก็สงสัยว่าหันซุยแกล้งปิดความที่พูดกัน แต่นิ่งอยู่ ต่อมาอีกวันหนึ่ง โจโฉเอากระดาษเปล่าใส่ซองสลักหลังเหมือนกับจดหมายส่งไปให้หันซุย ม้าเฉียวมาถาม หันซุยบอกว่าโจโฉให้แต่กระดาษเปล่ามา ม้าเฉียวก็ไม่เชื่อกลับว่ากล่าวหันซุยว่าคิดกลอุบายอย่างไรกับโจโฉแกล้งปิดบังเสีย หันซุยไม่รู้จะทำอย่างไร จึงบอกว่าพรุ่งนี้จะไปพูดกับโจโฉ ให้ม้าเฉียวไปแอบฟังให้เห็นความสุจริต ครั้นหันซุยออกไปหน้าค่ายให้ไปเชิญโจโฉมาพบกัน โจโฉแกล้งให้โจหองมาแทนตัว ให้มากำชับหันซุยว่า หนังสือลับที่มีไปถึงนั้น ให้ปิดความไว้ให้ดีอย่าให้แพร่งพราย ม้าเฉียวได้ยินก็โกรธ จะฆ่าหันซุยเสีย พวกหันซุยป้องกันไว้ได้ หันซุยจึงไปอ่อนน้อมต่อโจโฉ เค้าเรื่องเปนดังนี้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๗

๑ ถึงนาย ค. ด้วยจดหมายมาเรื่องปัญหาหันซุย ซึ่งนาย ก. กับนาย ข. เถียงกันนั้น ได้ทราบแล้ว การที่ม้าเฉียวกับหันซุยทำกัน

ดังนี้ ก็เปนการถูกทั้งสองข้าง จะติม้าเฉียวว่าเปนคนหยาบไม่พิจารณา การให้ละเอียด ด้วยหนังสือนั้นก็ยังไม่ได้เปิดผนึก ด่วนหุนหันไปก่อนนั้นก็ไม่ได้ควรต้องสงสัย เพราะจับพิรุธของหันซุยได้ ในคำที่โจหองมาพูดต้องเข้าใจว่าเปนอุบายของหันซุยที่จะปิดหนังสือลับ จะติหันซุยว่าเปนคนไม่สัตย์ซื่อคิดร้ายต่อมิตรก็ไม่ได้ เพราะม้าเฉียวคิดร้ายก่อน หันซุยจวนตัวก็ต้องแก้ไปตามทางที่เห็นว่าจะพ้นภัย แต่ข้าพเจ้าไม่เห็นผู้ใดทำถูก เห็นเปนผิดเสมอกันทั้งสองข้าง

แต่ทางที่จะแก้ให้หันซุยเปนคนบริสุทธินั้น ควรหันซุยจะเขียนหนังสือชี้แจงตามความจริง แล้วทิ้งไว้ตัวหนีไปเสีย จะไปอยู่กับใคร ๆ ก็ได้ แต่อย่าไปอยู่กับโจโฉก็เปนแล้วกัน ม้าเฉียวได้หนังสือก็คงจะเห็นความบริสุทธิ์ของหันซุย ตัวหันซุยก็จะพ้นภัยชื่อเสียงก็ปรากฏว่าเปนคนซื่อตรง แลมีสติปัญญารู้ว่าภัยมาถึงตัว คิดหลบหลีกให้พ้นไปได้ ทำดังนี้เห็นว่าเปนการถูกดีกว่าอย่างอื่น.

สมาชิก

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๘

ข้าพเจ้าได้พบจดหมายฉบับ ๑ ความควรจะเปนปัญหาขัดข้องอย่างเตี้ย ๆ ได้ ถึงจะไม่เปนประโยชน์อย่างปัญหาอื่น ๆ ที่ลงมาแล้วก็ตามเถิด แต่มีถ้อยคำแลเรื่องน่าจะหัวเราะได้กระมัง เชิญท่านสมาชิกอ่านดูสักหน่อย จดหมายนั้นดังต่อไปนี้

วันที่ ๓๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๐๙

นมัสการมายังเจ้าคุณ...............ทราบ เมื่อวานซืนนี้นาย...............
เขาให้ภรรยาเขาทำขนมต้มขึ้นมาก เชิญเพื่อนฝูงไปรับประทานกว่า ๑๐ คน เชิญพ่อ...............ไปรับประทานด้วย ขนมต้มนั้นเขาห่อน้ำตาลบ้างห่อพริกเม็ดเล็กที่แตก ๆ บ้าง เขานัดแนะให้พวกที่มารับประทานเหล่านั้นทราบกันหมด ว่าจานใดที่ตรงไหนมีที่ห่อพริก เว้นแต่พ่อ...............คนเดียวเขาไม่ให้ทราบ พ่อ...............หยิบถูกที่ห่อพริกเข้าก้อน ๑ แกก็สู้อุส่าห์กลืนลงไปทำหน้าตาเฉยไม่ให้เขารู้ว่าถูกพริก แล้วก็หยิบอีกก้อน ๑ รับประทานถูกที่มีพริกมากกว่าก้อนก่อน แกกลืนไม่ลง จึ่งหยิบอีกก้อน ๑ ซึ่งอยู่ที่นาย........เจ้าของรับประทาน ด้วยหมายว่าจะถูกที่น้ำตาลจะได้แก้เผ็ดก็ถูกที่มีพริกยิ่งขึ้นไปกว่านั้น จะกลืนก็ไม่ลงจะคายเสียก็กลัวเขาจะทราบทำท่าทางซอยกล เหื่อหยดที่ปลายจมูก ประเดี๋ยวทำซูด ๆ แล้วก็คาย ขยายผ้าเช็ดหน้าออกมาเช็ดหน้า พวกเหล่านั้นเขาก็พากันฮาลั่น แกก็โกรธยิ้งใหญ่ลุกขึ้นบึ่ด ๆ กลับมา เขาพากันร้องเชิญแลถามว่า เหตุเปนอย่างไรจึงไม่รับประทาน แกทำปากหมุบหมิบ ๆ แล้วตวาดว่า ฮ่าอย่าพูดเลยน่าทำกันได้ แล้วก็มาบ้าน เกล้าผมนึกแค้นใจว่า ทำไมเขาจึงพากันทำแกเสียดังนี้ นมัสการมาให้ทราบเพราะความแค้นใจ.

(เซ็นชื่อเสมียน...............)

ในจดหมายนี้ ควรเปนปัญหาขัดข้องที่ตรงพ่อ..........รับประทานขนมต้มก้อนที่สุดอยู่นั้น จะควรทำอย่างไรจึ่งจะไม่ให้พวกนั้นทราบว่าถูกที่มีพริก แลจะให้เฉยๆ อยู่เปนปรกติได้ ไม่ต้องให้พวกนั้นฮาแลไม่ต้องให้เปนปากเสียงด้วย เมื่อรักษาการไปไม่ได้เขาฮาขึ้นดังนี้แล้วจะควรทำอย่างไรดี.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๘

๑ เมื่อผู้ใดทำความมุ่งหมายไว้ ก็คงคอยระวังท่วงทีที่ความมุ่งหมายนั้นจะสำเร็จอยู่เปนธรรมดา การที่พวกเพื่อนพ่อ...........เขาทำแกให้อัประยศฉนี้ เขาก็มีความมุ่งหมายที่จะดูท่วงทีพ่อ... ....อยู่มิได้ขาดเปนแน่ พ่อ........กินขนมต้มถูกพริกเข้าไปนั้น ในชั้นต้นที่แกหยิบขนมครั้งใด เขาคงรู้แน่ว่าถูกที่มีพริก เพราะเขามีความคาดคะเนไว้แลในชั้นปลายร่างกายพ่อ...........ก็บันดาลให้เขารู้เสียอีกด้วย ว่าถูกที่มีพริก เพราะเหื่อแตกโทรมหน้าเปนตกลงที่เขารู้อยู่ทั้งสิ้น

การที่พวกเพื่อนของแกทำแกเองฉนี้ พ่อ...........แลพวกเพื่อนนั้นนับว่าเปนกันเองแท้คงคุ้นเคยกันมากจึงได้ทำถึงเพียงนี้ ถ้าไม่ชอบกันแล้วคงไม่สามารถจะทำได้ ถ้าท่านผู้ใดยังไม่เห็นด้วยในข้อนี้ ขอให้นึกถึงตนท่านเองเถิด ถ้าคนใดไม่ได้เปนคู่เล่นกันแล้ว คงไม่ทำเปนแน่นี่เปนธรรมดาของชายหนุ่ม ซึ่งชอบเล่นพิลึกไว้ท่วงทีกันกับเพื่อนฝูง ใครเสียแต้มลงถ้าพื้นพิการอยู่ด้วยแล้ว ก็ซ้ำใหญ่เปนแน่ เพราะน้ำน้อย

ต้องแพ้ไฟเปนธรรมดา พ่อ...........มีความโกรธอยู่คนเดียว พวกนั้นเขาพินดีพากันหัวเราะอยู่ทั้งสิ้น ไม่มีใครเขาโกรธแทนเรา เพราะเขาหมายจะเล่นเราอย่างเดียว พ่อ...........ควรจะอดกลั้นโทโษเสีย อย่าเพ่อให้เปนปากเสียงกันในทันใดนั้น ทำหัวเราะต่อกระซิกว่าฉันเสียทีไม่มีความพิจารณา ขอน้ำตาลแก้หน่อยเถอะ หยิบถ้วยน้ำมาบ้วนปากให้หายเผ็ดแล้วสุ่มกินอีกอย่าหยุดเท่านั้น ถ้าถูกพริกเข้าก็ฮาขึ้นเถิด ว่าโดนเข้าอีกแล้ว ถ้าไม่ถูกพริกก็อิ่มเสียเถิด ชวนคุยถึงเรื่องโน้นเรื่องนี้ให้เรื่อยไป เขาคงนิ่งไม่ใคร่หัวเราะเยาะกี่มากน้อย ถึงจะเย่นย้างก็นิดหน่อย แลเปนการสนุกไปด้วยกันด้วย คงเห็นว่าใจเราเย็น เปนอันแก้ข้อที่ไม่ให้เปนปากเสียงในขณะนั้นได้ฉนี้

วันรุ่งขึ้นจากวันที่กินขนมต้มถูกพริกนั้น ขอให้พ่อ...........มาบ้านผู้ที่เชิญกินขนมต้มอีก คุยกันให้เปนถ้าอ่าโถง อย่าให้ด้อยแต้มกว่าเขานัก ให้ละมุนละไมเปนกิริยาผู้ดี เขาชวนดื่นเนอฤๅอะไรก็อย่าทำคร้ามกระดากกระเดื่องเลย ให้เปนที่รักใคร่เกรงใจกันจนสนิทเข้าหลายวันมาก็ชวนไปเที่ยวที่ไหนให้สนุกด้วยกัน แลชวนกินอะไรต่าง ๆ ที่ใด ๆ จนนาน ๆ คงลืมเรื่องขนมต้มพริกนั้น.

สพฺเพสตฺตา อเวรา

ปัญหาขัดข้องที่ ๗๙

ข้าพระพุทธเจ้านายแก้ว มีความทุกข์ร้อนทำเรื่องราวมายื่นต่อเสมียนหอพระสมุดวชิรญาณ ขอท่านได้นำเรื่องราวขึ้นทูลเกล้า ๆ ถวาย

สมเด็จสภานายกได้ทรงทราบ ด้วยข้าพระพุทธเจ้าเปนหนี้ท่านหลวงขนานเปนเงินสามชั่ง ข้าพระพุทธเจ้าเข้ารับใช้การงารมาหลายปี ข้าพระพุทธเจ้ายังหาได้บวชไม่ จนอายุเกินปีบวชมา ๕ ปี ๖ ปีแล้ว ครั้นในรัตนโกสินทรศก ๑๐๙ นี้ ท่านหลวงขนานนายข้าพระพุทธเจ้ามีความกรุณาอนุญาตให้ข้าพระพุทธเจ้าไปบวช ยกเงินที่เปนหนี้สามชั่งให้ แลท่านได้ให้เงินเติมอีกร้อยบาทสำหรับไปหาของที่จะบวช ข้าพระพุทธเจ้าก็ได้ตระเตรียมซื้อของไว้พร้อมแล้ว แลได้นิมนต์พระอุปัชฌาย์แลคู่สวดแลพระนั่งหัตถบาศไว้แล้ว กำหนดจะบวชวันที่ ๑๔ เดือนกรกฎาคมคือวันพรุ่งนี้ ครั้นวันนี้เวลาเช้าตาคำมาพูดกับข้าพระพุทธเจ้าว่า เมื่อก่อนนี้สองสามเดือนข้าพระพุทธเจ้าได้ไปสมคบกับอำแดงงิ้ว ลูกสาวของแกจนมีครรภ์ขึ้นมา บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าจะไปบวช จะทิ้งลูกสาวของแกเสียแกไม่ยอมให้บวช ข้าพระพุทธเจ้าบอกว่าไม่ทิ้งดอก สึกออกมาจะมาอยู่ด้วย แกก็ไม่พึ่ง แกว่าถ้าจะบวชให้ได้ ให้เอาเงินให้แกเสียสามชั่งก่อนแกจึงจะยอมให้บวช ถ้าหาไม่ขืนบวชแกจะพาลูกสาวแกไปร้องห้ามที่หน้าโบสถ ไม่ให้บวชจงได้ ข้าพระพุทธเจ้าอ้อนวอนแกเปนอันมากก็ยืนคำอยู่อย่างเดียว ข้าพระพุทธเจ้ามีความวิตกว่า ถ้าแกไปร้องขึ้นจะเปนการขายหน้าถึงท่านหลวงขนานนายข้าพระพุทธเจ้าด้วย จึงได้ไปกราบเรียนท่านหลวงขนานให้ท่านช่วยว่ากล่าวผัดเพี้ยนกับตาคำ ท่านก็ว่าท่านไม่มีอำนาจที่จะว่ากล่าวได้ ครั้นอ้อนวอนขอเงินท่าน ๆ ก็ไม่ให้ท่านว่าท่านได้ยกเงินที่เปนหนี้ให้ถึงสามชั่งแล้ว ซ้ำให้เงินอีกร้อยบาทยังจะมาเอาอีกเปนการเหลือเกินนัก ให้ข้าพระพุทธเจ้างดการที่จะบวช

เสียก่อน ครั้นข้าพระพุทธเจ้าจะงดก็ได้หาของไว้พร้อมแลนิมนต์พระไว้แล้ว จะไปบอกคืนท่านก็ขัดอยู่ ครั้นจะบวชก็กลัวตาคำแกจะไปร้องห้าม ครั้นจะหาเงินที่อื่นไม่รู้ที่จะไปขอใคร ญาติพี่น้องของข้าพระพุทธเจ้าก็ไม่มี ครั้นจะเรี่ยรายก็ไม่ทัน ด้วยกำหนดจะบวชพรุ่งนี้แล้ว ถ้าตาคำแกว่ากล่าวเสียแต่แรกแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าก็จะยังไม่บวช นี่ได้ตระเตรียมไว้พร้อม พระเจ้าพระสงฆ์ท่านก็รู้กันมากแล้วจะเลื่อนไปก็ไม่ได้ เป่นการขัดข้องอยู่ดังนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบความว่า กรรมสัมปาทิกแลสมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณ ท่านแก้ความขัดข้องได้ ข้าพระพุทธเจ้าจึ่งรีบทำเรื่องราวมาถวายฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้าสิ้นที่พึ่งแล้ว ขอได้โปรดให้กรรมสัมปาทิกฤาสมาชิกผู้ใดผู้หนึ่งแก้ความขัดข้องของข้าพระพุทธเจ้าสักครั้งหนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าจะควรทำอย่างไรจึ่งจะได้บวชในวันพรุ่งนี้ไม่ต้องงดเลื่อนไป และจะให้บวชโดยความบริสุทธิ์สดวกดี ไม่มีใครรบกวนได้ ขอพระบารมีเป่นที่พึ่ง แก่ข้าพระพุทธเจ้าสัตว์ผู้ยาก เมื่อกรรมสัมปาทิกฤาสมาชิกผู้ใด แก้ความขัดข้องของข้าพระพุทธเจ้าว่าควรทำอย่างไรแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะได้ประพฤติตามโดยทางที่สมควร จะได้บวชในพรุ่งนี้สมประสงค์ แล้วเมื่อหนังสือวชิรญาณออกคราวหลังโปรดลงในหนังสือวชิรญาณด้วย จะได้ปรากฏเกียรติคุณของท่านผู้ที่ช่วยแก้ความขัดข้องของข้าพระพุทธเจ้าสืบไป.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๗๙

๑ ในปัญหานี้ เห็นว่าไม่มีเหตุขัดข้องที่นายแก้วจะบวชไม่ได้เลย ด้วยในพุทธบัญญัติแลราชบัญญัติ ก็ไม่ได้ห้ามปรามอย่างหนึ่งอย่างใดเลย ควรให้นายแก้วบวชจึงจะชอบ.

เมษายน.

๒ ให้นายแก้วสั่งเพื่อนที่ร่วมใจสักคนหนึ่ง ว่าพรุ่งนี้ฉันจะไปบวชที่วัดนั้น ให้เพื่อนมาคอยอยู่ริมถนนหน้าวัด ถ้าเห็นอำแดงงิ้วลูกสาวตาคำเดิรมาทางนั้นแล้ว ให้ร้องให้โปลิศจับว่าเปนทาสฤๅลูกหนี้ ฤๅอะไร ๆ ก็ได้ โปลิศเขาคงจับไปส่งกระทรวงให้ดังใจดอก ไปถึงศาลแล้วทำคำอายัดทิ้งไว้เสียเปนแล้วกัน ในเวลาระหว่างอายัดแลกว่าตาคำกับอำแดงงิ้วลูกสาวจะหาประกันหลุดมาได้ นายแก้วคงมีเวลาพอจะบวชได้โดยความสดวก แต่จะบริสุทธิ์ดีฤๅไม่นั้นว่ากยาก.

สมาชิก.

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๐

เรื่องพระยา ก. พูดกับตาหมอ ข. ด้วยเรื่องฝัน

ก. โอ ตาหมอคืนนี้ข้าฝันไปว่า ข้าไปไหนกะแกไม่รู้ได้ ขึ้นไปบนเขาใหญ่ เขานั้น ๆ ขึ้นมันยากเสียนี่กระไร ข้าค่อย ๆ เหนี่ยวเถาวัลย์ขึ้นไป ขึ้นก็ไม่ค่อยจะไหว เหนื่อยเต็มที่ ๆ เดียว จึงขึ้นไปได้ เมื่อเวลาขึ้นนั้นจวนจะเที่ยงขึ้นไปถึงบนนั้นแล้ว พอเวลาจวนค่ำลมพัดเย็น ๆ แลไปดูทั้ง ๔ ทิศ เห็นสิงสาราสัตว์ต่าง ๆ ข้าจึงสบายใจ ฝันอย่างนี้มันจะเปนอย่างไรหือ

ข. รับประทานใต้เท้าจะได้เลื่อนยศใหญ่ขึ้นไป

ก. เออ ๆ เออ ๆ ถ้ายังงั้น แกไปกะข้า แกมิได้เลื่อนยศเหมือนกันฤๅ

ข. รับประทานถ้าใต้เท้าได้ดีแล้ว เกล้าผมก็คงจะได้ดีบ้าง

ก. เออ ครั้นข้าดูไป ๆ ก็ค่ำลง พระจันทร์ขึ้นเดือนหงายสว่าง ฝันว่ายังสบายใจอยู่นาน ๆ ทีนั้นก็มืดฝนฟ้าร้องก้อง ข้าชวนแกจะลงจากภูเขา ก็ไม่รู้ว่าจะลงอย่างไรได้ พอฝนตกลงมาคั่ก ๆ ข้าหนาวสั่นแทบจะตาย ฟ้าผ่าเปรี้ยง ๆ ข้ากลัวเต็มที ๆ เดียว มันจะเปนอย่างไร บนนั้นต้นไม้แต่สักต้นหนึ่งก็ไม่มี มันจะเปนอย่างไรหือ

ข. รับประทาน ฝันว่าเดือนหงายท่านว่าไม่สู้จะดี แต่ตำราหนึ่งท่านว่าดี

ก. แกเห็นว่าเปนอย่างไรล่ะ

ข. เกล้าผมเห็นว่าดี ด้วยใต้เท้ามีความสบายมากคงจะบริบูรณ์พูลสุข

ก. ก็ที่ฝนตกฟ้าร้องเล่า

ข. นั่นแหละเกล้าผมคิดว่า คงจะเกิดเหตุขุ่นมัวอย่างไรอย่างหนึ่งขึ้นเปนแน่ ต่อไปเปนอย่างไรอีกละขอรับ

ก. เท่านั้นและ กำลังข้าหนาวสั่นเต็มทีก็พอตกใจตื่นขึ้น เออตามแต่มันจะเปนเถอะนะ เอออย่างงี้ ถ้ามันไม่ใช่ฝัน เราจะทำอย่างไรหนาวเต็มทนนะ

ข. รับประทานเกล้าผมก็ไม่ทราบว่าจะทำอย่างไรด้วยมันค่ำแล้ว

ก. ยังงี้ได้ถามสมาชิกดูนะ จะแก้ยังไรน่ะ

ข. รับประทานถามดูก็ได้

ก. เจ้า ค. จดเอาถ้อยคำนี้ ไปส่งท่านกรรมสัมปาทิกทีนะ

ค. ขอรับ

ก. ให้ท่านลงพิมพ์ด้วย

ค. ขอรับ

(นาย ค. ผู้จดหมาย)

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๐

๑ ฝนตกจนถึงฟ้าผ่าดังนั้น คงจะมีฟ้าแลบบ่อย ๆ เมื่อฟ้าแลบที่ไรก็ให้ดูตามแสงสว่างไปให้ทั่ว ว่าทางไหนพอจะเปนทางลงได้ เที่ยวคลำไปตามที่ได้สังเกตทางไว้ แส่ได้แสงสว่างที่ฟ้าแลบบ้างก็พอจะลงได้ดีกว่าที่จะทนฝนอยู่บนเขา ถ้าฝนตกไม่หยุดก็คงจะหนาวตายเปนแน่.

นาย ง.

ผู้รับคำสั่งสมาชิก

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๑

วันที่ ๑๐ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๐๙

พระยาเสนาภิมุขอธิบดีกรมอาสายี่ปุ่นเดินมาในพระบรมมหาราชวัง พบขุนลิขิตเสมียนที่ ๑ ในกรมอาสายี่ปุ่นนั่งอยู่ที่บันไดหอพระสมุดวชิรญาณ

จึ่งมีบัญชาสั่งให้ขุนลิขิตคัดสารบานประกาศเรื่องเลขไปจ้างเขาตีพิมพ์ให้ ๓๐๐ ฉบับ ขุนลิขิตรับบัญชาพระยาเสนาภิมุขแล้ว ในเวลานั้นตัวจะกลับไปบ้าน จึงเขียนจดหมายส่งให้ข่าวไปให้นายฉุนเสมียนที่ ๒ ที่ออฟฟิศให้คัดประกาศเรื่องนั้นส่งไปพิมพ์ทีเดียว ครั้นวันที่ ๑๑ ที่ ๑๒ ขุนลิขิตไม่ได้มาออฟฟิศ วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ขุนลิขิตจะเข้าวังพบพระยาเสนาภิมุขขึ้นรถมา เห็นขุนลิขิตจึงหยุดรถถามว่า ประกาศที่สั่งให้ส่งไปตีพิมพ์นั้น คัดส่งไปแล้วฤๅยัง ขุนลิขิตตอบว่า คัดส่งไปโรงพิมพ์แล้ว พระยาเสนาภิมุขก็ขึ่รถเลยไป ขุนลิขิตเดิรเข้ามาถึงออฟฟิศถามนายฉุนเสมียนที่ ๒ ว่า ได้รับจดหมายแล้วฤๅยัง นายฉุนตอบว่าได้รับแล้วค้นหาไม่พบขุนลิขิตว่า มึ ฉันได้อ่าน ยังจำความได้อยู่ ขุนลิขิตค้นเองก็ไม่พบจริง ๆ ไปเที่ยวสืบถามใครก็ไม่ได้ความไม่รู้ที่จะทำอย่างไร ครั้นจะไปเรียนพระยาเสนาภิมุขว่าค้นไม่พบก็ไม่ได้ ตัวได้เรียนว่าส่งไปพิมพ์แล้วฉนี้ จะทำอย่างไรดี จึงจะได้ประกาศเรื่องนั้นส่งไปพิมพ์ให้พระยาเสนาภิมุขได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๑

๑ ขุนลิขิตควรจะกลับไปเรียนพระยาเสนาภิมุขตามการที่เปนจริงรับผิดในการที่ตัวหยาบไม่ตรวจตราส่งเขาแล้วก็ทิ้งเสีย ถึงพระยาเสนาภิมุขจะดุเอาก็ควรอยู่แล้ว ที่ตัวจะต้องถูกดุไม่ควรจะต้องตกใจ ดีกว่าที่จะคิดแก้ทางอื่นให้ช้าเวลาไป เมื่อไปเรียนพระยาเสนาภิมุขตาม

ความจริงแล้ว พระยาเสนาภิมุขถึงจะดุก็คงไม่มาก เพราะขุนลิขิตได้มาลุแก่โทษตัว ถ้าขุนลิขิตยึดความไว้จนทราบถึงพระยาเสนาภิมุขนั่นแหละพระยาเสนาภิมุขจะดุมากขึ้น เพราะฉนั้นจึงเห็นว่าไปเรียนพระยาเสนาภิมุขเสียตามจริงเปนดี ทั้งเปนประโยชน์แก่ราชการไม่ให้ช้าเวลาไป แลประโยชน์ในตัวของตัวที่จะไม่ต้องปดนาน แลซัดความผิดให้ผู้อื่น.

ตรงไป

๒ ให้ขุนลิขิตเรียกข่าวคนที่ส่งจดหมายให้นั้นไปไต่ถามดูก่อนเผื่อจะได้ความว่ากระไรบ้าง ถ้าไม่ได้ความว่ากระไรก็ให้ขุนลิขิตไปสืบเสาะค้นคว้าหาต้นร่าง ที่เสมียนแลทนายของพระยาเสนาภิมุข ฤๅไปรเวตสิเกรตารี่ในกรมนั้น ที่เขาเปนคนเก็บต้นร่างหนังสือต่าง ๆ ของพระยาเสนาภิมุขไว้ เพราะธรรมดาหนังสือประกาศจำเปนจะต้องมีต้นร่างแลต้นฉบับ แล้วถึงจะคัดเอาไปใช้การได้ แต่ต้องค้นให้ละเอียดสักหน่อย ถ้าเห็นไม่ได้จริง ๆ แล้ว ก็ให้ขุนลิขิตเรียงประกาศขึ้นใหม่ ส่งไปโรงพิมพ์เสียโดยเร็ว อย่าให้ทันพระยาเสนาภิมุขรู้ เพราะตัวก็จำใจความได้อยู่แล้ว แลตัวก็เคยเห็นพระยาเสนาภิมุขเรียงอยู่เสมอสำนวนก็จะไม่ผิดกันนัก

ถ้าโรงพิมพ์เขาส่งใบแก้มาให้แก้ ก็ให้ขุนลิขิตนำไปส่งพระยาเสนาภิมุข ให้พระยาเสนาภิมุขตรวจ ถ้าพระยาเสนาภิมุขติความ

ที่ตรงไหนก็ให้ขุนลิขิตบอกว่าโรงพิมพ์เห็นจะเรียงผิด ถ้าขัดขวางอย่างหนึ่งอย่างใด ให้เจ้าคุณแก้เสียให้ตลอด กระผมจะไปชี้แจงให้เข้าใจเอง ทำดังนี้เห็นว่าขุนลิขิตจะพ้นโทษของตัวที่เปนคนมักง่าย.

เอาตัวรอด

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๒

นายกลัดตั้งบ้านเรือนอยู่แขวงหัวเมือง วันหนึ่งนายจูเปนคนไข้อยู่บ้านใกล้เคียงกันไปหา ก็พานายจูเข้าไปนั่งที่ระเบียงพูดล้อนายจูเล่นต่าง ๆ พอนายคำเพื่อนนายกลัดมาหาบอกว่าที่บ้านนายเงินเขานัดตีไก่ เขาให้มาชวนไปให้ได้ นายกลัดก็เข้าไปในเรือน ปลุกนายเข็มซึ่งเปนน้องชายนอนหลับอยู่ในเรือนนั้นให้ลุกขึ้นว่า จะไปตีไก่ นายเข็มว่าไปเถอะ แล้วก็ลงนอนต่อไปอีก นายกลัดก็อุ้มไก่ไปกับนายคำบอกให้นายจูอยู่เฝ้าเรือน ด้วยนายเข็มน้องชายหาลุกขึ้นไม่ แลก็ไม่มีใครอยู่ที่เรือนด้วย เข้าของที่แพง ๆ ก็ไม่มี จึ่งได้วางใจให้นายจูอยู่เรือน ครั้นเวลาเย็นเลิกเล่นตีไก่แล้วก็กลับมาบ้าน เห็นนายจูนั่งอยู่ที่ประตูถือมีดอยู่เล่ม ๑ แลมีดนั้นก็เปื้อนเลือดสด ๆ อยู่ด้วย นายกลัดเห็นปลาดจึ่งถามนายจู ๆ ก็บุ้ยใบ้ต่าง ๆ ไม่ได้ความว่ามีดนั้นเปื้อนเลือดอะไร จึ่งเที่ยวค้นไปดูก็ไม่เห็นอะไรตาย จึ่งเข้าไปดูในเรือนเห็นนายเข็มน้องชายถูกแทงที่คอนอนตายอยู่ ก็กลับมาถามนายจู ๆ ก็บุ้ยใบ้ไปต่าง ๆ ไม่ได้ความ จะสืบถามใครก็ไม่มีใครอยู่ จึ่งพานายจูไปบ้านอำเภอ แจ้งความให้อำเภอฟัง

ตามเหตุที่เกิดขึ้น อำเภอถามปากคำนายจู ๆ ก็ชี้โว้ชี้เว้ไปต่าง ๆ ไม่ได้ความแน่ได้ เพราะนายจูเปนใบ้พูดไม่ออก การเปนดังนี้ จะควรทำอย่างไรดี จึ่งจะได้ความเปนแน่ว่า ใครฆ่านายเข็มตาย.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๒

๑ เมื่อการเกิดขึ้นดังนี้ ก็นับว่าเปนเคราะห์ของนายเข็มจะถึงที่ตาย แลเปนความผิดของนายกลัดที่ไว้ใจแก่คนใบ้ แลเปนเคราะห์ของนายจูที่จะมาถึงตัวได้เหมือนกัน แต่เปนการเลื่อนลอยไม่มีหลักฐานด้วยกันทั้งนั้น

เมื่ออำเภอถามไม่ได้ความประการใด ก็ควรให้พานายจูมาที่ศพนายเข็ม ต่างคนให้ทำเปนที่โกรธเคืองนายเข็ม ช่วยกันทุบตีศพนั้นแล้วใช้ใบ้ให้นายจูแทง คอยสังเกตดูกิริยานายจู ถ้าทำได้มีกิริยาท่าทางโกรธก็เชื่อแน่ได้ว่านายจูฆ่า ถ้านายจูไม่ทำฤๅทำอย่างเสียไม่ได้ มีกิริยาเศร้าโศกอยู่ก็คงไม่ใช่นายจูฆ่า แลให้ตรวจขาดแผลสอบกับมีดที่นายจูถือ แลให้ใช้ใบ้ชวนให้ไปตามผู้ร้ายที่ฆ่า แลชี้ทางที่ไปมาว่าไปทางไหนมาทางไหน ทำดังนี้เห็นพอจะได้ความจริง แต่เปนการไม่มีหลักฐาน เปนแต่การคาดคเน.

อำเภอบ้านนอก

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๓

พระจำเรียงเปนเพื่อนกันกับหลวงฉลุ ได้รักใคร่กันมาช้านาน ในเดือนนี้พระจำเรียงจะแต่งงารวิวาหมงคลนายชายบุตรกับซ้อนบุตรหลวงญาณบ้านอยู่สามเสน พระจำเรียงจึงมาเชิญหลวงฉลุให้ไปรดน้ำ กำหนดวันคืนแลบอกบ้านหลวงญาณให้เสร็จ ครั้นถึงวันกำหนดหลวงฉลุก็ลงเรือไป พอถึงหน้าบ้านแห่งหนึ่งแต่งงารกันมีผู้คนครึกครื้นมาก ก็เข้าใจว่าบ้านหลวงญาณแน่ หลวงฉลุก็ให้จอดเรือแวะขึ้นที่บ้านนั้น ขึ้นไปบนเรือนเขาก็ต้อนรับเลี้ยงดูโดยแขงแรง ถึงโดยไม่รู้จักว่าใครก็รู้ว่าคงเปนพวกผู้ชาย หลวงฉลุก็นั่งพูดจากับเจ้าของบ้านนั้นเปนปรกติแล้วถามเขาว่า เจ้าบ่าวมาแล้วฤายัง เขาว่ายัง ก็คอยอยู่

ครั้นเวลาจวนพลบพวกผู้ชายมา หลวงฉลุไม่เห็นพระจำเรียงแลนายชาย ทั้งพวกที่บ้านพระจำเรียงก็ไม่มีสักคนหนึ่ง นึกปลาดใจด้วยตั้งแต่มาไม่พบใครที่รู้จักเลย จึงถามเขาว่า คุณพระจำเรียงมาแล้วฤายัง นายขมเจ้าของบ้านนั้นตอบว่า ไม่ได้เชิญท่าน วันนี้ก็เปนวันแต่งงารบุตรท่าน หลวงฉลุตกใจรู้แน่ว่าผิดบ้านแล้วจึงแกล้งถามว่าแต่งกับบุตรใครที่บ้านไหนนะจ๊ะ นายขมตอบว่า ที่บ้านหลวงญาณเหนือขึ้นไปนี่แนะ หลวงฉลุรู้แน่ดังนั้น ออกไม่สบายใจทำกิริยากระสับกระส่ายผิดปรกติ จนเขาพากันดู ๆ แต่ความเข้าใจของคนพวกนั้น พวกผู้ชายก็สงสัยว่าเปนพวกผู้หญิง พวกผู้หญิงก็สงสัยว่าเปนพวกผู้ชาย แต่เขาไม่เห็นพูดจากับใครที่เปนอย่างคุ้นเคยกันเลย

เขาก็พากันสงสัย กระซิบถามกันก็มีจนหลวงฉลุได้ยิน หลวงฉลุก็ยิ่งไม่สบายใจมากขึ้น จนผิวหน้าผิดปรกติเหื่อออกซิก ๆ นั่งนิ่งตริตรองอยู่ยังไม่รู้ที่จะแก้ไขประการใด จึ่งคิดว่า ครั้นจะไปเสียเขาก็รู้แน่ว่ามาผิดบ้าน จะทนอยู่จนถึงเวลารดน้ำก็กลัวจะไปงารพระจำเรียงไม่ทันเวลา พระจำเรียงรู้ว่าเรามาบ้านนี้ ก็คงจะเข้าใจเสียว่าเรามาช่วยงารที่ไหนจะเห็นความจริงว่าเรามาผิดบ้าน พระจำเรียงคงจะต้องโกรธเราเปนแน่ เพราะได้พูดจานัดแนะเปนการมั่นคงกันไว้แล้ว หลวงฉลุจะควรทำประการใด จึ่งจะให้คนในบ้านนายขมที่หลวงฉลุมานี้สิ้นสงสัยแลอย่าให้เสียเวลาที่จะไปงารพระจำเรียงด้วย.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๓

๑ หลวงฉลุงุ่มง่ามจนผิดปรกติเช่นนั้นแล้ว จะยากลำบากอันใดกับจะแก้ขัดข้อง ๒ ข้อ คือให้คนในบ้านนายขมสิ้นสงสัย แลอย่าให้เสียเวลาไปงารพระจำเรียง บอกเขาว่ามาผิดบ้านไปขอโทษเถิดพ่อ แล้วก็ไปที่งารพระจำเรียงเสียก็จบกัน.

ติ่ง

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๔

เจ๊กโกเช่าตึกเขาอยู่ ตึกนั้นสองชั้นหนทางเดิรได้รอบตึก มีนอกชานต่อออกไปจนถึงถนนที่ตรงห้องกลาง ใต้ถุนนอกชานไม่มีฝา

แต่มีตุ่มน้ำแลหีบสิ่งของใหญ่ ๆ ตั้งอยู่มากจนเปนที่กำบังได้ คืนวันหนึ่งดึกประมาณ ๔ ทุ่มเศษ เดือนมืดฝนตกมาก เจ๊กโกกับไข่ภรริยายังนอนไม่หลับ ได้ยินเสียงคนเจาะหน้าต่างข้างหัวนอน ก็ลุกขึ้นยืนถืออาวุธคอยที่อยู่ ประเดี๋ยวหน้าต่างก็เปิดออก เจ๊กโกแลเห็นคนหนึ่งก้าวเท้าเหยียบธรณีหน้าต่าง เจ๊กโกก็ฟันไปด้วยดาบ หาถูกไม่ แต่คน ๆ นั้นก็ตกลงไปข้างล่าง เจ๊กโกเปนคนโทโษมากกำลังโกรธไม่รั้งรอเปิดประตูเรือนฉวยดาบวิ่งลงไปข้างล่าง เห็นคนร้ายเลี้ยวไปข้างซ้ายมือตรงเข้าไปใต้ถุนนอกชาน เจ๊กโกก็ตามเข้าไป คนร้ายก็วิ่งเข้าไปส้อนตัวอยู่ที่ซอกตุ่มน้ำ เจ๊กโกตามเข้าไปเห็นมีคนอยู่ ๒ คน รูปร่างคล้ายกันผ้าเปียกทั้ง ๒ คน ทำกิริยาหนาวสั่นอยู่ด้วยกันทั้ง ๒ คน เจ๊กโกจับข้อมือคน ๑ เข้า กระชากให้ออกไปข้างนอก คนนั้นว่าฉันหนาวเต็มที ขออาศรัยร่มฝนหน่อยเถิด เจ๊กโกว่ามึงขโมยถูกวิ่งหนีมาเดี๋ยวนี้ ผู้นั้นว่า คนโน้นแน่วิ่งหนีแกเข้ามา ฉันจะไปบ้านเดิรมาถึงนี่ฝนก็ตก หนาวเต็มทีก็แวะเข้าอาศรัยร่มฝน ไม่ได้เปนขโมยดอก เจ๊กโกก็วางมือเสีย จับข้อมือชายอีกคน ๑ กระชากให้ออกไปข้างนอก ชายคนนั้นก็ว่า พุทโธ่คนโน้นต่างหากเขาวิ่งหนีแกเข้ามา ฉันมาอาศรัยร่มฝนนานแล้วไม่ได้ขโมยแกดอก พูดพลางกอดมือเข้าสั่นเจ๊กโกวางมือเสียอีกไปจับข้อมือคนก่อน ๆ ก็กอดมือสั่นว่า คนโน้นต่างหาก ฉันไม่ได้ขโมย ต่างคนต่างซัดกัน ทั้งรูปร่างก็ขนาดเดียวกันเจ๊กโกไม่มีที่สังเกตจำได้เลยดังนี้ จะทำอย่างไรดี จึงจะรู้ได้แน่ว่าคนไหนเปนขโมย.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๔

๑ เมื่อเจ๊กโกอยากจะทราบว่า ผู้ใดเปนขโมยแน่ก็ให้คลำหน้าอกดู เพราะธรรมดาคนที่วิ่งเหนื่อยมาอกคงเต้น ถ้าคนทั้ง ๒ นั้นเถียงว่า เพราะวิ่งหนีฝนมาเหนื่อยก็ให้ตรวจดูผ้า เพราะคนที่เปนขโมยพลัดตกลงมาผ้าคงจะเปื้อนดินทรายผิดกว่าปรกติ ทำอย่างนี้ยังไม่เปนการตกลง ก็ให้เรียกคนมาช่วยจับไปส่งศาลโปริสภาทั้ง ๒ คน ก็คงทราบได้แน่ว่า ผู้ใดเปนขโมย.

กรุณาแต่ควร

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๕

เมื่อวันที่ ๔ เดือนกันยายนนี้ ยายกลั่นพาหลานหญิงชื่อเข็มมาดูงารสมโภชพระเศวตวรนาเคนทร์ นั่งดูละคอนอยู่ที่ข้างโรงช้าง เวลานั้นเปนเวลาประมาณ ๔ ทุ่มเศษ ขุนคเนเดิรมาถึงที่ตรงเข็มนั่งอยู่นั้น ก็ตรงเข้าไปยืนที่ข้าง ๆ พูดว่า ไปบ้านเถอะ ดึกแล้ว ยายกลั่นกับเข็มหลานสำคัญว่าขุนคเนพูดกับคนอื่นก็นั่งนิ่งอยู่ ด้วยไม่รู้จักกับขุนคเน ๆ ครั้นพูดดังนั้นแล้ว ก็ยื่นมือไปสกิดที่แขนเข็มพูดว่า ไปเถอะดูอะไรดึกแล้ว เข็มก็กะเถิบออกไปนั่งเสียที่อื่น ขุนคเนว่าดูสิ ประเดี๋ยวก็จะได้เกิดวิวาทกันนี่ ซะ ๆ เล่นตัวจริง ดูไม่ค่อยพอเลยนะ คิดว่าเปนในวังดอก หาไม่ได้วิวาทกันใหญ่เดี๋ยวนี้ ยายกลั่นจึงพูดขึ้นว่า อ๊อ จะทำไมหลานข้านะ หลานข้าทำอะไรให้ ขุนคเนตอบว่า หลานใครเมียข้าต่าง

หาก แล้วก็เดิรตรงเข้าไปเงื้อมือขึ้นจะตี เข็มตกใจร้องหวีดหวาด เงยหน้าขึ้นดู ขุนคเนเพ่งดูเห็นว่าไม่ใช่ภรรยาของตัว จึงว่าขอโทษเถอะ สำคัญว่าภรรยาฉัน เมื่อตะกี้ภรรยาฉันนั่งอยู่ตรงนี้นะ หลานยายหน้าตาช่างเหมือนภรรยาฉันจริง ๆ ฉันไม่ทันสังเกตจึงได้ดุ ยายกลั่นว่า เจ้าแกล้งทำดูถูกหลานข้า ครั้นเขารู้เท่าหละก็ทำเปนขอโทษ ขุนคเนพูดจาชี้แจงอย่างไร ๆ ยายกลั่นก็ไม่เชื่อ ว่ากล่าวติเตียนหยาบคายกะออดกะแอด ที่จริงขุนคเนไม่ได้แกล้งเลย เปนเพราะไม่พิจารณาให้ละเอียด แลเพราะเข็มรูปร่างคล้ายคลึงกับภรรยาขุนคเนทั้งนุ่งห่มก็สีเดียวกัน แลนั่งนิ่งก้มหน้าเสียไม่พูดจาว่ากระไรด้วย ทั้งเดิมภรรยาขุนคเนได้นั่งอยู่ที่ตรงนั้นกับเด็กผู้หญิง ๒ คน ครั้นลุกไปที่อื่นแล้วเข็มจึงได้มานั่ง มีเด็กนั่งอยู่ข้างหลัง ๒ คนกับหญิงแก่คน ๑ ยายกลั่นนั้นนั่งอยู่ข้าง ๆ ขุนคเนสำคัญว่าหญิงแก่กับยายกลั่นนั้นเปนพวกอื่น เด็ก ๒ คนนั้นเปนบ่าวของตัวจึงได้พูดไปดังนั้น เมื่อยายกลั่นบ่นว่าต่าง ๆ พวกเพื่อนฝูงที่ยืนอยู่นั้น ก็พากันฮาขึ้นแลว่าติเตียนขุนคเนเซ่อซ่า แลอย่างอื่นอีกต่าง ๆ ขุนคเนกระดากหน้าเผือนพวกเหล่านั้นก็ยิ่งพากันฮามากขึ้น ขุนคเนจะควรทำอย่างไรดี จึงจะให้ยายกลั่นหายโกรธ แลให้พวกเพื่อนฝูงหยุดการล้อเลียนฮา ๆ นั้นได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๕

๑ ควรพูดกับยายกลั่นอีกว่า ฉันไม่ทันสังเกตไม่ทันดูให้ละเอียดจริง ๆ พูดไปตามจริงให้แก้สิ้นสงสัยหายโกรธ แล้วเลี่ยงไปเสียที่อื่น แลอย่าทำให้ตื่นไป การที่พูดกับยายกลั่นเช่นนั้น บางทีแกจะหายโกรธบ้าง การที่เลี่ยงไปเสียให้พ้นนั้น เปนอันแก้ที่เขาฮาอยู่เอง.

เลี่ยงไป

๒ ขุนคเนก็เปนขุนนางไม่รักษาชื่อเสียงของตัว มาเที่ยวทำเอะอะกับเมียในที่ประชุมคนมาก ๆ เปนการไม่สมควร แลซ้ำเซ่อซ่ามาทำจนผิดตัว แต่เมียของตัวก็ยังจำไม่ได้ ดูเหมือนคนไม่มีตาเช่นนี้ ดูก็เปนการสมควรที่เขาจะโกรธแลฮาเล่นอย่างยิ่ง เมื่อขุนคเนจะแก้ให้ยายกลั่นหายโกรธ แลให้พวกเพื่อนหยุดล้อเลียนนั้นไม่ยากอันใดเลย ขุนคเนกราบลงที่เข็มแลยายกลั่น แล้วว่าฉันผิดแล้วจ๊ะ แล้วไปเสียก็แล้วกัน ยายกลั่นก็จะหายโกรธไปเอง พวกเพื่อนฝูงเหล่านั้นก็จะล้อที่ไหนได้ ทำอย่างนี้เห็นว่าจะดี สมกับความหยาบที่ซุ่มซ่าม.

ตกบ่อเอาถ่อค้ำ

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๖

ยังมีชายผู้หนึ่งชื่อนายไหน่ง เปนทาสท่านพระยาพิมานอยู่หลายซั่ง เปนคนซอยตลกคนองเจ้าเล่ห์เจ้ากลอยู่เนือง ๆ มีพี่ชายอยู่คนหนึ่งชื่อนายซอเปนคนซื่อตรง บ่ดโบ้ใครไม่เปน ติดอยู่ข้างเปนคนโง่ ๆ

สักหน่อย วันหนึ่งท่านผู้หญิงเปรมพี่น้องกับพระยาพิมาน จะไปช่วยเขาทอดกฐินที่วัดแขวงเมืองนนทบุรี ให้นายโหน่งนายซอไปด้วย เวลานั้นนายโหน่งกับเพื่อนคนหนึ่งชื่อนายแจ่มแต่งตัวโอ่โถงเปนทนายไปด้วย เขาหาได้พายเรือไม่ ท่านผู้หญิงเปรมอยู่ข้างเอนดูเขามาก ๆ ส่วนนายซอพี่ชายนั้นต้องเปนผีพาย ครั้นไปถึงตำบลหนึ่งใกล้ ๆ กับวัดที่จะไปช่วยเขาทอดกฐิน ท่านผู้หญิงเปรมจึงสั่งให้จอดเรือเข้าที่หมู่บ้านนั้น แลที่แถวนั้นมีโรงขายสุราอยู่โรงหนึ่ง ไม่สู้ไกลกันนักกับท่าที่จอดเรือ นายโหน่งกับนายแจ่มเปนคนชอบเสพสุรา ครั้นได้ทราบว่าโรงสุรามีอยู่ที่นั่นก็นึกอยาก จึงพากันไปที่โรงสุราหมายจะซื้อรับประทาน เมื่อไปถึงเห็นคน ๒ คนนั่งรับประทานสุราอยู่ด้วยกัน นายโหน่งจึงถามว่า ใครเปนเจ้าของร้าน คน ๒ คนนั้นบอกว่าฉันแหละเปนเจ้าของจะซื้อบ้างฤๅ นายโหน่งบอกว่าจะขอซื้อ ๒ คนนั้นก็ตวงสุราให้นายโหน่งกับนายแจ่มรับประทาน ให้แตงกวากับผลมะดันเปนแกล้มกำลังนายโหน่งกับนายแจ่มรับประทานอยู่ เจ้าของสุรา ๒ คนพูดกันถึงเรื่องพระยาจำเริญ (เปนนายของเจ้าของสุรานั้น) นายโหน่งก็พูดขึ้นบ้างว่า อ้อพระยาจำเริญนั้นฤๅฉันก็รู้จัก ๒ คนถามว่าบ้านท่านอยู่ที่ไหน บุตรท่านเปนที่อะไร นายโหน่งว่าบ้านท่านอยู่ที่สำเพ็ง บุตรเปนที่พระชำนาญ แล้วพูดต่อไปถึงพงศาวดารพระยาจำเริญต่าง ๆ ๒ คนเชื่อว่ารู้จักจริงจึงถามว่า แกเปนอะไรกับท่าน นายโหน่งว่าเปนคนชอบพอกันมานานแล้ว ที่แท้แต่รูปร่างท่านนายโหน่งก็ไม่รู้จัก เปน

แต่รู้จักชื่อตัวท่าน แลชื่อวงศ์วารท่านเท่านั้น ๒ คนเชื่อว่าเปนการจริง จึงเชิญให้นายโหน่งนายแจ่มขึ้นนั่งบนแคร่ แลหาเนื้อย่างมาให้แกล้ม พูดกับเพื่อนกันว่าท่านเปนเพื่อนของนายต้องนับถือท่าน ข้างนายแจ่มรู้ ทีก็เรียกนายโหน่งว่าคุณ แลพูดว่าผมอย่างนั้นผมอย่างนี้ นายโหน่ง ก็พูดกับนายแจ่ม เหมือนกับนายแจ่มพูดกับนายโหน่งเหมือนกัน ๒ คน นั้นอยู่ข้างแย้น ๆ มาก กำลังนายโหน่งนายแจ่มพูดโผง ๆ อยู่ นายซอ เดิรไปถึงร้องเรียกว่า เฮ้ยโหน่งไปเถอะ คุณท่านโกรธยนึงอยู่แน่ะ ท่านว่าไปถึงไหนก็กินแต่เหล้าไปเถิดเฮ้ย เมื่อนายซอพูดดังนี้ คน๒คน ก็แลดูหน้ากัน นายโหน่งได้วางโตไว้แล้ว จะควรทำอย่างไรดี จึงจะ ไม่ให้คน ๒ คนนั้นจับผิวหน้าพิรุธได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๖

๑ ในทันใดเมื่อนายซอมาเรียกนั้น ควรนายโหน่งจะบอกแก่เจ้า ของสุราว่า ที่มาเรียกนั้นเปนพี่ชายฉันเองแต่เสียจริต คุณแม่ท่าน ให้มาในการทำบุญด้วย ครั้นจะจดจำทำโทษท่านก็คิดสงสาร พูดจา ไม่เปนเสียงคน ฟังเถอะ แล้วรีบร้องต่อไปดัง ๆ ว่าได้ยินแล้วคุณพี่ คุณแม่ท่านให้มาตามฤๅ ไปเดี๋ยวนี้แหละ แล้วต้องรีบลุกเดิรมาเสีย ให้พ้น วางหน้าเฉย ๆ ใครเลยจะไปล่วงจับพิรุธได้ เพราะนายซอ ที่มาเรียกฤๅก็เกณฑ์ให้เปนบ้าเสียแล้ว.

(เรือลอย)

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๗

เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายนนี้ ขุนกระดานพลมาในพระบรมมหาราชวัง แล้วออกไปเดิรเล่นตามถนน พบหญิงรูปงามคน ๑ ขุนกระดานพลนึกรัก จึงตามไปถึงบ้าน แล้วพูดจาอยู่จนเดิกจึงกลับมาบ้าน มากลางทางพบหลวงเขตตาที่สี่กั๊กทักทายกันแล้วก็หลีกกันไป ครั้นรุ่งขึ้นวันที่ ๑๙ นี้ ขุนกระดานพลเข้ามาในพระบรมมหาราชวัง พบหลวงชำนิซึ่งเปนที่รักก็เล่าความเรื่องผู้หญิงนั้นให้ฟัง แล้วสั่งกำชับไม่ให้พูดต่อไป ครั้นหลวงชำนิกลับไปบ้านพบหลวงเขตตาที่กลางทาง จึงพูดขึ้นว่า เมื่อคืนนี้คุณหลวงพบขุนกระดานพลฤๅ หลวงเขตตาว่าพบจะทำไม หลวงชำนิว่าเปล่าเขาไปธุระสำคัญมา พูดกันเท่านั้นแล้วต่างคนก็ต่างไป ครั้นวันที่ ๒๐ หลวงเขตตามาในวังพบขุนกระดานพลจึงพูดว่า คืนนี้คุณไปไหนมา ฉันทราบความหมดแล้ว หลวงชำนิเขาเล่าให้ฟัง คืนนี้คุณไปเที่ยวได้ยินว่าสนุกสนานนัก (หลวงเขตตาพูดดังนี้ เพราะเปนคนชำนาญในการพูดกระทุ้งจับพิรุธคน) แต่ขุนกระดานพลไหวไปว่าหลวงเขตตาทราบความที่ได้พูดไว้กับหลวงชำนิแล้ว ฉุนโกรธหลวงชำนิ ไม่พูดตอบหลวงเขตตาว่ากระไรตรงเข้ามาในวัง พบหลวงชำนิก็ต่อว่า ว่าอย่างไรฉันสั่งแล้วทำไมจึงพูดไป หลวงชำนิว่าฉันพูดกับใคร ขุนกระดานพลว่าพูดกับหลวงเขตตา หลวงชำนิว่าพูดเมื่อไร ขุนกระดานพลว่าอย่าปดเลย หลวงเขตตาบอกว่าคุณพูดกับเขาดังนี้ เขารู้ความหมดแล้ว หลวงชำนิจะพูดอย่างไร จึงจะให้ขุนกระดานพลสิ้นสงสัยได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๗

๑ ควรหลวงชำนิพูดกับขุนกระดานพลอีกว่า ที่ขุนกระดานพลไม่สิ้นสงสัยนั้นก็ช่างก่อนเถิด แต่ขอให้ขุนกระดานพลถามหลวงเขตตาว่าที่หลวงชำนิเล่าความลับของขุนกระดานพลให้หลวงเขตตาฟังรู้ความหมดแล้วนั้น หลวงชำนิเล่าว่ากระไรบ้าง หลวงเขตตาคงจะเล่าความละเอียดไม่ได้ เพราะทุนรอนไม่มี เท่านี้ขุนกระดานพลพอจะสิ้นสงสัยได้.

เท้งเต้ง

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๘

(เรื่องนี้มีมูลเปนความจริง แต่แต่งแปลงเรื่องเปลี่ยนเวลาเสีย)

เมื่อการเฉลิมพระชนมพรรษานี้ พระยาสรรพกิจเข้ามาในพระบรมมหาราชวัง ภริยาบ่าวไพร่ตามมามาก เที่ยวดูโต๊ะต่าง ๆ ไปถึงโต๊ะหนึ่งเห็นคนยืนดูอยู่คน ๑ จึงถามว่า เอาะ ๆ เอาะ ออนี่ ๆ นี่โต๊ะของใคร่พ่อ คนที่ยืนดูอยู่นั้นชื่อนายยวงเปนมหาดเล็ก ตอบว่า โต๊ะโต๊ะ ๆ ของ ของ ๆ ของเจ้าคุณโชฎึกขอรับ พระยาสรรพกิจก็โกรธหน้าเสียพูดไปว่า พูด พูด ๆ ดี ๆ ดี เลาะ เลาะ ๆ ล้อกันด้วย นายยวงตอบว่า เกล้า เกล้า ๆ ผม ผม ๆ ไม่ได้ล้อ พระยาสรรพกิจว่า อ้ายนี่ ๆ นี้ระยำเต็มที พูดแล้วก็ไปดูโต๊ะอื่น นายยวงทราบว่าเป่นอ่างด้วยกัน เห็นพระยาสรรพกิจโกรธก็เห็นเปนขันหัวเราะขึ้น พระยาสรรพกิจนั้นสำคัญว่านายยวงล้อ ครั้นได้ยินนายยวงหัวเราะ ก็ยิ่งโกรธหนักขึ้น เดิรด่าพึมพำไป

ครั้นเมื่อการเฉลิมพระชนมพรรษาเลิกแล้ว วันหนึ่งนายยวงไปซื้อของที่สำเพ็ง พบพระยาสรรพกิจเข้าก็นั่งลงไหว้ พูดว่าคุณคุณ ๆ ไป อื้อ อื้อ ไหนมาขอรับ (ด้วยหมายจะประจบให้พระยาสรรพกิจหายโกรธ) พระยาสรรพกิจโกรธหนักเห็นเปนนายยวงล้ออีก ก็เอาไม้เท้าที่ถือไปตีนายยวงลงไปทีหนึ่ง เปนการเช่นนี้นายยวงควรจะทำอย่างไรดี จึงจะให้พระยาสรรพกิจเห็นจริงว่า นายยวงเปนอ้างจริงเหมือนกับตัว สิ้นความโกรธเคืองได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๘

๑ ปัญหาข้อนี้ไม่เห็นเปนการยากอันใด ควรนายยวงจะสืบให้รู้ว่าท่านที่เปนผู้มีบรรดาศักดิ์ผู้ใดจะชอบพอรักใคร่เปนที่เชื่อถือของพระยาสรรพกิจบ้างก็คงจะมี เมื่อสืบได้ความแล้ว จงไปหาท่านแลเล่าเหตุที่เปนมาให้ท่านฟังจนซึมทราบ แล้วจึงอ้อนวอนให้ท่านพาไปขอโทษ แต่เมื่อเวลาที่ท่านจะพาไปพูดขอโทษนั้น ขอให้พูดสองต่อสองเปนสามทั้งนายยวง ถ้ามิทำดังนี้พระยาสรรพกิจจะได้ความอายมากไป เมื่อเวลาที่ท่านผู้มีบรรดาศักดิ์กำลังพูดจาชี้แจงอยู่นั้น ให้นายยวงสังเกตดูสีหน้าพระยาสรรพกิจ เมื่อเห็นท่าพระยาสรรพกิจเปนปรกติดีแล้ว นายยวงควรจะพูดขึ้นว่า ซึ่งใต้เท้าด่าแลตีผมได้ความเจ็บอายดังนี้นั้น ผมไม่มีความโกรธใต้เท้าเลย ผมคิดว่าจะขอบารมีใต้เท้าเปนที่พึ่งต่อไป เมื่อผมจะมากรายใต้เท้าครั้งนี้ คิดว่าจะซื้อผลไม้ต่าง ๆ มากรายเท้าก็ยาก

จนเต็มที่ ถ้านายยวงพูดดังนี้แล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าพระยาสรรพกิจ จะมีความละอายแก่ท่านที่เปนผู้มีบรรดาศักดิ์กับทั้งตัวนายยวงด้วย พระยาสรรพกิจคงจะให้เงินกับนายยวงโดยอย่างต่ำก็เพียงสัก ๓ ตำลึง ถ้าหน้าโตก็คงถึง ๑๐ ตำลึง.

อามิย

ปัญหาขัดข้องที่ ๘๙

ยายแก่คนหนึ่งชื่อกลั่น มีหลานสาวอยู่คนหนึ่งชื่อเข็ม ยายกลั่นนั้นเปนคนขี้ตื่นงกเงิ่นงุ่นง่าน แลเปนคนเจ้าโทโษด้วย หลานสาวนั้นอยู่ข้างเปนคนฉลาดเฉลียวรู้จักธรรมเนียมผู้มีบรรดาศักดิ์ ด้วยเคยได้อยู่กับผู้มีบรรดาศักดิ์มาแต่เล็ก วันหนึ่งยายกลั่นพาเข็มไปเยี่ยมญาติที่สี่แยกมหานาค เดิรไปตามถนนสนามควาย พบผู้ชายสองคนเดิรสวนทางมา คนหนึ่งนุ่งโสร่งไหมสวมเสื้อยืดอย่างไม่มีดุม คาดเข็มขัดเงินห่มผ้าขาวม้ากลันตันถือไม้เท้า คนหนึ่งนุ่งผ้าพื้นเก่า ๆ สวมเสื้อยืดอย่างเลวหิ้วสาแหรกปลาเข็ม คนนุ่งโสร่งไหมนั้นชื่อนายคุ่ยเดิรหน้า คนนุ่งผ้าพื้นนั้นชื่อนายงูตามหลัง พอสวนกันนายคุ่ยก็ยกไม้เท้าจี้แขนเข็ม ๆ ก็ดุขึ้นเสียงดัง นายคุ่ยก็ก้มลงหยิบก้อนดินปา เข็มก็ว่าให้เจ็บ ๆแสบ ๆ นายคุ่ยเคืองตรงไปจะตีเข็ม ยายกลั่นแกโกรธขึ้นมาด่านายคุ่ยอีกทีกช่วยกันด่าทั้งยายทั้งหลาน ชาวบ้านที่ตรงนั้นพากันออกมาดูอยู่หลายคน นายคุ่ยโกรธจะเข้าทุบตียายกลั่นก็เห็นผู้คนอยู่มาก รั้ง ๆ รอ ไม่อาจ

ทุบตีลงได้ เปนแต่เต้นท้าทายทำท่วงทีเหมือนจะตีรัน ยายกลั่นก็ยิ่งโกรธมากขึ้นด่าว่าไม่หยุด ชาวบ้านก็ซุบซิบพูดกันว่า รังแกคนดีสมน้ำหน้า บางคนก็หัวเราะเยาะนายคุ่ยเฮฮา นายคุ่ยงุ่นง่านใจไม่รู้ที่จะทำอย่างไร

ฝ่ายนายงูนั้นเปนคนเจ้าความคิด วางสาแหรกลงย่อตัวพนมมือพูดว่า "คุณจะถืออะไรแก่คนพันนี้ เขาไม่รู้จักคุณนี่ขอรับ ขายผ้าเท้าเปล่า ๆ"

นายคุ่ยว่า "แถวบ้านเราเคยหยอกเล่นยิ่งกว่านี้ยังไม่เปนไรนี่วะเอามันน่ะ ๆ"

นายงู "อย่าเลยขอรับ ๆ"

คุ่ย "หื้อ หื้อ มันดูถูกนี่ อะไรกะมันนี่หวา"

งู "ไปเถอะขอรับ ๆ คุณแต่งตัวมาอย่างนี้นี่ขอรับ"

ยายกลั่น ได้ยินนายงูพูด สำคัญว่านายคุ่ยเปนขุนนางก็ตื่นตกใจหันหน้ามาดูหลานวุ่นวายทีเดียว เข็มห้ามสักเท่าไรก็ไม่หายตื่น

นายงู ก็ทำเปนห้ามนายคุ่ย กั้นพลางไหว้พลาง หันไปพูดขู่ยายกลั่นว่า "คุณท่านเคยไม่ถือตัวเลย ยายไม่รู้จักจึงเปนอย่างนี้" นายคุ่ยก็ทำเปนดุดันใหญ่ขึ้นทุกที

ยายกลั่น ก็งกเงิ่นใหญ่ กลับหันไปตีเข็มแลพูดว่า "เพราะเองนั่นซีจึงได้เกิดความใหญ่โตขึ้น ท่านหยอกเล่นนิดหน่อยนิ่งเสียก็ไม่ได้ แล้วขอโทษขอโพยไปต่าง ๆ" นายคุ่ยก็ยิ่งเอะอะมากไป

เข็ม จะควรทำอย่างไร จึ่งจะให้นายคุ่ยหยุดดุยายกลั่น แลให้ยายกลั่นหายตื่นได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๘๙

๑ ไม่เห็นจะยากอะไร ด้วยเข็มเปนคนฉลาดเคยรู้จักผู้ดีอยู่แล้ว จึงได้ห้ามยายของตัวไม่ให้ตื่นตกใจ ก็เมื่อยายของตัวไม่ฟัง แล้วขืนจะยังตื่นงกงันอยู่ ก็ทำกล้าทิ้งยายเสีย เดิรเฉย ๆ ไปคนเดียวตามทางที่จะไปก็แล้วกัน แล้วยายกลั่นแกคงจะออกวิ่งตามไปเอง ข้างนายคุ่ยก็คงไม่ต่อความยาวต่อไป เพราะตัวรู้ตัวว่าจะเสียที แลขายหน้าไม่สบายใจอยู่แล้ว คงจะเปนอันเลิก ผิดนักก็เปนแต่เต้นก๋าท้าทายอวดคนข้างหลังอยู่เท่านั้น ก็ถ้าเห็นนายคุ่ยไม่ฟังจะยังสาวความยืดตั้งท่าจะข่มเหงต่อไปอีก ก็อย่าทำท่าตื่นให้เหมือนยายกลั่น เปนแต่หยุดยืนพูดเสียงดัง ๆ ว่า เลิกกันเสียเถอะนาย เปนผู้ดีจะมาข่มเหงไพร่ไม่มีอย่าง ชาวบ้านแถบนี้เขายังมี ไม่ใช่กลางป่าค่าไม้ดอก ว่าเท่านั้นก็เดิรไปเสียก็แล้วกัน ถึงว่าข้างยายกลั่นจะงกเงิ่นอยู่อีกก็ช่างแก เดิรไปเสียเฉย ๆ นายคุ่ยคงจะกลับได้สติมีความอายไม่อาจข่มเหงต่อไปได้.

แก้เกี๊ยว

ปัญหาขัดข้องที่ ๙๐

เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคมนี้ ขุนโกชามาที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในการถือน้ำพระพิพัฒสัตยา พบหลวงพิมลนั่งพูดอยู่กับขุนมหิธรแลขุน

นางอื่น ๆ อีกหลายคนที่หน้าพระอุโบสถ หลวงพิมลเรียกให้ขุนโกชานั่งสนทนาด้วย ขุนโกชาว่าเชิญเถอะ แล้วก็เดิรต่อไป หลวงพิมลว่าเชิญประเดี๋ยวเถอะ ผมมีธุระสำคัญอยู่อย่างหนึ่ง จะต้องพูดกับคุณ ขุนโกชาว่าเวลาอื่นไม่ได้ฤๅ หลวงพิมลว่าช้าไม่ได้ธุระสำคัญนัก ขุนโกชาก็กลับไปนั่งลงข้างขวาหลวงพิมล ๆ ก็พูดถึงการงารที่เกี่ยวข้องกับขุนโกชาอยู่นาน แล้วหยิบหีบหมากที่วางอยู่ข้างซ้ายมาเปิดออกหยิบหมากรับประทานคำหนึ่ง แล้ววางลงข้างขวา ขณะนั้นขุนโกชาอยากรับประทานหมากก็เอื้อมมือไปหยิบมารับประทานคำหนึ่ง ขุนมหิธรแลดูตาขุนบำรุงซึ่ง (เปนผู้รู้ความเดิม) นั่งอยู่ที่นั่นด้วย ขุนบำรุงก็ยิ้ม ขุนมหิธรก็พูดขึ้นว่า คุณหลวงรับประทานโทษเถิด ช่วยส่งหีบหมากให้กระผมที หลวงพิมลหยิบหีบหมากไปวางข้างซ้าย ขุนบำรุงก็พูดขึ้นว่าท่านขุนขอหมากผมคำเถิด ขุนมหิธรว่าไหนพูดว่า ของผมแล้ว เข้าเม็ดเกลือก้อนก็ไม่ต้องการอย่างไรเล่า ขุนบำรุงก็เอื้อมมือไปหยิบหมากในหีบนั้น ขุนมหิธรก็ฮาขึ้น พวกที่นั่งอยู่ที่นั่นก็พากันฮาครื้น ๆ ขุนโกชาก็ทราบว่าเขาหัวเราะเยาะตัวจะควรทำอย่างไรดี จึงจะไม่ให้เขาหัวเราะเยาะ แลแก้ตัวให้พ้นจากคำที่ได้ลั่นปากไว้ได้

กรรมสัมปาทิก เห็นปัญหานี้ความยังมัวอยู่ จึงได้ถามไปยังผู้ผูกปัญหาว่า เหตุเดิมเปนอย่างไร เพราะเหตุใดจึงได้หัวเราะเยาะ ลั่นปากไว้อย่างไร

ผู้ผูกปัญหาตอบมาว่า เหตุเดิมเปนดังนี้ ขุนโกชากับขุนมหิธรขุนบำรุงแลหลวงพิมลเปนคนชอบกันมาก ก่อนวันที่ ๑๑ นี้สามสี่วัน

ขุนนางทั้ง ๓ คนนั้น เกิดขัดเคืองกันใหญ่โต ขุนโกชาโกรธมาก ถึงแก่สั่นปากว่า ตั้งแต่วันนี้ไปขึ้นชื่อของ ๆ ขุนมหิธร ขุนบำรุงแล้ว แต่ชั้นเข้าเม็ดเกลือก้อนก็ไม่ขอพึ่งเลย แต่ขุนมหิธร ขุนบำรุงจะหันหน้ามาพึ่งก็จะไม่ให้เหมือนกัน แต่หลวงพิมลนั้นตกเปนกลาง แลยังไม่ทรายการวิวาทกันขึ้นด้วย ที่ขุนโกชาหยิบหมากไปรับประทานนั้น ก็เพราะหมายว่าเปนหมากของหลวงพิมล.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๔๐

๑ เห็นว่าที่จะแก้ไม่ให้เขาฮานั้นไม่ได้ เพราะเขาฮาเสียแล้ว เมื่อขุนโกชาได้เข้าใจผิดไปก็ต้องแก้ตัว คือควรขุนโกชาอย่าทำหน้าเก้อทำหน้ายิ้ม ๆ แลหยุดนิ่งลง เปนที่ว่าคนเหล่านั้นถูกอุบายขุนโกชาเหมือนกัน แล้วพูดว่าเชิญเถิด ๆ หัวเราะให้สบาย เมื่อสิ้นประสงค์ของความเยาะเย้ยแล้ว ข้าพเจ้าจะขอพูดบ้าง แล้วพูดชี้แจงว่า ที่ข้าพเจ้าว่าเข้าเม็ดเกลือก้อนไม่ขอขุนมหิธร ขุนบำรุงนั้นได้พูดจริง โดยเปนเวลาโกรธขึ้งกัน ธรรมดาบุถุชนย่อมมีโทโษโมโหอยู่ด้วยกันเปนธรรมดา แต่ข้าพเจ้าหามีความอาฆาฏที่จะคิดทำลายฉหายให้ได้ความอัประยศเช่นท่านเหล่านี้คิดกันไม่ แลข้าพเจ้ามีความประสงค์จะใคร่ทราบอัธยาศรัยเพื่อนที่รัก แลถือทางสามัคคีว่าเปนทางงามความเจริญ ข้าพเจ้ารู้แล้วว่าเปนหมากของขุนมหิธรข้าพเจ้าก็กิน เพื่อจะใคร่ทราบว่าท่านเหล่านี้ความประพฤติควรจะเปนกัลยาณมิตรได้หรือไม่ได้ประการใด บัดนี้ได้

ทราบชัดแล้วว่า ท่านเหล่านี้มีพยายามความอาฆาฏยาดหมายที่จะทำลายสามัคคี หาควรที่จะคบค้าต่อไปไม่ แล้วเดิรเฉยไปเสีย เขาจะหัวเราะเยาะเย้ยยังไรอีกก็ซั่งเขา.

ปลาเข้าลอบ

ปัญหาขัดข้องที่ ๙๑

นายริ้วนายลบเปนทนายอยู่ในท่านพระยาโอภาส เมื่อเร็ว ๆ นี้ไปช่วยท่านพระยาโอภาสทำบุญ นายริ้วนายลบเปนพนักงารจ่ายฉลากทั้ง ๒ คน ท่านพระยาโอภาสกำหนดให้จ่ายฉลากพนักงารพวก ๑ เพียงคนละผล นายริ้วอยากจะล้อพนักงารคน ๑ ชื่อนายหว่าง จึงให้นายลบเอาฉลากไปแจกให้นายหว่างผล ๑ แล้วตัวเอาไปให้อีกผล ๑ ด้วยหมายว่าถ้านายหว่างรับเอาอีกผล ๑ แล้ว ก็จะล้อว่านายหว่างนุ่งรับผล ๑ แล้วซ้ำรับอีกผล ๑ เล่า พอส่งให้นายหว่าง ๆ ก็พูดขึ้นดัง ๆ ว่าพวกพนักงารแจกฉลากนี้ทำการสับเพร่ามาก ๆทีเดียว ใครได้แล้วได้ยังก็ไม่รู้ ขาญน้ำขาญชีก็ไม่มี พบใครก็แจกไป ๆไม่มีที่สังเกตอย่างไรถ้าเปนพวกของตัวมิได้หลายผลฤๅ ฉันได้แล้วไม่รับประทานอีกดอกนายหว่างพูดขึ้นดังนี้ ท่านพระยาโอภาสก็ขัดเคืองนายริ้วนายลบยิ่งใหญ่ทีเดียว การเปนเช่นนี้นายริ้วนายลบจะควรทำอย่างไรดี จึงจะให้ท่านพระยาโอภาสหายยิ้ง แลเห็นความจริงในใจของตัวได้.

แก้ปัญหาขัดข้องที่ ๙๑

๑ ควรนายริ้วนายลบจะกราบเรียนต่อท่านพระยาโอภาสว่า การที่เกล้าผม ๒ คน ได้ให้ฉลากนายหว่างซ้ำอีกนั้น เพราะอยากจะตรวจนิสัยนายหว่างดูอย่างหนึ่ง ด้วยใต้เท้าทำการหลายครั้งหลายหนแล้ว ผู้คนที่มาช่วยก็ไม่มากมายเหมือนคราวนี้เลย คราวนี้ใต้เท้ามีฉลากแจก นายหว่างแลคนอื่น ๆ จึงได้พากันมาช่วยมาก เกล้าผมจึงเข้าใจว่าผู้ที่มาช่วยมากในคราวนี้ ก็เพราะอยากจะได้รับผลประโยชน์ฉลากของใต้เท้านั้น เกล้าผมจึงลองให้นายหว่างรับอีกผล ๑ เมื่อนายหว่างได้รับแล้ว ไม่รับซ้ำอีกก็แล้วไป การทั้งนี้ก็รู้ได้ว่า นายหว่างเปนคนซื่อตรง ภายหลังเผื่อใต้เท้าจะได้ใช้นายหว่างอีกบ้าง ก็จะได้ทราบนิสัยของนายหว่าง แล้วควรนายริ้วนายลบจะนำบาญชีมาให้ท่านพระยาโอภาสดู แลควรจะพูดย่นเยา ๆ บ้างเล็กน้อยกัน ๒ คน ว่าเสียแรงท่านใช้เรามาก็นมนาน การบาญน้ำบาญชีของท่านเราก็ทำโดยเรียบร้อย นี่การนิดหนึ่งเท่านี้ ไม่ควรเลยที่ท่านจะขึ้งเอาได้ ถ้าท่านไม่วางใจแก่การเล็กน้อยแล้ว ที่ไหนการใหญ่ ๆ เราจะทำของท่านได้ ท่านพระยาโอภาสคงจะได้ยินบ้าง กับได้ตรวจบาญชีดูแล้วก็คงจะเห็นจริงหายโกรธได้.

พิมพ์ผ้า

